

«PRECEDENT UA – 2015»

Київ
КВІЦ
2015

УДК 343.41
ББК 66.061.461
Б94

Авторський колектив:

Аркадій Бущенко – адвокат, виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини

Олена Сапожнікова – адвокат, юрист-аналітик Центру стратегічних справ Української Гельсінської спілки з прав людини, редактор та аналітик сайту precedent.in.ua

Олег Шинкаренко – журналіст Української Гельсінської спілки з прав людини

Ця публікація стала можливою завдяки допомозі Тетяни Журби, Наталії Піддубної, Віктора Тарасова, а також волонтерів Марини Авраменко, Миколи Бруска, Марії Красенко, Єліни Яковлевої.

Публікація була підготовлена за підтримки Уряду Швеції через Шведське агентство міжнародного розвитку (SIDA) та Фундації «Інститут відкритого суспільства» у співпраці з Ініціативою прав людини Фундації «Відкритого Суспільства».

Погляди та інтерпретації, представлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Уряду Швеції та Фундації «Інститут Відкритого Суспільства».

The publication was supported by the Swedish Government and the «Open Society Institute» Foundation in cooperation with the Human Rights Initiative of the «Open Society» Foundations

The views and interpretations presented in this publication do not necessarily reflect the views of the Swedish Government and the «Open Society Institute» Foundation.

Бущенко А.

Б94 **«Precedent UA – 2015»** / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. – К. : КВІЦ, 2015. – 412 с.: іл.

ISBN 978-617-697-034-7

У цій збірці представлені результати дослідження «Precedent UA – 2015», проведеного Українською Гельсінською спілкою з прав людини щодо застосування українськими судами рішень Європейського суду з прав людини на основі даних Єдиного державного реєстру судових рішень України в 2015 році. Дослідження розраховане на суддів, адвокатів, прокурорів, юристів, правозахисників, аспірантів та студентів юридичних факультетів, науковців, дослідників, широку громадськість.

УДК 343.41
ББК 66.061.461

ISBN 978-617-697-034-7

© Українська Гельсінська спілка з прав людини 2015

ЗМІСТ

Передмова	5
Судова система не може існувати без прецеденту	7
Методологія дослідження «Precedent UA – 2015»	10
Лідери рейтингу «Precedent UA – 2015»	22
Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ	23
Суддя Валентина Щепоткіна: «Більше половини звернень громадян до ЄСПЛ пов'язані із неефективним виконанням судових рішень»	23
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	28
Шаргородський районний суд Вінницької області	32
Суддя Тетяна Соколовська: «В Україні проблемним є кримінально-процесуальне законодавство» ..	32
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	33
Апеляційний суд м. Києва	36
Суддя Тетяна Фрич: «Термін доходження рішень ЄСПЛ до українських суддів є занадто довгим»	37
Суддя Ольга Юрдига «Не всі потрібні норми є в українській Конституції»	38
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	40
Кам'янець-Подільський міськрайонний суд Хмельницької області	43
Суддя Іван Драч: «Не можна заради єдиного викриття злочину спонукати особу до його вчинення»	43
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	46
Дніпровський районний суд м. Києва	48
Заступник голови суду, суддя Оксана Бірса: «Найболючіше питання — це застосування запобіжного заходу»	48
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	50
Апеляційний суд Полтавської області	51
Суддя Володимир Костенко: «Не можна просто так констатувати наявність того чи іншого рішення ЄСПЛ»	51

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	53
Солом'янський районний суд м. Києва	54
Суддя Марія Зелінська: «Застосовуючи прецеденти ЄСПЛ, українські судді можуть себе підстрахувати»	54
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	57
Донецький окружний адміністративний суд	58
Суддя Тетяна Кравченко: «Для нашого регіону дуже актуальним є вирішення суперечок щодо соціальних виплат»	
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	61
Апеляційний суд Хмельницької області	63
Суддя Сергій Бережний: «Україна зобов'язана утримуватися від свавільних дій»	63
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	65
Вознесенський міськрайонний суд Миколаївської області	67
Суддя Наталія Зубар: «Наші суди мають активніше застосовувати практику Європейського суду щодо боротьби із дискримінацією»	67
Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ	71
Погляд на практику застосування рішень Європейського суду з прав людини	
Омбудсман Валерія Лутковська: «Однієї державної волі замало»	73
Суддя Конституційного суду України Станіслав Шевчук: «Треба припинити лякати суддів люстрацією»	76
Голова Вищого адміністративного суду України Олександр Нечитайло: «Посилання на рішення ЄСПЛ посилюють довіру до судової системи в Україні»	79
Суддя Вищого адміністративного суду України Ігор Олендер: «Доступ до всіх рішень ЄСПЛ – це одна з наших проблем»	83
Голова Апеляційного суду Волинської області Петро Філюк: «Дуже важко ламати застарілу правосвідомість»	87
Суддя Апеляційного суду Миколаївської області Олександр Ржепецький: «ЄСПЛ постійно націлює нас на те, що законодавство України повинно бути чітким та передбачуваним»	90
Огляди досліджуваних рішень Європейського суду з прав людини	
Неефективне розслідування смерті особи	
Муравська проти України, № 249/03, 13 листопада 2008 року	100

Кац та інші проти України, № 29971/04, 18 грудня 2008 року	101
Заборона катувань	
Алексахін проти України, № 31939/06, 19 липня 2012 року	106
Белоусов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року	108
Карабет та інші проти України, № 38906/07, 52025/07, 17 січня 2013 року	110
Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	112
Савін проти України, № 34725/08, 16 лютого 2012 року	139
Тесленко проти України, № 55528/08, 20 грудня 2011 року	142
Погане поводження та його розслідування	
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	145
Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року	145
Байсаков та інші проти України, № 54131/08, 18 лютого 2010	145
Федоров і Федорова проти України, № 39229/03, 26 липня 2011 року ...	145
Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року	145
Кучерук проти України, № 15825/06, 06 вересня 2007 року	145
Аднаралов проти України, № 10493/12, 27 листопада 2014 року	145
Афанасьєв проти України, № 38722/02, 05 квітня 2005 року	147
Бочаров проти України, № 21037/05, 17 березня 2011 року	150
Гриненко проти України, № 33627/06, 15 лютого 2012 року	154
Давидов та інші проти України», № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року	161
Олексій Михайлович Захаркін проти України, № 1727/04, 24 червня 2010 року	163
Лотарєв проти України, № 29447/04, 08 квітня 2010 року	166
Осаковський проти України, № 13406/06, 17 липня 2014 року	168
Охріменко проти України, № 53896/07, 15 жовтня 2009 року	171
Самардак проти України, № 43109/05, 04 листопада 2010 року	172
Олександр Смірнов проти України, 38683/06, 15 липня 2010 року	174
Яценко проти України, № 75345/01, 16 лютого 2012 року	175
Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиції)	
Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року	178
Байсаков та інші проти України, № 54131/08, 18 лютого 2010 року	181
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	183
Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року	185

Право на належну медичну допомогу

Яковенко проти України, № 15825/06, 25 жовтня 2007 року	190
Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року	190
Логвиненко проти України, № 13448/07, 14 жовтня 2010 року	193

Неналежні умови утримання

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року	197
Іглін проти України, № 39908/05, 17 лютого 2012 року	197
Олександр Володимирович Смірнов проти України, № 69250/11, 13 березня 2014 року	197
Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року	197
Яковенко проти України, № 15825/06, 25 жовтня 2007 року	197

Погані умови перевезення

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року	202
---	-----

Тримання під вартою з метою екстрадиції

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року	202
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009	202
Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року	
Дубовик проти України, № 33210/07; 41866/08, 15 жовтня 2009 року	202
Камишев проти України, № 3990/06, 20 травня 2010 року	205
Крейдич проти України, № 48495/07, 10 грудня 2009	205
Новік проти України, № 48068/06, 18 грудня 2008 року	206
Пузан проти України, № 51243/08, 18 лютого 2010 року	208
Світлорусов проти України, № 2929/05, 12 березня 2009 року	210

Незаконне тримання під вартою

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	213
Анатолій Руденко проти України, № 50264/08, 17 квітня 2014 року	213
Гриненко проти України, № 33627/06, 15 лютого 2012 року	213
Белоусов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року	213
Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	213
Кац та інші проти України, № 29971/04, 18 грудня 2008 року	213
Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року	213
Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року	213
Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року	213
Ічин та інші проти України, № 28189/04, 28192/04, 21 грудня 2010 року	213

Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року	215
Лопатін і Медведський проти України, № 278/03; 6222/03, 20 травня 2010 року	218
Негайне доставлення до суду	
Олексій Михайлович Захаркін проти України, № 1727/04, 24 червня 2010 року	221
Белюсов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року	221
Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	221
Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року	221
Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року	221
Корнев і Карпенко проти України, № 17444/04, 21 жовтня 2010 року ..	221
Безпідставне тримання під вартою	
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	246
Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року	246
Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року	246
Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року	246
Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року	246
Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року	246
Роман Мірошніченко проти України, № 34211/04, 19 лютого 2009 року	246
Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року	248
Москаленко проти України, № 37466/04, 20 травня 2010 року	251
Анатолій Руденко проти України, № 50264/08, 17 квітня 2014 року	253
Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні	
Балицький проти України, №12793/03, 03 листопада 2011 року	257
Олексій Михайлович Захаркін проти України, № 1727/04, 24 червня 2010 року	257
Савін проти України, № 34725/08, 16 лютого 2012 року	257
Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року	257
Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року	259
Утримування на примусовому лікуванні	
Кучерук проти України, № 15825/06, 06 вересня 2007 року	263
Перегляд законності тримання під вартою	
Кучерук проти України, № 15825/06, 06 вересня 2007 року	267
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	267
Анатолій Руденко проти України, № 50264/08, 17 квітня 2014 року	267

Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року	267
Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року	267
Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року	267
Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року	267
Світлорусов проти України, № 2929/05, 12 березня 2009 року	267
Камишев проти України, № 3990/06, 20 травня 2010 року	267
Крейдич проти України, № 48495/07, 10 грудня 2009 року	267
Немотивовано тривале тримання під вартою	
Осаковський проти України, № 13406/06, 17 липня 2014 року	268
Дубовик проти України, № 33210/07; 41866/08, 15 жовтня 2009 року ...	268
Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року	268
Боротюк проти України, № 33579/04, 16 грудня 2010 року	268
Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	268
Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року	268
Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року	268
Компенсація за незаконне затримання та тримання під вартою	
Дубовик проти України, № 33210/07; 41866/08, 15 жовтня 2009 року ...	269
Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	269
Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року	269
Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року року	269
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	269
Світлорусов проти України, № 2929/05, 12 березня 2009 року	269
Крейдич проти України, № 48495/07, 10 грудня 2009 року	269
Право на доступ до суду	
Шаповалов проти України, № 45835/05, 31 липня 2012 року	272
«Розумний строк» судового розгляду	
Лонатін і Медведський проти України, № 278/03; 6222/03, 20 травня 2010 року	275
Осаковський проти України, № 13406/06, 17 липня 2014 року	275
Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року	275
Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року	275
Поліщук проти України, № 21231/04, 15 жовтня 2009 року	275
Костичев проти України, № 27820/04, 08 квітня 2010 року	275
Право на захист	
Гриненко проти України, № 33627/06, 15 лютого 2012 року	279

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	279
Шабельник проти України, № 16404/03, 19 лютого 2009 року	279
Веренцов проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року	279
Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року	279
Корнев і Карпенко проти України, № 17444/04, 21 жовтня 2010 року	279
Леонід Лазаренко проти України, № 22313/04, 28 жовтня 2010 року	279
Луценко проти України, № 30663/04, 18 грудня 2008 року	282
Балицький проти України, №12793/03, 03 листопада 2011 року	294
Боротюк проти України, № 33579/04, 16 грудня 2010 року	297
Іглін проти України, № 39908/05, 17 лютого 2012 року	308
Максименко проти України, № 39488/07, 20 грудня 2011 року	311
Олександр Володимирович Смірнов проти України, № 69250/11, 13 березня 2014 року	315
Право не свідчити проти себе	
Юрій Волков проти України, № 45872/06, 19 грудня 2013 року	318
Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	318
Шабельник проти України, № 16404/03, 19 лютого 2009 року	318
Немотивоване відхилення або не взяття до уваги судом аргументів сторін	
Федоров і Федорова проти України, № 39229/03, 26 липня 2011 року	345
Веренцов проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року	345
Відсутність належної можливості оскаржити судове рішення...	
Корнев і Карпенко проти України, № 17444/04, 21 жовтня 2010 року	345
Покарання виключно на підставі закону	
Веренцов проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року	345
Право на приватне та сімейне життя	
Федоров і Федорова проти України, № 39229/03, 26 липня 2011 року	346
Юрій Волков проти України, № 45872/06, 19 грудня 2013 року	351
Глінов проти України, № 13693/05, 19 листопада 2009 року	354
Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року	355
Право на повагу до житла	
Белоусов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року	360
Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року	360
Право на листування в місцях позбавлення волі	
Давидов та інші проти України», № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року	360

Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року	360
Право на побачення з рідними в місцях несвободи	
Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року	363
Свобода зібрань та об'єднань	
Веренцов проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року	371
Шмушкович проти України, № 3276/10, 14 листопада 2013 року	385
Веніамін Тимошенко та інші проти України, № 48408/12, 02 жовтня 2014 року	389
Право на ефективний засіб юридичного захисту	
Афанасьєв проти України, № 38722/02, 05 квітня 2005 року	391
Давидов та інші проти України, № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року	391
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	391
Байсаков та інші проти України, № 54131/08, 18 лютого 2010 року	391
Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року	391
Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року	391
Іглін проти України, № 39908/05, 17 лютого 2012 року	391
Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року	391
Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року	391
Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року	391
Яковенко проти України, № 15825/06, 25 жовтня 2007 року	391
Логвиненко проти України, № 13448/07, 14 жовтня 2010 року	391
Перешкоджання ефективному здійсненню права на індивідуальне звернення до Суду	
Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	392
Давидов та інші проти України», № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року	392
Чайковський проти України, № 2295/06, 15 жовтня 2009 року	392
Найден проти України, № 16474/03, 14 жовтня 2010 року	394
Захист власності	
Карабет та інші проти України, № 38906/07, 52025/07, 17 січня 2013 року	396
Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року	396
Свобода пересування	
Джаксирбергенов проти України, № 12343/10, 10 лютого 2011 року	396
Український судовий прецедент: зустріч з інопланетянином	398
Українська Гельсінська спілка з прав людини відзначила суди-переможці	406

Передмова

*Аркадій Буценко,
адвокат,
виконавчий директор
Української Гельсінської
спілки з прав людини*

Це видання народилось з дуже невеликого дослідження, яке ми проводили для власної мети: як справи, що були виграні нашими адвокатами і юристами у Європейському суді з прав людини, впливають на щоденну практику українських судів. На наш подив, у реєстрі судових рішень виявилось достатньо багато посилань на «наші» справи. Це підштовхнуло нас провести більш ретельне та ґрунтовне дослідження використання цих справ, а також з'ясувати підхід суддів до застосування практики Європейського суду.

Часто проблема виконання рішень Європейського суду зводиться до очікувань від законодавця внесення відповідних змін до законів. Але насправді ця проблема більш широка і складна: це зміна підходів до вирішення певних питань, зміна поглядів на проблему і, якщо брати в цілому, зміна парадигм у правовій культурі суспільства. І тут головну роль відіграють юристи, перш за все судді, які впроваджують підходи, що ґрунтуються на концепціях прав людини, у щоденну практику. На відміну від політиків – робота суддів не спирається на вподобання широкого загалу, часто суперечить емоційним очікуванням суспільства. І дуже нелегка справа – застосувати тлумачення, цілком правильне і прогресивне, не розраховуючи на підтримку прихильників, не сподіваючись навіть на схвалення вищих судів, не очікуючи визнання у наукових колах. Але тим більш цінними є такі Вчинки – у самому високому значенні цього

слова – звичайних суддів, які мали твердість вирішувати і діяти всупереч всім несприятливим факторам.

Враховуючи сучасну тенденцію огульної критики судової системи і суддів, ми вважаємо дуже своєчасним висловити вдячність і повагу до хай неквапливого, але достатньо послідовного руху до впровадження стандартів прав людини в судову практику України.

УГСПЛ і далі буде досліджувати роль суддів у імплементації практики ЄСПЛ. І це дослідження є лише першим кроком до постійного моніторингу цього аспекту судової діяльності.

*Виконавчий директор
Української Гельсінської спілки з прав людини,
адвокат Аркадій Бущенко*

Судова система не може існувати без прецеденту

*Олег Шинкаренко,
журналіст Української
Гельсінської спілки з прав
людини*

В Україні діє романо-германська система права, де закон має пріоритет над прецедентом. Втім, після ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу, який зобов'язав українські суди при винесенні рішень користуватися прецедентами Європейського суду з прав людини, розпочався рух до англо-саксонської прецедентної системи права. Як ж перспективи цього руху?

«Я вважаю, що різниця між так званими романо-германською системою, що, як вважається, керується законом, і англо-саксонською, де більшу вагу має прецедент, не така вже і велика, якщо відволіктися від доктрин і звернутися до судової практики, – вважає виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини **Аркадій Бущенко**. – Судова система не може існувати без прецеденту, незалежно від того, до якої системи її відносять. Законом неможливо врегулювати все, і наші суди все одно керуються пануючими в ній уявленнями про те, як правильно застосовувати закон. А це і є прецедент. Просто в системі прецедентного права всі юристи знають про такий прецедент і покладаються на його силу. В нашій системі це більш негласна політика, яку, по-перше, не так легко виявити, а, по-друге, якою можна знехтувати. Я не бачу великих проблем у переході до прецедентної системи права. Хоча вона більш вимоглива до здатності судді аргументувати своє рішення, але така здатність не менш необхідна і у романо-германській системі».

Втім, деякі юристи вважають, що наші суди ще не готові до запровадження судового прецеденту «в чистому вигляді». Так, директор Харківської правозахисної групи **Євген Захаров** вважає, що українська правова система базується саме на законах, а не на прецедентах і змінити її не так просто.

Євген Захаров

Директор Центру стратегічних справ Української Гельсінської спілки **Михайло Тарахало** вважає, що систему із пріоритетом закону над прецедентом Україна успадкувала ще від СРСР. «В Україні вже діє Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який встановлює обов'язковість прецедентів Європейського суду для національних судів, – каже Михайло, – але, на мою думку, для нормального функціонування судової системи цього недостатньо. Я знаю, що наразі законодавцями обговорюється можливість запровадження прецедентного права в Україні. І це є вірною тенденцією, в державі має існувати правова визначеність. Звичайній людині має бути зрозуміло, яким чином ухвалюються судові рішення і чому в її випадку суд виносить певне рішення, якщо в аналогічному було зовсім інше. Прецедентне право є найкращим засобом для цього».

Михайло Тарахало

«Зміна системи права – це принципова реформа в судочинстві, – вважає адвокат **Геннадій Токарєв**, – Але, як на мене, судовий прецедент існує незалежно від того, чи встановлений він законом. Адже суди виносять рішення, і вони не мають (хоча у частині випадків і роблять це) робити це без будь-яких обмежень у своєму розсуді. Це ненормально, що судді, навіть в одному суді,

Геннадій Токарєв

вносять протилежні рішення в цивільних справах за однакових обставин справи, або призначають абсолютно різні покарання за вчинення одних і тих же злочинів при подібних характеристиках винної особи. Взагалі-то я не розумію, як може існувати така змішана система права: практика ЄСПЛ вважається джерелом права в Україні, а практика національних судів, наприклад, Верховного Суду України та/або вищих спеціалізованих судів – ні. Вважаю, що в Україні треба на законодавчому рівні вводити судовий прецедент, щоб обмежити розсуд суду, а в багатьох випадках – суддівське свавілля. Власне, це має призвести до того, що в кожному випадку відхилення рішення суду від позиції, визначеної в прецедентному рішенні, судове рішення має бути скасоване, і це вагомий важіль для «уніфікації» судових рішень. Проблема в тому, що вищим судам треба напрацювати усталену судову практику по всім категоріям справ за всіма видами судочинства, та ще й оновлювати її, з виникненням необхідності в цьому. Але це все лише питання часу».

Методологія дослідження «Precedent UA – 2015»

Українською Гельсінською спілкою з прав людини (далі – УГСПЛ) започатковано щорічне вивчення національної судової практики щодо застосування українськими судами рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) на основі даних Єдиного державного реєстру судових рішень України (далі – ЄДРСРУ), що наповнюється судовими рішеннями з 1 січня 2006 року.

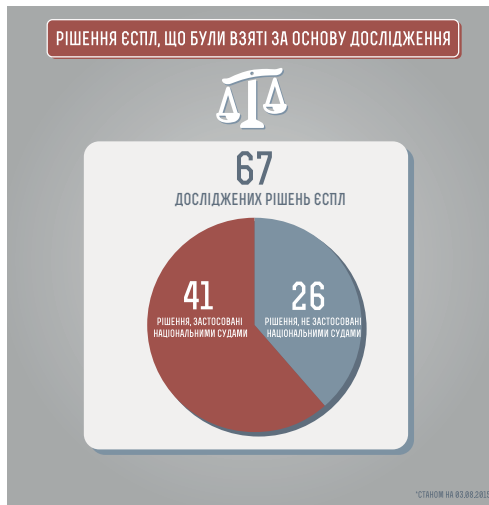
В ході дослідження була взята лише частина рішень ЄСПЛ, а саме 67 успішних справ Центрів стратегічних судових справ УГСПЛ та Харківської правозахисної групи, переклади яких опубліковані на сайті за посиланням: <http://precedent.in.ua/index.php?r=1.3>:

<i>Рішення ЄСПЛ</i>	<i>Застосування</i>
1. <i>Шабельник</i> проти України, № 16404/03, 19 лютого 2009 року	105
2. <i>Нечипорук і Йонкало</i> проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року	92
3. <i>Корнев і Карпенко</i> проти України, № 17444/04, 21 жовтня 2010 року	67
4. <i>Веренцов</i> проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року	50
5. <i>Бочаров</i> проти України, № 21037/05, 17.03.2011 року	36
6. <i>Луценко</i> проти України, № 30663/04, 18 грудня 2008 року	32
7. <i>Балицький</i> проти України, №12793/03, 03 листопада 2011 року	31
8. <i>Боротюк</i> проти України, № 33579/04, 16 грудня 2010 року	29
9. <i>Максименко</i> проти України, № 39488/07, 20 грудня 2011 року	22

10. Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року	12
11. Гриненко проти України, № 33627/06, 15.02.2012 року	11
12. Афанасьєв проти України, № 38722/02, 05 квітня 2005 року	10
13. Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року	8
14. Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року	5
15. Савін проти України, № 34725/08, 16 лютого 2012 року	7
16. Федоров і Федорова проти України, № 39229/03, 26 липня 2011 року	7
17. Ігін проти України, № 39908/05, 17 лютого 2012 року	6
18. Костичев проти України, № 27820/04, 08 квітня 2010 року	6
19. Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року	5
20. Шмушкович проти України, № 3276/10, 14.11.2013 року	5
21. Кучерук проти України, № 15825/06, 06 вересня 2007 року	4
22. Новік проти України, № 48068/06, 18.12.2008 року	3
23. Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року	4
24. Яковенко проти України, № 15825/06, 25 жовтня 2007 року	4
25. Дубовик проти України, № 33210/07; 41866/08, 15 жовтня 2009 року	2
26. Леонід Лазаренко проти України, № 22313/04, 28 жовтня 2010 року	3
27. Олексій Михайлович Захаркін проти України, № 1727/04, 24 червня 2010 року	3
28. Осаковський проти України, № 13406/06, 17.07.2014 року	3
29. Шаповалов проти України, № 45835/05, 31 липня 2012 року	3
30. Байсаков проти України, № 54131/08, 18.02.2010 року	2
31. Кац та інші проти України, № 29971/04, 18 грудня 2008 року	2
32. Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року	2
33. Крейдич проти України, № 48495/07, 10 грудня 2009 року	1
34. Логвиненко проти України, № 13448/07, 14 жовтня 2010 року	2
35. Лопатін і Медведський проти України, №№ 278/03 та 6222/03, 20 травня 2010 року	2

36. <i>Москаленко</i> проти України, № 37466/04, 20 травня 2010 року	2
37. <i>Алексахін</i> проти України, № 31939/06, 19 липня 2012 року	1
38. <i>Квашко</i> проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року	1
39. <i>Корнейкова</i> проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року	1
40. <i>Лотарєв</i> проти України, № 29447/04, 08 квітня 2010 року	1
41. <i>Чайковський</i> проти України, № 2295/06, 15 жовтня 2009 року	1
42. <i>Світлорусов</i> проти України, № 2929/05, 12 березня 2009 року	0
43. <i>Аднаралов</i> проти України, № 10493/12, 27 листопада 2014 року	0
44. <i>Анатолій Руденко</i> проти України, № 50264/08, 17 квітня 2014 року	0
45. <i>Бєлоусов</i> проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року	0
46. <i>Веніамін Тимошенко</i> проти України, № 48408/12, 02 жовтня 2014 року	0
47. <i>Глінов</i> проти України, № 13693/05, 9 листопада 2009 року	0
48. <i>Давидов</i> та інші проти України, № 17674/02; 39081/02, 01.07.2010 року	0
49. <i>Джаксибєргенов</i> проти України, № 12343/10, 10 лютого 2011 року	0
50. <i>Іцин</i> та інші проти України, № 28189/04, 28192/04, 21 грудня 2010 року	0
51. <i>Кабулов</i> та інші проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року	0
52. <i>Камішев</i> проти України, № 3990/06, 20 травня 2010 року	0
53. <i>Карабет</i> та інші проти України, № 38906/07, 52025/07, 17 січня 2013 року	0
54. <i>Муравська</i> проти України, № 249/03, 13 листопада 2008 року	0
55. <i>Найден</i> проти України, № 16474/03, 14 жовтня 2010 року	0
56. <i>Олександр Володимирович Смірнов</i> проти України, № 69250/11, 13 березня 2014 року	0
57. <i>Олександр Смірнов</i> проти України, № 38683/06, 15 липня 2010 року	0
58. <i>Охріменко</i> проти України, № 53896/07, 15 жовтня 2009 року	0
59. <i>Поліщук</i> проти України, № 21231/04, 15 жовтня 2009 року	0
60. <i>Пузан</i> проти України, № 51243/08, 18 лютого 2010 року	0
61. <i>Роман Мірошниченко</i> проти України, № 34211/04, 19 лютого 2009 року	0
62. <i>Самардак</i> проти України, № 43109/05, 04 листопада 2010 року	0

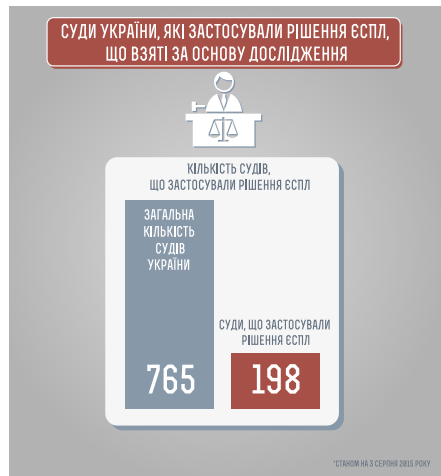
63. <i>Сергій Волосюк</i> проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року	0
64. <i>Тесленко</i> проти України, № 55528/08, 20 грудня 2011 року	0
65. <i>Титаренко</i> проти України, № 31720/02, 20.12.2012 року	0
66. <i>Юрій Волков</i> проти України, № 45872/06, 19 грудня 2013 року	0
67. <i>Яценко</i> проти України, № 75345/01, 16 лютого 2012 року	0

УГСПЛ було вивчено практику національних судів станом на **3 серпня 2015 року** шляхом ознайомлення із судовими рішеннями, розміщеними в електронному Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua>. Зокрема, було **вивчено 853 162 судових рішень**, з яких **вибрано 593 судових рішень**, де було релевантне застосування вищеназваних 67 рішень ЄСПЛ. Релевантним застосуванням вважалось таке використання рішення ЄСПЛ, що відповідає суті справи, що розглядалася національним судом, та таке, що не викривляє змісту самого рішення ЄСПЛ.

Отримані в ході дослідження 593 судових рішень були розділені на групи залежно від назви суду, який їх виніс із зазначенням кількості винесених даним судом обраних в ході дослідження судових рішень. Таким чином, ми отримали дані, що із **765 існуючих на сьогодні судів** (664 загальних судів першої інстанції та 27 апеляційних, касаційний суд, Верховний Суд України; 35 адміністративних судів 1 і апеляційної інстанцій та касаційний суд; 27 господарських судів та 8 апеляційних, касаційний; без Конституційного Суду України) **198 національних судів релевантно послугуються у своїй практиці вищеназваними 67 рішеннями ЄСПЛ:**

Автономна Республіка Крим – 3 (Апеляційний суд АРК, Київський районний суд міста Сімферополя, Красногвардійський районний суд Автономної Республіки Крим).

Вінницька область – 10 (Апеляційний суд Вінницької області, Вінницький районний суд Вінницької області, Козятинський міськрайонний суд Вінницької області, Липовецький районний суд Вінницької області, Літинський районний суд Вінницької області, Томашпільський районний суд Вінницької області, Шаргородський районний суд Вінницької області, Чернівецький районний суд Вінницької області, Піщанський районний суд Вінницької області, Гайсинський районний суд Вінницької області).

Волинська область – 11 (Апеляційний суд Волинської області, Володимир-Волинський міський суд Волинської області, Волинський окружний адміністративний суд, Ковельський міськрайонний суд Волинської області, Луцький міськрайонний суд Волинської області, Любешівський районний суд Волинської області, Маневицький районний суд Волинської області, Нововолинський міський суд Волинської області, Ратнівський районний суд Волинської області, Турійський районний суд Волинської області, Горохівський районний суд Волинської області).

Дніпропетровська область – 15 (Апеляційний суд Дніпропетровської області, Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд, Верхньодніпровський районний суд Дніпропетровської області, Дзержинський районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, Жовтневий районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, Довгинцівський районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, Інгулецький районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, Кіровський районний суд міста Дніпропетровська, Самарський районний суд міста Дніпропетровська, Синельниківський міськрайонний суд Дніпропетровської області, Тернівський районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, Центрально-міський районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області, Заводський районний суд міста Дніпродзержинська Дніпропетровської області, Амур-Нижньодніпровський районний суд міста Дніпропетровська, Жовтневий районний суд міста Дніпропетровська).

Донецька область – 11 (Донецький апеляційний адміністративний суд, Артемівський міськрайонний суд Донецької області, Гір-

ницький районний суд міста Макіївки Донецької області, Донецький окружний адміністративний суд, Краматорський міський суд Донецької області, Краснолиманський міський суд Донецької області, Орджонікідзенський районний суд міста Маріуполя Донецької області, Слов'янський міськрайонний суд Донецької області, Господарський суд Донецької області, Селидівський міський суд Донецької області, Жовтневий районний суд міста Маріуполя Донецької області).

Житомирська область – 3 (Апеляційний суд Житомирської області, Коростенський міськрайонний суд Житомирської області, Романівський районний суд Житомирської області, Червоноармійський районний суд Житомирської області).

Закарпатська область – 3 (Берегівський районний суд Закарпатської області, Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської області, Хустський районний суд Закарпатської області).

Запорізька область – 12 (Апеляційний суд Запорізької області, Бердянський міськрайонний суд Запорізької області, Вільнянський районний суд Запорізької області, Запорізький окружний адміністративний суд, Запорізький районний суд Запорізької області, Комунарський районний суд міста Запоріжжя, Мелітопольський міськрайонний суд Запорізької області, Орджонікідзевський районний суд міста Запоріжжя, Токмацький районний суд Запорізької області, Шевченківський районний суд міста Запоріжжя, Коммунарський районний суд міста Запоріжжя, Оріхівський районний суд Запорізької області).

Івано-Франківська область – 4 (Апеляційний суд Івано-Франківської області, Івано-Франківський міський суд, Надвірнянський районний суд Івано-Франківської області, Калузький міськрайонний суд Івано-Франківської області).

Київська область – 6 (Апеляційний суд Київської області, Бориспільський міськрайонний суд Київської області, Згурівський районний суд Київської області, Києво-Святошинський районний суд Київської області, Кагарлицький районний суд Київської області, Фастівський міськрайонний суд Київської області).

Кіровоградська область – 5 (Апеляційний суд Кіровоградської області, Добровеличківський районний суд Кіровоградської області,

Кіровський районний суд міста Кіровограда, Ленінський районний суд міста Кіровограда, Вільшанський районний суд Кіровоградської області).

Луганська область – 5 (Луганський окружний адміністративний суд, Попаснянський районний суд Луганської області, Свердловський міський суд Луганської області, Старобільський районний суд Луганської області).

Львівська область – 8 (Бориславський міський суд Львівської області, Залізничний районний суд міста Львова, Буський районний суд Львівської області, Львівський апеляційний адміністративний суд, Львівський окружний адміністративний суд, Апеляційний суд Львівської області, Шевченківського районного суду міста Львова, Сколівський районний суд Львівської області, Франківський районний суд міста Львова).

Миколаївська область – 7 (Апеляційний суд Миколаївської області, Баштанський районний суд Миколаївської області, Березанський районний суд Миколаївської області, Вознесенський міськрайонний суд Миколаївської області, Миколаївський окружний адміністративний суд, Центральний районний суд міста Миколаєва, Южноукраїнський міський суд Миколаївської області).

Одеська область – 7 (Апеляційний суд Одеської області, Одеський апеляційний адміністративний суд, Кілійський районний суд Одеської області, Одеський окружний адміністративний суд, Суворовський районний суд міста Одеси, Іллічівський міський суд Одеської області, Приморський районний суд міста Одеси).

Полтавська область – 8 (Апеляційний суд Полтавської області, Автозаводський районний суд міста Кременчука Полтавської області, Крюківський районний суд міста Кременчука Полтавської області, Ленінський районний суд міста Полтави, Октябрський районний суд міста Полтави, Чутівський районний суд Полтавської області, Кобеляцький районний суд Полтавської області, Зміївський районний суд Полтавської області).

Рівненська область – 7 (Апеляційний суд Рівненської області, Березнівський районний суд Рівненської області, Дубровицький район-

ний суд Рівненської області, Костопільський районний суд Рівненської області, Млинівський районний суд Рівненської області, Рівненський міський суд Рівненської області, Рівненський міський суд Рівненської області).

Сумська область – 11 (Апеляційний суд Сумської області, Буринський районний суд Сумської області, Великописарівський районний суд Сумської області, Зарічний районний суд міста Суми, Ковпаківський районний суд міста Суми, Недригайлівський районний суд Сумської області, Охтирський міськрайонний суд Сумської області, Писарівський районний суд Сумської області, Путивльський районний суд Сумської області, Роменський міськрайонний суд Сумської області, Білопільський районний суд Сумської області).

Тернопільська область – 5 (Апеляційний суд Тернопільської області, Борщівський районний суд Тернопільської області, Монастирський районний суд Тернопільської області, Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області, Кременецький районний суд Тернопільської області).

Харківська область – 11 (Апеляційний суд Харківської області, Балаклійський районний суд Харківської області, Ізюмський міськрайонний суд Харківської області, Київський районний суд міста Харкова, Комінтернівський районний суд міста Харкова, Краснокутський районний суд Харківської області, Фрунзенський районний суд міста Харкова, Харківський окружний адміністративний суд, Червонозаводський районний суд міста Харкова, Київський районний суд міста Харкова, Ленінський районний суд міста Харкова).

Херсонська область – 5 (Апеляційний суд Херсонської області, Голопристанський районний суд Херсонської області, Комсомольський районний суд міста Херсона, Новокаховський міський суд Херсонської області, Скадовський районний суд Херсонської області).

Хмельницька область – 5 (Апеляційний суд Хмельницької області, Кам'янець-Подільський міськрайонний суд Хмельницької області, Красилівський районний суд Хмельницької області, Хмельницький міськрайонний суд, Шепетівський міськрайонний суд Хмельницької області).

Черкаська область – 8 (Апеляційний суд Черкаської області, Кам'янський районний суд Черкаської області, Корсунь-Шевченківський районний суд Черкаської області, Смілянський міськрайонний суд Черкаської області, Черкаський окружний адміністративний суд, Чорнобаївський районний суд Черкаської області, Придніпровський районний суд міста Черкаси, Куликівський районний суд Черкаської області).

Чернівецька область – 3 (Апеляційний суд Чернівецької області, Кіцманський районний суд Чернівецької області, Першотравневий районний суд міста Чернівці).

Чернігівська область – 7 (Бахмацький районний суд Чернігівської області, Деснянський районний суд міста Чернігова, Новозаводський районний суд міста Чернігова, Ріпкинський районний суд Чернігівської області, Куликівський районний суд Чернігівської області, Прилуцький міськрайонний суд Чернігівської області, Менський районний суд Чернігівської області).

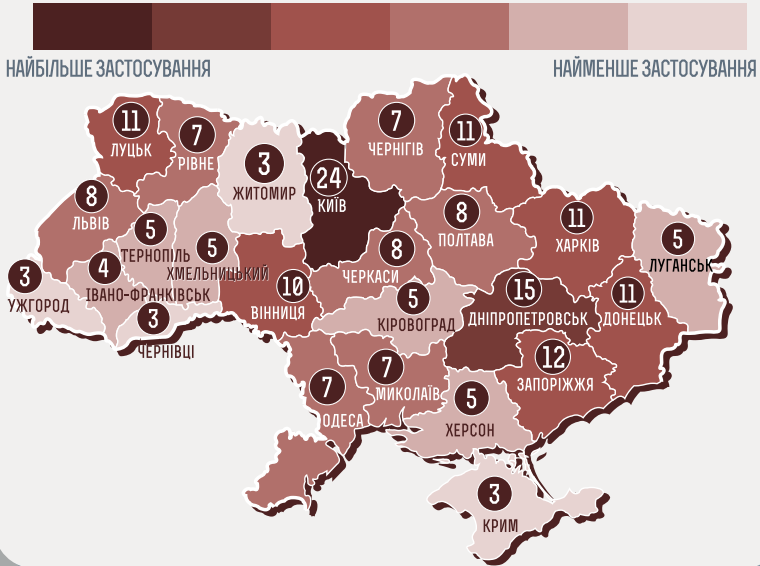
Місто Київ – 18 (Верховний Суд України, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Апеляційний суд міста Києва, Київський апеляційний адміністративний суд, Деснянський районний суд міста Києва, Дарницький районний суд міста Києва, Дніпровський районний суд міста Києва, Окружний адміністративний суд міста Києва, Подільський районний суд міста Києва, Печерський районний суд міста Києва, Голосіївський районний суд міста Києва, Солом'янський районний суд міста Києва, Шевченківський районний суд міста Києва, Святошинський районний суд міста Києва, Оболонський районний суд міста Києва, Київський апеляційний господарський суд).

Місто Севастополь – 0.

СУДИ УКРАЇНИ, ЯКІ ЗАСТОСУВАЛИ РІШЕННЯ ЄСПЛ, ЩО ВЗЯТИ ЗА ОСНОВУ ДОСЛІДЖЕННЯ

КІЛЬКІСТЬ СУДІВ, ЯКІ ЗАСТОСУВАЛИ РІШЕННЯ ЄСПЛ,
В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ОБЛАСТІ УКРАЇНИ

СУДИ УКРАЇНИ, ЯКІ ЗАСТОСУВАЛИ РІШЕННЯ ЄСПЛ, ЩО ВЗЯТИ ЗА ОСНОВУ ДОСЛІДЖЕННЯ

КІЛЬКІСТЬ СУДІВ, ЯКІ ЗАСТОСУВАЛИ РІШЕННЯ ЄСПЛ,
В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

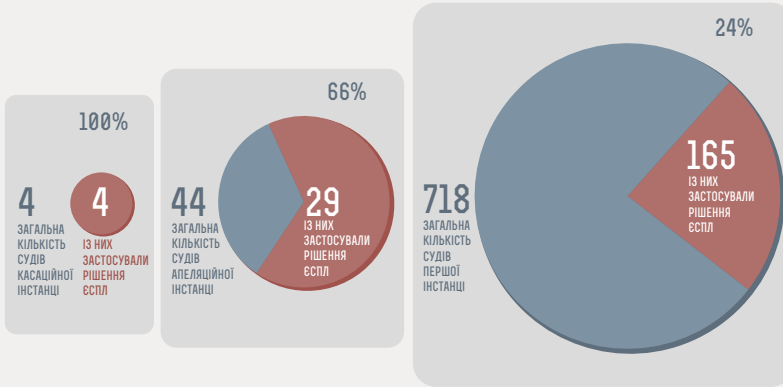

Зокрема, вищеназвані суди кількісно розділені: 1) за інстанціями: касаційні – 4, апеляційні – 29, суди першої інстанції – 165; 2) за формою юрисдикції: загальні – 180, адміністративні – 15, господарські суди – 3.

СУДИ УКРАЇНИ, ЯКІ ЗАСТОСУВАЛИ РІШЕННЯ ЄСПЛ, ЩО ВЗЯТІ ЗА ОСНОВУ ДОСЛІДЖЕННЯ

КІЛЬКІСТЬ СУДІВ, ЩО ЗАСТОСУВАЛИ РІШЕННЯ ЄСПЛ,
В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ІНСТАНЦІЇ

*СТАНОМ НА 3 СЕРПНЯ 2015 РОКУ

УГСПЛ вирішила відзначити 10-ку найкращих судів із вищеназваних залежно від кількісних та якісних показників застосування судами 67 рішень ЄСПЛ, що було взято за основу дослідження. Спершу переможці відбиралися за кількісним показником, тобто кількістю застосування у своїй практиці вищеназваних 67 рішень ЄСПЛ. Згодом із обраних судів була відібрана 10-ка найкращих уже із застосуванням якісного показника, зокрема, були виключені суди, в яких в усіх національних судових рішеннях були однакові тези з одного рішення ЄСПЛ.

Таким чином, було обрано **10 лідерів** за результатами дослідження «Precedent UA – 2015».

Лідери рейтингу «Precedent UA – 2015»

ЛІДЕРИ РЕЙТИНГУ «PRECEDENT UA – 2015»

НАЗВА СУДУ

КІЛЬКІСТЬ ПОСИЛАНЬ НА РІШЕННЯ ЄСПЛ

1	ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ	38
2	ШАРГОРОДСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	27
3	АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД М. КИЄВА	17
4	КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ МІСЬКРАЙОННИЙ СУД ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	11
5	ДНІПРОВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД М. КИЄВА	11
6	АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	8
7	СОЛОМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД М. КИЄВА	8
8	ДОНЕЦЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД	8
9	АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	8
10	ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ МІСЬКРАЙОННИЙ СУД МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	7

Інтерв'ю суддів та перелік рішень цих судів, розмічених в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, із вдалим використанням досліджуваних рішень ЄСПЛ:

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

Суддя
Валентина Щепоткіна

Суддя Валентина Щепоткіна: «Більше половини звернень громадян до ЄСПЛ пов'язані із неефективним виконанням судових рішень»

Посилання на рішення ЄСПЛ поряд з національним законодавством сприяють забезпеченню права на справедливий суд, що є одним із основних завдань судочинства. Часто в умовах значного реформування законодавства, яке ми спостерігаємо останнім часом, використання рішень ЄСПЛ надає можливість слідчому судді, суду додатково обґрунтувати прийняті рішення і певним чином підтвердити правильність обраного рішення.

До ВССУ як суду касаційної інстанції надходять стислі огляди рішень ЄСПЛ проти України, які набули статусу остаточних. Такі рішення обговорюються суддями на нарадах судових палат, надсилаються апеляційним судам для врахування під час здійснення судочинства. Ці рішення складають окрему збірку, якими судді користуються, а також містяться в електронному вигляді у відповідній базі, яка доступна суддям та працівникам апарату.

Проблемним є питання вивчення рішень ЄСПЛ проти інших держав, зокрема відсутність їх перекладу.

Для пошуку таких рішень судді також відвідують сайт ЄСПЛ.

Деякі судді не користуються рішеннями ЄСПЛ, насамперед, через їх незнання. ВССУ як суд касаційної інстанції здійснює значну роботу у напрямку вивчення суддями практики ЄСПЛ, правильного їх застосування. Так, 19 грудня 2014 року на пленумі ВССУ прийнято постанову № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя». Здійснюється підготовка постанови пленуму ВССУ «Про деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року». Окремі рекомендаційні роз'яснення стосовно дотримання вимог статті 5 та 6 Конвенції містяться у постанові пленуму від 17 жовтня 2014 року № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення».

При проведенні узагальнень судової практики одним із завдань є питання розкриття та тлумачення практики ЄСПЛ в світлі національного законодавства. Це системна робота, спрямована на аналіз судової практики та окреслення напрямів використання практики ЄСПЛ. Тут можна згадати і узагальнення судової практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року, про судову практику застосування судами першої та апеляційної інстанцій процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи тощо.

25 вересня 2015 року пленум ВССУ розглянув та затвердив узагальнення судової практики щодо забезпечення права на захист у кримінальному провадженні, в якому висвітлено основні правові позиції ЄСПЛ щодо дотримання права на захист. Ця робота постійно проводиться з метою забезпечення єдності судової практики, в тому числі і з допомогою практики ЄСПЛ.

Безумовно існують і спірні рішення ЄСПЛ в контексті їх застосування національними судами. Проте питання тут не у сумнівах щодо тлумачення практики ЄСПЛ, а у можливості їх практичного застосування. Слід наголосити на двох проблемних аспектах. По-перше, законодавство країн-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року може значно відрізнятись. Коли мова йде про законодавство пострадянських країн, то врахування рішень ЄСПЛ проти цих країн обумовлюється схожістю правових систем та законодавства. Якщо ж вести мову про рішення ЄСПЛ проти Сполученого Королівства, Італії, Іспанії, Португалії, тут виникають труднощі, пов'язані з тим, що ЄСПЛ, констатує порушення тієї чи іншої статті Конвенції, досліджує та аналізує національне законодавство країни. В інших випадках складнощі пов'язані із змінами законодавства. Так, багато рішень ЄСПЛ проти України постановлені за наслідками дослідження норм та практики застосування Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року.

З прийняттям нового КПК більшість рішень ЄСПЛ не втрачають свою актуальність і до аналізу норм нового кодексу, проте деякі питання виявилися суперечливими. Так, наприклад, правова позиція ЄСПЛ щодо КПК 1960 року за статтею 5 Конвенції полягала в тому, що під час судового провадження захисту має бути надано право на оскарження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У новому КПК під час судового провадження здійснюється періодичний судовий контроль за доцільністю застосування такого запобіжного заходу, проте відсутність можливості апеляційного оскарження його застосування у 2013-2014 роках викликало дискусії щодо дотримання статті 5 Конвенції через такі законодавчі положення. Аналіз порядку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою під час судового провадження дає можливість встановити, що наявність періодичного судового контролю за його застосуванням, порядок та підстави подання клопотання про зміну запобіжного заходу та його розгляду доводять відсутність порушення статті 5 Конвенції в умовах відсутності апеляційного оскарження застосування цього запобіжного заходу.

Приблизно половина, а то і більше звернень громадян до ЄСПЛ пов'язані із неефективним виконанням судових рішень, або ж недот-

римання прав людини при їх виконанні. Судовий контроль за стадією виконання судових рішень носить обмежений характер в усіх без винятку юрисдикціях. Тому у цьому аспекті слід реформувати підходи до діяльності органів виконавчої влади, до компетенції яких віднесено виконання судових рішень. Якщо вести мову про кримінальне провадження, слід зазначити, що багато норм КПК по суті відтворюють правові позиції ЄСПЛ. Їх дотримання уже має превентивний характер для звернень до ЄСПЛ. Важливим законодавчим кроком для зменшення звернень до ЄСПЛ, на мою думку, є реформування законодавства у сфері встановлення певного роду компенсаційних механізмів для громадян у випадках встановлення порушення прав людини. Коли людина, крім визнання порушення її права, отримає механізм компенсацій за таке порушення, жодної потреби для звернення до ЄСПЛ уже не виникатиме.

Усі рішення ЄСПЛ проти України розглядаються на нарадах суддів судових палат ВССУ. За результатами цих нарад надсилаються інформаційні листи до судів апеляційної інстанції, які, в свою чергу, доводять зміст цих рішень до відома місцевих судів. Значну допомогу у навчанні та тренінгах суддів надає школа суддів, часто у співпраці з багатьма міжнародними організаціями.

На мою думку, варто розпочинати проведення тематичних тренінгів щодо навчання суддів існуючій практиці ЄСПЛ за статтями Конвенції. При цьому їх слід поділяти на матеріальні та процесуальні вимоги тієї чи іншої статті Конвенції. Передувати таким тренінгам має кропітка робота щодо систематизації правових позицій ЄСПЛ за статтею Конвенції як у рішеннях проти України, так і інших держав за умови їх «принципового» значення для національного правозастосування. Також обов'язковою умовою має бути окреслення напрямів їх використання. Такі тренінги сприятимуть правильному застосуванню правових позицій ЄСПЛ без «спотворення» та «перекручення» їх змісту, що часто використовують недобросовісні учасники процесу.

На сьогодні ми використовуємо усі доступні програми та бази для дослідження рішень ЄСПЛ, проте створення спеціальних програм з

відповідним рубрикатором значно спростило б як вивчення, так і застосування практики ЄСПЛ.

Найбільша складність полягає у застосування рішень ЄСПЛ проти інших держав. Також складність викликає застосування практики ЄСПЛ щодо нових матеріальних та процесуальних інститутів, які введені нещодавно. Мова йде про спеціальну конфіскацію, кримінальну відповідальність юридичних осіб тощо. Крім цього, часто сторони провадження обґрунтовують свою позицію рішеннями ЄСПЛ, не вказуючи про правову позицію, сформульовану ЄСПЛ у конкретній справі та часто зловживають правом, самовільно надаючи таким правовим позиціям відмінного, ніж закріплено у рішенні, змісту. Це свідчить про несформовану «правову культуру» застосування рішень ЄСПЛ в Україні, з чим ВССУ бореться шляхом надання рекомендацій загального характеру щодо застосування рішень ЄСПЛ, та рекомендацій у конкретних категоріях справ.

Використання рішень ЄСПЛ в судових рішеннях в результаті згадування їх учасниками процесу є одним із основних шляхів їх використання у правозастосуванні загалом. У випадку, коли сторона процесу обґрунтовує свою позицію, в тому числі, правовими позиціями ЄСПЛ, обов'язком суду є згадування про таке рішення у своєму судовому рішенні. У випадку, коли така додаткова мотивація підтверджує правову сторону провадження, суддя про це зазначає у рішенні, якщо ж рішення ЄСПЛ не має жодного відношення до предмету спору, суддя також зобов'язаний вказати про помилковість посилання на таке рішення з відповідним обґрунтуванням. Такі застосування є не лише вдалими, а й носять «превентивний» характер. Якщо особа впевнена, що правильність її позиції підтверджується практикою ЄСПЛ, вона має право отримати позицію національного суду з цього питання. При цьому, якщо особа помиляється щодо порушення її прав, обґрунтована мотивація суду щодо того, що практика ЄСПЛ не підтверджує позицію особи, підтвердить відсутність необхідності звертатися до ЄСПЛ. Такий механізм буде дієвим за наявності обґрунтованого та чіткого судового рішення в цьому аспекті.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 5-2960км14, рішення № 40698834 від 16.09.2014 року	Матієк Т.В., Марчук Н.О. та Шилова Т.С.	Гриненко проти України
Справа № 5-1859к11, рішення № 19508821 від 20.09.2011 року	Британчук В.В., Єленіна Ж.М. та Марчук Н.О.	Олексій Михайлович Захаркін проти України
Справа № 5-234км13, рішення № 29055520 від 24.01.2013 року	Пойда М.Ф., судді: Орлова О.М. та Литвинова О.М.	Кац та інші проти України
Справа № 5-234км13, рішення № 29055520 від 24.01.2013 року,	М.Ф. Пойда С.О., Орлова О.М. та Литвинов О.М.	Кац та інші проти України
Справа № 5-1845к11, рішення № 17880875 від 26.07.2011 року	Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Британчук В.В.:	Корнєв і Карпенко проти України
Справа № 5-4129км13, рішення № 36878141 від 24.12.2013 року	Леон О.І., Григор'єва І.В. та Єленіна Ж.М.	Корнєв і Карпенко проти України
Справа № Р 5-4060км13, рішення № 34000140 від 01.10.2013 року	Григор'єва І.В., Британчук В.В. та Єленіна Ж.М.	Корнєв і Карпенко проти України
Справа № 5-3833к13, рішення № 36878395 від 17.12.2013 року	Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Леон О.І.	Корнєв і Карпенко проти України
Справа № 5-1781км13, рішення № 30680448 від 04.04.2013 року	Мороз М.А., Крижановський В.Я. та Дембовський С.Г.	Яременко проти Україн- ни, Луценко проти України, Шабельник проти України
Справа № 5-2318км13, рішення № 31924774 від 18.06.2013 року	Григор'єва І.В., Британчук В.В. та Єленіна Ж.М.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХо- анг проти Франції
Справа № 5-2443км13, рішення № 33242154 від	Пойда М.Ф., Квасневська Н.Д. та	Максименко проти України, Мефта та інші

30.05.2013 року	Кульбаба В.М.	проти Франції, Фам Хоанг проти Франції
Справа № 5-1679км13, рішення № 33242141 від 13.06.2013 року	Пойда М.Ф., Квасневська Н.Д. та Швець В.А.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, Фам Хоанг проти Франції
Справа № 5-4165км13, рішення № 36058904 від 10.12.2013 року	Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Фурик Ю.П.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, Фам Хоанг проти Франції
Справа № 5-4920км13 рішення № 36976309 від 21.01.2014 року	Британчук В.В., Єленіна Ж.М. та Щепоткіна В.В.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-1070км14, рішення № 37829799 від 13.03.2014 року	Мороз М.А., Колесниченко В.М. та Кравченко С.І.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-4914км12, рішення № 28179739 від 18.12.2012 року	Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Британчук В.В.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-3922км14, рішення № 41296859 від 04.11.2014 року	Шибко Л.В., Солодкова А.А. та Пузиревський Є.Б.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-1887км14, рішення № 39407149 від 27.05.2014 року	Шибко Л.В., Міщенко С.М. та Сахно Р.І.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-4912км12, рішення № 28683660 від 15.01.2013 року	Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Британчук В.В.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-5458км13, рішення № 36878124 від 19.12.2013 року	Вільгушинський М.Й., Колесниченко В.М. та Дембовський С.Г.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції

Справа № 5-3427км14, рішення № 41134154 від 21.10.2014 року	Еленіна Ж.М., Романець Л.А. та Щепоткіна В.В.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХо- анг проти Франції
Справа № 5-2285км14, рішення № 40244933 від 19.08.2014 року	Еленіна Ж.М., Солодкова А.А. та Щепоткіна В.В.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХо- анг проти Франції
Справа № 5-4138км14, рішення № 41946599 від 09.12.2014 року	Еленіна Ж.М., Міщенко С.М. та Шибко Л.В.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-3384км14, рішення № 41800100 від 18.11.2014 року	Марчук Н.О., Романець Л.А. та Шилова Т.С.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХоанг проти Франції
Справа № 5-531км13, рішення № 38456003 від 10.04.2014 року	Вільгушинський М.Й., Колесниченко В.М. та Наставний В.В.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХо- анг проти Франції
Справа № 5-2552км14, рішення № 40795790 від 30.09.2014 року	Григор'єва І.В., Еленіна Ж.М. та Фурик Ю.П.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХо- анг проти Франції
Справа № 5-3644км14, рішення № 41823008 від 04.11.2014 року	Британчук В.В., Щепоткіна В.В. та Леон О.І.	Нечипорук і Йонкало проти України, Вергельський проти України, Яременко проти України
Справа № 5-719км12, рішення № 21840640 від 21.02.2012 року	Григор'єва І.В., Британчук В.В. та Еленіна Ж.М.	Максименко проти України, Мефта та інші проти Франції, ФамХо- анг проти Франції
Справа № 5-4136км14, рішення № 42262608 від 16.12.2014 року	Еленіна Ж.М., Фурик Ю.П. та Григор'єва І.В.	Нечипорук і Йонкало проти України, Барбера, Мессеґе і Ябардо проти Іспанії

Справа № 5-1552км12, рішення № 23669957 від 22.03.2012 року	Кульбаба В.М., Швець В.А. та Франтовська Т.І.	Федоров та Федорова проти України
Справа № 5-4291км12, рішення № 26425254 від 25.09.2012 року	Шилова Т.С., Матієк Т.В. та Марчук Н.О.	Федоров та Федорова проти України
Справа № 5-4196км13, рішення № 34653139 від 24.10.2013 року	Орлова С.О., Бега М.О. та Кульбаба В.М.	Шабельник проти України
Справа № 5-1208км13, рішення № 32667734від 25.06.2013 року	Шилова Т.С., Марчук Н.О. та Широян Т.А.	Балицький проти України, Яременко проти України, Леонід Лазаренко проти України
Справа № 5-1460км14, рішення № 38553955 від 15.04.2014 року	Шилова Т.С., Марчук Н.О. та Матієк Т.В.	Балицький проти України
Справа № 5-3406км14, рішення № 41822984 від 25.11.2014 року	Британчук В.В., Щепоткіна В.В. та Фурик Ю.П.	Балицький проти України
Справа № 5-3686км14, рішення № 41823012 від 20.11.2014 року	Слинька С.С., Крижановський В.Я. та Мороз М.А.	Балицький проти України, Яременко проти України, Леонід Лазаренко проти України
Справа № 5-3750км11, рішення № 19510493 від 22.11.2011 року	Британчук В.В., Григор'єва І.В. та Єленіна Ж.М.	Корнев і Карпенко проти України
Справа № 5-2706км12, рішення № 25235683 від 05.06.2012 року	Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Фурик Ю.П.	Корнев і Карпенко проти України

Шаргородський районний суд Вінницької області

Суддя Тетяна Соколовська: «В Україні проблемним є кримінально-процесуальне законодавство»

На мою думку, в Україні проблемним є кримінально-процесуальне законодавство. Його треба вдосконалювати. Старий КПК був доволі непоганим, більш зрозумілим, простішим у застосуванні, його треба було лише вдосконалити з огляду на європейські норми та стандарти. В новому КПК багато змін, які не узгоджуються з іншими нормами права, суперечать одна одній. Це слід врахувати і привести наш КПК у відповідність до європейських норм.

Ми постійно відслідковуємо нові рішення ЄСПЛ у медіа (наприклад, в газеті «Урядовий кур'єр»), на сайті Мін'юсту. Апеляційний суд також постійно інформує нас про прийняті рішення ЄСПЛ та їхній зміст. Маємо також і спеціальні збірки із переліком та аналізом рішень ЄСПЛ.

Нові рішення Європейського суду ми обговорюємо на зборах суддів. До речі, цього року ми маємо навіть одне рішення по Вінницькій області. Якщо ОБСЄ проводить тренінги, навчання та семінари, ми намагаємося брати в них участь. Хотілося би мати більше навчальних посібників із застосування практики ЄСПЛ у цивільному судочинстві, оскільки воно специфічне, важке у застосуванні, стосується всіх сфер життєдіяльності суспільства і громадянина.

*Суддя Тетяна
Соколовська*

На жаль, учасники процесу рідко використовують Конвенцію та рішення ЄСПЛ при відстоюванні своєї позиції в суді.

Мені пригадується лише один випадок змістовного посилання на Конвенцію та прецедентні рішення ЄСПЛ адвокатом у цивільному процесі.

Йшлося про допустимість доказів у справі щодо визнання договору недійсним.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 152/1083/14-к, рішення № 39711558 від 07.07.2014 року	Славінська Н.Л.	Коваль проти України, Леонід Лазаренко проти України, Боротюк проти України, Роув і Дейвіс проти Сполученого Королівства, Сейдович проти Італії
Справа № 152/1444/14-к, рішення № 41320019 від 10.11.2014 року	Соколовська Т.О.	Корнев та Карпенко проти України, Люді проти Швейцарії
Справа № 152/1907/14-к, рішення № 41742706 від 04.12.2014 року	Строгий І.Л.	Шабельник проти України, Шенк проти Швейцарії, Тейксейра де Кастро проти Португалії, Яллог проти Німеччини
Справа № 152/1187/14-к, рішення № 41160857 від 31.10.2014 року	Строгий І.Л.	Шабельник проти України, Шенк проти Швейцарії, Тейксейра де Кастро проти Португалії, Яллог проти Німеччини
Справа № 152/2467/13-к, рішення № 38487999 від 30.04.2014 року	Строгий І.Л.	Шабельник проти України, Шенк проти Швейцарії, Тейксейра де Кастро проти Португалії, Яллог проти Німеччини
Справа № 152/525/15-к, рішення № 44326852 від 25.05.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України

Справа № 152/467/15-ц Рішення № 43492348 від 3.04.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/139/15-ц, рішення № 42759876 від 16.02.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/240/15-ц, рішення № 42878080 від 26.02.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/199/15-ц, рішення № 42759844 від 16.02.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/480/15-ц, рішення № 43521079 від 9.04.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/181/15-ц, рішення № 42898688 від 27.02.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/351/15-ц, рішення № 43644086 від 17.04.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/1748/14- ц, рішення № 43002581 від 3.03.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/2241/14- ц, рішення № 42642128 від 6.02.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/97/15-а, рішення № 43002580 від 2.03.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/383/15-а, рішення № 43398719 від 1.04.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/276/15-ц, рішення № 43539538 від 6.04.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/51/14-ц, рішення № 42585682 від 29.01.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України

Справа № 152/2119/14-а, рішення № 42642129 від 3.02.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/724/15-ц, рішення № 45295571 від 18.06.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/674/15-а, рішення № 44301099 від 19.05.2015 року	Соколовська Т.О.	Бочаров проти України
Справа № 152/580/15-ц, рішення № 44864047 від 11.06.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/426/15-ц, рішення № 44614241 від 29.05.2015 року	Соколовська Т.О.	Бочаров проти України
Справа № 152/516/15-а, рішення № 44062203 від 05.05.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України
Справа № 152/385/15-к, рішення № 44541767 від 02.06.2015 року	Славінська Н.Л.	Бочаров проти України, Шабельник проти України
Справа № 152/1293/13-к, рішення № 39147408 від 27.05.2014 року	Гаврищук А.В.	Шабельник проти України

Апеляційний суд міста Києва

Суддя Тетяна Фрич: «Термін проходження рішень ЄСПЛ до українських суддів є занадто довгим»

Ми стабільно використовуємо рішення ЄСПЛ у своїх рішеннях, бо це відображено у нашому Кримінальному процесуальному кодексі. Необов'язково навіть зазначати в рішенні суду про те, що ми саме посилаємось на якесь певне рішення Європейського суду.

Візьмемо рішення ЄСПЛ у справі «Ван'ян проти Росії», «Веселов та інші проти Росії» або «Раманаускаса проти Литви» – ці норми у нашому Кримінальному процесуальному кодексі взагалі не описані. ЄСПЛ в цьому випадку вказав, що констатація провокації злочину з боку міліції має бути ретельно вивчена кримінальним судом. Адже

для того, щоб судовий розгляд був справедливим, всі докази, отримані в результаті підбурювання з боку поліції, мають бути виключені.

ЄСПЛ мав на увазі те, що не тільки Росія та Литва, але також і Україна має масу злочинів, коли правоохоронні органи підбурюють до хабаря, продажу наркотиків, зброї, імітуючи дії потенційних порушників. Я пригадую, що наразі є навіть законопроекти у Верховній Раді, які планують заборонити підбурювання до хабаря з боку міліції. Як правники у сфері кримінальної юстиції, ми не

Суддя
Тетяна Фрич

можемо приймати такі докази у справі, бо ми маємо виконувати рішення ЄСПЛ.

90% рішень ЄСПЛ виносяться з приводу невиконання судових рішень — це найбільша категорія скарг. Друга велика категорія — з приводу катувань, допущених під час досудового провадження. В нашій практиці було ще декілька проваджень з приводу незаконного взяття під варту. Це справи Юрія Луценка і Юлії Тимошенко.

Насправді Конвенція з основоположних прав людини не є такою об'ємною, там не багато статей, і як правило всі порушення є системними. Вони визначаються не лише з приводу подій в Україні, але й в інших європейських державах.

Років 6-8 тому Міністерство юстиції проводило ознайомчі конференції з приводу застосування рішень ЄСПЛ, але вони припинилися. Дуже хотілося би відновити ці конференції, бо ці рішення доходять до нас через доволі тривалий час, після того як буде зроблений офіційний переклад та публікація в державних виданнях. Наприклад, офіційний збірник 2015 року посилається на рішення 2008 року. Термін доходження рішень до українських суддів є занадто довгим.

Суддя
Ольга Юрдіга

Суддя Ольга Юрдіга: «Не всі потрібні норми є в українській Конституції»

Рішення ЄСПЛ гарантують дотримання європейських норм, гарантованих конвенцією. На жаль, не всі потрібні норми є в українській Конституції, яка має найвищу силу на території нашої держави. А оскільки Україна визнала Конвенцію з прав людини у 1997 році, безумовно, рішення ЄСПЛ мають бути використані у практиці національного правосуддя.

Кожне законодавство є недосконалим. Не завжди в законі все так прописано. Візьмемо, наприклад, право на допит свідків у кримінальному провадженні. За новим Кримінальним процесуальним кодексом безпосередній допит свідків — обов'язково у судовому засіданні. Справи, які розслідувалися по старому Кримінально-процесуальному кодексу, що діяв до 2012 року, і які ще надходять до нас на розгляд, передбачалася можливість оголосити у суді показання свідків, які не можуть з'явитися на судове засідання з тих чи інших, поважних причин. Таким чином надавалася можливість брати ці показання до уваги. Але новий КПК цього вже не дозволяє, бо

рішенням Європейського суду встановлений принцип безпосередності допиту свідка у судовому засіданні.

І хоча попередній КПК це дозволяв, але, якщо ми переглядаємо такі вироки суддів на основі старого КПК в апеляційному порядку, то вже виходимо із положень рішень ЄСПЛ, щоб не допустити порушень прав обвинувачених.

Для того, щоб наші громадяни менше зверталися до ЄСПЛ та вирішували свої справи в національних судах, потрібно встановити розумні строки розгляду провадження. Оскільки по закону провадження вважається розпочатим з часу порушення його чи кримінальної справи відносно особи і завершується вже вступом вироку у законну силу, то це не тільки проблема правосуддя, це проблема всієї правоохоронної системи, починаючи з органів досудового розслідування, які іноді збирають та фіксують докази і свідчення неналежним чином. Тому, коли вони потрапляють до нас, ми вже бачимо ті порушення. Старий КПК дозволяв нам повертати справи на додаткові розслідування, саме тому й затягували строки розгляду цих кримінальних проваджень. На сьогоднішній день порушень також багато, тому ми масово повертали до судів обвинувальні акти у зв'язку із недотриманням закону.

Один з останніх прикладів, які явно збільшують кількість звернень наших громадян до ЄСПЛ, це порушення права на захист. Ми розглядали на колегії випадок, коли суд відмовив у задоволенні клопотання про застосування заходів медичного характеру щодо особи, яка має інвалідність другої групи внаслідок шизофренії. Йому забезпечили захис-

ника через систему Безоплатної правової допомоги, але він наполягав, щоби на досудовому розслідуванні був присутній його законний представник — мати. У всіх скаргах, адресованих у Генеральну прокуратуру та до слідчого, він казав, що тільки мати може захистити його інтереси. Орган досудового розслідування не реагував на ці заяви, прокурор вважав, що його право на захист не порушено, оскільки в розслідуванні бере участь професійний захисник — адвокат. А останній вважав, що мати не є законним представником, оскільки у встановленому законом порядку її син не визнаний недієздатним чи обмежено дієздатним. Перевіряючи рішення за апеляційною скаргою прокурора, ми звернули його увагу, що формально це так. Ми викликали мати на судове засідання, і вона підтвердила, що її син не робить без неї жодного кроку, бо хворіє з дитинства. «Я не зверталася до суду про визнання мого сина недієздатним чи обмежено дієздатним, — сказала вона, — але я маю всі документи — висновок лікарів про інвалідність». Тому ми підтримали рішення суду першої інстанції, який відмовив у задоволенні клопотання, на тих підставах, що у засіданнях не брав участь законний представник обвинуваченого — його мати. Але ми пішли ширше: не може одна ознака того, що особа не визнана у судовому порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, свідчити про те, що не порушено його право на захист, бо дійсно — лише мати в такому разі буде його законним представником. Це формальність, але ми ж дивимося на ситуацію.

Міністерство внутрішніх справ дуже рідко (практично ніколи) не визнає, що його представники застосовували під час розслідування катування. Це з'ясовується лише під час судового розгляду, коли про це заявляють адвокати, і ми ці факти починаємо перевіряти. Наш обов'язок — доручити перевірити ці факти прокурору, бо він також здійснює нагляд за досудовим розслідуванням. А отже такі випадки мають обговорюватися у комплексі: після відповідних рішень ЄСПЛ Міністерство юстиції могло би проаналізувати їх, виявити причини порушень та внести зміни в наше законодавство, щоб усунути їх. Потрібно застосовувати превентивні методи. Так, як це робиться, наприклад, у Польщі, де дуже швидко всі рішення ЄСПЛ, які виявляють певні порушення, імплементуються до національного законодавства. Таким чином, проблеми вирішуються на національному рівні, не доводячи справу до ЄСПЛ.

Рішення ЄСПЛ надходять до нас регулярно від Міністерства юстиції та судової адміністрації. Ми маємо щотижневі наради — засідання палати з розгляду кримінальних справ, на яких нас ознайомлюють із цими рішеннями. Всі ці рішення поміщаються у спеціальну папку на комп'ютері, і кожен суддя може ознайомитися із ними безпосередньо на робочому столі. Ми не тільки вивчаємо ці рішення, але й обговорюємо їх.

З кожним роком ми все частіше використовуємо у нашій практиці рішення ЄСПЛ в результаті згадування їх під час процесу адвокатами. У нас складається таке враження, що підвищився рівень правової культури самих підзахисних. Навіть в умовах СІЗО вони вивчають кодекси та рішення ЄСПЛ. Серед осіб, які притягаються до відповідальності, є досить грамотні люди. Інколи вони виступають навіть краще за адвокатів. Тут є ще такий нюанс, що через ЄСПЛ можна отримати матеріальну компенсацію від України, тому багато людей прагнуть отримати матеріальну вигоду від того, довести, що права були порушені, і отримати гроші, а компенсація виплачується в євро. Для бюджету України це обтяжливо.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа №11-сс/796/2362/2014, рішення № 41680097 від 01.12.2014 року	Приндюк М.В., Глиняний В.П. та Рибак І.О.	Алексахін проти України
Справа № 11/796/297/2013, рішення № 29267969 від 08.02.2013 року	Васильєва М.А., Лук'янець Л.Ф., Чорний О.М.	Нечипорук і Йонкало проти України, Боротюк проти України, Паскал проти України, Єлоєв проти України, Сташайтіс проти Литви, Єчюс проти Литви, Вренчев проти Сербії
Справа № 11/796/382/2013, рішення № 29545274 від 15.02.2013 року	Лук'янець Л. Ф., Чорний О. М. та Васильєва М. А.	Нечипорук і Йонкало проти України, Боротюк проти України, Паскал проти України, Єлоєв проти України, Сташайтіс проти Литви, Єчюс проти Литви, Вренчев проти Сербії

Справа № 11/796/496/2013, рішення № 30636154 від 05.04.2013 року	Лук'янець Л. Ф., Чорний О. М. та Васильєва М. А.	Нечипорук і Йонкало проти України, Боротюк проти України, Паскал проти України, Єлоєв проти України, Сташайтіс проти Литви, Єчюс проти Литви, Вренчев проти Сербії
Справа № 11/796/819/2013, рішення № 31152504 від 24.04.2013 року	Лук'янець Л. Ф., Васильєва М. А. та Кияшко О. А.	Нечипорук і Йонкало проти України, Боротюк проти України, Паскал проти України, Єлоєв проти України, Сташайтіс проти Литви, Єчюс проти Литви, Вренчев проти Сербії
Справа № 10/2690/1969/2012, рішення № 27547709 від 02.10.2012 року	Коваль С.М., Єфімова О.І. та Барташук Л.В.	Корнев і Карпенко проти України
Справа № 10/2690/2270/2012, рішення № 27791116 від 08.11.2012 року	Барташук Л.В., Єфімова О.І. та Коваль С.М.	Корнев і Карпенко проти України
Справа № 10/2690/2363/2012, рішення № 27796203 від 16.11.2012 року	Барташук Л.В., Єфімова О.І. та Коваль С.М.	Корнев і Карпенко проти України
Справа № 10/2690/2310/2012, рішення № 27796267 від 09.11.2012 року	Коваль С.М., Єфімова О.І. та Барташук Л.В.	Корнев і Карпенко проти України
Справа № 10/2690/2316/2012, рішення № 27796240 від 09.11.2012 року	Коваль С.М., Єфімова О.І. та Барташук Л.В.	Корнев і Карпенко проти України
Справа № 10/2690/2315/2012, рішення № 27791187 від 09.11.2012 року	Коваль С.М., Єфімова О.І. та Барташук Л.В.	Корнев і Карпенко проти України
Справа № 10/2690/2248/2012, рішення № 27796218 від 08.11.2012 року	Коваль С.М., Єфімова О.І. та Барташук Л.В.	Корнев і Карпенко проти України

Справа № 10/2690/1902/2012, рішення № 26524473 від 25.09.2012 року	Приндюк М.В., Єфімова О.І. та Бець О.В.	Корнєв і Карпенко проти України
Справа № 10/2690/1545/2012, рішення № 25774033 від 07.08.2012 року	Приндюк М.В., Єфімова О.І. та Коваль С.М	Корнєв і Карпенко проти України
Справа № 11/796/1949/2013, рішення № 35589784 від 25.11.2013 року	Паленик І.Г., Жук О.В. та Лашевич В.М.	Корнєв і Карпенко проти України
Справа № 11-сс/796/1352/2014, рішення № 40189656 від 13.08.2014 року	Боголюбська Л.Б., Белан Н.О. та Дзюбін В.В.	Шалімов проти України
Справа № 11/796/539/2014, рішення № 40278786 від 21.08.2014 року	Юрдига О.С., Сітайло О.М. та Фрич Т.В.	Шабельник проти України

Кам'янець-Подільський міськрайонний суд Хмельницької області

Суддя
Іван Драч

Суддя Іван Драч: «Не можна заради єдиного викриття злочину спонукати особу до його вчинення»

Варто звернути увагу, що рішення ЄСПЛ регулюють відносини та роз'яснюють ті правові позиції, недостатньо врегульовані національним законодавством. Вони дають нам можливість прийняти рішення з урахуванням більш чіткого розуміння права особи на захист, права учасників на розумні строки розгляду справи в суді, тощо. Все це у сукупності дійсно посилює правову систему України та сприяє справедливому розгляду справ у суді.

Я розглядаю кримінальні справи, тому у своїй практиці я більше використовую рішення, які стосуються прав обвинувачених та повноважень органів внутрішніх справ, які займаються розслідуваннями. Один із прикладів – виправдувальний вирок у справі з моєї практики, яка розглядалася рік тому. Слідчими органами розслідувався угон транспортних засобів. У вирокі я посилався на рішення ЄСПЛ, де роз'яснювалося порушення права на захист особи, через що докази слідчих органів були визнані недопустимими та неналежними, як отримані із порушенням процедури. Працівники міліції збирали докази не у відповідності до норм процесуального та європейського права, отримуючи явки з повинною, свідчення без адвоката, при цьому отримували їх в осіб які були затриманими, а після звільнення у

них виявили тілесні ушкодження. У вирокі суд звернув увагу на рішення ЄСПЛ у справах «Душка проти України», коли правоохоронні органи довгий час не могли встановити винних осіб та дати відповідь на питання, за яких обставин заявник отримав тілесні ушкодження після його затримання, та на аналогічне рішення –

«Двоє обвинувачених, яких суд виправдав, мали тілесні ушкодження в період перебування їх під юрисдикцією правоохоронних органів, у цей час слідчі органи зібрали докази без адвоката...».

Після затримання та поміщення в ІТТ травматолог тілесних ушкоджень не виявив, а після звільнення з ІТТ обвинуваченим провели експертизи, які виявили ці тілесні ушкодження. Оскільки ряд доказів були зібрані без адвоката, то суд відмовився визнати такі зізнавальні свідчення як належні та допустимі докази, оскільки все вказувало на те, що вони давали такі свідчення під фізичним та психологічним тиском, в будь-якому випадку, тілесні ушкодження у них повились коли вони були затримані. Правоохоронні органи не могли дати обґрунтовану відповідь, де саме затриманий отримав ці тілесні ушкодження, тому суд трактував це, як порушення права затриманого. Вказане також може свідчити про тортури і катування затриманої особи.

В іншому вирокі я посилався на рішення ЄСПЛ щодо випадку, коли правоохоронні органи самостійно ініціюють вчинення злочину громадянином заради його фіксації та викриття. Міліція підсилає закупника, який наполегливо просить громадянина продати йому наркотичні речовини, в такий спосіб викривається нібито вина певної особи. Рішення ЄСПЛ з цих питань націлюють нас на те, що не можна заради єдиного викриття злочину спонукати особу до його вчинення. Реакція на таке спонукання не може вважатися злочином, бо Європейський суд вважає, що такі дії є порушенням особи права на захист, бо вони вчиняються не з волі особи, а з волі правоохоронних органів, які штовхають її на вчинення цього злочину.

За статистикою дуже багато скарг до ЄСПЛ було пов'язано: 1) із питаннями нелюдського утримання в місцях позбавлення волі та 2) через невиконання рішень національних судів. Із прийняттям

нового КПК перший вид скарг до ЄСПЛ зменшився, здебільшого ув'язнені скаржаться на неналежну медичну допомогу, спосіб та умови їх утримання. А ось, другий вид скарг у яких громадяни скаржаться на невиконання рішень національного суду, напряду залежить від кількості і якості прийнятих законів (нерідко популістських) та їх реального фінансування Урядом. Очевидно, що для виконання рішень судів України, які у переважній більшості задовольняють скарги і позовні вимоги громадян та зобов'язують державні органи забезпечити їхні виконання, потрібне в першу чергу фінансування. Питання фінансування і виконання рішень судів лежить здебільшого в економічній площині. Як, варіант, думаю, що для зменшення навантаження на ЄСПЛ з боку наших громадян, напевно, треба передбачити своєрідний фонд потерпілих, який міг би накопичуватись з надходжень з судового збору чи з відрахувань від виправних установ, де працюють засуджені, тощо. І саме з такого фонду потерпілі від порушення Конвенції могли би отримати відшкодування тих збитків, за яким вони звертаються до Європейського суду.

У своїй повсякденній роботі я користуюсь збіркою рішень ЄСПЛ із практикою застосування в українському контексті, видану ще в 2004 році видавництвом «Віпол». Крім того, я використовую «Короткий путівник Європейською Конвенцією з прав людини», датований ще 2002 роком. Це не зовсім новий підручник, але тут описано достатньо багато правових позицій. Є в моїй колекції і «Хартія з прав людини» 1992 року видання, маю більш нове видання – «Європейська конвенція з прав людини і кримінальний процес» Джеремі Макбрайда, датоване 2010 роком. Є також і «Вибрані справи ЄСПЛ» (випуск третій, 2005 рік), є і декілька журналів «Практика ЄСПЛ: рішення і коментарі», видані у 2006 році. Свого часу я брав участь у семінарах щодо боротьби із жорстоким поводженням та безкарністю, злочинами, пов'язаними із насильством у родині, тому маю декілька брошур, які отримав там: наприклад, «Застосування європейських стандартів проти жорстокого поводження та безкарності».

Але для пошуку свіжих рішень ЄСПЛ я користуюсь сайтом Міністерства юстиції, де є рішення за абеткою. Дуже добре би було мати електронне оновлення цих рішень. Це допомогло би нам здати неза-

лежне оцінювання для суддів, яке буде стосуватися, зокрема, і правових позицій і рішень ЄСПЛ.

За своєю формою рішення Європейського суду є дуже складними. За десятками сторінок викладу не часто можна ухопити їхню суть та правову позицію. Було би непогано, якби суддям роз'яснювали на регулярних тренінгах, як слід зрозуміти суть деяких рішень. Бо не завжди процедура ЄСПЛ має практичне значення для судді. Із-за складної процедури і опису повного рішення ЄСПЛ інколи з мотивувальної частини важливо зрозуміти, яке саме право Конвенції було порушене, і в чому це порушення полягало. Так само непогано було би суддям мати стислі формулювання тих чи інших найсвіжіших рішень ЄСПЛ із коментарями. Добре було би також згрупувати ці рішення за принципом порушених прав. Таким чином, судді швидко зможуть знайти потрібний прецедент під конкретну справу і застосувати його під час її розгляду.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 676/3434/14-к, рішення № 40083593 від 06.08.2014 року	Кузняк-Годлевська Е.В.	Корнев і Карпенко проти України, Лука проти Італії, Унтерпертингер проти Австрії, Саїді проти Франції, Салаков проти Колишньої Югославської Республіки Македонія, Жогло проти України
Справа 676/692/13-к, рішення № 30003381 від 14.03.2013 року	Воєвідко Я.І.	Яременко проти України, Олексій Михайлович Захаркін проти України, Нечипорук і Йонкало проти України, Вергельський проти України
Справа № 2208/6798/12 кр, рішення № 29479144 від 21.02.2013 року	Черепакін В.О.	Шабельник проти України

Справа № 2208/6145/12 кр, рішення № 26117667 від 21.09.2012 року	Черепакін В.О.	Шабельник проти України
Справа № 2208/8308/12 кр, рішення № 30101385 від 18.03.2013 року	Воевідко Я.І.	Шабельник проти України
Справа № 676/620/13-к, рішення № 37216146 від 29.01.2014 року	Драч І.В.	Шабельник проти України
Справа № 2208/780/12 кр, рішення № 29594380 від 18.01.2013 року	Драч І.В.	Шабельник проти України, Балицький проти України
Справа № 676/3521/15-п, рішення № 48135988 від 07.08.2015 року	Бориславський В.М.	Веренцов проти України
Справа № 676/1445/13-к, рішення № 41111085 від 17.10.2014 року	Воевідко Я.І.	Балицький проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії, Шабельник проти України
Справа № 676/4676/13-к, рішення № 43200292 від 18.03.2015 року	Воевідко Я.І.	Балицький проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії, Шабельник проти України
Справа № 676/3856/14-к, рішення № 44629335 від 05.06.2015 року	Кузняк-Годлевська Е.В.	Корнєв і Карпенко проти України, Лука проти Італії, Унтерпертингер проти Австрії, Саїді проти Франції, Салаков проти Колишньої Югославської Республіки Македонія, Жогло проти України

Дніпровський районний суд міста Києва

*Заступник голови суду, суддя Оксана Бірса:
«Найболючіше питання — це застосування
запобіжного заходу»*

Далеко не все наше законодавство відповідає практиці Європейського суду і тим питанням і сучасним проблемам, які зараз стоять перед українськими громадянами і порушуються ними перед українським судом. Тому те, що не встигає наше законодавство, ми наздоганяємо, застосовуючи прецеденти ЄСПЛ.

Найболючіше питання для нас на сьогоднішній день — це застосування запобіжного заходу. Одна з передумов застосування запобіжного заходу, в т.ч. й такого як тримання під вартою, передбачає наявність обґрунтованої підозри.

В національному законодавстві не визначено поняття обґрунтованої підозри.

А якраз в рішеннях Європейського суду існує розширене трактування цього терміну, який означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, п. 32, Series A, N 182), те що вимога розумної підозри передбачає наявність доказів, які об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним злочином і вони не повинні бути недостатніми, щоб забезпечити засудження, але мають

*Заступник голови суду,
суддя Оксана Бірса*

бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висування звинувачення (рішення у справі «Мюррей проти Об'єднаного Королівства» від 28 жовтня 1994 року, «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року). Що будь-яка стороння особа може бути переконаною в тому, що ця особа причетна до даного кримінального провадження. Це визначення ми найчастіше застосовуємо на сьогоднішній день.

Найбільша користь від рішень ЄСПЛ в тому, що вони допомагають українським суддям більш вдало обґрунтувати свої власні рішення. Підтримати свої переконання, які ґрунтуються на українському законодавстві допомогою від європейських колег.

Певна частина наших громадян використовувала рішення ЄСПЛ як останню інстанцію, щоб повністю затвердити свої внутрішні переконання в тому, чи є вірним рішення українського суду. На жаль, наші суди, не маючи потрібного їм законодавчого інструментарію, використовують той, що є, за аналогією. Таким чином, аби зменшити кількість звертань українських громадян до ЄСПЛ потрібно, щоб наш парламент швидше приймав закони, які будуть так само досконалими, як і європейські. Що стосується суддів кримінального провадження, то нас передусім цікавлять певні процедурні питання. Наприклад, та ж сама обґрунтована підозра. Треба докладніше виписати питання затримання особи та її утримання під вартою, оскільки порушення з цього приводу мають місце в Україні, і ЄСПЛ часто виносить рішення не на користь нашої держави.

На жаль, українські судді здебільшого не володіють англійською мовою настільки, аби знайомитися із рішеннями ЄСПЛ в оригіналі. А отже нам потрібен якісний і своєчасний переклад свіжих рішень Європейського суду, бо вони оприлюднюються не завжди вчасно. Взагалі ми отримуємо переклади рішень ЄСПЛ з сайту Міністерства юстиції, від Верховного та Вищого спеціалізованого судів. Але було би не погано мати якийсь один окремий сайт, де ці рішення з'являлися би оперативно.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 2604/16138/12, рішення № 42223010, від 09.12.2014 року	Бірс О.В.	Шубінський проти Словенії, Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 1-222/2011 рішення № 19635784 від 29.11.2011 року	Левко В.Б.	Нечипорук і Йонкало проти України, Шабельник проти України, Яременко проти України
Справа № 755/18976/14-к рішення № 40819870 від 01.08.2014 року	Бірс О.В.	Шалімов проти України
Справа № 755/27789/14-к рішення № 41364884 від 17.10.2014 року	Бірс О.В.	Шалімов проти України
Справа № 1-52/2011 рішення № 27300807 від 22.03.2012 року	Левко В.Б.	Шабельник проти України
Справа № 755/29522-14к, рішення № 53049097 від 06.11.2014 року	Бірс О.В.	Нечипорук та Йонкало проти України, Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства, Чеботарі проти Молдови
Справа № 755/14112/15-к, рішення № 47326592 від 21.07.2015 року	Бірс О.В.	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 755/14513/15-к, рішення № 47685612 від 28.07.2015 року	Бірс О.В.	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 755/13809/15-к, рішення № 46850841, від 15.07.2015 року	Бірс О.В.	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 755/21712/14-п, рішення № 47326704 від 19.06.2015 року	Бірс О.В.	Шабельник проти України
Справа № 755/8115/14-к, рішення № 47103672 від 17.07.2015 року	Бірс О.В.	Шабельник проти України

Апеляційний суд Полтавської області

Суддя
Володимир Костенко

Суддя Володимир Костенко: «Не можна просто так констатувати наявність того чи іншого рішення ЄСПЛ»

Посилання на рішення ЄСПЛ сприяють посиленню системи правосуддя в Україні, бо європейські норми є пріоритетними для нашого законодавства. І закон каже, що в разі коли певні норми не врегульовані відповідним чином або ж суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору.

Ми маємо спеціальні збірки із рішеннями ЄСПЛ. Зокрема, таке видання як «Практика Європейського суду з прав людини. Рішення і коментарі», що видає Український центр правничих студій та Українська правнича фундація. Ми підписані на нього, починаючи з 2000 року. Крім того, у нас є спеціальні науково-практичні посібники для суддів, які були видані в 2011 році за підтримки Фонду правової ініціативи, Центру суддівських студій і Національної школи суддів. Вони називаються «Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорсткому поводженню і безкарності». Є також посібник «Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес», виданий за сприяння Генерального директората з прав людини правових питань Ради Європи, автор — Джереми МакБрайд. Крім того, ми відслідковуємо рішення ЄСПЛ на сайті нашого Міністерства юстиції. До суду також надходять рекомендації та ін-

формація щодо набрання рішеннями чинності з Верховного Суду України.

Дуже корисно було би нам мати електронну збірку судових рішень ЄСПЛ. Наші нарадчі кімнати зараз обладнані комп'ютерною технікою, тому ми могли би користуватися там подібними збірками.

Для того, щоб наші громадяни менше зверталися до ЄСПЛ та вирішували всі свої проблемні питання суто в українських судах, нам потрібно більше звертати увагу на практику Європейського суду. Якщо ми будемо виконувати на місці всі його вимоги та на рівні держави забезпечимо дотримання прав і свобод громадян, то у них не буде підстав для звернення.

Нам періодично проводять навчальні тренінги щодо практики ЄСПЛ, зокрема, і за сприяння Національної школи суддів. Зручно те, що ці тренінги проводяться з урахуванням інстанційності судів. Наприклад, в минулому році ми були на семінарі в Києві, який проводили окремо для суддів місцевих, окремо – апеляційних судів, окремо – для суддів Вищого суду. Тому що інстанційність впливає на необхідність висвітлення різного кола питань. Але існує ще дуже широке коло питань, які необхідно роз'яснювати. Чим більше стикаєшся із цими проблемами, тим більше хочеться знати та почути.

У першу чергу хотілося би відвідати тренінг з приводу питання застосування запобіжних заходів, коли виноситься судове рішення, але вирок не набирає чинності.

Є протиріччя і неузгодженість щодо цього питання у Кримінальному процесуальному кодексі України. Тому хотілося би почути конкретну відповідь щодо бачення цієї ситуації з огляду на рішення ЄСПЛ.

Найбільша складність у застосуванні рішень ЄСПЛ для мене у тому, що потрібно розбиратися, яких саме конкретних ситуацій стосуються ті чи інші рішення. Не можна просто так констатувати наявність того чи іншого рішення. Його треба застосовувати у відповідності до аналогічних обставин та конкретних ситуацій, які ще не врегульовані в українському законодавстві, але вже були предметом розгляду в ЄСПЛ. Якщо читати мотивувальну частину рішення ЄСПЛ, то ніяких складнощів не виникає. Якщо ж брати лише результативну частину, де подається

тільки констатація фактів про порушення статей Конвенції без детального викладу обставин, тоді, звісно, застосувати його буде тяжко.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 10/1690/472/2012 кр, рішення № 27625325 від 21.11.2012 року	Давиденко Е.В., Голубенко Н.В. та Гонтар А.А.	Корнев та Карпенко проти України, Кан проти Австрії, Коннолі проти Великобританії, Майзіт проти Росії, Г. Р. проти Нідерландів, Фуше проти Франції
Справа № 537/2064/13-к, рішення № 43948107 від 28.04.2015 року	Тараненко Ю.П., Захожай О.І. та Харлан Н.М.	Луценко проти України, Корнев та Карпенко проти України, Жуковський проти України, Хайрова проти України
Справа № 10/1690/101/2012 кр, рішення № 24802931 від 07.03.2013 року	Гонтар А.А., Денисенко Л.М. та Юренко Л.А.	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 11/1690/742/2012 кр, рішення № 27005409 від 25.09.2012 року	Томилко В.П. Гавриш В.М. та Корсун О.М.	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 554/4673/15-к, рішення № 44513870 від 27.04.2015 року	Костенко В.Г., Кисіль А.М. та Рябішина А.О.:	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 545/511/15-к, рішення № 44473594 від 02.03.2015 року	Костенко В.Г., Гонтар А.А. та Денисенко Л.М.	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 554/15669/14-к, рішення № 44473568 від 18.11.2014 року	Костенко В.Г., Гавриш В.М. та Денисенко Л.М.	Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 554/17808/14-к, рішення № 45954202 від 16.02.2015 року	Довгаль С. А., Гонтар А. А. та Костенко В.Г.	Нечипорук і Йонкало проти України

Солом'янський районний суд міста Києва

Суддя Марія Зелінська: «Застосовуючи прецеденти ЄСПЛ, українські судді можуть себе підстрахувати»

Застосовуючи прецеденти ЄСПЛ, українські судді можуть себе підстрахувати, бо якщо таке застосування мало місце при постановленні процесуального рішення, то, навіть якщо громадянин України, не погоджуючись із рішенням суду і зазначене рішення в подальшому буде оскаржено до Європейського суду, то з тексту документу буде видно, що практика ЄСПЛ застосована при постановленні обвинувального чи виправдувального вироку. Буде зрозуміло з тексту документу, що враховані всі вимоги – не лише КПК України, а й міжнародні норми із урахуванням тих рішень, які вже постановлені Європейським судом проти України.

Є певні труднощі в роботі з Кримінальним процесуальним кодексом України, який набув чинності в 2012 році, бо він фактично складений із законів різних європейських держав.

Багато суддів, які працювали ще за радянських часів трактують вимоги КПК 2012 року без урахування Європейським норм та принципів.

І це стосується не лише судді, а, на жаль і адвокатів, які в більшості випадків неправильно трактують деякі норми КПК.

*Суддя
Марія Зелінська*

Новий КПК України це – великий крок вперед у напрямку спрощення, покращення процесу та його результатів для всіх учасників.

Жоден суддя не може допустити в своїй роботі тих порушень, які вже зазначені в рішеннях ЄСПЛ проти України. Суддя позбавлений можливості на свій розсуд трактувати закон, бо вже існують певні прецеденти і на них потрібно звертати увагу.

Останнім часом більшість рішень Європейського суду проти України – це порушення права на справедливий суд. До 2011-х років йшлося здебільшого про катування.

Для того, щоб зменшити кількість звернень українців до Європейського суду, треба підвищити рівень знань судьями Європейського законодавства. До того ж, потрібно усунути різницю у застосуванні закону. Неоднакове застосування одних і тих самих норм кримінального закону – це різне, відмінне, несхоже тлумачення, розуміння точного змісту (суті) норми кримінального закону. Подібні суспільно небезпечні діяння слід розуміти як два і більше (не менше двох) різних, але схожих між собою суспільно небезпечних діянь, тобто такі суспільно небезпечні діяння, що мають спільні риси, ознаки (схожі за суб'єктивним складом, за об'єктивною стороною, формою вини, наслідками тощо).

Крім того, як приклад з практики можу привести кримінальне провадження в якому потерпілі звернулися до Європейського суду у зв'язку з пом'якшенням покарання обвинуваченому за статтею 296 ч. 4 КК України з позбавлення волі на позбавлення волі із застосуванням статей 75, 76 КК України лише з підстав визнання своєї вини обвинуваченим в суді Апеляційної інстанції, без урахування думки потерпілих щодо виду та міри покарання, відшкодування збитків та інших обставин.

Працюючи в суді з 2010 року моя спеціалізація – це розгляд кримінальних справ. В більшості своїх процесуальних рішень я посилаюсь на рішення ЄСПЛ та Конвенцію «Про захист прав людини та основоположних свобод».

Рішення ЄСПЛ я переглядаю в інтернеті, а рішення проти України на сайті Міністерства юстиції, газети «Закон і бізнес». За роки роботи я проходила навчання в школі суддів де неодноразово аналізували рішення ЄСПЛ, крім того на курсах за підтримки USAID. Там ми мали задачі англійською мовою з практичними прикладами рішень європейських судів. Це для мене є більш цікавим, ніж теоретичні розповіді. В ході цих тренінгів кожен з нас мав викласти свою думку з приводу справи, яка розглядалася Європейським судом, не знаючи його рішення. У більшості випадків я переконалася, що мої внутрішні переконання відповідають всім вимогам європейського законодавства.

Я прийшла у суддівство із адвокатів і можу сказати, що сьогодні, на жаль, рівень адвокатури дуже низький. Якщо адвокати і посилаються на рішення ЄСПЛ, то здебільшого на якісь нецікаві та застарілі, які застосовувалися ще за часів нашого старого КПК. Не відрізняються посилення адвокатів також і різноманітністю. Все, на що посилаються захисники, мені дуже добре відомо, мені не потрібно вивчати ці рішення або додатково читати.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 760/21411/13-к, рішення № 40601248 від 17.09.2014 року	Агафонов С.А., Кушнір С.І. та Сенін В.Ю.	Луценко проти України
Справа № 760/11833/13-к, рішення № 33151447 від 27.08.2013 року	Бурлака О.В.	Шабельник проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії
Справа № 2609/15001/12 кр, рішення № 33029222 від 16.08.2013 року	Бурлака О.В.	Шабельник проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії
Справа № 2609/15917/12, рішення № 39599518 від 26.06.2014 року	Захарова А.С.	Шабельник проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії
Справа кр № 2609/16644/12, рішення № 42172867 від 29.12.2014 року	Бурлака О.В.	Шабельник проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії
Справа кр № 2609/16054/12, рішення № 39423537 від 19.06.2014 року	Бурлака О.В.	Шабельник проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії
Справа № 2609/22107/12, рішення № 37160421 від 14.02.2014 року	Бурлака О.В.	Шабельник проти України, Тейксейра де Кастро проти Португалії
Справа № 760/25697/14-ц, рішення № 43655367 від 14.04.2015 року	Кицюк В.С.	Нечипорук і Йонкало проти України

Донецький окружний адміністративний суд

Суддя Тетяна Кравченко: «Для нашого регіону дуже актуальним є вирішення суперечок щодо соціальних виплат»

Специфіка нашого суду полягає у тому, що ми не вирішуємо суперечки кримінального чи цивільного судочинства. Переважають у нас суперечки із суб'єктами владних повноважень. Саме тому практика ЄСПЛ допомагає вирішувати процесуальні питання. Це стосується контексту статті 6-ої (право на справедливий суд) в різних аспектах: при вирішенні питань щодо підсудності, наявності підстав для повернення справи, відмови у відкритті провадження, при вирішенні питань щодо поважності причин пропуску особою строку для звернення до суду. Тому для повного розуміння і

для недопущення порушення права особи на судовий захист і взагалі на доступ до суду набагато зручніше використовувати практику ЄСПЛ.

Я можу зазначити, що з тих справ, які були у мене у провадженні, коли судові рішення мотивоване посиланням на практику Європейського суду, і коли розгляд якогось процесуального питання і вирішення його відбувається за участі сторін, і є можливість роз'яснити стороні певні положення, то здебільшого такі судові рішення навіть не оскаржуються цією стороною. Бо вона розуміє, у чому полягає питання, і де виникла помилка. Тому застосування практики ЄСПЛ у якості прецедентів є набагато кориснішим, бо

Суддя
Тетяна Кравченко

людина розуміє, що їй не відмовили у правосудді, не відмахнулися від неї, а обґрунтували своє рішення та зазначили, куди саме їй слід звернутися та що є належним способом захисту. Якщо є пропущений строк, то, виходячи із конвенційних принципів та практики Європейського суду з прав людини, вирішення питання щодо можливості визнання поважними цих причин, справа вирішується по суті питання.

Я маю декілька шляхів отримання інформації про рішення Європейського суду. Перший — це відповідний розділ на сайті Міністерства юстиції. Користуюся я також і сайтом ЄСПЛ. Є також пошук HUDOC, де досить часто викладаються узагальнення судової практики, підходів, що саме є на розгляді зараз. Крім того, відповідна інформація систематично викладається і на сайті Вищого адміністративного суду, і безпосередньо до нашого суду надходять оглядові листи щодо практики останніх рішень ЄСПЛ. Також певна підбірка судових рішень, які стосуються тих питань, які виникають у практиці, вона у нас збережена, щоб було зручніше нею користуватися. Я систематично стараюся поновлювати її, коли ми проходимо навчання у Національній школі суддів. Дуже корисно було би для нас мати підбірку рішень ЄСПЛ в електронному вигляді. Це би значно зменшило наші часові витрати на підготовку справи.

Виходячи з тих справ, що були у нас у провадженні, я можу сказати, що головна проблема — це забезпечення реального виконання судового рішення, яке було постановлено національним судом. Дуже багато виникає пов'язаних із цим питань та суперечок. Наприклад, нам є підсудними справи з приводу оскаржень рішень щодо дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби. Є також і конвенційні питання щодо порушення статті шостої, і статті тринадцятої Конвенції щодо ефективного судового захисту. У справах про соціальні виплати вже в нас постає порушення статті першої Протоколу № 1 до Конвенції щодо порушення прав особи на її власність та на те майно, яке було присуджене. Якби українські громадяни мали можливість реального, ефективного і своєчасного виконання судових рішень, то вони би у більшості випадків не мали необхідності звертатися до ЄСПЛ.

Я постійно беру участь у різноманітних суддівських тренінгах. Систематично проходжу навчання у Національній школі суддів України. Вони організовуються спільно із Верховним судом та Вищим адміністративним судом України. Підтримку здійснює координатор проектів – Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Навчання проводиться в різних аспектах: щодо застосування практики ЄСПЛ, застосування Конвенції. Крім того, в суді у нас систематично проводяться наради для суддів. Там ми обговорюємо судову практику – як внутрішньонаціональну, так і рішення ЄСПЛ. Я також намагаюся самостійно відстежувати відповідні зміни. Наприклад, коли виникають якісь певні справи, я самостійно здійснюю пошук відповідного законодавства та прецедентів.

Наразі для нашого регіону дуже актуальним є питання вирішення суперечок, пов'язаних із соціальними виплатами та забезпечення права особи на судовий захист, захист її особистих немайнових прав. В контексті того, що частина території нашої області є тимчасово окупованою, неконтрольованою, а громадяни України там залишилися. З одного боку, як відомо, Верховна Рада прийняла постанову про те, що Україна оголосила про тимчасове невиконання взятих на себе зобов'язань за певними статтями Конвенції, зокрема, за шостою статтею. Проте досі не було зроблено жодних заяв стосовно застосування статті першої першого протоколу. У нас виникає багато справ, пов'язаних із стягненням заборгованості по заробітній платі і соціальних виплат. І в цьому виникають суперечності: бо держава прийняла на себе такі зобов'язання, а реальної можливості виконати їх немає.

Складність у застосуванні рішень ЄСПЛ для мене у тому, що, перше, – це величезний масив судової практики, яка постійно змінюється. Європейський суд приймає багато рішень, і дуже складно відшукати серед них ті справи, які найбільше підходять за своєю фабулою до тієї суперечки, яка перебуває у провадженні. Виходячи із цих моментів, ми намагаємось переважно, якщо і застосовувати практику, то обираємо здебільшого ті рішення, які були прийняті стосовно України. Оскільки ми розуміємо, що специфіка правових систем різних країн може істотно відрізнятись, тому застосовувати ті

підходи, що були проголошені щодо інших держав, не завжди доречно при вирішенні справ, які перебувають у провадженні у нас.

Сторони процесу у нашому суді не дуже часто посилаються на практику ЄСПЛ. Здебільшого це стосується справ, предметом яких є оскарження рішень з приводу дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби. Щодо них є перелік конкретних рішень ЄСПЛ, вони загальновідомі, тому і сторона на них посилається і суд їх використовує. Зокрема тут йдеться про справу «Іванов проти України», що стосується соціальних виплат, коли орган державної влади посилається на те, що має недостатнє бюджетне фінансування. У цих категоріях справ сторони досить часто посилаються на практику ЄСПЛ, і відповідно, суд її застосовує. У будь-якому разі суд не може ігнорувати посилання сторони процесу на прецедент ЄСПЛ, навіть якщо воно є не зовсім доречним, ми маємо мотивувати, чому саме.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа №805/3080/14, рішення № 37523269 від 07.03.2014 року	Кравченко Т.О.	Веренцов проти України, Шмушкович проти України
Справа № 805/3285/14, рішення № 37630194 від 15.03.2014 року	Грищенко Є.І., Давиденко Т.В. та Кошкош О.О.:	Веренцов проти України, Шмушкович проти України
Справа № 2а-26945/08/0570, рішення № 6877646 від 18.11.2009 року	Козаченко А.В.	Яковенко проти України
Справа № 2-а-33198/08/0570, рішення № 6898825 від 13.11.2009 року	Могильницький М.С.	Яковенко проти України
Справа №805/3757/14, рішення № 37875207 від 27.03.2014 року	Старосуд М.І.	Веренцов проти України
Справа №805/3080/14, рішення № 37523269 від 07.03.2014 року	Кравченко Т.О.	Веренцов проти України

Справа № 805/3285/14,
рішення № 37630194 від
15.03.2014 року

Грищенко Є.І.,
Давиденко Т.В.,
Кошкош О.О.

Веренцов проти України

Справа № 805/2046/15-
а, рішення № 48156902
від 03.08.2015 року

Кравченко Т.О.

Шаповалов проти
України

Апеляційний суд Хмельницької області

Суддя
Сергій Бережний

Суддя Сергій Бережний: «Україна зобов'язана утримуватися від свавільних дій»

Держава Україна, як цілісне та комплексне утворення зобов'язана утримуватися від свавільних дій, забезпечуючи неухильне дотримання принципу публічного права, «органи державної влади зобов'язані діяти лише у спосіб, передбачений законом», а межі дискреційних повноважень органів влади мають бути чітко окреслені межами закону, як матеріального, так і процесуального. Такий доктринальний підхід є фундаментальним з точки зору дотримання прав людини, які передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та судовою практикою Європейського суду з прав людини.

За влучним виразом Джеремі МакБрайда: «Розуміння механізмів тлумачення та застосування норм Конвенції ЄСПЛ в конкретних випадках може слугувати дороговказом національним судам при тлумаченні та застосуванні процесуального законодавства, забезпечуючи тим самим дотримання загалом вимог статті 1 Конвенції, яка гарантує забезпечення державами визначених у ній прав і свобод».

Прикладом застосування практики ЄСПЛ може бути судове рішення Колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Хмельницької області, ухвалене 13 березня 2015 року. Адвокат подав апеляцію в інтересах обвинуваченої ОСОБА_2 на вирок

Хмельницького міськрайонного суду від 19 грудня 2014 року. В ході розгляду з'ясувалося, що ОСОБА_5 під вигаданим прізвищем здійснювала оперативну закупку наркотичних засобів. З метою викликати прихильність до себе ОСОБА_2 та виконати доручення правоохоронних органів, ОСОБА_5 перед зустріччю придбав за кошти міліції алкогольні напої, цигарки, торт, які в подальшому передав обвинуваченій. Під час цієї зустрічі ОСОБА_5 також вжив ін'єкційно наркотичні засоби.

З огляду на явно провокативний характер дій правоохоронних органів, а також із врахуванням рішення Європейського суду з прав людини «Делькур проти Бельгії», в якому зазначено – «Хоча зростання рівня злочинності й потребує адекватного реагування, право на справедливий судовий розгляд справи, зокрема на належне здійснення правосуддя, поширюється на всіх осіб незалежно від тяжкості вчинених ними злочинів. Гарантування права на справедливе здійснення правосуддя є однією з правових основ демократичного суспільства, ігнорування цього права не може виправдати поставлену мету», колегія суддів вважає, що кримінальне провадження щодо ОСОБА_2 підлягає закриттю у зв'язку з відсутністю в її діях складу кримінального правопорушення.

На нашу думку,

великий недолік українського правосуддя, який треба усунути, це зведення нанівець ролі Верховного Суду України.

Вірно кажуть, що все пізнається у порівнянні. Раніше, ми мали ідеальну вищу судову інстанцію. Загальний судовий нагляд, який здійснював Верховний Суд давав змогу відправляти правосуддя не тільки якісно, а й однаково по всій державі. Верховний Суд був судом першої інстанції, якщо йшлося про особливо резонансні справи, касаційною інстанцією, а також інстанцією з розгляду справ за нововиявленими обставинами.

На думку зарубіжних колег, ми мали дуже досконалу вищу судову інстанцію, яка не тільки була схожа на кращі світові зразки, а й могла поділитися цінним досвідом. На жаль, її повноваження зменшили, що негативно вплинуло на українську систему правосуддя.

Судді Апеляційного суду Хмельницької області є активними учасниками семінарів, тренінгів, навчань щодо застосування практики ЄСПЛ, які проводяться організацією безпеки та співробітництва в Європі та Національною школою суддів України.

У рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя» запропоновано комплексне навчання спрямоване на застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини для суддів місцевих загальних судів. Заходи проекту зміцнюють спроможності громадянського суспільства України здійснювати моніторинг судового процесу та моніторинг застосування Конвенції та практики Суду національними судами України. Інституціоналізовано навчальні курси та програми, створено мережу експертів установами, що відповідають за навчання суддів.

У місцевих та Апеляційному судді Хмельницької області є збірки рішень ЄСПЛ щодо України. Судді користуються збірником нормативно-правових актів «Офіційний вісник України» та веб-сайтом Міністерства юстиції України. Всі рішення ЄСПЛ за заявами проти України доводяться до відома місцевих судів та Апеляційного суду Хмельницької області. В Апеляційному суді Хмельницької області раз на місяць проводиться вивчення та аналіз рішень ЄСПЛ, з метою недопущення порушень Конвенції.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 11/2290/390/2012, рішення № 24865246 від 05.06.2012 року	Латюк П.Я., Бережний С.Д., Задворний О.Л.	Яременко проти України, Нечипорук і Йонкало проти України, Вергельський проти України
Справа № 2211/1556/2012, рішення № 29975563 від 27.02.2013 року	Задворний О.Л., Латюк П.Я., Кулеш Л.М.	Нечипорук і Йонкало проти України, Ярошенко проти України, Вергельський проти України, Захаркін проти України

Справа № 2208/7329/12, рішення № 33002536 від 30.07.2013 року	Латюк П.Я., Дуфнік Л.М., Кулеша Л.М.	Яременко проти України, Вергельський проти України, Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 11-783, рішення № 19495929 від 21.11.2011 року	Латюк П.Я., Задворний О.Л., Цугель І.М.	Яременко проти України, Вергельський проти України, Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 1/679/6/2013, рішення № 33170159 від 23.08.2013 року	Латюк П.Я., Задворний О.Л., Козачко С.В	Яременко проти України, Вергельський проти України, Нечипорук і Йонкало проти України
Справа № 2218/12133/2012, рішення № 33868037 від 26.09.2013 року	Латюк П.Я., Задворний О.Л., Дуфнік Л.М.,	Яременко проти України, Вергельський проти України, Нечипорук і Йонкало проти України
Справа 11-56/2012, рішення № 22446376 від 19.03.2012 року	Кулеша Л.М., Латюк П.Я., Задворний О.Л.	Шабельник проти України
Справа № 677/161/14-к, рішення № 42123833 від 01.12.2014 року	Цугель І.М., Задворний О.Л., Шершун В.В.,	Шабельник проти України

Вознесенський міськрайонний суд Миколаївської області

Суддя
Наталія Зубар

Суддя Наталія Зубар: «Наші суди мають активніше застосовувати практику Європейського суду щодо боротьби із дискримінацією»

Згідно із спеціалізацією, яка запроваджена у Вознесенському міськрайонному суді Миколаївської області, моя спеціалізація – це розгляд кримінальних проваджень.

В 2013 році в Україні набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який регулює питання розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. Одним із прогресивних положень цього Кодексу є наявність в ньому норми, яка зобов'язує українські суди враховувати практику Європейського суду з прав людини. Так, ч. 5 статті 9 КПК України передбачає, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Сам чинний КПК не називає перелік тих питань, де доцільно застосовувати практику Європейського суду з прав людини, проте частіш за все, ухвалюючи вирок чи ухвали при розгляді справ, мною застосовуються ті рішення Європейського Суду, які стосуються дотримання права підозрюваних та обвинувачених на захист, а також ті рішення, які дозволяють в контексті порушення права особи на захист дати оцінку доказам з точки зору їх належності та допустимості.

Таким рішенням Європейського суду з прав людини є рішення «Балицький проти України». Так, під час розгляду кримінального провадження за обвинуваченням особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 статті 115 КК (вбивство) було встановлено, що докази на початку слідства були отримані при первинній кваліфікації дії підозрюваного за ч. 2 ст. 121 КК України (тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого). Зокрема, процедура відібрання біологічних зразків для проведення судово-генетичних експертиз у підозрюваного відбувалася без участі захисника, слідчий належним чином не роз'яснив права підозрюваного на захисника та право відмовитися від проведення цієї слідчої дії. А після того, як захисника було залучено до участі у справі внаслідок затримання підозрюваного, дії підозрюваного було кваліфіковано за ч. 1 статті 115 КК (вбивство), при досудовому слідстві та судовому розгляді якої – участь захисника є обов'язковою. Намагання сторони обвинувачення в судовому процесі використати докази, отримані без участі захисника при більш м'якій попередній кваліфікації дій підозрюваного були оспорені його адвокатом, що дійсно свідчить про порушення під час слідства вимог п. 40 рішення Європейського суду з прав людини є рішення «Балицький проти України» з 3 листопада 2011 року, де передбачено, що: «Суд також бере до уваги доводи заявника про те, що початкова кваліфікація злочину як вбивства без обтяжуючих обставин, а не вбивства з корисливих мотивів, була помилковою та дозволяла слідству уникнути вимоги щодо обов'язкового юридичного представництва його інтересів. Суд зазначає, що він розглядав подібні доводи у декількох справах проти України, в яких обставини давали підстави підозрювати існування прихованої мети під час початкової кваліфікації злочину, а заявники фактично були позбавлені належної юридичної допомоги в результаті того, як слідчий здійснив свої дискреційні повноваження стосовно кваліфікації розслідуваного злочину».

Таким чином, рішення Європейського суду з прав людини «Балицький проти України» показує як саме за конкретних обставин докази, отримані з порушенням права на захист, – є недопустимими.

Оскільки України активізує свої намагання стати членом Європейського співтовариства, відповідно й суди нашої держави мають більш активно застосовувати практику Європейського суду з прав людини та враховувати висновки, викладені в рішеннях цього суду, зокрема й при вирішенні питань, які пов'язані із дискримінацією особи за певними ознаками, вирішенні питань, які пов'язані з обранням, зміною чи скасуванням запобіжних заходів, зокрема тримання пів вартою.

Практика використання рішень ЄСПЛ прямо впливає на покращення системи правосуддя в Україні.

У нас є питання, які ми не можемо вирішувати тільки на підставі позитивістського підходу, враховуючи лише норму закону, без врахування практики ЄСПЛ.

ЄСПЛ розглядає справи за зверненнями українських громадян та організацій, оцінюючи чи є в кожному конкретному випадку саме порушення Конвенції. За наслідком рішень проти України можна зрозуміти, яка з норм українського законодавства має позитивні чи негативні наслідки. Таким чином європейське право більш живе та зрозуміле.

Для того, щоб українці менше зверталися до ЄСПЛ та вирішували всі свої питання в національних судах, потрібні зміни на рівні Верховної Ради. Судді — це люди, які застосовують право. Недосконале законодавство, це той інструмент, з яким працюють судді, і не їх вина, що законодавець при прийнятті того чи іншого акту не врахував вимоги Конвенції або не провів експертизу законопроектів на відповідність Конвенції.

Відповідно, це призводить до великої кількості негативних рішень ЄСПЛ щодо України. Свіжий приклад: масове звільнення всіх суддів по анонсованим змінам до Конституції призведе до масових позовів та рішень аналогічним по справі «Олександр Волков проти України». Це явна дискримінація на тій підставі, що мене нібито призначила «злочинна влада». І це порушення мого права на доступ до професії. Хто має право оцінити у Верховній Раді, яка влада мене призначала

та чи злочинна вона? Чи є якісь висновки Конституційного Суду, що влада була злочинною? Чи встановлено, що я давала комусь хабара і що мене призначили не так, як треба?

Складності у застосуванні рішень ЄСПЛ для мене немає. Звісно, їх дуже багато, але сайт Міністерства юстиції, де вони викладені, дозволяє ознайомитися із рішеннями ЄСПЛ за окремою статтею Конвенції чи протоколів до неї та аналіз рішення. Рішень у цивільних справах там значно більше, ніж у кримінальних.

З приводу проблем застосування рішень ЄСПЛ, то нажаль деякі рішення не мають офіційних перекладів, натомість як періодика посилається на них.

Здебільшого я знаходжу рішення ЄСПЛ на сайті Міністерства юстиції. Цікавий і корисний аналіз цих рішень можна прочитати і на сайті УГСПЛ. До того ж вищі спеціалізовані суди надсилають судам узагальнені виклади рішень ЄСПЛ, зазначаючи про ті проблемні питання, на які слід звернути увагу в судовій практиці, аби уникнути порушення Конвенції. Я також читаю періодику, і якщо мене зацікавило якесь рішення ЄСПЛ, то я намагаюся знайти його в мережі Інтернет.

Мені не вистачає тренінгів щодо рішень ЄСПЛ по кримінальним процесам. Цікавить проблема оцінка належності та допустимості доказів, законності дій досудового слідства, сторони обвинувачення в контексті практики ЄСПЛ.

Також хотілося б зазначити, що оцінювання суддів, яке має відбуватися незабаром, зорієнтоване на те, що суддя має знати напам'ять певні рішення ЄСПЛ та, не маючи жодних джерел в ході оцінювання, викласти певне рішення у короткому викладі. Для виконання цього завдання буде надано назву рішення ЄСПЛ, тоді як суддя повинен бути викласти правову позицію ЄСПЛ, викладену в цьому рішення. Я не вважаю, що це розумно. Суддя має правильно застосовувати рішення ЄСПЛ, а не цитувати їх на пам'ять.

Як свідчить судова практика у Вознесенському міськрайонному суді Миколаївської області сторони процесу, як правило, посилаються

на рішення ЄСПЛ, але дуже загально. Адвокати, як правило, просять враховувати рішення ЄСПЛ, коли судом розглядається питання про застосування запобіжного заходу. Тут вони згадують рішення «Харченко проти України» та намагаються на його підставі щось зробити для свого клієнта. Такі рішення згадуються під час розгляду особливо тяжких злочинів, коли працюють колегиї. На жаль, судді продовжують схилитися до більш старого інквізиційного підходу і кажуть: рішення ЄСПЛ це добре, але людина вийде з-під варті із таким серйозним звинуваченням. А раптом вона знов вчинить злочин? Навіщо нам таке потрібно? Бо у всьому звинувачують потім саме суддю. І тут ти або вибираєш рішення ЄСПЛ, і тобі можуть сказати, що ти порушив присягу в суді, оскільки не врахував даних про особу підозрюваного, а він знову вчинив злочин, – або працюєш по-старому без врахування практики ЄСПЛ і без можливих претензій на свою адресу.

Тут складно обрати баланс, оскільки сучасне суспільство схиляється до старого принципу «злочинець має сидіти у в'язниці», натомість як численні рішення ЄСПЛ у справах проти України про порушення вимог статті 5 Конвенції продовжують нагадувати українській Феміді про те, що тримання під вартою має залишатися винятковим запобіжним заходом.

Справи суду з використанням рішень ЄСПЛ

Справи	Судді	Використані рішення ЄСПЛ
Справа № 473/2467/13-к, рішення № 41408571 від 14.11.2014 року	Зубар Н.Б., Вострікова Л.В., Рогар М.М.:	Гриненко проти України, Боротюк проти України, Леонід Лазаренко проти України
Справа № 473/5138/13-к, рішення № 37942094 від 01.04.2014 року	Зубар Н.Б.	Федорченко та Лозенко проти України, Веренцов проти України
Справа № 473/2291/14-к, рішення № 41607069 від 28.11.2014 року	Зубар Н.Б.	Федорченко та Лозенко проти України, Веренцов проти України

Справа № 473/2467/13-к, рішення № 41408571 від 14.11.2014 року	Зубар Н.Б., Вострікова Л.В. та Ротар М.М.,	Федорченко та Лозенко проти України, Веренцов проти України
Справа № 473/5147/13-к, рішення № 38785583 від 21.05.2014 року	Зубар Н.Б., Домарева Н.В. та Ротар М.М.:	Балицький проти України
Справа № 1407/3851/2012, рішення № 39106724 від 06.06.2014 року	Домарева Н.В.	Шабельник проти України
Справа № 473/131/15-к, рішення № 44028984 від 07.05.2015 року	Зубар Н.Б.	Корнєв і Карпенко проти України

Погляд на практику застосування рішень Європейського суду з прав людини

Омбудсман Валерія
Лутковська

Омбудсман Валерія Лутковська: «Однієї державної волі замало»

Процедура виконання рішень Європейського суду з прав людини полягає у виконанні трьох напрямків дій: сплата справедливої сатисфакції; виконання рішень по відношенню до конкретної особи (бо в деяких випадках рішення ЄСПЛ може мати наслідком перегляд всіх раніше прийнятих рішень стосовно заявника, але не у всіх випадках); і третя частина зобов'язань, яку має здійснити держава, це зробити так, щоб із цієї конкретної підстави люди більше не зверталися до ЄСПЛ. І не тому, що їм заборонять, а тому, що в законодавство будуть внесені відповідні зміни, які дозволять людям вирішувати цю проблему на національному рівні.

Адже що таке рішення ЄСПЛ? Це на дуже високому рівні проаналізована законодавча база, а також адміністративна та судова практики і кваліфіковане рішення про те, що держава має певну проблему.

Це для держави дзвіночок, і вона має бути зацікавлена в тому, щоб відповідним чином змінити судову практику, законодавство або адміністративну практику.

Показником того, наскільки ефективно держава виконує рішення ЄСПЛ є також і діяльність урядового уповноваженого, бо ініціатива до змін має виходити і від нього, тому що він розуміє, в

чому конкретно проблема, і у зв'язку із чим Європейський суд констатував порушення. Але він не може самостійно і в повному обсязі реалізувати всі ті дії, від яких залежить виконання цих рішень. В деяких випадках свою практику мають змінювати суди, іноді законодавство має змінювати парламент. Має бути зацікавленість всієї держави, має бути державна воля до виконання рішень ЄСПЛ.

Як колишній урядовий уповноважений і зараз – як уповноважений з прав людини – я можу сказати, що однієї державної волі замало. Хоча би тому, що ми маємо багато повторних рішень ЄСПЛ. Якщо ми подивимось на практику рішень Європейського суду щодо України стосовно статті третьої «Заборона катування» (поводження з особою, яка затримана працівниками правоохоронних органів), то ми побачимо, що ця проблема є системною. Я намагаюся побороти цю проблему, очолюючи і здійснюючи функції національного превентивного механізму проти катувань, але моїх зусиль та зусиль громадськості у цьому питанні недостатньо. Необхідна ще державна позиція стосовно того, що катування є недозволенним поведженням з боку правоохоронних органів. Ми маємо змусити працівників органів внутрішніх справ та прокуратури належним чином виконувати Кримінальний процесуальний кодекс, який, до речі, вже три роки як не містить можливостей використовувати явку з повинною, надану під катуваннями, у якості доказів в кримінальному процесі. Мова йде про те, що необхідно певним чином змінити судову практику, для того щоб судді належним чином виконували КПК, використовуючи статтю 206, яка чітко передбачає: у випадку якщо судді заявлено про порушення прав людини, або якщо він бачить наслідки порушення цих прав, цей суддя має право на ініціативні дії. Таким чином, суд сьогодні стоїть на першій лінії боротьби з катуваннями. Крім цього, це ще й питання до адвокатів, які мають належним чином заявляти клопотання про застосування статті 206 КПК і належним чином доводити судді, що докази, отримані за допомогою катувань не можуть бути визнані належними у кримінальному процесі. І як тільки суд почне відмовляти у застосуванні цих доказів, тоді працівники правоохоронних органів перестануть катувати затриманих. Бо тут ми спостерігаємо цілий ланцюг: катують для того, щоб отримати явку з повинною та добути певні докази для суду.

Коли я ще починала свою діяльність на посаді Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, то зробила помилку, наслідки якої спостерігала пізніше. На одній із зустрічей з суддями в 2000-ому році я пообіцяла організувати поїздку у Страсбург, якщо в їхніх рішеннях буде застосована практика ЄСПЛ. Тоді українські судді ще не мали такого досвіду, і я швидко наразилась на проблему, бо вони почали надсилати мені свої рішення нібито із застосуванням практики Європейського суду. Насправді вона там була застосована неправильно. Тому мені здається, що застосування практики ЄСПЛ не може відбуватися заради самого застосування. Вона має бути логічним завершенням правової позиції національного судді. Іншими словами: правова позиція українського судді має співпадати із європейським.

*Суддя Конституційного суду України Станіслав Шевчук: «**Треба припинити лякати суддів лостацією**»*

Положення Конституції, особливо ті, що знаходяться у першому та другому розділах, там де йдеться про права людини та принципи, повинні бути розтлумачені відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини. Лише формальне посилання на норми Конституції не завжди дає результат, бо вона повинна тлумачитись не формально, а ціннісно. З цього погляду тлумачення по всім базисним параметрам не може відхилятися від того, яке надає ЄСПЛ.

Що стосується судів загальної юрисдикції, то

посилання на практику ЄСПЛ дає розуміння того, що не можна, наприклад, застосовувати Кримінальний процесуальний кодекс лише формально.

Особливо у контексті обрання запобіжних заходів. Має бути ще забезпечене субстантивне застосування, тобто органічне розуміння прав людини, відповідно до їхнього сутнісного змісту. Це дуже складно зробити шляхом застосування законів як простого тексту — повинно бути органічне розуміння. А в нашій пост-радянській традиції, де суди були елементом каральної системи, подібні приклади знайти дуже складно. Саме тому треба розглядати, як відбувається застосування законів у контексті дотримання і

*Суддя
Конституційного суду
України Станіслав
Шевчук:*

забезпечення прав людини. І практика ЄСПЛ — це чудовий приклад такого контексту.

Після засідання Конституційної комісії при Президенті України були внесені пропозиції введення конституційної скарги. За допомогою цього інструменту людина, права якої порушуються, після вичерпання всіх засобів правового захисту та отримання остаточного рішення суду, може оскаржувати у Конституційному суді закон, на підставі якого було прийняте рішення. Я вважаю, що це може стати наступним кроком для зменшення навантаження на ЄСПЛ по аналогії із повноваженнями Конституційного суду Турції, де також існує інститут конституційної скарги.

Що стосується судів загальної юрисдикції, то на перше місце я би поставив пропозиції щодо незалежності судової влади та розуміння того, що це окрема гілка влади, на чолі якої стають відповідальні судді, що забезпечують поступовий розвиток правової системи своїм власним прикладом. Я розумію, що це питання еволюційне, бо революційні заходи не завжди можуть принести ефективний результат, а іноді навіть можуть відкинути країну назад. Справа в тому, що судова влада — це елемент правової культури. Я погоджуюсь із тим, що в нашій судовій системі насаджувалося верховенство закону, а не права. Тому дуже важливо, щоб наші судді судили так, як роблять їхні європейські колеги, які на перше місце ставлять людину та принцип верховенства права, а не формальний текст закону та принцип соціалістичної законності.

Більше 70% скарг українців до ЄСПЛ та його рішень проти України пов'язані із невиконанням судових рішень, і це — системна проблема, яка була викликана популістичною політикою всіх політичних циклів після отримання незалежності, і цей — поточний цикл — не є виключенням. А інші рішення потребують серйозних системних змін щодо заходів індивідуального та загального характеру в контексті виконання рішень ЄСПЛ. Виплата компенсації — це лише один з елементів. І то у нас тут виникають певні проблеми. Саме тому була запропонована ініціатива замінити грошові виплати облігаціями. Найбільш серйозна проблема щодо виконання рішень ЄСПЛ пов'язана із виконанням

заходів загального характеру, перебудовою судової та правоохоронної систем на тих засадах, щоби унеможливити аналогічні порушення прав людини у майбутньому. А такі зміни неможливо запровадити простими змінами до законодавства. Тут мають працювати насамперед елементи правової культури та соціальної відповідальності суддів.

Щодо судів загальної юрисдикції, то я вважаю, що треба припинити лякати суддів люстрацією, зробити висновки щодо тих негативних моментів, які відбувалися в українських судах під час Революції Гідності, запустити ефективний механізм антикорупційних заходів та плекати культуру прав людини, чим дуже успішно займаються неурядові організації, такі як Українська Гельсінська спілка з прав людини.

*Голова Вищого
адміністративного суду
України Олександр
Нечитайло*

Голова Вищого адміністративного суду України Олександр Нечитайло: «Посилання на рішення ЄСПЛ посилюють довіру до судової системи в Україні»

У статті 9-тій Конституції України йдеться про те, що міжнародні договори, які ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. А отже, норми Конвенції з прав людини та основоположних свобод є частиною законодавства України. Зрозуміло, що вони повинні застосовуватися на одному рівні із законами, які були прийняті нашим парламентом.

Останнім часом судді Вищого адміністративного суду, апеляційних та окружних адмінсудів звертають увагу на практику ЄСПЛ, посилаючись на неї у своїх рішеннях. Для України, яка є лідером щодо звернень до Європейського суду, дуже актуально здійснювати аналіз та приводити національне законодавство і практику національних судів до стандартів Конвенції про захист прав людини.

Якщо проаналізувати практику Європейського Суду, на сьогоднішній день існує близько 14 000 звернень наших громадян до цієї організації. Це дуже велика кількість, тому використання рішень Європейського суду має дуже велике значення для кожного судді. Крім того, у Кодексі про адміністративне судочинство України у статті 8 чітко зазначено про те, що принцип верховенства права у нас застосовується з ураху-

ванням практики Європейського суду. Фактично це перший процесуальний Кодекс в Україні, який зобов'язував керуватися у своїй практиці рішеннями ЄСПЛ.

Як суд вищої інстанції у системі адміністративних судів ми постійно доводимо до відома судів першої та другої інстанції актуальну інформацію щодо рішень ЄСПЛ. Ми усвідомлюємо, що захист людини має бути найголовнішою цінністю нашого судочинства.

Крім того, в 2013 році пленум Вищого адміністративного суду України прийняв постанову про судові рішення в адміністративних справах, де чітко було зазначено про те, що у мотивувальній частині суди повинні посилатися на рішення ЄСПЛ.

Звісно, існують і певні критерії під час застосування рішень ЄСПЛ. Це передусім стосується випадків невідповідності національного законодавства європейській конвенції, коли українське законодавство не регулює ті чи інші питання, або це регулювання є недосконалим через певні прогалини у нормативно-правових актах. Тоді ми знаходимо вихід, застосовуючи рішення Європейського суду.

Посилання на рішення ЄСПЛ як на взірцеві правові позиції у галузі захисту прав людини посилюють довіру до судової системи в Україні.

Ми керуємося Конвенцією, у якій дійсно головною цінністю є саме людина та її права і свободи. Таким чином люди бачать, що судова система дійсно захищає їхні права, не зважаючи на будь-які політичні аспекти або тиск, які судді мають на сьогоднішній день. Довіра до нас виявляється у тому, що ми є незалежні і діємо, підсилюючи свої рішення практикою Європейського суду.

Офіційний переклад рішень ЄСПЛ наразі здійснює Міністерство юстиції України. На жаль, перекладають лише ті рішення, які стосуються України. У той час нам би хотілося мати перекладеними рішення, які стосуються роботи всього Європейського суду. У першу чергу нас цікавлять рішення, які стосуються практики люстрації, яку вже багато країн пройшло і має з цього приводу певний досвід. Тому

є ціла низка рішень ЄСПЛ, які стосуються саме цієї ситуації. Але, оскільки ці рішення не стосувалися України, то офіційного їхнього перекладу ми не маємо. Ми намагаємося залучати досвідчених перекладачів, щоби мати переклади цих рішень та визначити основні доктрини по тим чи іншим категоріям справ.

Постійно поновлювана збірка судових рішень ЄСПЛ в електронній формі дуже полегшила би нашу роботу. В майбутньому нам хотілося би вдосконалити знання англійської мови, щоби читати оригінали рішень. Я сподіваюся, що на майбутніх конкурсах на суддівську посаду буде висуватися умова знання англійської або французької мови, оскільки саме на цих мовах публікуються рішення ЄСПЛ. Якщо ти знаєш оригінал, то зможеш тоді працювати більш ефективно.

Якщо взяти статистику звернень українських громадян до ЄСПЛ, то із 14 000 близько 9 000 стосуються питань щодо невиконання рішень українських судів. Тут у першу чергу ми можемо говорити про питання довіри до суду. Поки громадянин не зрозуміє, що український суд є дійсно незалежним і його рішення, не зважаючи на те, що вони прийняті не на його користь, є законними, відповідають і Конституції і європейській практиці, він буде звертатися до ЄСПЛ.

Крім того, ми розуміємо, що якість нашого законодавства є дуже низькою. Ми бачимо багато прикладів критики законодавства про очищення влади та про справедливий суд. Відповідні висновки Венеціанської комісії ми маємо. І ви бачите, наскільки низький рівень законотворчого процесу. Але багато хто не розуміє того, що суддя є фактично виконавцем цих законів, і він не може вийти за їхні рамки. Якщо закон неякісний, то й рішення судді може бути також не зовсім правильним у розумінні відповідності Європейській Конвенції. Часто закони, якими ми користуємося у своїх судових рішеннях, є двозначними. Навіть останній законопроект, що стосується активів попередньої влади. Ми бачимо, як народні депутати, не замислюючись про наслідки, не аналізуючи практику європейських судів з цього приводу, розробили законопроект, який змусить українські суди діяти у подальшому відповідним чином. А ці рішення приймалися

здебільшого на хвилі революційної доцільності. Суд не може керуватися революційною доцільністю, оскільки для нас всі громадяни України є рівними і не має значення — чи мають вони якусь політичну прихильність до тієї чи іншої партії. Незалежний суд не має зважати на це. На жаль, багато громадських діячів цього не розуміють. Тому вони намагаються тиском домогтися покарання громадян, пов'язаних зі старою владою. А якщо це люди із, як вони називають «демократичними переконаннями», то суди, на їхню думку, повинні «іти на зустріч». Це неприпустимо. Ми всіляко намагаємося довести, що такого не повинно бути, і приймаємо рішення, незважаючи на зовнішній тиск.

Для нас є дуже актуальними тренінги, які стосуються практики рішень ЄСПЛ, тому що ті доктрини, які виробляються Європейським судом є важливими. Ми хотіли би, аби мислення кожного судді було спрямовано саме в рамках цих доктрин. Ми знаємо, що багато суддів зараз працюють, керуючись настановами ще школи Радянського Союзу. Тому ці тренінги треба проводити, щоб це мислення змінилося, і вони могли зрозуміти, що саме мають на увазі доктрини ЄСПЛ.

Складність у застосуванні рішень ЄСПЛ полягає у тому, аби зрозуміти, що саме таке рішення стосується цих відносин. Щоб не було випадків, коли суддя цитує певну доктрину без її цілковитого розуміння. Іноді судді важко зрозуміти мотивацію щодо конкретної справи. Ми неодноразово стикалися із тим, що є цитати із законодавства та певного рішення ЄСПЛ, а чому саме прийняте таке рішення — незрозуміло.

Ми застосовуємо у своїй практиці рішення ЄСПЛ також тоді, коли вони згадуються сторонами судового процесу. Такі застосування часто бувають дуже успішними, бо вони допомагають судді сформувати свою власну думку. Коли є певна практика, і вона дійсно стоїть на місці цієї ситуації, то згадка про неї у процесі розгляду справи завжди є певною допомогою.

*Суддя Вищого
адміністративного суду
України Ігор Олендер*

*Суддя Вищого адміністративного суду України
Ігор Олендер: «Відсутність доступу до всіх
рішень ЄСПЛ – одна з наших проблем»*

У своїх судових рішеннях я досить часто посиляюся на прецеденти ЄСПЛ, бо така можливість прямо передбачена у нашому законодавстві і є серед міжнародних зобов'язань України.

Кодекс адміністративного судочинства говорить про те, що суди зобов'язані враховувати під час вирішення адміністративних справ практику ЄСПЛ. 9-та стаття Конституції України також говорить нам про те, що міжнародні договори є обов'язковими для виконання у нашій державі. Ми знаємо також, що Конвенція про захист прав і основних свобод людини є частиною українського законодавства.

Ми спостерігаємо, як змінюються суспільні відносини, триває процес еволюції цих відносин, тому у мене є потреба застосовувати практику ЄСПЛ як таку, що розтлумачує нам як правникам, з чого саме виходить європейське законодавство і якими є стандарти у царині захисту прав і свобод людини. І така потреба існує, бо й наші суспільні відносини не стоять на місці. Ми застосовуємо прецеденти ЄСПЛ, бо у нас є і потреба в цьому і бажання.

Застосування рішень ЄСПЛ у нашій практиці посилює правову систему в Україні, бо таким чином ми вносимо у неї високі європейські

стандарті. Держава має більш лояльно ставитися до забезпечення прав людини.

Практика ЄСПЛ побудована так, що навіть ті держави, щодо яких не винесено негативних рішень, мають зважати на них, шляхом випередження, змінюючи національне законодавство, приводячи його у відповідність до стандартів Європейського суду.

Коли ми застосовуємо таку практику, то ми стимулюємо наші органи влади (оскільки адміністративні суди розглядають справи, де суб'єкт владних повноважень є стороною) враховувати це і не повторювати тих помилок, які будуть підставою для винесення рішень не на користь державних органів. Таким чином ми будемо стимулювати до того, щоб приводити практику адміністративних державних процедур до існуючих європейських стандартів.

Відсутність доступу до всіх рішень ЄСПЛ — одна з наших проблем. Відомо, що Міністерство юстиції України друкує на своєму сайті переклади офіційних рішень Європейського суду відносно України. Це, безумовно, є дуже корисним джерелом інформації для нас. Але, на жаль, Мінюст не забезпечує переклад рішень ЄСПЛ щодо інших держав. А ми цілком могли би користуватися ними у своїй роботі. Звісно, ми намагаємося відслідковувати їх самостійно, заходимо на сайт ЄСПЛ, бо там також друкуються деякі рішення і в російському перекладі. Бо іноді одна із сторін на процесі може послатися на рішення Європейського суду щодо іншої держави. Тоді ми намагаємося його знайти та проаналізувати. І тут виникає проблема офіційного перекладу, бо не завжди можна з ним ознайомитися для аналізу.

Електронна збірка всіх рішень ЄСПЛ була би для нас дуже корисною. В кожному судовому залі та у нарадчій кімнаті нашого суду є комп'ютери, тому ми маємо можливість користуватися такою збіркою прямо під час судового процесу.

Для того, щоб українські громадяни якомога менше зверталися до Європейського суду та вирішували свої питання у вітчизняних судах,

потрібно змінювати українське законодавство. Багато в чому воно є надзвичайно зарегульованим, а ті правові відносини, де дійсно потрібен регулюючий акт, зокрема, закон, його не мають. Наприклад, законодавство щодо порядку проведення мирних зібрань було вкрай невизначеним, і до Революції Гідності і зараз також. Законодавець мав би тут випереджати події, маючи на увазі застосування практики Європейського суду та негативну практику, зокрема, «Веренцов проти України», де розтлумачується кричуща необхідність у прийнятті такого законодавства. І це лише один із шляхів для зменшення звернень громадян. Також необхідно враховувати негативну практику щодо України під час здійснення управлінської функції органами влади. Зокрема, вони мали би враховувати ті рішення ЄСПЛ, в яких йдеться про виконання кінцевих рішень українських судів. Бо часто Європейський суд каже, що однією з умов виконання його рішення є виконання рішення українського суду. А це вже обов'язок нашої виконавчої влади: взяти це до уваги і навіть випереджати. Як приклад тут можна привести Державну міграційну службу України, яка змінила свою практику після декількох негативних рішень ЄСПЛ. Сьогодні ми не маємо таких кричущих порушень прав біженців. Тепер ці особи не звертаються за захистом своїх прав до судів, а вирішують свої проблеми за адміністративною процедурою.

Національна школа суддів неодноразово проводила тренінги для нас. І ми завжди широко обговорюємо їх. Останній захід, в якому я брав участь, був організований за участі ОБСЄ. Він проводився з приводу застосування європейських стандартів щодо відповідальності судді. Є вже й негативне рішення ЄСПЛ з цього приводу. Я маю на увазі справу «Волков проти України».

За своєю структурою рішення Європейського Суду є складними. Не завжди зрозуміла їхня мотивація, тому іноді досить складно застосовувати їх у якості прецедентів. Правильно застосувати ці рішення можливо лише тоді, коли правильно їх розумієш. Тому нам необхідні додаткові тренінги саме з приводу мотиваційної частини деяких рішень ЄСПЛ.

Найбільша складність у застосуванні рішень ЄСПЛ полягає у тому, що ми ніколи не мали прецедентного права. А для континен-

тальної системи права — це усталена судова практика. Звісно, ми це розуміємо і можемо застосовувати у цьому контексті, але все одно відбувається якась внутрішня трансформація, усвідомлення того, що є усталена практика, яка підлягає застосуванню з огляду на те, що все ж таки визначальними є вимоги Конвенції, по яких приймаються судові рішення. Проблема також у тому, як застосувати певний прецедент до конкретних обставин, фактів і встановлених висновків у судовому рішенні.

Ми не раз застосовували рішення ЄСПЛ, які були викладені у доводах сторін процесу у касаційних скаргах. Для справи ці застосування були дуже успішними, бо це допомагало зрозуміти глибину правовідносин, і як їх слід регулювати з огляду на вимоги Європейської конвенції. Я вважаю, що у таких випадках було дотримано і вимогу щодо законності і справедливості судового рішення. Чим далі, тим частіше громадяни та юридичні особи посилаються на рішення ЄСПЛ. Суди ж мають на будь-який обґрунтований довід сторони дати відповідь. Звісно, рішення ЄСПЛ — це не панацея, не можна посилатися на них у кожній справі, треба насамперед зважати на їх користь та актуальність для правовідносин у державі. Наш суд формує практику для судів нижчих інстанцій, тому це було би визначальним для правильного застосування прецедентів ЄСПЛ у судових рішеннях.

Голова Апеляційного суду
Волинської області
Петро Філюк

*Голова Апеляційного суду Волинської області
Петро Філюк: «Дуже важко ламати заста-
рілу правосвідомість»*

Ми доволі часто використовуємо рішення ЄСПЛ у своїй практиці, бо наша область розташована на кордоні із Європейським Союзом, Польщею, тому ми маємо багато співпраці із польськими судами, часто проводимо різного роду виїзні конференції. Таке середовище дає можливість у приватних розмовах обговорювати принципи верховенства права.

Якщо ми закріпили принципи верховенства права на законодавчому рівні, то ми повинні їх виконувати. Але тут питання не стільки у законотворчості та нормативній базі, яка регулює застосування практики ЄСПЛ. Дуже важко ламати застарілу правосвідомість. Наприклад, всі дуже ретельно вивчали та обговорювали новий Кримінальний процесуальний кодекс напередодні його прийняття. Всі були переконані у його демократичності, у тому, що він — найкращий у світі. Я не вивчав його до того часу, поки він не був прийнятий, з одної причини: всі вивчали процедурні норми, а для мене були важливі насамперед засади, які змінилися кардинально.

*У старому КПК ми захищали державу та її
власність, а вже потім — людину. Сьогодні
людина є першою.*

І сталося це, як записано у статті восьмій КПК, «через призмю рішень Європейського суду». Якщо

раніше нас відсилали до практики Верховного суду України та постановам його пленуму, то сьогодні наш орієнтир — ЄСПЛ.

Є також питання преюдиції. Якщо вже рішенням ЄСПЛ або іншого суду встановлено подібне порушення, то не треба доводити. Тому ми й використовуємо конкретні справи, які вже були вирішені в ЄСПЛ.

Про рішення ЄСПЛ ми дізнаємося із різних джерел. Частину ми отримуємо від вищих судових інстанцій, частину — на семінарах для суддів. Якщо є бажання, то можна зайти і на сайт ЄСПЛ, щоб ознайомитися там з ними в оригіналі. Поважаючи себе суддя завжди знайде потрібний йому прецедент ЄСПЛ самостійно. У нас навіть організуються поїздки до ЄСПЛ за власний кошт. Там можна пройти двотижневі курси, побувати на реальних судових засіданнях, взяти участь в обговоренні тих чи інших справ. Це один із шляхів поспілкуватися із тими людьми, які самі перебували в ЄСПЛ, слухаючи конкретну справу. Треба не просто читати, але й розуміти ідеологію рішень ЄСПЛ, тому такі поїздки — це інвестиція у власне майбутнє.

Велика кількість звернень громадян до ЄСПЛ — це індикатор недосконалості одразу трьох чинників: національної судової системи і законодавства, і носіїв судової влади також. Тому виправляти цю ситуацію можна тільки системно: змінювати систему судоустрою, процедурних кодексів, що регулюють ті чи інші правовідносини. На жаль, наші нинішні закони, які регулюють процедуру проходження справи в судах, надто ускладнені та заформалізовані. Це призводить до того, що іноді люди втрачають надію знайти справедливість в українських судах та звертаються до Європейського суду. Але зверніть увагу, що лівова частина рішень ЄСПЛ стосується саме невиконання рішень українських судів.

Нам дуже потрібні тренінги у різноманітних сферах судової практики, зокрема, у родинних, банківських справах, кредитних. Чомусь сталося так, що за ризики, які виникли у банків через падіння курсу гривні, повинен розплачуватися лише позичальник. Багато у нас проблем і в земельних правовідносинах, і в категорії кримінального судо-

чинства щодо корупції чи неправомірного отримання вигоди. Звучить все це прекрасно, але потрібно щоб ми користувалися в роботі не політичними заявами, а чіткими законами у межах правового поля.

Найбільша складність у застосуванні рішень ЄСПЛ виникає у суддів із недостатнім рівнем правосвідомості. Тут потрібна і сміливість, і бажання, і вміння. Я пригадую таку справу. Якимось громадянин України проїжджав через митницю і щось там не задекларував. Сума була невелика, тому це стало підставою для укладання адміністративного протоколу. Суд першої інстанції визнав цього громадянина винним та конфіскував ці кошти, але громадянин подав апеляцію. Ми прослухали справу, адвокат був дуже досвідчений, але у мене було весь час відчуття якогось дискомфорту. Ми перевірили всі аргументи захисту і зрозуміли, що треба відмовити. Потім я запросив цього адвоката на каву і запитав, чи вивчав він подібні рішення, бо мені здалося, що я чув щось схоже. Він тоді не зміг пригадати. Проїшов певний час, ми зустрілися на вулиці, і він сказав: «Ви знаєте, я знайшов рішення ЄСПЛ саме із дуже схожої ситуації». І це раптом пригадане адвокатом рішення Європейського суду допомогло мені в наступній справі.

*Суддя Апеляційного суду Миколаївської області
Олександр Ржепецький: «ЄСПЛ постійно на-
цілює нас на те, що законодавство України
повинно бути чітким та передбачуваним»*

*Суддя Апеляційного суду
Миколаївської області
Олександр Ржепецький*

Ми досить часто посилаємося у своїй практиці на рішення ЄСПЛ, бо виконуємо закон. У новій редакції Кримінального процесуального кодексу України від 2012 року було прямо зазначено, що кримінальне судочинство застосовується з урахуванням практики Європейського суду. Але ми, звісно, активно застосовували прецеденти ЄСПЛ і до 2012 року, хоча й не так системно. У нашому суді давно склалася поміж судьями практика обговорення рішень ЄСПЛ з метою їх подальшого застосування. Я маю на увазі, звісно, рішення, винесені щодо України, оскільки саме в них викристалізувалися всі недоліки в національному законодавстві, які або суперечили міжнародному, або не мали чіткого регулювання. Існувала ціла низка питань, які тодішній КПК взагалі не регулював, а Європейський суд з прав людини звертав на це увагу у своїх рішеннях.

Значна частина рішень щодо України були прийняті з питань утримання під вартою. Справа в тому, що в період надходження справи від прокурора до суду і аж до прийняття рішення про призначення справи до розгляду, особи утримувалися під вартою без відповідного рішення суду. Хоча це питання не регулювалось КПК 1960, але ЄСПЛ постійно наголошував, що потрібно обов'язково мати рішення суду, яке би підтвер-

джувало чи спростувало необхідність утримання особи до суду під вартою. Тому ми у подібних випадках посилалися на ці рішення, аби вирішити питання про статус такої особи. Кодекс 2012 року врегулював це питання, але недостатньо. Тепер у КПК є норма, яка знову нечітко визначає як має діяти суд у період, коли справа надійшла від прокурора, суддя має відповідний термін, щоб призначити час підготовчого засідання. В цей час особа без рішення суду знаходиться під вартою, особливо в тих випадках, коли терміни, що були визначені ухвалою слідчого судді, до того часу закінчувалися. Ми вирішили, що це порушує право особи та суперечить міжнародному законодавству, і розпочали застосовувати практику ЄСПЛ. Я проаналізував рішення судів в інших областях України і побачив, що ми були першими у цій сфері.

Рішення Європейського суду з прав людини дозволяє вирішити іноді ту проблему, яка є не врегульована або недостатньо врегульована законодавством України. Це допомагає суддям правильно вирішити це питання і сприяє здійсненню правосуддя, оскільки дає можливість захистити права та інтереси людини у тій ситуації, коли ця суперечка може бути по українському законодавству вирішена, і так, і інакше. ЄСПЛ же постійно націлює нас на те, що законодавство України повинно бути чітким, передбачуваним. На жаль, поки що до кінця не можна сказати, що саме так воно і є, бо дуже багато проблемних питань на сьогоднішній день ще не врегульовані достатньо.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначає, що рішення, яке набуває статусу остаточного, підлягає опублікуванню. Стислий виклад публікується українською мовою в газеті «Урядовий кур'єр». Ми ж отримуємо ці рішення від Державної судової адміністрації. Якщо нам потрібен повний текст, ми вже надалі шукаємо його самостійно на сайті Міністерства юстиції України. Для роботи і навчання ми, звісно, використовуємо і неофіційні переклади текстів рішень, але для цитування в наших рішеннях, ми використовуємо тільки офіційні переклади.

Для того аби зменшити кількість звертань громадян України до ЄСПЛ, треба насамперед чітко виконувати закон.

Там, де закон виконується і застосовується належним чином європейське законодавство, там і судових помилок менше.

Але, коли є неоднакове застосування норм та прогалини у законодавстві, то, звісно, це може привести до суттєвих помилок. Ми намагаємося уникнути цього, більше десяти років проводимо щомісяця навчання суддів місцевих судів, в тому числі і питання застосування практики ЄСПЛ.

Судді нашого суду постійно беруть участь у тренінгах міжнародних організацій, які зараз проводяться більш активно і частіше, ніж раніше. Школа суддів проводить періодичні двотижневі навчання, що передбачені законом «Про судоустрій і статус суддів»

Дуже корисною для нас би була електронна збірка рішень ЄСПЛ. Подібні короткі збірки тематичного плану ми іноді отримуємо від уповноваженого у справах ЄСПЛ від уряду України. Кожна з них стосується окремого питання, наприклад, щодо правильності утримання під вартою або питання проведення негласних слідчих дій, пов'язаних із контролем за вчиненням злочину, питання того, як ЄСПЛ трактує провокацію вчинення злочину. Ми також ведемо свої підбірки, в яких систематизуємо рішення ЄСПЛ, які до нас надходять. Для нас важлива і електронна, і паперова форма подібних збірок, бо першу ми використовуємо більше для теоретичної підготовки та вивчення того чи іншого питання, а другу можна використовувати і під час судового засідання, бо ми не завжди забезпечені належним чином комп'ютерною технікою в залі та нарадчих кімнатах.

Найбільша складність у застосуванні рішень ЄСПЛ в тому, аби зрозуміти, що саме хотів сказати Європейський суд, зважаючи на термінологію, яка різниться з тою, що ми користуємося у своїй практиці. Тому для застосування певного рішення нам потрібно більше часу, аби його вивчити та потім співставити із конкретною ситуацією, яка виникла під час вирішення справи. Таким чином, найбільша складність полягає в аналітичній роботі, на яку не завжди вистачає часу.

Судді посилаються на рішення ЄСПЛ тільки тоді, коли питання, яке є предметом судового розгляду, не врегульоване національним за-

конодавством, або якщо національне законодавство суперечить європейській Конвенції. Обов'язкового та безумовного застосування рішень ЄСПЛ у кожному випадку бути не може, бо це суперечило би духу того законодавства, яке ми прийняли в Україні.

Огляди досліджуваних рішень Європейського суду з прав людини

Неефективне розслідування смерті особи

Муравська проти України, № 249/03, 13 листопада 2008 року

Фактичні обставини справи: 23 січня 1999 року зник син заявниці. Заявниця дізналася 1 лютого, що її сина побили, а за декілька днів його вбили. Його тіло було знайдено 18 березня 1999 року в озері. Заявниця стверджувала, що це озеро було умисно пропущене під час пошуку, а всі сусідні озера були оглянуті. В ході проведення судово-медичного освідчування трупу 19 березня не вдалося встановити причину смерті, а лише було визначено, що померлий був у стані легкого алкогольного сп'яніння. 26 березня того ж року слідчий Слов'янської прокуратури відмовив в порушенні кримінальної справи. Районний суд скасував цю постанову слідчого та направив справу на нову перевірку. Слідчий знову виніс відмовну постанову 18 серпня 1999 року, на тих підставах, що нова перевірка не виявила ніяких нових обставин. В той же час він порушив кримінальну справу щодо побиття сина заявниці та направив справу до районного відділку міліції. Генеральна прокуратура України 1 жовтня скасувала відмовну постанову слідчого, а уже 29 жовтня слідчий знову виніс відмовну постанову, мотивуючи її тим, що неможливо було встановити причину смерті померлого. Постанова було знову скасована та справа направлена на нову перевірку. У цій справі ще декілька разів виносилися відмовні постанови, які потім скасовувалися вищестоящою прокуратурою. В рамках розслідування побиття слідчий міліції призначив судово-медичну експертизу, в результаті якої були встановлені тілесні ушкодження на тілі сина заявниці, а також, що його смерть настала внаслідок асфіксії та тіло пролежало у воді від півтора до двох місяців тощо. 12 травня 2000 року слідчий перекваліфікував справу на умисне спричинення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть по-

терпілого. Розслідування було зупинене 19 грудня 2001 року у зв'язку із неможливістю встановити винуватих осіб. З того часу воно декілька разів призупинялося та відновлювалося. На момент винесення цього рішення Судом розслідування ще тривали.

Суд встановив, що державні органи не провели ефективного розслідування зникнення та смерті сина заявниці.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 2 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 3, 27 Конституції України, статті 4, 94 Кримінально-процесуального кодексу України.

Основні тези:

«...Головною метою розслідування є забезпечення ефективного виконання національного законодавства, яке захищає право на життя. Задля досягнення такої мети форми розслідування можуть бути різними в залежності від обставин. Однак, яка б з них не була застосована, органи влади мають діяти з власної ініціативи з того моменту, як певне питання привернуло їх увагу. Вони не можуть чекати на те, щоб родичі подали належну скаргу або взяли на себе відповідальність за проведення будь-якої процедури розслідування...» (§ 41)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89502>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1227802578>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Кац та інші проти України, № 29971/04, 18 грудня 2008 року

Фактичні обставини справи: заявники, батьки загиблої Ольги Біляк, після її смерті подали скаргу на неправомірні дії працівників

слідчого ізолятора, обвинувачуючи їх у халатності, оскільки вона померла в стінах даної установи без належної медичної допомоги, попри те, що було відомо про її захворювання. Зокрема, 21 січня 2004 року дочку заявників оглянув начальник медичного відділення управління Державного департаменту виконання покарань та встановив їй діагноз: «можливо СНІД, гострий бронхіт, наркотична залежність та анемія». 29 січня 2004 року слідчий виніс постанову про звільнення дочки заявників з-під варти, однак із документів, наданих сторонами Суду, не зрозуміло, коли цю постанову отримали в слідчому ізоляторі. Вранці 1 лютого 2004 року о 9.15 її відвідав лікар, надавши їй знеболювальне та протиспазматичні ліки. Ольга Біляк померла того ж дня о 9.55 ранку. На фотографіях, що є у матеріалах справи, видно, що вона була в стані крайнього виснаження. Відповідно до протоколу розтину трупа від 25 березня 2004 року дочка заявників померла від пов'язаної із ВІЛ запущеної гнійної пневмонії. 30 квітня 2004 року було відмовлено у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутності халатності та насильства у цій справі. Прокурор міста Києві 8 червня 2004 року відхилив скаргу заявників щодо необхідності скасування постанови слідчого. Заявники оскаржили це рішення до суду. Шевченківський районний суд міста Києва 30 квітня того ж року скасував рішення прокурора та направив справу на додаткове розслідування, призначивши повторний розтин трупа. Декілька разів виносилися слідчим відмовні постанови у цій справі, які скасовувалися судом та справа направлялася на додаткове розслідування. Заявники подали цивільний позов 21 липня 2004 року до Київського слідчого ізолятора про відшкодування моральної шкоди. Позов задовольнили частково, присудивши заявникам відшкодування моральної шкоди в розмірі 20 000 гривень. Сторони подали апеляції на це рішення. 17 листопада 2006 року Київське бюро судово-медичних експертиз склало заключення, в якому вказало: причиною смерті Ольги Біляк був гематит, розсіяний туберкульоз із ускладненням на легені, печінку, селезінку та інші органи тіла, що призвело до гноїння та запалення легенів; всі ці захворювання утворилися на фоні ВІЛ-інфекції; відсутність правильного діагнозу привело до того, що не було призначено адекватне медичне лікування, тому її смерть була опосередковано спричинена діями працівників слідчого ізолятора. Апеляційний суд 24 травня 2007 року скасував рі-

шення суду першої інстанції у зв'язку з тим, що суд першої інстанції не встановив медичних працівників, що обстежували та лікували дочку заявників, направивши справу на новий судовий розгляд. На момент винесення цього рішення Суду розслідування ще ймовірно продовжувалося.

Суд встановив, що мало місце порушення позитивного зобов'язання держави, оскільки її органи не забезпечили проведення ефективного і незалежного розслідування обставин смерті Ольги Біляк; тримання під вартою загиблої в той час, коли було винесено рішення про її звільнення, було незаконним.

Представники заявника в Суді: адвокати Зоя Шевченко та Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 2, статті 5 § 1 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 27, 28, 55, 56 Конституції України, статті 4, 94, 165-1, 236-1, 236-2 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, стаття 201 Цивільно-процесуального кодексу України, стаття 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, п. 6.1.3 Порядку медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та виправно-трудових установах Державного департаменту України з питань виконання покарань, затверджений наказом № 3/6 (z0143-00) від 18 січня 2000 року Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України.

Основні тези:

«Суд нагадує, що коли мова йде про порушення права на життя, органи Конвенції брали скарги від родичів померлих... Таким чином, заявники в даній скарзі можуть заявляти про те, що вони є жертвами затверджується порушення статті 2 Конвенції» (§ 94)

«Люди в ув'язненні перебувають в особливо вразливому становищі, і органи влади зобов'язані звітувати за поведження з ними. Враховуючи, що Конвенція вимагає захищати психічне і фізичне здоров'я осіб, позбавлених волі, наприклад, надаючи їм належну медичну допомогу» (§ 104)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90362>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1233145417>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Свердловського міського суду Луганської області від 01 квітня 2014 року, справа № 1-кп-3/12, суддя Олейнікова Г.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37978426>

Теза із рішення: *«...У судовому засіданні захисником ОСОБА_1 було заявлено клопотання про зміну обвинуваченій ОСОБА_2 запобіжного заходу з тримання під вартою на домашній арешт, оскільки вона з 19 жовтня 2012 року перебуває під вартою, за цей час стан її здоров'я значно погіршився, він вважає, що на теперішній час відпала потреба у застосуванні такого суворого запобіжного заходу як тримання під вартою, оскільки обвинувачена ОСОБА_2 жодним чином не перешкоджала встановленню істини по справі, крім того згідно медичного висновку слідчого ізолятора від 31 березня 2014 року №25/1917 ОСОБА_2 потребує невідкладного лікування у СНІД-центрі, хворіє СНІДом, гепатитом С, тобто за відсутності відповідного лікування для життя ОСОБА_3 існує реальна загроза. Так у рішенні Європейського суду з прав людини в справі «Кац та інші проти України» зазначається, що особи, які тримаються під вартою, перебувають в уразливому становищі, і органи влади несуть відповідальність за поводження з такими особами. Визнавши, що Конвенція вимагає від держави охороняти здоров'я та фізичний добробут осіб, позбавлених свободи, зокрема, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги. Також відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь, гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. ОСОБА_2 проживає за адресою: АДРЕСА_1 разом з матір'ю ОСОБА_4, 1948 р.н. та донькою ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_4...»*

2) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 січня 2013 року, справа № 5-234км13, судді: Пойда С.О., Орлова О.М. та Литвинова О.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29055520>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини в Рішенні від 25 листопада 2008 року у справі «Кац та інші проти України» визнав факт порушення статті 2 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у зв'язку з незабезпеченням органами влади права на життя ОСОБА_4, яка померла у Київському слідчому ізоляторі від прогресуючої гнійної пневмонії, пов'язаної з ВІЛ-інфекцією. Як зазначено в Рішенні, беручи до уваги уразливість ВІЛ-позитивних осіб перед іншими серйозними хворобами, Суд вважає вражаючим той факт, що ОСОБА_4 не приділяли відповідної медичної уваги у зв'язку зі станом її здоров'я. Суд визнав досить елементарною надану їй допомогу, яка полягала у призначенні протизапальних препаратів та антибіотиків, звернув увагу на те, що ОСОБА_4 не було переведено до спеціалізованої лікарні або медичної частини установи, й зауважив, що слідчі органи так і не вирішили головного питання, порушеного у скаргах заявників, – якості наданої ОСОБА_4 медичної допомоги з точки зору виявлених у неї захворювань...»*

Заборона катувань

Алексахін проти України, № 31939/06, 19 липня 2012 року

Фактичні обставини справи: 14 квітня 2008 року близько 18.00 працівники міліції затримали заявника на тролейбусній зупинці та доставили до відділку, пояснивши це тим, що він бився з іншими молодими людьми, які втекли. Працівник міліції прикував заявника до металевого кільця в стіні, бризнувши йому в обличчя сльозогінним газом, а потім наніс декілька сильних ударів в різні частини тіла. Вранці на наступний день заявника відпустили. В результаті отриманих травм 9 січня 2009 року заявника визнали інвалідом 3 групи. Він поскаржився на неправомірні дії міліціонерів до прокуратури. Судово-медична експертиза встановила, що заявникові були нанесені тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні в момент заподіяння, можливо в час та спосіб, що вказав заявник. Прокуратура порушила кримінальну справу проти міліціонера, яка незабаром була передана до суду. 3 липня 2006 року Київський районний суд міста Харкова виніс обвинувальний вирок за нанесення заявникові тяжких тілесних ушкоджень з боку міліціонера та перевищення ним владних повноважень. Заявник не оскаржив це рішення. Він подав цивільний позов про відшкодування моральної шкоди до Головного управління МВС України в Харківській області та Державної казначейської служби України. Позов було задоволено в розмірі 80 000 гривень. Станом на 11 січня 2009 року це рішення було виконано повністю.

Суд встановив, що заявник був підданий катуванню з боку працівників міліції та національна влада не провела ефективного розслідування скарг заявника щодо цього факту.

Представники заявника в Суді: адвокати Ірина Блага та Генадій Токарев.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: частини 1, 2 статті 101 Кримінального кодексу України 1960 року.

Основні тези:

«Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, включають в себе вимоги того, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та бути предметом уваги з боку громадськості, і при цьому компетентні органи повинні діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю...» (§ 55)

«...національні органи судової влади у жодному разі не повинні допускати, щоб заподіяння фізичних або психічних страждань лишилося безкарним. Це є надзвичайно важливим для підтримання суспільної довіри до дотримання принципу верховенства права та попередження будь-яких проявів толерантності або пособництва з боку влади незаконним діям...» (§ 56)

«Коли представник держави обвинувачується у вчиненні злочину, пов'язаному з катуванням або жорстоким поводженням, кримінальне провадження та винесення вироку не повинні здійснюватися поза межами строку давності, та амністія чи помилування при цьому не допускаються» (§ 58)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) –
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112277>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1388765842>

Рішення національних судів із застосуванням вищеназваного рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду міста Києва від 01 грудня 2014 року, справа № 11-сс/796/2362/2014, судді: Приндюк М.В., Глиняний В.П. та Рибак І.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41680097>

Теза із рішення: *«...рішення національного суду, яке стосується працівників міліції не повинно сприяти виникненню у працівника міліції «відчуття безкарності», а повинно продемонструвати йому, що таким діям держава у жодному випадку не потурає...».*

Белоусов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року

Фактичні обставини справи: 18 липня 2005 року близько 11.00 декілька працівників міліції прийшли до гуртожитку, де жив заявник, та відвезли його до Комінтернівського районного відділку міліції міста Харкова. Заявника допитали. Того ж дня о 17.00 він зізнався у вчиненні сексуального насильства. За годину було оглянуто його житло, вилучені деякі речі. Протокол затримання не був складений. Слідчий склав протокол затримання заявника як підозрюваного у вчиненні умисного вбивства о 20.40. Незабаром, о 22.30, невідома особа подзвонила на гарячу лінію міліції та попросила розслідувати затримання заявника. Троє свідків в гуртожитку, розповіли, що бачили як міліціонери виводили заявника з гуртожитку в нормальному вигляді, а пізніше привезли в наручниках уже з синяками та набряками на обличчі. Заявнику провели медичний огляд 19 липня близько 10.00, встановивши у нього ряд тілесних ушкоджень. Він зустрівся з адвокатом, найнятим родичами, того дня лише о 19.00. Наступного дня заявник подав скаргу на неправомірні дії міліціонерів до прокуратури. 22 липня заявника привезли до судді, який встановив йому міру запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а 29 липня його звільнили під підписку про невиїзд. Прокуратура порушила кримінальну справу відносно міліціонерів 1 серпня 2005 року. Згодом, 11 листопада, він був визнаний потерпілим. Провадження декілька разів призупинялося та відновлювалося. 19 грудня 2009 року кримінальна справа була закрита. Заявник оскаржив рішення і суд його скасував, направивши справу на нове розслідування. Справа потім ще раз закривалася та відновлювалася судом. 18 травня 2011 року провадження було призупинено у зв'язку з неможливістю встановити особу винуватого. На момент винесення Судом цього рішення сторони не повідомили про подальший хід розслідування.

Суд встановив, що національна влада не провела ефективного кримінального розслідування скарг заявника на жорстоке поводження з боку працівників правоохоронних органів і немає підстав вважати, що подальший виток зможе усунути попередні недоліки та зробити розслідування ефективним; жорстоке поводження працівників міліції щодо заявника, взяте в цілому та з урахуванням його мети,

тривалості та жорстокості, є катуванням; тримання під вартою в період з 18 по 19 липня було незаконним, оскільки після спливу 72 годин заявника повинні були звільнити за відсутності рішення суду; було порушено право заявника «негайно постати перед суддею», утримуючи його 4 доби у відділку міліції, саме в той час його катували, і судовий контроль в цей період зміг би попередити це порушення.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 § 1, 3 та статті 8 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 29 Конституції України 1996 року, статті 106, 115, 190 Кримінально-процесуального кодексу 1960 року.

Основні тези:

«...аналогічні моделі розслідування періодично спостерігаються в Україні... вони впливають із системних проблем на національному рівні, що дозволяє представникам держави, які жорстоко поведуться із підозрюваними у вчиненні злочину, залишатися безкарними... В силу обставин цієї справи і на підставі свого прецедентного права, Суд приходить до висновку, що в цій справі також не було докладено серйозних зусиль для розслідування тверджень заявника про жорстоке поведіння» (§ 57)

«...на думку Суду, версія заявника є досить послідовною та детальною. Той факт, що він зізнався у вчиненні злочину під час неоформленого тримання під вартою за відсутності процесуальних гарантій, таких як доступ до адвоката, та незабаром відмовився від свого зізнання, створює враження, що його зізнання можливо не було добровільним. Будучи підтвердженим медичними та іншими доказами щодо тілесних ушкоджень, цей факт дозволяє зробити обґрунтоване припущення, що працівники міліції застосували фізичне жорстоке відношення для подолання психологічного супротиву заявника, та використали його вразливе становище, щоб отримати зізнання...» (§ 63)

«...незареєстроване тримання особи під вартою є повним запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться в статті 5 Конвенції, та являє собою найбільш серйозне порушення зазначеного

положення. Відсутність фіксації таких речей, як дата, час та місце затримання, ім'я затриманого, підстави для затримання та ім'я особи, яка здійснила затримання, повинні розглядатися як недотримання вимоги щодо законності та невідповідність самій меті статті 5 Конвенції...» (§ 80)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127813>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1389199007>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Карабет та інші проти України, № 38906/07, 52025/07, 17 січня 2013 року

Фактичні обставини справи: 14 січня 2007 року майже всі засуджені Ізяславської колонії, 1 121 засуджений, оголосили голодування в знак протесту проти умов утримання, поганої якості води та продуктів харчування, неналежної медичної допомоги, свавільних покарань та безкарності адміністрації колонії, відсутності винагороди за їх працю, а також вони вимагали звільнення деяких працівників цієї колонії. 20 січня до колонії були направлені спецназ та підрозділ швидкого реагування для надання адміністрації допомоги «зі стабілізації оперативної обстановки та проведення обшуків». Обшуки були заплановані на 27 січня з 10.00 до 18.00. Зі слів заявників, їх вивели з камер до спеціальних кімнат та били дубинками, руками та ногами протягом 15 хвилин більш як 50-тю чоловіками у формі та масках. Потім на засуджених одягнули наручники та вивели у двір, поставили вздовж стіни з широко розставленими ногами. Після чого їх завантажили на фургон та привезли до санітарної зони, де вивели та змусили бігти через 50 метровий «живий коридор» під ударами дубинок та ніг представників влади. Засуджених роздягнули та продовжували бити, принижуючи їх образливими словами. Потім їх кинули до фургону

та привезли назад, поставивши на коліна біля стіни колонії. Одразу засуджених було направлено до різних слідчих ізоляторів, без можливості одягнутися та зібрати свої особисті речі. В слідчих ізоляторах їх знову дуже сильно побили. Згодом 18 заявників перевели до різних пенітенціарних закладів. Представники влади не повідомили родичів засуджених про події 22 січня та їх переведення до слідчих ізоляторів. Інформація про побиття з'явилася у медійних виданнях 29 січня. А 5 лютого 2007 року прокурор міста Шепетівка порушив дисциплінарне провадження щодо деяких працівників колонії. Заявники подали скарги до прокуратури. Спершу їм було відмовлено в порушенні кримінальних справ. Неодноразово відмовні рішення скасовувалися вищестоящими прокурорами або судом. 20 грудня 2011 року касаційна інстанція задовольнила скарги заявників та направила справу на новий апеляційний розгляд. На момент винесення цього рішення Суду не були відомі відомості щодо результатів оскарження.

Суд встановив, що заявники були піддані катуванню та розслідування скарг заявників щодо цього не було ретельним і незалежним, а також не відповідало вимогам оперативності, йому бракувало громадського контролю; право заявників на власність було порушено, так як хаотичність та швидкість перевезення заявників з колонії до слідчих ізоляторів позбавили їх можливості зібрати свої особисті речі та підготуватися до переїзду.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції, статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 3, 28, 63 Конституції України, статті 18, 106 Кримінально-виконавчого кодексу 2003 року, статті 4, 25, 94, 97, 99-1, 236-1, 236-2 Кримінально-процесуального Кодексу України, п. 58, розділу II Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені Наказом № 275 Державного Департаменту з питань виконання покарань від 25 грудня 2003 року, п.п. 27.4, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 43, 50, 50.2, 50.3 Інструкції з організації нагляду за засудженими, які відбувають покарання в установах виконання покарань, затвердженої Наказом

№ 205 Державного Департаменту з питань виконання покарань від 22 жовтня 2004 року (документ з обмеженим доступом, наданий Урядом за запитом Суду), п.п. 4.4, 4.6, 4.8 Положення «Про підрозділах спеціального призначення», затверджене Наказом № 167 Державного Департаменту з питань виконання покарань від 10 жовтня 2005 року.

Основні тези:

«Суд підкреслює, що кожного разу, коли засудженні отримують тілесні ушкодження в результаті операцій спецпідрозділів у в'язниці, органи державної влади зобов'язані виконати своє позитивне зобов'язання відповідно до статті 3 – оперативно провести ретельне медичне обстеження ув'язнених» (§ 264)

«...безпричинне насилля, що було застосовано владою, було покликане придушити акцію протесту, покарати засуджених за їх мирне голодування та в корені присікти будь-які спроби подачі скарг. На думку Суду, поводження, якому були піддані засуджені, повинно було спричинити їм сильний біль та страждання... яке може бути охарактеризоване лише як катування...» (§ 332)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) –
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115886>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1398411738>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року

Фактичні обставини справи: першого заявника затримали 20 травня 2004 року та привезли до Південно-західного відділку міліції міста Хмельницький. Його обшукали та знайшли в кишені пакет із речовиною зеленого кольору. Зі слів першого заявника, цей паке-

тик йому підкинули працівники міліції. Того ж дня о 21.45 його затримали в адміністративному порядку за підозрою у незаконному збереженні наркотичних засобів. Родичів не повідомили про його місцезнаходження. В ніч з 20 на 21 травня працівники міліції застосовували до нього катування з метою отримання зізнання у вчиненні вбивства: йому закували руки, підвісили на металевій перекладині між столами, підключили електричний генератор до тіла, закриваючи час від часу рот диванною подушкою. Вранці перший заявник втратив свідомість, а коли прийшов до себе, то його продовжували бити до 20.00, надівши на нього бронезилет та закривши голову подушкою. В сусідньому кабінеті допитували його дружину. Міліціонери пригрозили, що вона може не витримати допиту і тоді він зробив своє перше зізнання. 21 травня о 22.00 першого заявника помістили до Ізолятору тимчасового тримання міста Хмельницька. Того ж дня його привезли на допит до прокуратури, де він заявив про неправомірні дії міліціонерів. 22 травня 2004 року судово-медична експертиза встановила, що вилучена у нього речовина не є наркотичною. 23 травня першого заявника звільнили, але одразу затримали в рамках кримінального розслідування. Наступного дня його оглянув судово-медичний експерт, встановивши у нього на тілі ряд ушкоджень. У заявника не було адвоката з 20 по 24 травня. А 26 травня першого заявника за рішення суду взяли під варту. Перший заявник та його родичі продовжували скаржитися до прокуратури. Однак 18 червня їм було відмовлено у порушенні кримінальної справи відносно міліціонерів. Заявник оскаржив це рішення. 22 червня першого заявника перевели до Хмельницького слідчого ізолятору. Заявника виправдали 5 травня 2005 року, зазначивши, що його зізнання було отримано із застосуванням сили. Суд скасував постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи щодо міліціонерів. За скаргю потерпілих вирок було скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд. Першого заявника взяли під варту. Цього разу, 31 серпня 2007 року, його було визнано винуватим з призначенням покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. Вирок було залишено без змін 28 серпня 2008 року Верховним Судом України. Скарга на неправомірні дії міліціонерів була визнана судом необґрунтованою.

Суд встановив, що перший заявник був жертвою дуже серйозних і жорстоких страждань, які можуть бути охарактеризовані як катування та органи державної влади не провели ефективного розслідування скарг заявника на погане поводження; тримання під вартою в період з 20 по 26 травня 2004 року було незаконним та подальше тримання було немотивованим; було порушено право першого заявника «на негайне доставлення до судді»; були відсутні належне мотивування подовження тримання його під вартою та гарантоване право на відшкодування шкоди за незаконне тримання під вартою; першочергові зізнання були отримані від першого заявника в ході катування та використані судом як доказ його вини, було порушено його право не свідчити проти себе; спершу на допитах у першого заявника був відсутній адвокат, і навіть після того як йому був наданий захисник, він не мав до нього безперешкодного доступу.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 §§ 1, 2, 3, 4 та 5, статті 6 §§ 1, 3 (с) Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 29, 59, 63 Конституції України, статті 115, 121, 187, 263, стаття 371 Кримінального кодексу України 2001 року, статті 44, 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення 1984 року, статті 4, 94, 23-2, 45, 97, 155, 370, 236-1, 244 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, стаття 248-1 Цивільно-процесуального кодексу України 1963 року, статті 1, 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Основні тези:

«... беручи до уваги те, що заявник вперше зізнався у вчиненні злочину... формально будучи затриманим за непов'язане зі справою адміністративне правопорушення, і враховуючи його твердження про побиття з боку міліціонерів... Суд вважає можливим, що працівники міліції умисно застосовували до нього жорстоке поводження з метою отримання зізнання...» (§ 175)

«Мета затримання для допиту полягає в сприянні розслідуванню злочину через підтвердження або спростування підозр, які стали під-

ставою для затримання. Однак, вимога, що підозра має ґрунтуватись на обґрунтованих підставах, є значною частиною гарантії недопущення свавільного затримання і тримання під вартою. Більше того, за відсутності обґрунтованої підозри особа не може бути за жодних обставин затримана або взята під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть служити підставою для обґрунтованої підозри» (§ 175)

«Суд також наголошує, що незадокументоване затримання особи свідчить про абсолютне ігнорування принципово важливих гарантій статті 5 Конвенції і виявляє грубе порушення цієї статті. Незадокументування таких відомостей, як дата, час і місце затримання особи, її ім'я, підстави для затримання та ім'я особи, яка здійснює затримання, має вважатися таким, що суперечить вимозі законності і самій меті статті 5 Конвенції» (§ 176)

«...Суд вважає, що адміністративне затримання було насправді частиною його тримання під вартою... в якості підозрюваного у вбивстві...» (§ 178)

«...Суд відмічає, що, офіційно затримавши заявника у адміністративному порядку, але насправді поводячись з ним як із підозрюваним, міліція позбавила його доступу до адвоката...» (§ 264)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) –
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104613>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) -
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1304874747>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 20 березня 2014 року, справа № 703/6231/13-к, судді: Васильківська Т.В., Прилуцький В.О. та Овсієнка В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37719270>

Теза із рішення: *«...Така практика розслідування фактів жорстокого поводження із затриманими відповідно до позиції Європейського суду з прав людини визнана неефективною...»*

2) рішення Апеляційного суду Полтавської області від 07 березня 2013 року, справа № 10/1690/101/2012, судді: Гонтар А.А., Денисенко Л.М. та Юренко Л.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24802931>

Теза із рішення: *«...Рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 липня 2011 року (заява № 42310/04) було встановлено порушення пункту 1 статті 5 Конвенції через необґрунтоване рішення суду про зміну запобіжного заходу з підписки про невийїзд на взяття під варту...».*

3) рішення Кам'янського районного суду Черкаської області від 25 грудня 2013 року, справа № 696/352/13-к, суддя Чебану М.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36353268>

Теза із рішення: *«...Суд нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою розумною, не можна вирішувати абстрактно. Наявність підстав для залишення обвинуваченого під вартою слід оцінювати в кожній справі з урахуванням її особливостей...»*

4) рішення Березанського районного суду Миколаївської області від 04 вересня 2012 року, справа № 4/1403/1334/12, суддя Гапоненко Н.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25991608>

Теза із рішення: *«...При цьому протокол затримання не містить конкретних даних щодо підстав затримання саме ОСОБА_1; у протоколі у бланковій формі («необхідне підкреслити») викладено загальні підстави затримання, передбачені ч.ч. 1, 2 статті 106 КПК України... Європейський суд з прав людини визнав подібні дії порушенням параграфу 2 статті 5 Конвенції з боку України.»*

5) рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 10 лютого 2014 року, справа № 473/1838/14-к, судді: Зубар Н.Б., Домарева Н.В. та Вострікова Л.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42642394>

Теза із рішення: *«...На думку колегії суддів в матеріалах кримінального провадження наявні докази, які свідчать як про обґрунтованість підозри, пред'явленої обвинуваченим, так і про наявність ризиків, на які вказує сторона обвинувачення, як підставу для продовження обвинуваченим дії обраного запобіжного заходу. З огляду на те, що поняття «обґрунтована підозра» не визначене у національному законодавстві та зважаючи на положення, закріплені у статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», судам слід враховувати позицію Європейського суду з прав людини... відповідно до якої «термін обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення...»*

6) рішення Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 30 травня 2013 року, справа № 159/1621/13-к, судді: Бойчук П.Ю., Т.В. Денисюк та В.М. Бондар

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34559932>

Теза із рішення: *«...Як зазначено в рішеннях Європейського суду з прав людини, зі спливом певного часу обґрунтована підозра у вчиненні злочину перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи, а утримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає принципів захисту від свавілля встановленому параграфом 1 статті 5 Конвенції, а сама тяжкість обвинувачення не може бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою. У випадку коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства та суду можна запобігти за допомогою застави чи іншого запобіжного заходу, обвинуваченого має бути звільнено з під варти...»*

7) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 листопада 2014 року, справа № 5-3644км14, судді: Британчук В.В., Щепоткін В.В. та Леон О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41823008>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях (неодноразово зазначав, що в тих справах, коли особа подає небезпід-*

ставну скаргу про те, що вона зазнала жорстокого (поганого) поводження з боку суб'єктів владних повноважень усупереч вимогам статті 3 Конвенції, це в поєднанні із загальним обов'язком держави відповідно до статті 1 Конвенції «забезпечити кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в Конвенції» побічно вимагає проведення ефективного офіційного розслідування незалежним органом».

8) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 14 березня 2013 року, справа 676/692/13-к, суддя Воевідко Я.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30003381>

9) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 14 лютого 2012 року, справа № 5-864км12, судді: Григорєва І.В., Британчук В.В. та Єленіна Ж.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21840727>

10) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 05 червня 2012 року, справа № 11/2290/390/2012, судді: Латюк П.Я., Бережний С.Д. та Задворний О.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24865246>

11) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 27 лютого 2013 року, справа № 2211/1556/2012, судді: Задворний О.Л., Латюк П.Я. та Кулеш Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29975563>

12) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 30 липня 2013 року, справа № 2208/7329/12, судді: Латюк П.Я., Дуфнік Л.М. та Кулеш Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33002536>

Теза із рішень: *«...Як визначив Європейський суд з прав людини у справах... у тих справах, коли особа висуває небезпідставну скаргу про те, що вона була піддана поганому поводженню зі сторони суб'єктів владних повноважень у порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, це положення, якщо його тлумачити у світлі загального обов'язку держави відповідно до статті 1*

Конвенції, вимагає за своїм змістом, щоб було проведено ефективно офіційне розслідування. Розслідування за скаргами заявника про погане поведіння є неефективним у зв'язку зі значною затримкою при порушенні кримінальної справи, нехтуванням твердження заявника щодо незабезпеченості безсторонності розгляду його скарги внаслідок їх розгляду прокуратурою області, де працювали відповідні працівники міліції, що основною підставою для висновку щодо необґрунтованості скарги є невизнання оскаржуваного поведіння особами, на яких вказував заявник...»

13) рішення Апеляційного суду Тернопільської області від 15 січня 2014 року, справа № 1915/18633/12, судді: Сарновський В.Я., Крукевич М. Н. та Очеретяний Є. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37669231>

Теза із рішення: *«...Так, згідно практики Європейського суду з прав людини... момент, з якого стаття 6 починає застосовуватись до «кримінальних» питань, залежить від обставин справи. Провідне місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає Суд віддавати перевагу «сутнісній», а не «формальній» концепції «обвинувачення»...»*

14) рішення Апеляційного суду Черкаської області від 30 березня 2014 року, справа № 11/793/340/13, судді: Соломка І.А., Мунько Б.П. та Охріменко І.К.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31098610>

Теза із рішення: *«...Суд нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою розумною, не можна вирішувати абстрактно. Наявність підстав для залишення обвинуваченого під вартою слід оцінювати в кожній справі з урахуванням її особливостей. Продовжуване тримання під вартою може бути виправданим заходом у тій чи іншій справі лише за наявності чітких ознак того, що цього вимагає справжній інтерес суспільства, який незважаючи на існування презумпції невинуватості, переважає інтереси забезпечення права на свободу.....»*

16) рішення Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 29 вересня 2014 року, справа 688/2750/14-ц, суддя Босяк В.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41423788>

Теза із рішення: *«...Відповідно до практики Європейського суду з прав людини... обчислення строку провадження у кримінальній справі розпочинається з моменту винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого, затримання особи за підозрою у вчиненні злочину чи допиту її як підозрюваного (навіть допиту особи як свідка, якщо з протоколу допиту вбачається, що на момент допиту слідчий вже підозрював допитуваного у причетності до конкретного злочину) залежно від того, яка із зазначених подій сталася раніше, і закінчується винесенням остаточного рішення у кримінальній справі... момент, з якого стаття 6 Конвенції починає застосовуватись до «кримінальних» питань, залежить від обставин справи...»*

17) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 грудня 2014 року, справа № 5-4136км14, судді: Єленіна Ж.М., Фурик Ю.П. та Григор'єва І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42262608>

Теза із рішення: *«...Європейський Суд вирішив, що «суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності винуватості особи «поза будь-яким розумним сумнівом» і така «доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою...»*

18) рішення Апеляційного суду Рівненської області від 12 листопада 2013 року, справа № 1715/18578/12, судді: Піскунов В.М., Іващук В.Я. та Матюха В.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36224102>

Теза із рішення: *«З огляду на викладене, колегія суддів застосовує правову позицію Європейського суду з прав людини... коли особа висуває небезпідставну скаргу щодо поганого поводження з боку суб'єктів владних повноважень на порушення статті 3 Конвенції, то з цього приводу має бути проведено офіційне розслідування...»*

19) рішення Апеляційного суду Черкаської області від 20 березня 2012 року, справа № 11-37/12, судді: Неділько М.І., Мунько Б.П. та Єльцов В.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24153785>

19) рішення Апеляційного суду Черкаської області від 12 червня 2012 року, справа № 11/2390/466/12, судді: Швидкий Д.М., Тапал Г.К. та Торопенко М.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25092119>

Теза із рішення: *«...Суд нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою розумною, не можна вирішувати абстрактно. Наявність підстав для залишення обвинуваченого під вартою слід оцінювати в кожній справі з урахуванням її особливостей*

20) рішення Апеляційного суду Житомирської області від 05 вересня 2013 року, справа №295/13441/13-к, судді: Романов О.В., Шенін П.О. та Гузовський О.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33356308>

Теза із рішення: *«...Тим більш, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини факти, що підтверджують обґрунтовану підозру, не повинні бути такого ж рівня, що й факти, на яких має ґрунтуватися обвинувальний вирок...»*

21) рішення Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 05 листопада 2012 року, справа № 437/2317/12, суддя Кухар Д.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27441805>

Теза із рішення: *«...Наведене є порушенням права на захист людини встановлених рішенням Європейського суду з прав людини...»*

21) рішення Ковельського міськрайонного суду від 12 грудня 2012 року, справа № 0306/7367/2012, суддя Лесик В.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28013257>

Теза із рішення: *«...Як зазначено в рішеннях Європейського суду зі впливом певного часу обґрунтована підозра у вчиненні злочину переставє сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи, а утримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає принципіві захисту від свавілля встановленому параграфом 1 статтею 5, а сама*

тяжкість обвинувачення не може бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою. У випадку коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства та суду можна запобігти за допомогою застави чи іншого запобіжного заходу, обвинуваченого має бути звільнено з під варти.....»

22) рішення Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 18 листопада 2013 року, справа № 191/3756/13-к, суддя Бондаренко Г.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35286893>

Теза із рішення: *«...Крім того, судова колегія враховує практику Європейського суду з прав людини, а саме рішення по справі «Нечипорук та Йонкало проти України» від 21 липня 2011 року, яким встановлено що... наявність підстав для залишення обвинуваченого під вартою слід оцінювати в кожній справі з врахуванням її особливостей. Продовжуване тримання під вартою може бути виправданим заходом у тій чи іншій справі лише за наявності чітких ознак того, що цього вимагає справжній інтерес суспільства, який, незважаючи на існування презумпції невинуватості, переважає інтереси забезпечення права на свободу...»*

22) рішення Апеляційного суду Вінницької області від 10 грудня 2014 року, справа № 138/776/14-к, судді: Аліфанов Ю.Б., Зайцев В.А. та Сілаков С.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41859832>

23) рішення Апеляційного суду Черкаської області від 21 січня 2014 року, справа № 11/793/8/14, судді: Шкрєба Р.Д., Неділько М.І. та Чорна Я.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37117891>

Теза із рішення: *«...Практика Європейського суду з прав людини показує, що суд при оцінці доказів повинен керуватися критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою...»*

24) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 09 грудня 2014 року, справа № 2604/16138/12, суддя Бірса О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42223010>

Теза із рішення: *«...При цьому, відповідно до практики ЄСПЛ обчислення строку провадження у кримінальній справі розпочинається з моменту винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого, затримання особи за підозрою у вчиненні злочину чи допиту її як підозрюваного (навіть допиту особи як свідка, якщо з протоколу допиту вбачається, що на момент допиту слідчий вже підозрював допитуваного у причетності до конкретного злочину) залежно від того, яка із зазначених подій сталася раніше, і закінчується винесенням остаточного рішення у кримінальній справі...»*

25) рішення Вищого господарського суду України від 04 березня 2015 року, справа № 20/20, судді: Гончарук П.А., Кондратова І.Д. та Стратієнко Л.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43017185>

Теза із рішення: *«...Стосовно тверджень заявника касаційної скарги про невмотивованість судового рішення, Вищий господарський суд України зауважує, що згідно з практикою Європейського суду з прав людини параграф 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Обсяг обов'язку щодо обґрунтування рішення може бути різним залежно від характеру самого рішення і має визначатись з урахуванням обставин відповідної справи. Відхиляючи скаргу, апеляційний суд, у принципі, має право просто підтвердити правильність підстав, на яких ґрунтувалося рішення суду нижчої інстанції... Принцип справедливості, закріплений у статті 6 Конвенції, порушується, лише якщо національні суди ігнорують конкретний, доречний та важливий довід, наведений заявником...»*

26) рішення Суворовського районного суду міста Одеси від 20 грудня 2013 року, справа №1527/1-182/11, суддя Шурупов В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36227310>

27) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 23 серпня 2013 року, справа № 1/679/6/2013, судді: Латюк П.Я., Задворний О.Л. та Козачко С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33170159>

28) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 26 вересня 2013 року, справа № 2218/12133/2012, судді: Латюк П.Я., Задворний О.Л. та Дуфнік Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33868037>

Теза із рішень: *«...На підтвердження цього свідчать подібні за своєю сутністю висновки Європейського суду з прав людини, ... за якими «у випадку, коли особа висуває небезпідставну скаргу щодо поганого поводження з боку суб'єктів владних повноважень в порушення статті 3 Конвенції, це положення, якщо його тлумачити у світлі загального обов'язку держави відповідно до статті 1 Конвенції, вимагає за своїм змістом, щоб було проведено ефективне офіційне розслідування. Розслідування за скаргами заявника про погане поводження є неефективним у зв'язку зі значною затримкою при порушенні кримінальної справи, нехтуванням твердження заявника щодо незабезпечення безсторонності розгляду його скарг, а також, що основною підставою для висновку щодо необґрунтованості скарги є невизнання оскаржуваного поводження особами, на яких вказує заявник...»*

29) рішення Бориславського міського суду Львівської області від 24 грудня 2013 року, справа № 438/609/13-к, суддя Посисень Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34414005>

30) рішення Бориславського міського суду Львівської області від 25 жовтня 2013 року, справа № 438/609/13-к, суддя Посисень Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34617359>

Теза із рішень: *«...Порушення вимог параграфу 1 статті 5 Конвенції... встановлено щодо відповідних періодів тримання заявника під вартою у зв'язку з тим, що: заявника тримали під вартою фактично як підозрюваного з метою відібрання у нього свідчень щодо вчинення злочину, використовуючи для цього адміністративне затримання і тим*

самим позбавляючи заявника відповідних прав; заявника тримали під вартою за відсутності будь-якого рішення суду; тримання заявника під вартою здійснювалось всупереч вимогам національного законодавства; рішення суду про тримання заявника під вартою не мали належного обґрунтування та визначеного строку застосування такого запобіжного заходу...»

31) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 21 листопада 2011 року, справа №11-783, судді: Латюк П.Я., Задворний О.Л. та Цугель І.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19495929>

32) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 21 листопада 2012 року, справа №11-783, судді: Латюк П.Я., Задворний О.Л. та Цугель І.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19641418>

Теза із рішень: «...Як визначив Європейський суд з прав людини... у тих справах, коли особа висуває небезпідставну скаргу про те, що вона була піддана поганому поводженню зі сторони суб'єктів владних повноважень у порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, це положення, якщо його тлумачити у світлі загального обов'язку держави відповідно до статті 1 Конвенції, вимагає за своїм змістом, щоб було проведено ефективне офіційне розслідування. Розслідування за скаргами заявника про погане поводження є не ефективним у зв'язку зі значною затримкою при порушенні кримінальної справи, нехтуванням твердження заявника щодо незабезпечення безсторонності розгляду його скарг внаслідок їх розгляду прокуратурою тієї області, де працювали відповідні працівники міліції, що основною підставою для висновку щодо необґрунтованості скарги є невизнання оскаржуваного поводження особами, на яких вказував заявник...»

33) рішення Путивльського районного суду Сумської області від 08 листопада 2013 року, справа № 584/111/13-к, суддя Данік Я.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34898317>

Теза із рішення: «...Європейський суд з прав людини зазначив, що пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод, відповідні положення передбачають... Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом..., який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення поганого поводження, відмічаючи особливу уразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він потрапляє у стресову ситуацію і одночасно стикається з дедалі складнішими положеннями кримінального законодавства. Будь-який виняток з реалізації цього права має бути чітко визначений, а його дія має бути суворо обмежена в часі. Ці принципи є особливо актуальними в разі серйозних обвинувачень, бо саме у випадку, коли особі загрожує найсуворіше покарання, її право на справедливий судовий розгляд має забезпечуватися в демократичному суспільстві максимально можливою мірою...»

34) рішення Хмельницького міськрайонного суду від 30 грудня 2013 року, справа № 2218/16375/2012, судді: Навроцький В.А., Трембач О.Л. та Баєв С.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36653760>

Тези із рішення: «...Порушення вимог статті 3 Конвенції у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» у матеріальному аспекті встановлено з огляду на те, що у справі було підтверджено отримання заявником тілесних ушкоджень під час його перебування під вартою та що державою-відповідачем не було надано обґрунтованих пояснень щодо їх походження. З огляду на характер заходів фізичного впливу, про які стверджував заявник і застосування яких не було спростовано державними органами в ході розслідування відповідної скарги, і враховуючи також узгодженість та детальність пояснень заявника як щодо оскаржуваних заходів, так і щодо психологічного тиску, ЄСПЛ дійшов висновку, що поводження, якого зазнав заявник з боку працівників міліції, порівнюється до катування...»

35) рішення Апеляційного суду Черкаської області від 14 серпня 2012 року, справа № 11/2390/617/12, судді: Мунько Б.П., Поєдинко І.А. та Соломко І.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25726127>

36) рішення Апеляційного суду Черкаської області від 08 серпня 2013 року, справа № 11/793/492/13, судді: Соломка І.А., Мунько Б.П. та Поєдинко І.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32948535>

Теза із рішення: *«...Так, відповідно до параграфу 219 Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року, Суд нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою розумною, не можна вирішувати абстрактно...»*

37) рішення Апеляційного суду Полтавської області від 25 вересня 2012 року, справа № 11/1690/742/2012, судді: Томилко В.П., Гавриш В.М. та Корсун О.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27005409>

Теза із рішення: *«...беручи до уваги той факт, що у вчиненні злочину особа уперше зізналась під час затримання у зв'язку з адміністративним правопорушенням, не пов'язаним зі злочиним, а також враховуючи скарги про побиття її працівниками міліції, суд визнає вироком те, що працівники міліції навмисно піддали дану особу поганому поводженню, щоб отримати від неї зізнавальні показання...»*

38) рішення Апеляційного суду міста Києва від 08 лютого 2013 року, справа № 11/796/297/2013, судді: Васильєва М.А., Лук'янець Л.Ф. та Чорний О.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29267969>

39) рішення Апеляційного суду міста Києва від 05 квітня 2013 року, справа № 11/2690/2203/2012, судді: Лук'янець Л. Ф., Чорний О. М. та Васильєва М. А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30636154>

40) рішення Апеляційного суду міста Києва від 24 квітня 2013 року, справа № 11/796/496/2013, судді: Лук'янець Л. Ф., Кияшко О. А. та Васильєва М. А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31152504>

Теза із рішень: *«...Крім того, з урахуванням рішень Європейського суду, відповідно до яких:*

- зі сплином певного часу обґрунтована підозра у вчиненні злочину перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи, а утримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає принципів захисту, встановленому п.1 ст.5, від свавілля, а сама тяжкість обвинувачення не може бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою;

- у випадку коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства та суду можна запобігти за допомогою застави чи іншого запобіжного заходу, обвинуваченого має бути звільнено з-під варти...»

41) рішення Апеляційного суду міста Києва від 15 лютого 2013 року, справа: 11/796/382/2013, судді: Лук'янець Л. Ф., Чорний О. М. та Васильєва М. А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29545274>

42) рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 06 листопада 2011 року, справа № 11/0190/2015/2012, судді: Трясун Ю.Р., Кордик С.В. та Радіонов І.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27343372>

Теза із рішення: *«...У відповідності до рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року, яке набуло статусу остаточного 21 липня 2011 року, беручи до уваги той факт, що у вбивстві пані І. заявник уперше зізнався 21 травня 2004 року під час затримання у зв'язку з адміністративним правопорушенням, не пов'язаним із цим убивством, а також враховуючи скарги про побиття його працівниками міліції, які мали місце до надання ним повторно зізнавальних показань 26 і 28 травня 2004 року, Суд визнав вірогідним те, що працівники міліції на-*

вмисно піддали його поганому поводженню, щоб отримати від нього зізнавальні показання...»

43) рішення Балаклійського районного суду Харківської області від 01 листопада 2013 року, справа № 610/4198/13-к, суддя Стригуненко В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34548808>

Теза із рішення: *«...Відповідно до практики ЄСПЛ обчислення строку провадження у кримінальній справі розпочинається з моменту винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого, затримання особи за підозрою у вчиненні злочину чи допиту її як підозрюваного (навіть допиту особи як свідка, якщо з протоколу допиту вбачається, що на момент допиту слідчий вже підозрював допитуваного у причетності до конкретного злочину) залежно від того, яка із зазначених подій сталася раніше, і закінчується винесенням остаточного рішення у кримінальній справі... стаття 6 Конвенції починає застосовуватись до «кримінальних» питань, залежить від обставин справи...»*

44) рішення Краматорського міського суду Донецької області від 21 жовтня 2014 року, справа № 234/10374/13-ц, суддя Нейло І.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41284259>

45) рішення Апеляційного суду Запорізької області від 11 лютого 2015 року, справа №22-ц/778/321/15, судді: Спас О.В., Поляков О.З. та Бабак А.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42719053>

Теза із рішення: *«...Згідно позиції Європейського суду з прав людини, відображену зокрема у пункті 175 рішення від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення...»*

46) рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 17 грудня 2014 року, справа № 823/3549/14, суддя Трофімова Л.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41980019>

Теза із рішення: *«...Судовий розгляд має здійснюватися з суворим дотриманням матеріально-правових і процесуальних гарантій, закріплених у статті 6 Конвенції...»*

47) рішення Суворовського районного суду міста Одеси від 29 травня 2014 року, справа №523/2888/13-к, суддя Шурупов В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38937731>

Теза із рішення: *«Розслідування за небезпідставним твердженням про неналежне поводження має бути ретельним та ефективним. Це означає, що органи влади мають завжди намагатись встановити події та не покладатися на поспішні або безпідставні висновки для закінчення розслідування чи для обґрунтування своїх рішень... Вони мають вживати всіх необхідних та доступних заходів, щоб отримати докази відносно подій, в тому числі, свідчення очевидців та результати експертиз...»*

48) рішення Червоноармійського районного суду Житомирської області від 07 травня 2012 року, справа № 1-6/12, судді: Кулик П.О., Гуц О.В. та Рябенька Т.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24108486>

Теза із рішення: *«...Так, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі Нечипорук і Йонкало проти України від 21 квітня 2011 року (п. 178) зазначено, що адміністративне затримання заявника було частиною тримання під вартою відповідно до параграфу 1 (с) статті 5 Конвенції про захист прав і основних свобод людини в якості підозрюваного у вбивстві, проте без забезпечення йому процесуальних прав в якості підозрюваного, зокрема права на захист...»*

49) рішення Шевченківського районного суду міста Києва, справа № 1-337/11 від 20 березня 2012 року, суддя Ретьман О.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22384999>

Теза із рішення: *«...Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року по справі Нечипорук і Йонкало проти України було встановлено порушення п.1 п.3(с) статті 6 Кон-*

венції у зв'язку з тим, що зізнання заявника у вчиненні злочину, було прийняте судами в якості доказу, що становить порушення вказаної статті незалежно від ступеню впливу цього зізнання на рішення суду та кількості підтверджень таких зізнавальних показів, наданих заявником в подальшому...»

50) рішення Млинівського районного суду Рівненської області від 10 вересня 2012 року, справа № 1-1712/5/2011, суддя Феськов П.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26145949>

Теза із рішення: «...Суд вважає, що зазначені вище докази добуті органами досудового слідства з грубим порушенням норм КПК України. Зокрема, після вчинення злочину підсудні були затримані за вчинення адміністративних порушень (а.с. 27, 51) (рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»)»

51) рішення Липовецького районного суду Вінницької області від 22 грудня 2014 року, справа № 136/806/13-к, судді: Мочульська Л.Т., Кривенко Д.Т. та Пороховий Г.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42070251>

Теза із рішення: «...Порушення вимог статті 3 Конвенції у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» у процесуальному аспекті встановлено у зв'язку з неефективністю розслідування за скаргами заявника про погане поводження, зокрема, оскільки основною підставою для висновку щодо необґрунтованості скарги було невизнання оскаржуваного поводження особами, на яких вказував заявник.

В даному випадку також необхідно застосувати правову позицію ЄСПЛ, викладену в рішеннях у справах «Яременко проти України» (п. 57 рішення від 12 червня 2008 року), «Вергельський проти України» (п. 97 рішення від 12 березня 2009 року), «Олексій Михайлович Захарків проти України» (рішення від 24 червня 2010 року), «Нечипорук і Йонкало проти України» (рішення від 21 квітня 2011 року), за якими «у випадку, коли особа висуває небезпідставну скаргу щодо поганого поводження з боку суб'єктів владних повноважень в порушення статті 3 Конвенції, це положення, якщо його тлумачити у світлі загального

обов'язку держави відповідно до статті 1 Конвенції, вимагає за своїм змістом, щоб було проведено ефективне офіційне розслідування. Розслідування за скаргами заявника про погане поводження є неефективним у зв'язку зі значною затримкою при порушенні кримінальної справи, нехтуванням твердження заявника щодо незабезпечення безсторонності розгляду його скарг внаслідок їх розгляду прокуратурою тієї області, де працювали відповідні працівники міліції, що основною підставою для висновку щодо необґрунтованості скарги є незнання оскаржуваного поводження особами, на яких вказує заявник»....»

52) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 29 листопада 2011 року, справа № 1-222/2011, суддя Левко В.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19635784>

Теза із рішення: *«...Розглядаючи обвинувачення у справі щодо ОСОБА_3, суд першої інстанції також бере до уваги висновок Суду у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (параграф 178), де Суд, визнаючи порушення права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статті 6 Конвенції, конкретизує, що звертає увагу «не на формальності, а на реальну ситуацію» і вважає, що «адміністративне затримання заявника було частиною його тримання під вартою, відповідно до параграф 1 (с) статті 5 Конвенції як підозрюваного, проте без забезпечення йому процесуальних прав як підозрюваного, зокрема, права на захист», оскільки в протоколі затримання зазначено, що особу було госпіталізовано, а не звільнено, тобто фактично до доставки затриманого до суду для вирішення питання про обрання запобіжного заходу пройшло 5 діб, що свідчить про порушення вимог частини 3 статті 29 Конституції України».*

53) рішення Борщівського районного суду Тернопільської області від 23 вересня 2014 року, справа № 594/464/14-к, суддя Губіш О.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40624751>

Теза із рішення: *«...Згідно практики Європейського суду з прав людини... докази мають бути настільки очевидними, щоб вони не викликали жодних сумнівів...»*

54) рішення Баштанського районного суду Миколаївської області від 06 березня 2013 року, справа № 1402/174/12, судді: Бойко Л.Л., Янчук С.В. та Муругов В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29791856>

Теза із рішення: «...Такі висновки суду ґрунтуються на практиці Європейського суду з прав людини відповідно до рішень якого від 3 лютого 2011 року по справі «Душка проти України» та від 21 квітня 2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», Європейський суд вказує, що мало місце порушення статті 3 Конвенції в зв'язку з поганим поводженням з особою враховуючи висновки лікарів, щодо часу заподіяння тілесних ушкоджень, що збігався з часом перебування особи під вартою, та з огляду ненадання державою пояснень, щодо причин їх виникнення. Крім того, Європейський суд вказав, що обставини справи свідчать що правоохоронні органи використали адміністративний арешт особи, щоб зламати опір та скористатись уразливим станом для отримання зізнання у вчиненні злочину...»

55) рішення Апеляційного суду Житомирської області від 23 червня 2014 року, справа №278/1-210/12-к, судді: Романов О.В., Ляшук В.В. та Михайловський В.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39385127>

Теза із рішення: «...При цьому колегія суддів виходить також з практики Європейського суду з прав людини, яка є частиною національного законодавства, у вирішенні зазначених питань, зокрема з рішень Європейського суду з прав людини «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 липня 2011 року, «Яременко проти України» від 12 червня 2008 року, Доронін проти України від 11 лютого 2009 року, зміст яких свідчить про те, що неодноразові зізнання заявника, до якого було формально застосовано адміністративне затримання, а фактично з яким міліція поводилась, як із підозрюваним у вчиненні злочину, та позбавила його доступу до захисника, участь якого була б обов'язковою за законодавством України, не можуть бути використані для його засудження, навіть при умові, що заявник повторив свої зізнання у присутності захисника, з яким до допиту не бачився, та послуги якого, за таких обставин, носили символічний характер...»

56) рішення Томашпільського районного суду Вінницької області від 27 вересня 2013 року, справа № 146/210/13- к, суддя Семко Г.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33752958>

Теза із рішення: *«Європейський суд з прав людини... зазначив, що забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення поганого поводження, відмічаючи особливу вразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він потрапляє у стресову ситуацію і одночасно стикається з дедалі складнішими положеннями кримінального законодавства. Будь-який виняток з реалізації цього права має бути чітко визначений, а його дія має бути суворо обмежена в часі...»*

57) рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 17 червня 2014 року, справа № 369/3257/13-к, судді: Гришко О.М., Хрипун С.В. та Лисенко В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39390788>

Теза із рішення: *«Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини... було встановлено порушення п. 1 п. 3 (с) статті 6 Конвенції у зв'язку з тим, що зізнання заявника у вчиненні злочину, було прийняте судами в якості доказу, що становить порушення вказаної статті незалежно від ступеню впливу цього зізнання на рішення суду та кількості підтверджень таких зізнавальних показів, наданих заявником в подальшому...»*

58) рішення Ленінського районного суду міста Харкова від 30 червня 2015 року, справа № 642/4740/15к, суддя Грінчук О.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45894434>

Теза із рішення: *«...Згідно положень статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», слідчим суддям слід враховувати позицію Європейського суду з прав людини, відображену зокрема у пункті 175 рішення від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», відповідно до якої «термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спосте-*

рігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення...»

59) рішення Кременецького районного суду Тернопільської області від 15 липня 2015 року, справа № 601/1486/15-к, суддя Зембра Є.Й.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46822612>

60) рішення Апеляційного суду Вінницької області від 17 липня 2015 року, справа № 127/13927/15-к, судді: Юненко М.О., Ващук В.П. та Мішеніна С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46993464>

61) рішення Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 17 липня 2015 року, справа № 159/3720/15-к, суддя Денисюк Т.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47079073>

62) рішення Шевченківського районного суду міста Запоріжжя від 29 травня 2015 року, справа № 336/3783/15-к, суддя Жупанов І.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45435150>

63) рішення Апеляційного суду міста Києва від 22 червня 2015 року, судді: Масенко Д.Є., Лашевич В.М. та Сокурченко Д.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45549109>

64) рішення Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 24 червня 2015 року, справа № 333/4479/15-к, суддя Тучков С.С

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45555850>

65) рішення Октябрського районного суду міста Полтави від 11 травня 2015 року, справа № 554/5945/15-к, суддя Кулешова Л.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46099235>

66) рішення Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 22 травня 2015 року, справа № 159/2671/15-к, суддя Денисюк Т.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46367836>

Теза із рішення: *«...Згідно рішення Європейського суду з прав людини... термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти та інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення...»*

67) рішення Старобільського районного суду Луганської області від 09 липня 2015 року, справа № 431/2821/15-к, суддя Березка О.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46648431>

Теза із рішення: *«...ЄСПЛ зазначає, що згідно із законодавством України позбавлення свободи без умотивованого рішення суду можливе лише в обмеженій кількості достатньо чітко визначених випадків. Так, стаття 29 Конституції України дозволяє застосування такого заходу що найбільше протягом трьох діб і лише у випадку нагальної необхідності запобігти злочинові чи припинити його. Згідно зі статтями 208 КПК слідчий може затримати особу, якщо її застали при вчиненні злочину, якщо очевидці чи потерпілі вказали на неї, що саме вона вчинила злочин, або якщо на ній чи на її одязі виявлено явні сліди злочину...»*

68) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 18 травня 2015 року, справа № 760/7288/15-ц, суддя Кицюк В.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44222633>

Теза із рішення: *«...Виконання судових рішень - це заключна стадія цивільного процесу, а саме - заключний етап у процесі реалізації захисту цивільних прав, у цьому разі порушених прав стягувача ПАТ «Універсал Банк», а згідно із прецедентною практикою Європейського суду з прав людини (справи «Горнсбі проти Греції» від 19 березня 1997 року, «Ромашов проти України» від 27 липня 2004 року, «Дубенко проти України» від 11 січня 2005 року, «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року та інші) для визначення розумного строку розгляду справи включається період з надходження до суду позовної заяви й закінчується виконанням рішення суду...»*

69) рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 16 липня 2015 року, справа №607/7795/15-к, суддя Позняк В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47064351>

Теза із рішення: «...У рішенні Європейського суду з прав людини... судом зазначено, що «за потреби зростаючих високих стандартів, які вимагаються у сфері захисту прав людини та основоположних свобод, відповідно й неминуче вимагається більша рішучість при оцінці порушень основоположних цінностей демократичного суспільства...»

70) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 15 липня 2015 року, справа № 755/13809/15-к, суддя Бірса О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46850841>

Теза із рішення: «...Тож, слідчий суддя, враховує, що поняття «обґрунтована підозра» не визначене у національному законодавстві та, виходячи з положень ч. 5 статті 9 КПК України, бере до уваги позицію Європейського суду з прав людини, відображену у пункті 175 рішення від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», відповідно до якої «термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення...»

71) рішення Печерського районного суду міста Києва від 15 липня 2015 року, справа № 757/24466/15-к, суддя Гладун Х.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46966798>

72) рішення Печерського районного суду міста Києва від 15 липня 2015 року, справа № 757/24467/15-к, суддя Гладун Х.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46966786>

73) рішення Апеляційного суду міста Києва від 08 червня 2015 року, справа № 11-сс/796/1407/2015 та справа № 11-сс/796/1408/2015, судді: Чернушено А.В., Глиняний В.П. та Приндюк М.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44873596>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44873512>

Теза із рішень: «...Відповідно до практики Європейського суду «розумна підозра у вчиненні кримінального злочину, про яку йдеться у статті 5 Конвенції, передбачає наявність обставин або відомостей,

які переконали б неупередженого спостерігача, що ця особа, можливо, вчинила злочин (рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»). А згідно статей 177, 178 КПК України наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою злочину повинна бути підтверджена вагомими доказами, які являють собою досить переконливі факти, що на підставі їх розумної оцінки дають підстави вважати причетність особи до вчинення злочину достатньо вірогідною...»

74) рішення Гайсинського районного суду Вінницької області від 18 червня 2015 року, справа № 129/670/15-к, судді: Ковчежнюк В.М., Кравець В.І. та Бондар О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47117068>

Теза із рішення: *«...Зазначені докази в свої сукупності та взаємозв'язку між собою і обставинами справи неспростовно доводять винуватість ОСОБА_4 у навмисному вбивстві ОСОБА_6, оскільки вони достатньо вагомі(переконливі), чіткі (точні), узгоджені між собою (без суперечностей), а тому достовірні і відповідають критеріям якості доказів, встановленим п. 150 рішення ЄСПЛ в справі «Нечипорук і Йонкало проти України»...»*

75) рішення Київського апеляційного господарського суду від 30 червня 2015 року, справа № 910/3391/15-г та справа № 910/3391/15-г, а також рішення від 03 червня 2015 року, справа № 910/2138/15-г, судді: Ільєнок Т.В., Авдеев П.В. та Мартюк А.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46353532>

Теза із рішення: *«...Принцип справедливості, закріплений у статті 6 Конвенції, порушується, лише якщо національні суди ігнорують конкретний, доречний та важливий довід, наведений заявником...»*

76) рішення Хустського районного суду Закарпатської області від 06 липня 2015 року, справа № 309/785/15-к, судді: Кемінь В.Д., Довжанин М.М. та Орос Я.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46394442>

Теза із рішення: *«...Під час проведення слідчих дій з обвинуваченими завжди були присутні законні представники та захисник, що відображено у відповідних протоколах про їх проведення. Ніяких зауважень*

від учасників цих процесуальних дій (обвинувачених, законних представників, захисників) не подавалося і в продовж всього досудового слідства та на період направлення до суду обвинувального акту такі процесуальні дії або рішення до слідчого судді не оскаржувалися. При вирішенні цього питання, суд виходив із судової практики Європейського суду з прав людини, який в своїх рішеннях неодноразово відмічав, що твердження про погане поведження повинні бути підкріплені належними доказами. При оцінці таких доказів суд керується критеріями доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення може впливати із сукупності ознак чи не спростованих презумпції, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою...»

Савін проти України, № 34725/08, 16 лютого 2012 року

Фактичні обставини справи: 18 жовтня 1999 року заявник вдень перебував у відділку міліції в якості свідка, викликаний слідчим в одній із кримінальних справ щодо шахрайства. Близько 19.00 слідчий допитував заявника та, незадоволений відповідями і з метою отримання зізнання у вчиненні злочину, він зв'язав його руки паском за спиною, змусив сісти на стілець та вдарив кулаком по голові 8 чи 10 разів. Потім вивів заявника на коридор, кинув його на підлогу обличчям вниз, заломлюючи його руки за спиною 7 чи 8 разів, а також декілька разів вдарив по ребрам. Черговий міліціонер посвідчив потім, що він затримав заявника за лайку в громадському місці, склав протокол про адміністративне правопорушення та взяв його під арешт. Як було пізніше встановлено, заявник перебував у відділку міліції до 9 ранку наступного дня. Згодом 21 жовтня 1999 року заявника оглянув лікар, встановивши численні забої на обличчі, голові, лівому вусі, шиї та грудях, а також закриту травму голови зі струсом в лівій лобній долі та внутрішньомозковою гематомою; вказавши, що травми були нанесені тупим предметом в період між 18 та 20 жовтня 1999 року. Заявника 21 жовтня 1999 року госпіталізували до неврологічної лікарні, де він перебував на лікуванні до 13 листопада того ж року. У 2004 році у зв'язку із погіршенням стану здоров'я, внаслідок отриманих вищеназваних травм, заявник отримав 2 групу інвалідності. Заявник подав безліч скарг у державні органи щодо неправомірних дій

працівників міліції. В період з 1999 по 2008 рік прокуратура 6 разів відмовляла у порушенні кримінальної справи. 30 червня 2008 року прокуратура Орджонікідзевського району міста Харкова порушила кримінальну справу, а 2 березня 2010 року суд визнав міліціонера винуватим у перевищенні службових повноважень, звільнивши від кримінальної відповідальності, так як минув строк давності в 10 років. Апеляції прокурора та потерпілого були залишені без задоволення. Міліціонера відновили на посаді, можливо він досі працює.

Суд встановив, що тяжкість жорстокого поводження, в результаті якого, стан здоров'я заявника погіршився такою мірою, що він став інвалідом та умисний характер жорстокого поводження, яке було спрямоване на отримання від заявника зізнавальних показів щодо вчинення злочину свідчить про те, що заявника було піддано катуванню та національні органи влади не провели ефективного розслідування катування заявника в міліції; також Суд встановив, що застосування до особи адміністративного арешту для забезпечення її доступності для допиту в якості підозрюваного у вчиненні кримінального злочину, що, власне, і відбулося у цій справі, є свавільним та порушує Конвенцію, та як і відсутність офіційного оформлення затримання.

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 3 та статті 5 § 1 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 29 Конституції України, стаття 166 Кримінального кодексу 1960 року, стаття 2 Кримінального кодексу України 2001 року, статті 1, 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Основні тези:

«Суд зазначає, що у разі подання заяв за статті 3 Конвенції він має застосовувати особливо ретельний аналіз. Проте, якщо на національному рівні вже відбулися відповідні провадження, Суд не повинен підняти оцінку, зроблену національними судами, своєю оцінкою фактів, оскільки, як правило, саме ці суди мають оцінювати докази у справі, на-

дані їм. Хоча Суд не зв'язаний висновками національних судів, за звичайних обставин для того, щоб відійти від фактичних обставин, встановлених цими судами, йому потрібні переконливі аргументи» (§ 60)

«Суд постановив у багатьох випадках, що тримання особи під адміністративним арештом, щоб забезпечити його доступність для допиту в якості підозрюваного, що насправді й відбулося у цьому випадку, є свавільним по відношенні до статті 5 Конвенції...» (§ 83)

«Суд також наголошує, що незадокументоване затримання особи є цілковитим запереченням основних гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції, та становить грубе порушення цієї норми. Відсутність записів про дату, час та місце затримання, ім'я затриманого, підстави затримання та ім'я особи, яка його здійснювала, слід розглядати як таку, що не відповідає вимозі щодо законності та самій цілі статті 5 Конвенції» (§ 84)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) –
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109130>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1334824069>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Суворовського районного суду міста Одеси від 20 грудня 2013 року, справа № 1527/1-182/11, суддя Шурупов В.В

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36227310>

Теза із рішення: «...у випадку, коли особа висуває небезпідставну скаргу щодо поганого поводження з боку суб'єктів владних повноважень в порушення статті 3 Конвенції, це положення, якщо його тлумачити у світлі загального обов'язку держави відповідно до статті 1 Конвенції, вимагає за своїм змістом, щоб було проведено ефективне офіційне розслідування. Розслідування за скаргами заявника про погане поводження є неефективним у зв'язку зі значною затримкою при порушенні кримінальної справи, нехтуванням твердження заявника щодо незабезпечення безсторонності розгляду його скарг, а також, що основною

підставою для висновку щодо необґрунтованості скарги є невизнання оскаржуваного поводження особами, на яких вказує заявник...»

2) рішення Суворовського районного суду міста Одеси від 03 листопада 2014 року, справа № 523/9193/13-к, судді: Шкуренок М.В., Гончаров Б.П. та Шкорупєєв Д.А.; а також рішення від 01 грудня 2014 року, справа № 523/15412/14-к, суддя Деркачов О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41205698>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41770560>.

Теза із рішень: *«...В момент затримання розпочинають спливати строки, визначені у КПК України та настають юридичні наслідки, пов'язані з затриманням, в тому числі затримана особа набуває статусу підозрюваного з правами, передбаченими статтею 42 КПК України.....»*

Тесленко проти України, № 55528/08, 20 грудня 2011 року

Фактичні обставини справи: пізно ввечері 5 листопада 2003 року працівники міліції затримали заявника за підозрою у вчиненні розбою, офіційно його затримання було оформлено наступного дня. В ніч на 6 листопада міліціонери били заявника руками, ногами, змушуючи стояти із широко розставленими ногами довгий час, вставляли дубинку в анус, надягали на голову поліетиленовий пакет, який не давав можливості йому дихати. Міліціонери також відвели в ту ніч заявника в гараж міліції, розділи до гола, прикували наручниками до радіатора та обливали холодною водою із шлангу автомийки, поки він не втратив свідомість. Він прийшов до себе у відділку міліції. Того ж дня написав пояснювальну записку, що сам впав на підлогу та отримав ряд травм. Мати заявника поскаржилася на неправомірні дії міліціонерів. 25 грудня 2003 року прокуратурою була порушена кримінальна справа відносно міліціонерів. В той же час Солом'янський районний суд 11 листопада 2004 року визнав заявника винуватим у вчиненні розбою та визначив покарання у вигляді 7 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна. Вирок був залишений в силі апеляційною та касаційною інстанціями. Одночасно

продовжувалося розслідування неправомірних дій міліціонерів відносно заявника. 16 серпня 2005 року Голосіївський районний суд міста Києва визнав міліціонерів винуватими з призначенням покарання у вигляді 4 років позбавлення волі та з заборонаю займати посади в правоохоронних органах строком на 2 роки з відстрочкою на 2 роки, а також встановив моральне відшкодування в розмірі 20 000 гривень. Апеляційний суд скасував вирок та направив справу на нове розслідування. 12 серпня 2009 року заявника звільнили умовно-достроково. На момент винесення Судом цього рішення справа щодо міліціонерів знаходилася на розгляді в Голосіївському районному суді міста Києва.

Суд встановив, що із врахуванням цілей та тяжкості поведження працівників міліції із заявником воно є катуванням; а також держава не дотрималась свого обов'язку щодо проведення ефективного розслідування тверджень заявника щодо його катування з боку працівників міліції.

Представник заявника в Суді: адвокат Зоя Шевченко.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 365 Кримінального кодексу України в редакції 2003 року, розділ 3.3 Щорічної доповіді Уповноваженого Верховної ради з прав людини за 2003 рік.

Основні тези:

«...При оцінці жорстокості поведження із заявником також враховується той факт, що воно було навмисним та мало за мету отримання від нього зізнання у вчиненні злочину, в якому його підозрювали» (§ 101)

«...Відсутність прогресу в розслідуванні не може бути пояснена чи виправдана виключно змінами показів заявника... В будь-якому випадку, обов'язок місцевої влади розслідувати правдоподібні твердження про жорстоке поведження з боку міліції ніяк не пов'язаний із відношенням потенційного потерпілого, а повинно бути проведене у відповідності до статті 3 Конвенції...» (§ 117)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (анг.) –
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108189>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1328010598>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Погане поводження та його розслідування

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиції))

Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиції))

Байсаков та інші проти України, № 54131/08, 18 лютого 2010 року

(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиції))

Федоров і Федорова проти України, № 39229/03, 26 липня 2011 року

(див. Право на приватне та сімейне життя)

Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року

(див. Безпідставне тримання під вартою)

Кучерук проти України, № 15825/06, 06 вересня 2007 року

(див. Утримування на примусовому лікуванні)

Аднаралов проти України, №10493/12, 27 листопада 2014 року

Фактичні обставини справи: 5 травня 2004 року заявник був затриманий чотирма міліціонерами за підозрою в отриманні хабаря. Його доставили до Дзержинського районного управління міліції міста Харкова, де він провів ніч. Міліціонери били заявника протягом декількох годин, щоб отримати зізнання в цьому злочині. Наступного дня його привезли до прокуратури, де він написав скаргу на дії міліціонерів. Заявникові провели судово-медичну експертизу, встановивши струс мозку та інші тілесні ушкодження, його помістили до лікарні. 27 квітня 2007 року обвинувачення із заявника було знято у зв'язку із відсутністю складу злочину в його діях та звільнено з-під

варти. Кримінальну справу щодо дій міліціонерів було закрито, але потім постанову про закриття було скасовано. Процедура перевірок та оскаржень даного рішення тривала на момент його звернення до Суду понад вісім років.

Суд встановив, що заявник отримав тілесні ушкодження внаслідок жорстокого поводження працівників міліції під час його перебування у відділку міліції, а також, що органи влади не провели належного розслідування даного факту, навіть незважаючи на рішення національних судів, в яких ті, неодноразово повертаючи матеріали до прокуратури на додаткове розслідування, вказували на поверхневе розслідування та відсутність всебічного вивчення обставин справи.

Суд визнав порушення статті 3 та статті 13 Конвенції

Представник заявника в Суді: адвокат Наталія Охотнікова

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 28 Конституції України, статті 4, 94, 95, 97, 99-1, 236-1, 236-2 КПК України 1961 року, статті 214, 284, 308, 305, 306, 307, 309, 310 КПК України 2012 року.

Основні тези:

«...повинно бути проведено ефективне офіційне розслідування... таке розслідування має бути здатне призвести до встановлення і покарання винних. В іншому випадку, загальна правова заборона тортур і нелюдського і принижуючого гідності поводження і покарання буде, незважаючи на її фундаментальну важливість, неефективною на практиці, і в деяких випадках агенти держави зможуть порушувати права осіб, які перебувають під їх контролем, залишаючись практично безкарними...» (§ 48)

«Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи повинні завжди вживати серйозні спроби дізнатися, що сталося, і не повинні покладатися на поспішні або необгрунтовані висновки для припинення розслідування або в якості підстави для своїх рішень... Вони повинні вживати всі доступні їм заходи для збору доказів у справі, включаючи, зокрема, свідчення очевидців і речові докази... Будь-який недолік розслідування,

який підриває його здатність встановити причину тілесних ушкоджень або особи винних, може призвести до порушення цього стандарту» (§ 49)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148227>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1421325729>

Рішення національних судів із застосуванням вищеназваного рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Афанасьєв проти України, № 38722/02, 05 квітня 2005 року

Фактичні обставини справи: 1 березня 2000 року заявник був затриманий за підозрою у вчиненні шахрайства та доставлений до Київського районного відділку міліції міста Харкова. Міліціонери надягнули йому наручники та декілька разів сильно побили, погрожуючими після кожного разу подальшим побиттям, якщо він не зізнається у вчиненні злочину. В результаті ударів заявник частково оглух на одне вухо. За три дні перебування в Ізоляторі тимчасового тримання заявникові висунули обвинувачення та відпустили під підписку про невиїзд. Заявник пройшов медичне обстеження, яке засвідчило у нього наявність чисельних тілесних ушкоджень, отриманих приблизно у вказаний ним період. Після чого 13 квітня того ж року заявник звернувся до прокуратури із заявою про катування з боку міліціонерів. Заявникові неодноразово відмовляли в порушенні кримінальної справи, а він оскаржував ці відмови. На момент винесення Судом рішення проводилося чергове розслідування органами прокуратури.

Суд встановив, що заявник отримав ушкодження внаслідок нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, перебуваючи під вартою в міліції, а також органи державної влади не здійснили ретельного та ефективного розслідування, а також, що заявник не мав національних ефективних засобів правового захисту.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3 та статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 28 Конституції України, статті 4, 22 Кримінально-процесуального кодексу України, стаття 221 Цивільний процесуального кодексу України, стаття 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року.

Основні тези:

«...погане поводження має досягти мінімального рівня жорстокості, щоб потрапити у сферу дії статті 3 Конвенції. Оцінка даного рівня є відносною: вона залежить від обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та/або психічні наслідки і, в окремих випадках, статі, віку та стану здоров'я потерпілого» (§ 60)

«Суд нагадує, що держава відповідає за благополуччя осіб, взятих під варту, і органи влади зобов'язані захищати таких осіб. Пам'ятаючи про обов'язок органів влади пояснити ушкодження, спричинені особам, які знаходяться під їх контролем, Суд вважає, що нездатність встановити державними службовцями винуватих у злочинному насильстві щодо затриманої особи, як у даному випадку, не може звільнити державу від відповідальності за Конвенцією...» (§ 64)

«Суд відмічає, що за скаргою заявника органи влади провели поверхневе розслідування і лише допитали можливих правопорушників. Вони прийняли заперечення працівників міліції за достовірні і відмовили у порушенні кримінальної справи відносно них всупереч показанням заявника та беззаперечним тілесним ушкодженням на ньому...» (§ 76).

Посилання:

Повний текст рішення ЄСПЛ (англ.) –
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68711>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1265270403>

Рішення національних судів із застосуванням вищеназваного рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду Запорізької області від 16 листопада 2011 року, справа № 11-1508/11, судді: Алейніков Г.І., Дадашева С.В. та Булейко О.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21293526>

Теза із рішення: *«...в ході судового слідства підсудний заявив, що до нього були застосовані недозволені методи ведення слідства та насилля... Європейський суд підкреслив, що коли мають місце такі заяви, то суду необхідно в ході судового слідства провести повне вивчення тверджень підсудного по цьому питанню та вивчити всі наявні докази, в тому числі при необхідності визвати в суд та допитати працівників міліції, на яких посилається заявник, та працівників прокуратури, які проводили перевірку заяви...»*

2) рішення Деснянського районного суду міста Чернігова від 20 грудня 2012 року, справа № 2506/10361/2012, суддя Самусь Л.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28091870>

Теза із рішення: *«...при вирішенні питань щодо можливого порушення статті 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (заборона катувань), гарантією проти зловживань із боку представників державного органу влади є обов'язок проведення ретельного й ефективного розслідування, здатного привести до виявлення й покарання винуватих у жорсткому поводженні, що в даному випадку зроблено не було. Орган досудового слідства не заперечував наявність у ОСОБА_1 та ОСОБА_3 тілесних ушкоджень, а, враховуючи, що ті наполягали на завданні таких саме з боку працівників міліції, в разі, якщо вони це не вчиняли, необхідно встановити дійсні обставини та дійсних осіб, які завдали такі ушкодження заявникам...»*

3) рішення Комсомольського районного суду міста Херсона від 06 листопада 2014 року, справи № 667/9077/14-а, № 667/9051/14-а, а також рішення від 14 листопада, справа № 667/9067/14-а та від 28 листопада, справа № 667/9075/14-а, – суддя Ігнатенко О.Й., а також рішення даного суду від 28 листопада, справа № 667/9064/14-а, та від 2 грудня 2014 року, справа № 667/9063/14-а, судді: Іванцова Н.К. та Стамбул Н.В.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41435583>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41435580>

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/41435606>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41540376>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41690950>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41690937>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41690917>

Теза із рішень: *«...засіб захисту, який вимагається статтею 13 Конвенції, має бути «ефективним» як у законі, так і на практиці, зокрема у тому сенсі, щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави...».*

4) рішення Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 26 листопада 2014 року, справа № 703/6231/13-к, судді: Васильківська Т.В., Овсієнко В.В. та Прилуцький В.О

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41568990>

Теза із рішення: *«...практика розслідування жорстокого поводження із затриманими відповідно до позиції Європейського суду з прав людини визнана неефективною...».*

5) рішення Одеського апеляційного адміністративного суду від 22 грудня 2011 року, справа № 2-а-12353/09/1570, судді: Турецька І.О., Стас Л.В. та Косцова І.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20645516>

Теза із рішення: *«... Суд зауважив, що у сукупності медичні докази, свідчення заявника, факт його перебування в районному відділі міліції та відсутність будь якого іншого вірогідного пояснення щодо походження тілесних ушкоджень заявника, викликають розумну підозру, що ці ушкодження могли бути завдані працівниками міліції...».*

Бочаров проти України, № 21037/05, 17 березня 2011 року

Фактичні обставини справи: 11 квітня 2012 року близько 8.00 заявника в його домі затримали працівники Харківського міського уп-

равління міліції та відвезли до лісу, де жорстоко побили, змушуючи зізнатися у зберіганні зброї та боєприпасів. Після чого міліціонери відвезли його до відділку та продовжували бити, надягнувши проти-газ, щоб викликати задуху. Заявник зізнався у зберіганні та торгівлі зброєю. Його привезли додому після 14.00 та провели обшук, вилучивши зброю, боєприпаси. Того ж дня його привезли до Московського районного відділку міліції міста Харкова, де він підписав ряд документів щодо відсутності з його боку претензій до працівників міліції. Наступного дня близько 18.00 заявника відпустили. Він повернувся додому та викликав швидку, почувуючи себе погано. 4 травня заявник виписався з лікарні та звернувся до прокуратури із скаргою на неправомірні дії працівників міліції. Судово-медична експертиза встановила у заявника тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження. Порушили кримінальну справу, яка незабаром була припинена за відсутності складу злочину. Заявник оскаржив це рішення. Воно було скасоване, а потім знову кримінальне провадження припинилося. Заявник не отримав копії рішення про це.

Суд встановив, що заявник отримав ушкодження внаслідок нелюдського та такого, що принижує гідність поводження, та національні органи не виконали свого зобов'язання щодо ефективного розслідування скарги заявника на жорстоке поводження.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 29 Конституції України, статті 127, 364, 365, 366, частина 3 статті 364, стаття 371 Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 року, стаття 4 Кримінально–процесуального кодексу України 1960 року, статті 44, 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення 1984 року.

Основні тези:

«...Навіть за найскладніших обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське поводження чи таке, що принижує людську гідність, поводження або покарання» (§ 44)

«Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, і не покладатися на поспішні та необгрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень» (§ 56)

«В обставинах цієї справи, Суд відмічає, що затримки при отриманні медичних доказів та в подальшому розслідуванні, на які вказує заявник, нанесли шкоду ефективному розслідуванню...» (§ 57)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103998>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) – http://precedent.in.ua/index.php?id=1431370238#_22

Рішення національних судів із вдалим застосуванням вищеназваного рішення ЄСПЛ:

1) рішення Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 27 липня 2015 року, справа № 703/949/15-к, суддя Васильківська Т.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47430062>

Теза із рішення: *«...Проведення слідчої дії в порядку частини 3 статті 333 КПК України призначається тому органу, який проводив досудове слідство, разом з тим, відповідно до позиції Європейського суду з прав людини, відображеної у рішенні від 17 березня 2011 року справа «Бочаров проти України», здійснення розслідування фактів жорстокого поводження та катування щодо особи під час досудового слідства тим же органом, який проводив досудове розслідування не може бути визнане незалежним та ефективним розслідуванням, тому такі слідчі дії слід доручити прокурору Черкаської області, в ході яких необхідно: провести дослідження фактів викладених обвинуваченим Макеевим П.І. під час судового розгляду, встановивши чи мали місце факти застосування заборонених заходів фізичного чи психологічного впливу на Макеева П.І. під час досудового слідства в межах даного кримінального провадження...».*

2) рішення Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 01 липня 2015 року, справа № 212/3317/15-а, суддя Зімін М.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45998380>

3) рішення Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 06 липня 2015 року, справа № 320/181/15-ц, суддя Редько О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4639659>

Теза із рішень: *«...Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Проте таке доведення може впливати зі стівіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростованих презумпцій щодо фактів...».*

4) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 05 травня 2015 у справі № 152/516/15-а року, рішення від 18 червня 2015 року у справі № 152/724/15-ц, рішення від 25 травня 2015 року у справі № 152/525/15-к, рішення від 02 червня 2015 року у справі № 152/385/15-к, рішення від 11 червня 2015 року у справі № 152/580/15-ц, – суддя Славінська Н.Л., а також рішення від 19 травня 2015 року у справі № 152/674/15-а, рішення від 29 травня 2015 року у справі № 152/426/15-ц, - суддя Соколовська Т.О.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44062203>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44326852>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44541767>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45295571>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44864047>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44301099>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44614241>

5) рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 25 травня 2015 року, справа № 569/12950/14-к, суддя Куцоконь Ю.П.

Посилання: www.reyestr.court.gov.ua/Review/44324455

6) рішення Апеляційного суду Харківської області від 16 червня 2015 року, справа № 645/4443/14-ц, головуєчий суддя Макаров Г.О., судді: Кружиліна О.А., Кіпенко І.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45676558>

Теза із рішень: *«...До вказаного висновку суд прийшов, виходячи не тільки із вимог національного законодавства України, а і з висновків Європейського суду з прав людини, що Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом».... Проте таке доведення може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростованих презумпцій щодо фактів...».*

Гриненко проти України, № 33627/06, 15 лютого 2012 року

Фактичні обставини справи: 20 листопада 2004 року близько 23.00 заявник був затриманий у себе вдома за підозрою в організації замаху на вбивство бізнесмена, що працював у місті Харкові. Заявника привезли до відділку міліції в місті Харкові, а потім відвезли до міста Києва. Того вечора та вранці 21 листопада працівники міліції били заявника, одягали на голову протигаз, перекриваючи доступ повітря, а також підвішували його на одягнених на руки наручниках, щоб змусити зізнатися у вчиненні злочину. В той же день міліціонери допитали заявника в якості свідка без присутності адвоката, попри те, що батько заявника найняв йому захисника. Заявник підписав зізнання зі страху перед подальшим можливим побиттям. Його визнали підозрюваним та допитали уже за участі адвокатів. Під час судового розгляду заявник розповів про неправомірні дії щодо себе з боку працівників міліції. 25 червня 2005 року суд визнав заявника винуватим, вказавши, що відносно нього не було встановлено жодних порушень з боку працівників міліції. Рішення було залишено в силі усіма національними судовими інстанціями.

Суд встановив, що заявник піддавався жорстокому поводженню з боку працівників міліції, а також його тримання під вартою (на підставі протоколу про затримання) було незаконним з порушенням права на захист.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 § 1 (с), статті 6 §§ 1, 3 (с) Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 29, 59, 63 Конституції України, статті 70, 97, 106, 113, 115, 135, 136, 148, 149, 165-2, 166 Кримінально-процесуального кодексу України, стаття 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року.

Основні тези:

«...заявник подав національній владі аргументовану скаргу на жорстоке поводження, що створило їх процесуальний обов'язок, відповідно до статті 3 Конвенції, провести ефективне розслідування представлених тверджень...» (§ 62)

«.....Відсутність реєстрації такої інформації, як дата, час і місце затримання, ім'я затриманого, причини затримання та ім'я особи, що здійснювала затримання, є несумісним з вимогою законності та самою метою статті 5 Конвенції...» (§ 74)

«...в протоколі затримання містяться шаблонні фрази без яких-небудь вказівок щодо того, чому статті 106 і 115 були застосовані у справі заявника. В протоколі не згадуються ніякі фактичні обставини справи, які могли б переконати стороннього спостерігача в тому, що були розумні підстави вважати, що заявник вчинив злочин...» (§ 83)

«Праву на захист, в принципі, завдається непоправної шкоди, коли компрометуючі заяви, зроблені під час допиту поліцією за відсутності адвоката, використовуються для винесення обвинувального вироку» (§ 91)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-114456>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1406102344>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Костопільського районного суду Рівненської області від 16 грудня 2013 року, справа № 1710/1-58/12, суддя Олійник П.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37302880>

Теза із рішення: *«...Явка з каяттям ОСОБА_4 не може слугувати доказом звинувачення, оскільки не входить в перелік доказів, передбачених законом. Крім того, вона була отримана без присутності адвоката. Згідно рішення Європейського суду з прав людини по справі Гриненко (Grinenko) проти України (№ 33627/06) від 15 листопада 2012 року використання зізнавальних показів, отриманих у відсутність адвоката (в тому числі у відсутність адвоката, вибраного за власним бажанням), для обґрунтування засудження, порушує право на захист...».*

2) рішення Апеляційного суду Харківської області від 27 листопада 2014 року, справа № 645/11389/13-к, судді: Шевченко Ю.П., Крамаренко Г.П. та Снігерьова Р.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42225789>

Теза із рішення: *«...Суд дійшов висновку, що ОСОБА_1 після тривалого незаконного тримання написала під диктовку явку з повинною, перші її визнавальні показання не є добровільними, що є порушенням права на захист особи, про аналогічні обставини зазначено у рішеннях Європейського суду з прав людини по справам «Гриненко проти України», «Замфереско проти України», суд першої інстанції також прийняв до уваги і рішення по справі «Яременко проти України», а тому визнавальні показання обвинуваченої є недопустимими доказами і не можуть бути покладені в основу обвинувачення...».*

3) рішення Зарічного районного суду міста Суми від 24 грудня 2014 року, справа № 591/8525/14-ц, суддя Бурда Б.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42041731>

Теза із рішення: *«...Як вбачається з вироку суду, якій набрав законної сили, при розгляді даного кримінального провадження було встановлено: «ОСОБА незаконно тримався працівниками міліції у період з 19-00 год. 06.10.2012 року до 07-00 год. 07 жовтня 2012 року, без оформлення відповідних документів.»... «ОСОБА, після тривалого незаконного тримання, без забезпечення йому в цей період права на доступ до захисника, права відмовитися від надання показань та права не свідчити проти себе, написав під диктовку працівників міліції явку з повинною, а тому його перші зізнавальні покази не є добровільними. Вказане є безумовним порушенням права особи на захист... судом вста-*

новлена невідповідність місця складання протоколу.»... «...адвокат Губа О.М. був запрошений в якості захисника ОСОБА працівниками міліції, а не на прохання ОСОБА і його присутність під час проведення слідчих дій стала очевидною формальністю: відсутні з його боку будь-які заяви чи клопотання, відсутні зауваження чи скарги при наявних процесуальних порушеннях порядку проведення слідчих дій, в яких цей захисник брав участь. Аналізуючи вищенаведені обставини в сукупності, суд дійшов однозначного висновку про те, що написання явки з повинною та надання зізнавальних показів ОСОБА відбулось в результаті психологічного тиску на останнього та порушення його права на захист, свободу та особисту недоторканість.» «...стороною обвинувачення не спростовано тверджень ОСОБА щодо застосування до нього фізичного та психологічного тиску в період з 06.10.2012 року по 07 жовтня 2012 року, органи прокуратури адекватно не намагались з'ясувати, що сталося із скаржником в зазначений період. Тобто, заявник був позбавлений ефективного розслідування за його скаргю на погане поводження з боку працівників міліції, що дає підстави суду вважати, що вказані тілесні ушкодження у вигляді синця було отримано ОСОБА під час його незаконного тримання в приміщенні комбикормового заводу...»

4) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 вересня 2014 року, провадження № 12012200260000027, судді: Матієк Т.В., Марчук Н.О. та Шилова Т.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40698834>

Теза із рішення: «...Ряд порушень Конвенції, аналогічних допущеним у цьому кримінальному провадженні щодо Бондаренка О.О., констатовані Європейським судом у Рішенні у справі «Гриненко проти України» від 15 листопада 2012 року, яке набуло статусу остаточного 19 березня 2013 року. Як установив цей суд, усупереч приписам підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції жодних процесуальних документів про фактичне затримання Гриненка працівниками міліції складено не було. Явку з повинною він підписав за відсутності захисника, суд використав її під час засудження вказаної особи, а наступні допити проведено за участю захисника, призначеного слідчими органами, тоді як ще один захисник був допущений до участі у справі за запрошенням батька заяв-

ника, але дані щодо його належного повідомлення про проведення слідчих дій із Гриненком відсутні, у зв'язку з чим Європейський суд дійшов висновку про порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Також цей суд установив порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю повного та ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поведіння з боку працівників міліції, оскільки, зокрема, за результатами перевірки цих тверджень суд віддав перевагу показанням працівників міліції, не вживши заходів для усунення розбіжностей між ними та точними й конкретними твердженнями заявника...».

5) рішення Костопільського районного суду Рівненської області від 27 січня 2014 року, справа № 564/2117/13-к, суддя Грипич Л.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36823629>

Теза із рішення: «...Також, суд критично оцінює покази підсудних даних під час досудового слідства (а.с. 25, 41), оскільки вони добуті у відсутності захисника... використання зізнавальних показів, отриманих у відсутність адвоката (в тому числі у відсутність адвоката, вибраного за власним бажанням), для обґрунтування засудження, порушує право на захист...»

6) рішення Фрунзенського районного суду міста Харкова від 19 вересня 2014 року, справа № 645/113 89/13-к, судді: Тарасенко Л.М., Бабкова Т.В. та Сілантєва Е.Є.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40538259>

Теза із рішення: «...Таким чином, враховуючи те, що ОСОБА після тривалого незаконного тримання, без забезпечення їй в цей період права на доступ до захисника, права відмовитися від надання показань та права не свідчити проти себе, написала під диктовку працівників міліції явку з повинною, а тому її перші зізнавальні покази не є добровільними, що являється безумовним порушенням права особи на захист...».

7) рішення Центрально-міського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 16 січня 2015 року, справа № 216/7030/13-к, суддя Мазурчак В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42319128>

Теза із рішення: *«...Відповідно до характеристики ОСОБА_2 зі школи ОСОБА_2 читав за примусом... моральний ідеал не стійкий, міг піти і за поганим і за хорошим (а.с. 77 ДР). Ця характеристика ставить під сумнів те, що ОСОБА_2 добровільно прочитала протокол свого допиту. За цих умов зібрані стороною обвинувачення докази слід визнати недопустимими...»*

8) рішення Любешівського районного суду Волинської області від 17 січня 2015 року, справа №157/917/13-к, суддя Гладіч Н.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42331055>

Теза із рішення: *«...використання визнавальних показів, отриманих у відсутності адвоката (в тому числі у відсутності адвоката, вибраного за власним бажанням) для обґрунтування засудження, порушує право на захист...»*

9) рішення Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 18 березня 2014 року, справа № 575/972/13-к, судді: Ковальова О.О., Плотнікова Н.Б. та Ільченко В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37677697>

Теза із рішення: *«...Таким чином, враховуючи, що обвинувачений ОСОБА_2 без забезпечення йому права на доступ до захисника, права відмовитися від надання показань та права не свідчити проти себе, написав явку з повинною, що є безумовним порушенням права особи на захист, в тому числі, відповідно до правових позицій, викладених в рішеннях Європейського суду з прав людини (справи «Гриненко проти України», «Замфереско проти України»), а тому колегія суддів вважає його перші зізнавальні покази не є добровільними, про що повідомляв обвинувачений як орган досудового слідства, так і суддю...»*

10) рішення Смілянський міськрайонний суд Черкаської області від 11 березня 2014 року, справа № 703/1270/13-к, судді: Васильківська Т.В., Прилуцький В.О. та Манько М.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37529840>

Теза із рішення: *«...Таким чином, враховуючи, що ОСОБА_6 після тривалого незаконного тримання, без забезпечення йому в цей період*

права на доступ до захисника, права відмовитися від надання показань та права не свідчити проти себе, написав під диктовку працівників міліції явку з повинною, то його перші зізнавальні покази не є добровільними... Вказане є безумовним порушенням права особи на захист...»

11) рішення Березівського районного суду Закарпатської області від 21 березня 2014 року, справа № 703/4232/12, суддя Драб В. І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37764919>

Теза із рішення: *«...В основі обвинувачення по даному епізоду покладена явка з повинною ОСОБА_1 від 18.12.2009 року (Т. 1 а.с. 117-119). Однак, згідно його показів, даних у судовому засіданні та показів свідка – слідчої ОСОБА_21, даних нею у судовому засіданні, що також підтверджується протоколами допиту підозрюваного (Т. 1 а.с. 143-144, Т. 2 а.с. 28-29), рапортом працівника Івано-Франківського МВ УМВС (Т. 1 а.с. 50), ОСОБА_1 прямував на автобусі до Івано-Франківська, а на автобусній зупинці попереджені працівники міліції його зустріли 17.12.2009 року, і згодом доставили до Виноградівського РВ. Деякий час ОСОБА_1 тримали у ізоляторі тимчасового тримання, що однак документально не підтверджено, однак іншого місцезнаходження підсудного на протязі зазначеного проміжку часу не встановлено. Вказане є безумовним порушенням права особи на захист...»*

12) рішення Апеляційного суду міста Києва від 21 травня 2015 року, справа № 11-сс/796/1325/2015, судді: Ковальська В.В., Ігнатов Р.М. та Кепкал Л.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44348004>

Теза із рішення: *«...У скаргі до районного суду, захисник Пєсков В.Г., визнаючи, що процедура затримання та подальшого обшуку не може бути оскаржена безпосередньо до суду на підставі статті 303 КПК України, посилаючись на статтю 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», вказував на те, що незаконність арешту та обшуку Малєєва Є.С. може бути оскаржена до суду на підставі п. «с» ч. 1 статті 5 та статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практики Європейського суду з прав людини...»*

Давидов та інші проти України», № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року

Фактичні обставини справи: під час відбування заявниками покарання у вигляді довічного позбавлення волі у Замковій виправній колонії, місто Ізяслав, Хмельницька область, їх двічі жорстоко побили бійці спеціального підрозділу Державної пенітенціарної служби України в ході навчальних тренувань у цій колонії. Заявників не було повідомлення про заплановані тренування; у них не запитували чи вони хочуть взяти участь у цих тренуваннях, в ході тренувань засуджених штовхали, кидали, били, на них наступали, змушували роздягнутися та принижували при цьому; заявникам не надавали медичної допомоги у зв'язку з отриманими травмами; скарги на неправомірні дії представників влади розслідувалися неналежно. А також в колонії були неналежні умови утримання: погане харчування та вода. Зокрема, перше навчання розпочалося 30 травня 2001 року о 10.00: в камери ввірвалися бійці спецпідрозділу «Беркуту», обшукали 200 засуджених та побили їх при цьому. Після чого запитали чи немає у них скарг, всі засуджені змовчали. Заявники подали безрезультатні скарги на неправомірні дії представників влади. Друге подібне навчання відбулося 28 січня 2002 року о 24.00: бійцями спецпідрозділу «Беркут» було атаковано 14 камер із 100 засудженими, проведено обшук в ході якого їх було сильно побито. Скарги заявників на побиття залишилися без належного розгляду.

Суд встановив, що мало місце нелюдське і принижуюче гідність поводження із заявниками з боку представників спецпідрозділів в ході навчань та обшуків; відсутність оперативного, незалежного та ефективного розслідування національними органами скарг заявників про жорстоке поводження з ними з боку спецпідрозділів, здатного привести до відчутних результатів; ненадання адекватної медичної допомоги заявникам; відсутність реєстрації пошкоджень та реакції на їхні медичні скарги з боку представників влади; погані умови утримання заявників; порушення права на подання індивідуальної заяви до Суду.

Представники заявника в Суді: правозахисник Геннадій Жердєв та адвокат Аркадій Бущенко

Суд визнав порушення статті 3, статті 13, статті 8 § 1, статті 34 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 8, 55, 63 Конституції України, статті 4, 25, 94, 97, 99-1, 236-1, 236-2 Кримінально-процесуального кодексу, статті 10, 12, 13, 19, 20, 28, 29, 44, 47, 71, 74, 81, 82, 128 Виправно-трудового кодексу, який діяв до 01 січня 2004 року, статті 12 (1), 44 (1) Закону «Про прокуратуру», Правила внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ, затверджені наказом № 110 Департаменту від 5 червня 2000 року.

Основні тези:

«Крім того, Суд нагадує, що вирішальне значення при оцінці ефективності засобів правового захисту у зв'язку зі скаргами на жорстоке поводження має наявність у заявника можливості подати цю скаргу в національний суд, з тим щоб отримати пряме і швидке відшкодування, а не тільки непрямий захист прав, гарантованих статтею 3 Конвенції. Засіб правового захисту може бути як превентивним, так і компенсаційним в тих випадках, коли особа скаржиться на жорстоке поводження в ув'язненні або на умови утримання під вартою» (§ 249)

«...Суд вважає, що непропорційна сила була застосована по відношенню до засуджених без яких-небудь виправдань чи законних підстав. Сила та спеціальні засоби використовувалися без яких-небудь розумних причин, що протирічить міжнародним нормам...» (§ 266)

«Якщо людина небезпідставно заявляє, що вона зазнала жорстокого поводження з боку представників держави незаконно і на порушення статті 3 Конвенції, то це положення, в поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 забезпечувати «кожному, хто перебуває під [його] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», побічно вимагає проведення ефективного офіційного розслідування» (§ 276)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) –
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99750>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1279206088>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Селидівського міського суду Донецької області від 15 липня 2015 року, справа № 242/2627/15-п, суддя Моцний О.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46753235>

Теза із рішення: «...Враховуючи практику Європейського суду з прав людини, яка, згідно зі статтею 17 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» застосовується при розгляді справ як джерело права... Суд наголошує, що компетентні органи завжди повинні докладати серйозних зусиль для з'ясування обставин і не повинні керуватись необдуманими або необґрунтованими висновками для закриття розслідування, або в якості підстав для прийняття рішень».

Олексій Михайлович Захаркін проти України, № 1727/04, 24 червня 2010 року

Фактичні обставини справи: 17 травня 2013 року заявника затримали працівники Вовчинецького районного відділку міліції. У відділку заявника сильно побили. Після того як під час обшуку автомобіля у заявника був знайдений пакетик із марихуаною, побиття продовжувалося, його підвішували на ломі. 20 травня заявника забрали працівники Пасичанського районного відділку міліції. В ніч з 20 на 21 його знову били, підвішували на ломі, а також надягали протигаз, що був наповнений якоюсь рідиною та перекривали клапан протигаза, бризкали в очі з газового балончика. Від заявника вимагали зізнання у скоєнні крадіжок. В наступну ніч побиття продовжувалося. Коли заявник перебував у Калуському районному відділку міліції, в ніч з 23 на 24 травня, розуміючи, що не витримає більше побиття, він вирішив вчинити самогубство. В туалеті відділку міліції він пошкодив собі шкіру на лівій руці та перегриз вену. Заявника привезли до лікарні, де йому була надана медична допомога. Після звільнення заявника його мати подала скаргу до правоохоронних органів щодо неправомірних дій міліціонерів відносно її сина. Прокуратура відмовляла декілька разів в порушенні кримінальної справи. Заявник оскаржував ці рішення. На момент винесення Судом цього рішення розслідування ще тривало.

Суд встановив, що травми, отримані заявником, були завдані під час перебування заявника у відділку міліції та що органи влади не

провели належного розслідування такого жорстокого поводження; тримання заявника під вартою 6 днів без негайного доставлення до суду порушило часові обмеження права на свободу; адміністративне затримання було засобом продовження позбавлення заявника свободи без санкції суду.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав наявність порушень статті 3, статті 5 §§ 1, 3 Конвенції

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 29 Конституції України 1996 року, статті 127, 364, 365, 366, статті 364, 371 Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 року (в редакції, що діяла у відповідний час), статті 4, 99, 106, 217 Кримінально–процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 (в редакції, що діяла у відповідний час), статті 44, 263 Кодексу України про адміністративні порушення від 07 грудня 1984 року.

Основні тези:

«...Для того, аби розслідування було ефективним, особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні від осіб, причетних до подій, які розслідуються. Мається на увазі ієрархічна або інституційна незалежність, а також незалежність на практиці...» (§ 66)

«...за обставин цієї справ адміністративне затримання було засобом продовження позбавлення заявника свободи без санкції суду...» (§ 87)

«...Стаття 5 параграф 1 Конвенції гарантує кожному, кого заарештовано або затримано за підозрою у вчиненні злочину, право на захист від свавільного чи безпідставного позбавлення волі...» (§ 89)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99626>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1278333986>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду від 14 березня 2013 року, справа № 676/692/13-к, суддя Воевідко Я.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30003381>

Тези із рішення: «...коли особа висуває небезпідставну скаргу про те, що вона була піддана поганому поводженню зі сторони суб'єктів владних повноважень у порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, це положення, якщо його тлумачити у світлі загального обов'язку держави відповідно до статті 1 Конвенції, вимагає за своїм змістом, щоб було проведено ефективне офіційне розслідування. ...Розслідування за скаргами заявника про погане поводження є неефективним у зв'язку зі значною затримкою при порушенні кримінальної справи, нехтуванням твердження заявника щодо незабезпеченості безсторонності розгляду його скарги внаслідок їх розгляду прокуратурою області, де працювали відповідні працівники міліції, що основною підставою для висновку щодо необгрунтованості скарги є невизнання оскаржуваного поводження особами, на яких вказував заявник. З огляду на викладене, в розумінні вимог Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод розслідування обставин застосування незаконних методів слідства не можна вважати ефективними...»

2) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20 вересня 2011 року, судді: Британчук В.В., Єленіна Ж.М. та Марчук Н.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19508821>

Тези із рішення: «.....для забезпечення ефективності розслідування особи, які відповідають за розслідування і проводять його, повинні бути незалежними та неупередженими за законом і на практиці. Це означає не тільки відсутність ієрархічних або інституційних зав'язків із причетними до подій особами, але також фактичну незалежність. Поняття ефективного захисту права стосовно твердження про погане поводження також зумовлює ефективний доступ позивача до процедури розслідування...»

3) рішення Івано-Франківського міського суду від 27 вересня 2011 року, справа № 0907/1-113/11, суддя Кишакевич Л.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19523356>

Теза із рішення:

«Більше того, ...саме невиконання слідчими органами вказівок суду по даній справі стало причиною неодноразових направлень судом справи на додаткове розслідування...»

4) рішення Івано-Франківського міського суду від 03 жовтня 2013 року, справа № 0907/1-808/2011, суддя Лазарів О.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33903106>

Тези із рішення: *«...Однією із основоположних позицій Європейського суду з прав людини полягає у тому, що коли особу взято під варту в поліції здоровою, але на час звільнення з-під варту ця особа має ушкодження, у держави виникає обов'язок забезпечити достовірне пояснення причин таких ушкоджень, а в разі неспроможності зробити це виникає питання про порушення статті 3 Конвенції... Відповідно, якщо особа, яка перебувала під контролем держави небезпідставно (при наявності тілесних ушкоджень) скаржиться на погане поводження з боку представників держави, тягар спростування скарг на таке поводження та обов'язок надання пояснень щодо походження тілесних ушкоджень у такої особи повністю покладається на державу».*

5) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, рішення від 28 листопада 2013 року, судді: Орлянська В.І., Суржко А.В. та Кравченко С.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37097560>

Тези із рішення: *«...У зв'язку з наведеним, колегія суддів вважає, що «явка з повинною» не може вважатись належним та допустимим доказом у справі, а тому посилання судів першої та апеляційної інстанцій у своїх рішеннях на цей доказ підлягає виключенню із вироків...»*

Лотарєв проти України, № 29447/04, 08 квітня 2010 року

Фактичні обставини справи: вранці 9 червня 2004 року наглядачі провели профілактичний огляд камери та особистий огляд довічно засуджених. Заявник попросив наглядача навести лад в камері після обшуку. У відповідь заявникові надягнули наручники, вивели в кори-

дор та вдарили ним об стіну декілька разів. Після чого другий наглядач почав бити заявника. Наглядачі били його руками та ногами навіть після того як він упав. Пізніше заявника привели до оперативного підрозділу, де його побила невизначена кількість наглядачів. Заявника залишили лежати на підлозі. Два фельдшери оглянули його поверхнево, встановили що стан задовільний. Заявника відвели до камери. Він дуже погано себе почував, але спроби отримати медичну допомогу зустріли лише байдужість та глузування медичного персоналу колонії. 15 червня начальник колонії наклав дисциплінарне стягнення на заявника за вищеназаний інцидент у вигляді письмового попередження, вказавши, що заявник заважав проведенню обшуку того дня. Мати заявника 25 серпня подала до прокуратури скаргу на неправомірні дії працівників колонії. Заявникові 15, 18 та 19 листопада того ж року в ході розслідування було проведено рентген легенів та встановлено закриту травму грудної клітки, перелом двох ребер середньої тяжкості. Прокуратура декілька разів відмовляла в порушенні кримінальної справи та скасовувала свої відмовні постанови. У відповідь на клопотання представника незалежний експерт оглянув медичну документацію та встановив, що він не виключає отримання заявником переломів при побитті його наглядачами колонії 9 червня 2004 року.

Суд встановив, що заявник піддавався жорстокому поводженню в колонії та державні органи не дотрималися свого зобов'язання щодо проведення ефективного розслідування за скаргами заявника про жорстоке поводження.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 106, 117, 151 Кримінально-виконавчого кодексу України, п.п. 25, 59 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань 2003 року, статті 4, 94, 165-1, 236-1, 236-2 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року.

Основні тези:

«Суд зазначає, що стаття 3 Конвенції закріплює одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Це - абсолютна заборона на застосування тортур і нелюдського або принижуючого

гідність поводження або покарання, незалежно від обставин і поведінки жертви» (§ 78)

«По відношенню до особи, позбавленої свободи, будь-яке застосування фізичної сили, якщо воно не є суворо необхідним з огляду на її поведінку, принижує людську гідність, і, в принципі, є порушенням права, закріпленого у статті 3 Конвенції...» (§ 80)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98140>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1273844736>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Івано-Франківського міського суду від 03 жовтня 2013 року, справа № 0907/1-808/2011, суддя Лазарів О.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33903106>

Теза із рішення: *«...Однією із основоположних позицій Європейського суду з прав людини полягає у тому, що коли особу взято під варту в поліції здоровою, але на час звільнення з-під варти ця особа має ушкодження, у держави виникає обов'язок забезпечити достовірне пояснення причин таких ушкоджень, а в разі неспроможності зробити це виникає питання про порушення статті 3 Конвенції (справа Лотарев проти України, справа Захаркін проти України, справа Ковальчук проти України). Відповідно, якщо особа, яка перебувала під контролем держави небезпідставно (при наявності тілесних ушкоджень) скаржитись на погане поводження з боку представників держави, тягар спростування скарг на таке поводження та обов'язок надання пояснень щодо походження тілесних ушкоджень у такої особи повністю покладається на державу...»*

Осаковський проти України, № 13406/06, 17 липня 2014 року

Фактичні обставини справи: 8 червня 2004 року заявник був затриманий працівниками Ленінського районного відділку міліції міста Харкова, в ході застосування до нього жорстокого поводження, з його

слів, заявник зізнався у вчиненні злочину, а саме нанесенні тілесних ушкоджень особі Ф. та пограбуванні ігрового салону. 10 червня заявнику висунули обвинувачення та суд встановив йому міру запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У відповідь на його клопотання суд 14 грудня замінив запобіжний захід на підписку про невиїзд. 16 березня 2005 року суд направив справу заявника на дорозслідування, вказавши, що його дії потрібно кваліфікувати як вбивство, а не нанесення тяжких тілесних ушкоджень, а також постановив про взяття заявника під варту, та вказав правоохоронним органам провести розслідування тверджень про жорстоке поводження відносно нього. Заявник неодноразово просив змінити запобіжний захід на підписку про невиїзд, але отримував відмови. 18 серпня 2008 року суд виправдав заявника та звільнив з-під варти, але апеляційний суд скасував це рішення та направив справу на досудове розслідування. В період перебування заявника в Харківському слідчому ізоляторі, 2 серпня 2004 року, до нього було застосоване жорстоке поводження працівниками Чугуївського районного відділку міліції міста Харкова з метою отримання зізнання у вчиненні вбивства особи Д.. В результаті 9 жовтня заявник зізнався, але того ж дня слідчий зняв з нього обвинувачення, так як його показання не відповідали фактичним обставинам справи. Згодом за даний злочин були засуджені дві інші особи, кримінальна справа відносно заявника була закрита. Заявник поскаржився на неправомірні дії міліціонерів. Прокуратура відмовила в порушенні щодо цього факту кримінального провадження. Постанова прокуратури була скасована, а потім заявникові знову відмовили. На момент винесення Судом цього рішення Суду не відомо чи оскаржив він дану відмовну постанову прокуратури, а розслідування першого обвинувачення щодо заявника ще тривало.

Суд встановив, що заявник піддавався жорстокому поводженню в слідчому ізоляторі; перебування під вартою в період з 16 березня 2005 року по 18 серпня 2006 року було на підставах, які не можуть розглядатися як «достатні», щоб виправдати таке тривале тримання під вартою, чим було порушено право на свободу; відсутнє пояснення значної тривалості судового розгляду, а саме після направлення останнього разу справи відносно заявника на дорозслідування вона не просувалася, що склало порушення права на справедливий судовий розгляд.

Представник заявника в Суді: адвокат Геннадій Токарев

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 §§ 3 та 4, статті 6 § 1 Конвенції.

Основні тези:

«Суд повторює, що стаття 3 Конвенції є втіленням основних цінностей демократичного суспільства. Вона категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження, незважаючи на обставини поведінки потерпілого. У разі подання скарг за статтею 3 Конвенції Суд повинен з особливою ретельністю вивчити факти, навіть якщо на національному рівні вже мали місце певні провадження та розслідування» (§ 60)

«...Суд вважає, що держава-відповідач не надала задовільних та переконливих пояснень, що ґрунтуються на об'єктивних даних, щодо обставин, в яких заявник, що перебував під вартою під контролем держави, отримав травми... та вирішив зізнатися у вчиненні вбивства, в якому згодом він був визнаний невинуватим... держава повинна нести відповідальність за ці травми» (§ 74)

«...справа щодо заявника неодноразово направлялася на новий розгляд чи дослідження... Суд не знаходить належного пояснення загальної тривалості цього судового розгляду...» (§ 103)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145580>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1412767021>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Білопільського районного суду Сумської області від 19 червня 2015 року, справа № 574/6/15-к, судді: Сvirгуненко Ю. М. та Кліщ О. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45659130>

Теза із рішення: *«...суд повинен належним чином обґрунтувати необхідність тримання під вартою осіб під час продовження строків*

тримання під вартою та кожні два місяці переглядати питання доцільності продовження тримання обвинувачених під вартою...».

2) рішення Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 07 травня 2015 року, справа № 333/623/15-к, суддя Холод Р.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44027513>

Теза із рішення: «...Перевірялися безпосередньо судом факти щодо жорсткого поводження з обвинуваченим працівниками міліції на стадії досудового розслідування, враховуючи практику Європейського суду з прав людини щодо цих питань. Так, у рішеннях Європейського суду... суд зазначив про неефективне розслідування державними органами державної влади скарг заявника на жорстоке з ним поводження працівниками міліції. Передумовами, що призвели до вищевказаних порушень є небажання правоохоронних органів ефективно розслідувати скарги осіб, що знаходяться під вартою, на жорстоке з ними поводження...»

Охріменко проти України, № 53896/07, 15 жовтня 2009 року

Фактичні обставини справи: 14 березня 2007 року заявника затримали за підозрою у вчиненні крадіжки та спричинення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть потерпілого. Зміївський районний суд 16 березня виніс постанову про взяття заявника під варту. Після медичного обстеження в квітні того ж року заявникові встановили діагноз – цироз печінки та рак правої нирки з метастазами в легені. Він клопотав про звільнення з-під варти, але отримав відмову. Стан заявника різко погіршувався, однак він продовжував брати участь у судових засіданнях, які проходили в суді за 50 км від слідчого ізолятору. Європейський суд з прав людини, 11 грудня, застосувавши Правило 39, надав уряду України рекомендації щодо необхідності направлення заявника на лікування. Того ж дня заявника перевели до Харківського обласного онкологічного диспансеру. З 11 грудня по 19 серпня заявник постійно був прикутий наручниками до ліжка, одною рукою вдень і двома вночі, а також його постійно охороняли троє осіб у кімнаті з ґратами на вікні, попри те, що заявник не намагався втекти і не поведив себе агресивно. 11 січня 2008 року заявнику провели планову операцію. Судовий розгляд був відновлений 29 липня того ж року. Заявника перевели назад до

слідчого ізолятора 7 жовтня 2008 року. Європейський суд з прав людини переглянув скаргу заявника та відмінив тимчасові заходи за Правилком 39, які були прийняті 11 грудня 2007 року.

Суд встановив, що застосування до заявника наручників з міркувань безпеки не може бути виправданням і, враховуючи поганий стан його здоров'я, таке поводження слід розглядати як нелюдське і таке, що принижує гідність.

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 55 Конституції України, стаття 280 Кримінально-процесуального кодексу України, стаття 18 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року.

Основні тези:

«Як правило, застосування наручників не дає підстав для порушення питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід здійснювався у зв'язку із законним затриманням, без застосування сили і без його публічної демонстрації, а також у межах того, що обґрунтовано вважалось необхідним. При цьому важливо враховувати, наприклад, ризик втечі даної особи або спричинення нею тілесного ушкодження або шкоди» (§ 97)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95112>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1256033010>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Самардак проти України, № 43109/05, 04 листопада 2010 року

Фактичні обставини справи: 20 квітня 2002 року близько 13.40 міліціонери затримали заявника, коли той грався ножем на автобусній

зупинці, та привезли до Личаківського районного відділку міліції міста Львова. Ніж вилучили та направили на експертизу. Під час допиту на заявника надягнули наручники, намагалися підв'язати на трубі, жорстоко побили та відпустили без реєстрації затримання. 22 квітня заявник поскаржився до прокуратури на неправомірні дії міліціонерів. Прокуратура наступного дня відмовила в порушенні кримінальної справи відносно міліціонерів. Відмова була незабаром скасована. Заявник пройшов медичне обстеження, в ході якого були виявлені переломи декількох ребер, що могли бути отримані 20 квітня. Рішення прокуратури про відмову скасовувалися ще тричі. 31 березня 2003 року була порушена кримінальна справа, але закрита за відсутності доказів неправомірної поведінки міліціонерів. За апеляцією заявника постанова прокуратури була скасована і справа направлена на розслідування. Згодом двічі виносилися постанови про закриття і скасовувалися з подібних причин, а саме, що заявник ймовірно отримав тілесні ушкодження внаслідок супротиву, який він чинив міліціонерам при супроводженні його до відділку міліції. Заявник оскаржив постанову прокуратури про закриття, яка 9 серпня 2006 року була скасована судом та справа направлена на дорозслідування. На момент винесення рішення Судом розслідування ще тривало.

Суд встановив, що заявник зазнав нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження та національні органи державної влади не провели належне та ефективне розслідування скарг заявника на жорстоке поводження з боку працівників міліції

Представник заявника в Суді: адвокат Руслан Таратула.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 28 Конституції України, статті 4, 27, 215 Кримінально-процесуального кодексу України 1961 року.

Основні тези:

«Беручи до уваги обов'язок держави нести відповідальність за шкоду, заподіяну особам, які знаходяться під його контролем, Суд вважає, що нездатність виявити конкретних державних службовців, винних у застосуванні насильства відносно заявника в даному випадку, не звільняє державу від відповідальності в рамках Конвенції» (§ 39)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101503>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1290085741>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Олександр Смірнов проти України, 38683/06, 15 липня 2010 року

Фактичні обставини справи: 26 березня 2002 року міліціонери затримали заявника за підозрою у вчиненні крадіжки та привезли до районного відділку міліції міста Євпаторії, де його жорстоко побили. Міліціонери попросили не скаржитися в обмін на те, що вони «закриють очі» на всі його кримінальні правопорушення, заявник погодився, та 23 березня його звільнили. Заявника госпіталізували 25 квітня з діагнозом правосторонньої легеневої пневмонії, зосередженої в нижній долі, переломом середньої третини грудини та закритим переломом сьомого ребра з правої сторони. Він знаходився на лікуванні до 8 травня. Заявник подав скаргу на неправомірні дії міліціонерів до прокуратури 22 січня 2003 року. В цілому в період з січня 2003 року по грудень 2007 року заявникові відмовляли в порушенні кримінальної справи 13 разів. Всі постанови прокуратури були скасовані як незаконні, передчасні та необґрунтовані. Остання відмовна постанова прокуратури була винесена 31 січня 2008 року, вказавши, що всі можливі слідчі дії були проведені, але вони не підтвердили слів заявника. 19 травня, 18 листопада 2008 року та 3 червня 2009 року, відповідно, суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій залишили в силі вищеназвану чотирнадцяту постанову прокуратури, так як не було встановлено ніяких фактів, які підтверджували б скарги заявника.

Суд встановив, що державні органи не провели належного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження.

Представник заявника в Суді: юрист Айгуль Муқанова.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 28 Конституції України, статті 4, 94, 99 Кримінально-процесуальний кодекс України.

Основні тези:

«Зобов'язання провести розслідування «є не зобов'язанням результату, але зобов'язанням дії»: не кожне розслідування має обов'язково бути успішним чи прийти до висновку, що збігається з думкою заявника про події; однак воно в принципі має бути здатним привести до встановлення істини у справі і, якщо звинувачення виявляться правдою, до виявлення та покарання винних. Державні органи повинні завжди намагатися з'ясувати, що сталося, і не повинні покладатися на поспішні або необгрунтовані висновки, щоб закрити розслідування, або в якості основи для прийняття рішення» (§ 58)

«...На думку Суду, неодноразові повернення справи на додаткове розслідування можуть свідчити про серйозні недоліки в національній системі кримінального переслідування...» (§ 61)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99865>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1400937976>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Яценко проти України, № 75345/01, 16 лютого 2012 року

Фактичні обставини справи: працівники Харківського районного відділку по боротьбі з організованою злочинністю затримали заявника 18 квітня 2007 року за підозрою у співучасті у вчиненні грабежу. Міліціонери били заявника, наносячи удари ногами та кулаками в обличчя, підборіддя, задню частину шиї, груди, спину та інші частини тіла. Вони також погрожували заявникові мотузкою, змушуючи ого-

ляти та крутити яечка. В результаті жорстокого поводження заявник погодився співпрацювати з міліцією. Після чого його відвезли до Мереханського районного відділку міліції, де 19 квітня 1997 року працівник застосував до заявника адміністративний арешт за хуліганство, а саме появу в нетверезому стані та лайку в громадському місці. В той же день пізніше суд виніс постанову про накладення на заявника стягнення за вищезазначене адміністративне правопорушення у вигляді 10 днів арешту. Апеляційний суд скасував постанову суду першої інстанції у зв'язку з тим, що арешт був застосований без законних підстав та рішення суду було немотивованим. 28 квітня 1997 року в квартирі заявника провели обшук. В травні 1997 року заявник поскаржився до прокуратури на неправомірні дії міліціонерів. В червні того ж року була порушена кримінальна справа відносно міліціонерів. Багаторазово розслідування припинялося, але відновлювалося, то судом, то вищестоящим прокурором. Водночас, 11 вересня того ж року заявника затримали та взяли під варту. Червонозаводський районний суд міста Харкова виніс обвинувальний вирок щодо заявника, призначивши покарання у вигляді 9 років позбавлення волі за вчинення грабежу за обтяжуючих обставин. Всі судові інстанції залишили вирок без змін. На момент винесення рішення Судом було незрозумілим чи продовжувалося ще розслідування кримінальної справи щодо жорстокого поводження міліціонерів.

Суд встановив, що скарги заявника на жорстоке поводження з ним працівниками міліції не були швидко та ефективно розслідувані органами влади.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: в рішенні не вказано.

Основні тези:

«Суд повторює, що коли людина подає небезпідставну скаргу про те, що вона зазнала жорстокого поводження з боку представників державних органів в порушення статті 3, це положення побічно вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, яке, в принципі, має

призвести до встановлення фактів у справі, а також виявлення та покарання винних. Це не є «зобов'язанням результату», але є одним із засобів. Органи влади повинні взяти всіх необхідних заходів, наявні в їхньому розпорядженні, для того, щоб забезпечити докази у справі, серед яких, зокрема, свідчення очевидців, судово-медичні експертизи та інші. Будь-який недолік розслідування, який підриває його можливість встановити причину виникнення пошкоджень або особа, відповідальна за їх заподіяння, несе ризик падіння цього стандарту і в цьому контексті передбачається вимога своєчасності і розумної швидкості» (§ 43)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109116>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1334825143>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиції)

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року

Фактичні обставини справи: в 2001 році заявника, білоруського молодіжного активіста та музиканта, обвинуватили в Білорусі у вчиненні вбивства, до заявника могла бути застосована смертна кара. Брестський обласний суд 7 грудня 2002 року визнав заявника невинуватим, вказавши, що під час розслідування до заявника був застосований фізичний та психологічний тиск задля отримання зізнання, тому воно не може бути взяте судом до уваги. 18 травня Президія Верховного Суду Білорусі скасувала це рішення в порядку нагляду за протестом прокуратури, кримінальне провадження було відновлене. В червні 2002 року заявник переїхав до України. Брестський обласний суд оголосив заявника у розшук. Був виданий міжнародний ордер на розшук заявника. 25 червня 2007 року заявника затримали в місті Севастополі, Україна. Під час затримання міліціонер зробив декілька пострілів, щоб залякати його, а також до нього був застосований фізичний та психологічний тиск. 9 липня того ж року Генеральна прокуратура Білорусі направила до України запит на екстрадицію заявника, вказавши, що до нього не буде застосована смертна кара. Європейський суд з прав людини надав 10 жовтня 2007 року Уряду України рекомендації по Правилу 39 не видавати заявника до розгляду його справи по суті. Заявник неодноразово просив національний суд звільнити його з-під варти, але отримував відмови, так як законодавство не передбачало можливості змінити міру запобіжного заходу в очікуванні на екстрадицію.

Суд встановив, що відсутні передбачені національним законом можливості оскаржити рішення про взяття під варту до закінчення процедури екстрадиції та відсутня процедура отримання компенсації за перебування під вартою в даному випадку; порушені належні умови транспортування заявника з ізолятору тимчасового утримання до

слідчого ізолятора; заявника утримували в ізоляторі тимчасового утримування та слідчому ізоляторі в неналежних умовах, а також у заявника були відсутні ефективні засоби правового захисту щодо розгляду його скарг.

Представник заявника в Суді: юрист Айгуль Муканова.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 § 1, 4 та 5, статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 9, 29, 55, 92, Конституції України, статті 61, 62 Конвенції країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (далі – Мінська конвенція), стаття 248-1 Цивільного-процесуального кодексу України від 1963 року, стаття 2, п. 7 Розділу VII прикінцевих положень Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року, статті 106, 148, 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року, стаття 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, Постанова № 4 Пленуму Верховного Суду від 25 квітня 2003 року «Про судову практику по застосуванню запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою і продовження терміну утримання під вартою під час дізнання та досудового слідства».

Основні тези:

*«...територія держав, які є членами Ради Європи, стала зоною, вільною від смертної кари і можна було б сказати, враховуючи, *inter alia*, той факт, що всі держави-учасники підписали Протокол № 6 і майже всі ратифікували його, що смертна кара в мирний час, визнається неприйнятним видом покарання, яке далі є неприпустимим відповідно до статті 2 Конвенції...» (§ 55)*

«Суд нагадує, що за наявності рішення українського суду про утримання заявника під вартою в очікуванні екстрадиції, тривалого утримання його під вартою та відмови звільнити його з-під варти, а також за відсутності формальної відмови екстрадувати заявника, він все ще може на даний момент вважатися особою, яке піддається ризику бути екстрадованою, беручи до уваги триваючу відносно неї кримінальну справу...» (§ 60)

«...попри запевнення, надані білоруською владою, міжнародні звіти про права людини показують серйозні проблеми як по відношенню до співробітництва білоруської влади в сфері прав людини, і, особливо, по відношенню до смертної кари, а Уряд України не показав яким чином, беручи до уваги ці труднощі, він планував спостерігати за виконанням наданих запевнень...» (§ 63)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96114>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1264579943>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Роменського міськрайонного суду Сумської області від 18 червня 2014 року, справа № 585/2096/14-к, суддя Кондратенко Л.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39374668>

Теза із рішення: *«...06 червня 2014 року засуджений ОСОБА_1, який відбуває покарання у Роменській ВК (№56), посилаючись на рішення Європейського суду з прав людини від 09 липня 2013 року у справі «Вінтер та інші проти Сполученого королівства Великобританія» та від 10 грудня 2009 року у справі «Коктиш проти України, як джерело права, звернувся до суду з клопотанням про заміну йому покарання у виді довічного позбавлення волі на 15 років позбавлення волі, а також просив визнати застосоване до нього покарання у виді довічного позбавлення волі таким, яке, не маючи умовно-дострокового звільнення та будь-якої обмеженості у часі, порушує статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод...».*

2) рішення Святошинського районного суду міста Києва від 19 лютого 2015 року, справа № 759/13557/14-к, суддя Дячук С.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42781196>

Теза із рішення: *«...ЄСПЛ у низці справ проти України, в яких скарги заявників стосувалися незабезпечення адекватного лікування під час тримання під вартою, встановив існування у національній пенітенціарній системі такої проблеми системного характеру (див., напр., рішення у справах «Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine),*

nn. 69-71, «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), п. 86, «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява № 35581/06, nn. 41-42, від 20 травня 2010 року, «Логвіненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, nn. 57-58, від 14 жовтня 2010 року)...».

Байсаков та інші проти України, № 54131/08, 18 лютого 2010 року

Фактичні обставини справи: в кінці 2002 року заявники залишили Казахстан у зв'язку з політичними переслідуваннями та приїхали до України в 2005 році. 26 березня 2006 року чотири заявники отримали статус біженців в Україні. Зокрема, було встановлено, що вони зазнали переслідувань через участь в опозиційній групі «Демократичний вибір Казахстану». В квітні та травні 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Казахстан почала вимагати видачі заявників з метою їх кримінального переслідування у зв'язку з вчиненням тяжких злочинів на території республіки. Два кримінальні обвинувачення з-поміж інших передбачали заявникам можливе покарання до 10 років позбавлення волі. Генеральна прокуратура оскаржила рішення про надання статусу біженців заявникам, однак її скарга та подальша апеляція були залишені без задоволення. 11 лютого 2009 року прокуратура подала касаційну скаргу і на момент винесення цього рішення Суду результат її розгляду невідомий. Уряд повідомив Суду, що Генеральна прокуратура України зобов'язалася не видавати заявників поки не буде розглянута їх справа Судом по суті.

Суд встановив, що побоювання заявників щодо можливого поганого поводження в Казахстані обґрунтовані; заявники не мали ефективних і доступних правових засобів захисту від можливої екстрадиції.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав наявність порушень статті 3 та статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 26, 55, 92 Конституції, статті 1, 32, 33 Конвенції ООН про статус біженців 1951 року, статті 1, 3 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, статті 56, 57, 58, 59 Конвенція СНД

1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, зі змінами внесеними Протоколом до цієї Конвенції від 28 березня 1997 року, статті 2, 117 Кодексу адміністративного судочинства України 2005 року, стаття 21 Закону «Про прокуратуру» 1991 року, статті 1, 2, 3 Закону України «Про біженців» 1991 року, п. 2 Постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року № 16 «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією», п.п. 2, 16, 23, 28 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25 червня 2009 року про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця, видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні, п.п. 1, 3, 3.1, 3.3, 3.4, 3.5, 3.7 Інструкції про порядок розгляду в органах прокуратури запитів про видачу правопорушників, затвердженої Генеральним прокурором 23 травня 2007 року.

Основні тези:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» (§ 64).

«Щодо можливості оскаржити рішення про екстрадицію в адміністративних судах, то Суд зазначає, що процедура такого судового контролю становить, у принципі, ефективний засіб юридичного захисту. Однак, якщо заявник намагається запобігти своєму висланню з Договірної держави, такий засіб юридичного захисту буде ефективним лише в разі, якщо він автоматично зупиняє дію оскаржуваного рішення» (§ 75).

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97437>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) – <http://precedent.in.ua/index.php?id=1267807938>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року

Фактичні обставини справи: в червні 2003 року заявник був заочно обвинувачений у вбивстві в Казахстані та оголошений у міжнародний розшук. Зокрема, в Казахстані за вбивство при обтяжуючих обставинах передбачена смертна кара. 23 серпня заявника заарештували в Україні та взяли під варту. У вересні 2004 року Генеральна прокуратура Казахстану звернулася до Генеральної прокуратури України з запитом про його екстрадицію і надала гарантії, що до нього не буде застосована смертна кара і що його права та законні інтереси будуть дотримані. Українська влада погодилася на його видачу. У період між квітнем та груднем 2004 року мати заявника скаржилася неодноразово на тримання заявника під вартою та рішення про екстрадицію. Результат розгляду деяких її скарг не був відомий на момент винесення цього рішення Суду. 23 листопада 2003 року Європейський суд з прав людини виніс рішення по Правилу 39, вказавши рекомендацію Уряду України не видавати заявника до розгляду його справи по суті. За декілька років, 3 серпня 2008 року, заявник направив до Суду листа з прохання видалити його заяву із списку тих, що розглядаються, оскільки він хоче, щоб його екстрадували до Казахстану. Згодом мати та адвокат заявника повідомили Суду, що цей лист заявника був складений під тиском начальника та адміністрації слідчого ізолятору № 27. В підтвердження 6 листопада того ж року заявник звернувся до адвоката з проханням клопотати про продовження розгляду його справи в Суді та пришвидшити цей процес.

Суд встановив, що влада Казахстану не надала гарантії того, що у випадку екстрадиції до заявника не буде застосоване жорстоке поводження; у заявника не було ефективних національних засобів захисту за допомогою яких можна було б оскаржити тримання під вартою та екстрадицію; тримання заявника під вартою до екстрадиції було незаконним, оскільки законодавство України не передбачає процедури, яка була б достатньою мірою доступною, чіткою та передбачуваною для того, щоб запобігти будь-якому свавільному триманню під вартою; заявника не повідомили негайно про причини затримання; заявник не мав якої-небудь доступної та ефективної процедури оскарження тримання під вартою, а також він не мав можливості отримати компенсацію за незаконне тримання під вар-

тою; порушення адміністрацією слідчого ізолятора права на індивідуальне звернення заявника до Суду було порушено тим, що до його листа був доданий супровідний лист із зауваженнями до його змісту від представників даної установи.

Представники заявника в Суді: адвокати Зоя Шевченко та Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 13, статті 5 §§ 1 та 1(f), 2, 4, 5, статті 34 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 29 Конституції України, статті 60, 80 Конвенція СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року, стаття 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року, п.п. 3, 4, 10 Указу Президії Верховної Ради СРСР № 4203-IX «Про затвердження Положення про порядок короткочасного затримання осіб, що підозрюються у скоєнні злочину» від 13 липня 1976 року.

Основні тези:

«Суд повторює, що метою Конвенції є захист не теоретичних та ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних... Крім того, Уряд, стверджуючи, що національні засоби юридичного захисту не були вичерпані, повинен переконати Суд у тому, що засіб юридичного захисту був на той час ефективним та доступним не тільки теоретично, а й практично. Іншими словами, що він був доступним, здатним забезпечити у відношенні скарг заявника відповідну сатисфакцію та мав розумні шанси на успіх...» (§ 90)

«Суд вже дійшов висновку, що законодавство України не передбачає процедури екстрадиції, яка була б достатньою мірою доступною, чіткою та передбачуваною для того, щоб запобігти ризику тримання під вартою до екстрадиції на підставі свавільного рішення» (§ 131)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95771>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1261419701>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року

Фактичні обставини справи: 7 липня 1999 року правоохоронні органи Туркменістану звинуватили заявника у спричиненні легких та тяжких тілесних ушкоджень двом особам (останнє обвинувачення передбачало можливе покарання від 5 до 10 років позбавлення волі). 12 липня заявника оголосили в розшук. В жовтні 1999 року заявник залишив Туркменістан у зв'язку із переслідуванням його, зі слів заявника, за расовою ознакою, та приїхав до України. 4 січня 2007 року заявника затримали працівники міліції, і лише 8 січня заявнику надали можливість зустрітися із адвокатом. Каховський міськрайонний суд Херсонської області 10 січня 2007 року постановив взяти заявника під варту до завершення процедури екстрадиції. Європейський Суд 16 січня 2007 року надав Уряду України рекомендацію не видавати заявника до розгляду його справи по суті. Екстрадиція була призупинена. 5 лютого прокуратура Горностаївського району Херсонської області подала до місцевої міліції подання з проханням застосувати до працівників міліції, що затримували заявника, дисциплінарні стягнення за халатне виконання своїх обов'язків. Наказами від 20 лютого та 15 березня міліціонерам було винесено усне попередження, формальне засудження та позбавлення місячної премії. 19 квітня 2007 року Генеральна прокуратура Туркменістану повідомила владу України, що права заявника після його екстрадиції будуть дотримані, а також відмітили, що смертна кара в їх країні відмінена.

Суд встановив, що у випадку екстрадиції заявнику може загрозувати катування та нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження чи покарання з боку правоохоронних органів; у національному законодавстві немає механізму оскарження рішення про екстрадицію на підставі загрози нелюдського поводження та достатньо зрозумілої, чіткої та передбачуваної процедури, яка б дозволяла уникнути ризику свавільного затримання з метою екстрадиції; відсутні правові норми,

які б дозволили заявнику оскаржити в суді законність тримання під вартою з метою екстрадиції.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 13, статті 5 § 1 (f) та 4 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 9, 29, 55, 92, Конституції України, статті 61, 62 Конвенції країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (далі - Мінська конвенція), глава 31 Цивільного процесуального кодексу України від 1963 року, стаття 2, п. 7 Розділу VII прикінцевих положень Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року, статті 106, 148, 165-2, 382 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року, статті 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, Постанова № 4 Пленуму Верховного Суду від 25 квітня 2003 року «Про судову практику по застосуванню запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою і продовження терміну утримання під вартою під час дізнання та досудового слідства».

Основні тези:

«У своїй практиці Суд уже визначив, що екстрадиція особи Договірною державою може стати підставою для порушення питання про застосування статті 3 і, отже, про відповідальність цієї держави за Конвенцією, якщо доведено наявність суттєвих підстав вважати, що в разі екстрадиції така особа наразиться в державі, якій її видають, на реальний ризик зазнати поведження, забороненого статтею 3. Визначення такої відповідальності неминуче потребує оцінки умов у запитуючій країні з погляду вимог статті 3 Конвенції. Однак питання не полягає в оцінці або встановленні відповідальності запитуючої країни згідно із загальним міжнародним правом, Конвенцією чи якимсь іншим договором. Відповідальність, яка при цьому визначається або може бути визначена згідно з Конвенцією, – це відповідальність запитованої Договірної держави, яка видає особу за дії, вчинення яких стає безпосередньою причиною того, що особа наражається на ризик зазнати забороненого нелюдського поведження» (§ 66)

«Відповідний засіб юридичного захисту має бути для затриманої особи доступним під час її перебування під вартою і надавати їй можливість домогтися невідкладного судового контролю законності тримання її під вартою та, за відповідних обставин, - домогтися свого звільнення. Існування засобу юридичного захисту, якого вимагає стаття 5 § 4, має бути достатньо визначеним як на практиці, так і в теорії, інакше такому засобу не вистачатиме доступності та ефективності, які потребуються для цілей цього положення» (§ 125)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-89161>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1263312819>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду Вінницької області від 30 серпня 2010 року, справа № 10 - 320/2010 та рішення в справі № 10-319/2010, судді: Дедик В.П., Старинець Ю.В. та Пікановський Б.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10990935>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10990934>

Теза із рішень: *«...Відповідно до рішень Європейського суду з прав людини... відсутнє законодавче регулювання процесу екстрадиції, зокрема, спеціальна процедура затримання та тримання осіб під вартою з метою екстрадиції. На цій підставі тримання заявників під вартою з метою екстрадиції у рішеннях Європейського суду було визнано незаконним і таким, що прямо суперечить статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (право на свободу та особисту недоторканість), учасницею якої є Україна...»*

2) рішення Київського апеляційного адміністративного суду від 26 листопада 2008 року, справа № 22-а-34546\2008 р., судді: Саприкіна І.В., Маслій В.І. та Бараненко І.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3228182>

Теза із рішення: *«Поряд з цим, Європейським судом з прав людини постановлено рішення від 23 жовтня 2008 року у справі Солдатенко*

проти України (заява № 2440/07). При розгляді вказаної справи Європейським судом з прав людини було встановлено, що заявника було затримано на підставі постанови про міжнародний розшук, виданої Туркменською владою, і про це йому повідомили у день затримання. Йому також повідомили, що кримінальна справа проти нього розслідується в Туркменістані, а не в Україні. У той же день Херсонське управління міліції отримало офіційне прохання туркменської влади про тимчасовий арешт на підставі статті 61 Мінської конвенції. 10 січня 2007 року Каховський суд взяв заявника під варту до закінчення процедури екстрадиції. 30 січня 2007 року Генеральна прокуратура України отримала офіційний запит від Генеральної прокуратури Туркменістану про екстрадицію заявника з метою кримінального перслідування. Суд звернув увагу, що Мінська конвенція, яка є складовою частиною законодавства України, передбачає тимчасовий арешт особи, що розшукується, з метою її ймовірної екстрадиції до запитуваної держави навіть до офіційного запиту про екстрадицію (п. 99 рішення). Суд також взяв до уваги посилання Уряду України, що Мінська конвенція, як частина національного правопорядку може слугувати правовою підставою для процедури екстрадиції і для тримання під вартою з метою екстрадиції. Проте стаття 5 § 1 (f) Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року також вимагає, щоб тримання під вартою з метою екстрадиції здійснювалося «відповідно до процедури, встановленої законом». Мінська конвенція не передбачає окремої процедури, якої має дотримуватися запитувана держава і яка б могла забезпечити гарантії проти свавілля (п. 112). Тому Суд дійшов висновку, що українське законодавство не передбачає процедури, яка б була достатньо зрозумілою, точною і передбачуваною у своєму застосуванні, щоб усунути загрозу свавільного тримання під вартою в очікуванні екстрадиції. Відповідно, було порушено статтю § 1 (f) Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року (п. 114)...»

3) рішення Волинського окружного адміністративного суду від 11 листопада 2013 року, справа № 803/2121/13-а, суддя Валюх В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35308272>

Теза із рішення: «...У пункті 111 рішення від 23 жовтня 2008 року

у справі «Солдатенко проти України» (заява № 2440/07) Європейський суд з прав людини значив, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Встановлюючи, що будь-яке позбавлення свободи має здійснюватися «відповідно до процедури, встановленої законом», пункт 1 статті 5 не просто відсилає до національного закону; як і словосполучення «згідно із законом» і «встановлені законом» у пункті другому статей 8-11, він також стосується «якості закону», вимагаючи від закону відповідності принципів верховенства права – ця ідея пронизує всі статті Конвенції. При цьому «якість закону» означає, що у випадку, коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні – для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля...»

4) рішення Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 09 вересня 2014 року, справа №333/861/14-ц, суддя Піх Ю.Р.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40483142>

Теза із рішення: «...Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Солдатенко проти України» (п.113) та рішенні у справі «Мироненко і Мартенко проти України» (п.55) вказав на те, що постанови Пленуму Верховного Суду не мають сили закону і не є обов'язковими до виконання судами та правоохоронними органами. Суд не може застосувати роз'яснення законодавства, якщо такі роз'яснення суперечать нормам Декларації прав дитини, Конвенції про права дитини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. Суд зважає також на те, що проти задоволення позову з мотивів забезпечення дотримання прав дитини заперечував орган опіки і піклування, про що його представником зазначено у письмовій заяві. При вирішенні справи слід керуватися пріоритетом забезпечення права дитини на житло, якому кореспондує обов'язок держави сприяти тому, щоб жодна дитина не була свавільно виселена без надання іншого приміщення...».

Право на належну медичну допомогу

Яковенко проти України, № 15825/06, 25 жовтня 2007 року
(див. Неналежні умови утримання)

Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року

Фактичні обставини справи: 6 червня 2001 року працівники Комінтернівського районного відділку міліції міста Харкова затримали заявника за підозрою у вчиненні вбивства та грабежу. Заявник стверджував, що він був затриманий на день раніше. 8 червня його допитали. Він заявив, що не потребує послуг адвоката. Наступного дня його привезли до міста Києва та помістили до Мінського ізолятору тимчасового тримання. Прокуратура Мінського району 12 червня взяла заявника під варту на тій підставі, що заявник міг втекти та завадити правосуддю. Строк тримання під вартою був продовжений 2 серпня 2001 року до 4 місяців, так як це потрібно було для «проведення великомасштабного розслідування». Апеляційний суд міста Києва продовжив строк тримання під вартою до 8 грудня з урахуванням «інформації про особистість заявника» та тяжкості вчиненого діяння. 9 грудня апеляційний суд прийняв рішення про необхідність тримання заявника під вартою до судового розгляду, так як у випадку його звільнення він може завадити відправленню правосуддя. 16 січня 2002 року заявник був покараний за невстановлене порушення та поміщений до карцеру слідчого ізолятору, де сильно простудився. У березні 2003 року заявник почав кашляти. У 20-х числах серпня його оглянули лікарі та встановили діагноз – інфантильний туберкульоз, плеврит та перелом лівого ребра. Стан здоров'я його погіршувався. Верховний Суд України 24 квітня 2003 року залишив в силі рішення від 09 грудня 2002 року за такого ж мотивування. 18 липня апеляційний суд задовольнив клопотання прокуратури про продовження тримання заявника під вартою, а заявникові у відповідь на його

клопотання було відмовлено у звільненні. Верховний Суд України 17 вересня 2003 року продовжив строк тримання під вартою до 12 місяців за поданням прокурора Оболонського району міста Києва, мотивувавши це серйозністю обвинувачень. Згодом цей суд ще двічі продовжував строк тримання заявника під вартою. Адміністрація слідчого ізолятора 5 лютого 2004 року звернулася до слідчого із проханням розглянути можливість заміни запобіжного заходу заявникові у зв'язку із станом здоров'я та необхідністю проходження ним стаціонарного лікування. Однак заявника не звільнили з-під варти. В жовтні того ж року на запит суду адміністрація слідчого ізолятора надала довідку, що заявник може брати участь у судових засіданнях та стан здоров'я його задовільний. 3 грудня 2004 року заявника було визнано винуватим та засуджено до довічного позбавлення волі. Верховний Суд України 24 травня 2005 року залишив вирок в силі, а 30 травня відхилив прохання заявника про виключний перегляд його справи.

Суд встановив, що заявнику не надавалася належна медична допомога, що призвело до погіршення загального стану здоров'я; були відсутні ефективні засоби юридичного захисту щодо оскаржуваної належної медичної допомоги; тримання заявника під вартою в певні періоди було незаконним, оскільки в рішеннях суду було відсутнє обґрунтування застосовності законодавчо визначених підстав для тримання особи під вартою; суди не розглянули клопотання заявника про зміну запобіжного заходу у зв'язку зі станом здоров'я та ні на якому етапі національна влада не розглядала альтернативні міри запобіжного заходу; тривале тримання під вартою без яких-небудь вагомих причин, коли національна влада просто посилається на тяжкість обвинувачення, не відповідає вимогам конвенційного права на свободу.

Представники заявника в Суді: адвокати Ірина Бойкова та Людмила Панкратова.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 §§ 1 та 3, статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 55 Конституції України, статті 165-3, 156, 218 Кримінального процесуального кодексу України.

Основні тези:

«...щодо того, що проблема умов тримання під вартою та ствердження відсутності належної медичної допомоги мала явно системний характер...» (§ 87)

«Хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним чинником, він не завжди є вирішальним. На додаток до цього Суд має переконатись, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідає меті статті 5 § 1 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи. Суд також має з'ясувати, чи відповідає сам національний закон Конвенції включно із загальними принципами, які викладені чи впливають з неї...» (§ 111)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101173>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1289487143>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 05 жовтня 2011 року, справа № 4-48/2011, суддя Волкова О. І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18733648>

Теза із рішення: «...Зазначаючи, що порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у рішеннях Європейського суду «Білий проти України», «Корнев і Карпенко проти України», «Петухов проти України», «Болдирєв проти України», «Прокопенко проти України», «Осипенко проти України», «Моллорич проти України», «Хайредінов проти України», констатувалося Європейським судом з огляду на відсутність у рішеннях суду щодо тримання особи під вартою обґрунтування застосовності законодавчо визначених підстав для тримання особи в контексті обставин конкретної справи. Зокрема, це полягає у перерахуванні визначених законом підстав тримання під вартою без зазначення, що саме з обставин справи змусило суд дійти такого висновку та відсутності у рішеннях, щодо продовження тримання особи під вартою аналізу актуальності ризиків, які на початку слідства були підставою для взяття під варту...»

2) рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 18 жовтня 2011 року, справа № 10–272/11, судді: Гребенюк В. І., Погорелова Г.М. та Рудяк А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20506322>

Теза із рішення: «...Відмовляючи в задоволенні подання, суддя в постанові зазначив, що посилання слідчого щодо обсягу проведених слідчих дій у певний проміжок часу, не відповідають матеріалам справи і не ґрунтуються на вимогах національного законодавства та практиці Європейського суду з прав людини щодо порушення п. 3 статті 5 Конвенції, а саме: на рішення Європейського суду «Білий проти України», «Корнев і Карпенко проти України», «Петухов проти України», «Болдирев проти України», «Прокопенко проти України», «Осипенко проти України», «Молодорич проти України», «Хайредінов проти України», в яких Європейським судом констатувалося про відсутність у рішеннях суду обґрунтування застосовності законодавчо визначених підстав для тримання особи під вартою в контексті обставин конкретної справи...»

Логвиненко проти України, № 13448/07, 14 жовтня 2010 року

Фактичні обставини справи: у період з 2001 по 2008 роки медична допомога, що надавалася заявникові у зв'язку із його захворюванням на ВІЛ та туберкульоз, була неналежною. Зокрема, лікування ВІЛ взагалі не проводилося. Більше того, йому відмовляли провести аналіз крові для встановлення кількості CD-4 імунних клітин. Декілька разів йому говорили, що він не зможе пройти антивірусну терапію, поки не пройде успішного лікування туберкульозу. З червня 2001 року заявника лікували від туберкульозу, але це лікування було неефективним. Окрім того, одужанню заважали фізичні умови перебування його під вартою в слідчому ізоляторі, так як умови в камерах там були неналежними. А в ізоляторі тимчасового тримання заявник навіть був змушений спати на голому матраці, без постільної білизни, у нього не було можливості митися, голитися та гуляти на свіжому повітрі, було вологе повітря, стіни покриті грибок та пліснявою, питна вода була іржавою, було холодно. Внаслідок поганих умов утримання заявник захворів бронхітом та пневмонією, а захворювання

на туберкульоз стало хронічним. Заявник неодноразово скаржився у різні державні інституції щодо неналежних умов утримання на ненадання йому адекватної медичної допомоги, але все це було безрезультатним. У вересні 2006 року працівники Львівської прокуратури звернулися до адміністрації Сокальської колонії № 47 з проханням вжити термінових заходів для проходження заявником повного медичного обстеження. Після цього у листопаді 2006 року заявника направили до лікарні Херсонської тюрми № 61, але після переведення його медичне обслуговування не покращилося, а лікування ВІЛ так і не проводилося.

Суд встановив, що в цілому, у світлі висновків, що стосуються відсутності комплексного підходу до медичного спостереження за заявником, неефективного або відсутнього лікування туберкульозу та ВІЛ, та нездатності забезпечити фізичні умови, розумно адаптовані до процесу одужання заявника, державна влада не зробила щодо заявника того, що можна було б розумно очікувати від неї; були відсутні ефективні та доступні засоби юридичного захисту в рамках внутрішнього законодавства щодо скарг заявника на його лікування та умови тримання під вартою.

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 55 Конституції України, стаття 248-1 Цивільно-процесуального кодексу України, стаття 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, стаття 17 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» від 5 липня 2001 року, п. 14 Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 25 травня 2000 року № 120 «Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД», п.п. 2.1, 2.3 Наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005 року № 186/607 «Про організацію антиретровірусної терапії хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», п.п. 6.1, 6.6.1, 6.6.4, 6.6.4.3, 6.7 Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 січня 2005 року N 45 «Про затвердження протоколу

надання медичної допомоги хворим на туберкульоз».

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-100972>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1287748225>

Основні тези:

«Згідно з застосовними рекомендаціями лікування ВІЛ-інфекції у пацієнтів, хворих на туберкульоз, має розпочинатись негайно, якщо у пацієнта рівень CD-4 лімфоцитів, який рекомендується перевіряти кожні кілька місяців, падає нижче певного граничного показника» (§ 73)

«Як передбачено в застосовних рекомендаціях, особливо важливим в лікуванні туберкульозу є дотримання спеціального режиму гігієни та руху. Суд передусім зазначає, що згідно із законодавством України лікування туберкульозу проводиться у спеціалізованих лікувальних закладах» (§ 74)

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Святошинського районного суду міста Києва від 19 лютого 2015 року, справа № 759/13557/14-к, суддя Дячук С.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42781196>

Теза із рішення: *«...ЄСПЛ у низці справ проти України, в яких скарги заявників стосувалися незабезпечення адекватного лікування під час тримання під вартою, встановив існування у національній пенітенціарній системі такої проблеми системного характеру (див., напр., рішення у справах «Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine), пп. 69-71, «Коктиш проти України» (Koktysh v. Ukraine), п. 86, «Похлебін проти України» (Pokhlebin v. Ukraine), заява № 35581/06, пп. 41-42, від 20 травня 2010 року, «Логвиненко проти України» (Logvinenko v. Ukraine), заява № 13448/07, пп. 57-58, від 14 жовтня 2010 року)...»*

2) рішення Святошинського районного суду міста Києва від 01 листопада 2013 року, справа № 759/16293/13-к, суддя Дячук С.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34489103>

Теза із рішення: «...ЄСПЛ у низці справ проти України, в яких скарги заявників стосувалися незабезпечення адекватного лікування під час тримання під вартою, встановив існування у національній пенітенціарній системі такої проблеми системного характеру (див., напр., рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 69-71, «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), п. 86, «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява № 35581/06, пп. 41- 42, від 20 травня 2010 року, «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, пп. 57- 58, від 14 жовтня 2010 року). ЄСПЛ неодноразово повторював, що надання необхідної медичної допомоги особам у місцях тримання під вартою є обов'язком держави (рішення від 18 грудня 2008 року у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, пп. 72-74). Встановлюючи те, чи виконали державні органи свої обов'язки з надання медичної допомоги особі, яка перебуває під вартою і під їхнім контролем, суд має оцінити якість медичних послуг, наданих такій особі з урахуванням стану її здоров'я та «практичних вимог ув'язнення», і, якщо її було позбавлено адекватної медичної допомоги, з'ясувати, чи становило це нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження на порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справах «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, п. 78, від 4 жовтня 2005 року, «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року, «Євген Олексєєнко проти Росії» (*Yevgeniy Alekseyenko v. Russia*), заява № 41833/04, п. 104, від 27 січня 2011 року)...»

Неналежні умови утримання

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиція))

Іглін проти України, № 39908/05, 17 лютого 2012 року
(див. Право на захист)

Олександр Володимирович Смірнов проти України, № 69250/11, 13 березня 2014 року
(див. Право на захист)

Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року
(див. Право на приватне та сімейне життя)

Яковенко проти України, № 15825/06, 25 жовтня 2007 року

Фактичні обставини справи: 17 червня 2003 року заявника затримали під час іспитового строку за вчинення крадіжки зі взломом. У відділку заявника жорстоко побили працівники міліції з метою отримання зізнання. 18 червня його допитали та він зізнався у вчиненні грабежу. Під час медичного огляду 21 червня 2003 року у Севастопільській міській лікарні № 1 у заявника було встановлені тілесні ушкодження на лівому бедрі та сідниці. Після надання першої медичної допомоги його відвезли до Севастопольського міського ізолятору тимчасового тримання. За рішенням суду 27 липня його було взято під варту та поміщено до слідчого ізолятору. В ході судового розгляду він відмовився від свого зізнання, вказуючи, що воно було надано під тиском. Розслідування прокуратури цього факту завершилося відмовою в порушенні кримінальної справи щодо міліціонерів. Оскільки суд, прокуратура та міліція, що розглядали його кримінальну справи знаходилися у Севастополі, то його щомісяця перевозили з Сімферопольського слідчого ізолятору до Севастопольського ІТТ. Він там в

загальному провів близько 1 року. Зокрема там були дуже малі, завжди переповнені камери, що змушувало спати по черзі, було погане харчування. Заявник там захворів на туберкульоз. Перевозили заявника в нестерпних умовах: в тісній міліцейській машині по 30 осіб, а потім поміщали у переповнені вагони, не надаючи води та їжі під час дороги. 20 квітня 2004 року заявника було визнано винуватим. Вирок було скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд, в результаті якого його засудили за крадіжку до 3 років та 7 місяців позбавлення волі. Заявник оскаржив вирок та просив пом'якшити покарання. Апеляційна інстанція зменшила строк до 3 років 6 місяців та 1 дня. Заявник не звертався до касаційної інстанції. 28 квітня Європейський суд з прав людини виніс рекомендацію Уряду України по Правилу 39 щодо необхідності надати заявникові належне медичне лікування. Заявника відвезли до Севастопольського протитуберкульозного диспансеру, а також йому була надана терапія як ВІЛ-пацієнту у Севастопольському міському центрі по боротьбі зі СНІДом.

Суд встановив, що умови тримання заявника під вартою в Севастопольському ІТТ становили поведження, яке принижує гідність; не надання заявникові вчасної і належної медичної допомоги, якої він потребував як ВІЛ-інфікований і хворий на туберкульоз, становило нелюдське і таке, що принижує гідність, поведження; умови транспортування заявника з Севастопольського ІТТ до Сімферопольського СІЗО перевищили мінімальний рівень жорстокості; стосовно скаргу заявника на умови тримання під вартою він не мав ефективного і доступного засобу юридичного захисту.

Представник заявника в Суді: адвокат Іван Ткач.

Суд визнав порушення статті 3 та статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 8, 2, 4, 55, 63 Конституції України, статті 1, 4, 7, 9, 11, 17, 22 Закону України «Про попереднє ув'язнення», статті 236-1, 236-2 Кримінально-процесуального кодексу України, розділ 17 Закон України «Про боротьбу з туберкульозом» від 5 липня 2001 року, п.п. 2.1, 3.1, 3.2.1, 3.5, 3.6 Наказу № 186/607 Міністерства охорони здоров'я та Державного департаменту виконання покарань від 15 листопада 2005 року

«Про анти-ретровірусне лікування осіб з ВІЛ / СНІД, які утримуються в СІЗО».

Основні тези:

«Суд також нагадує, що на органи влади покладено обов'язок забезпечувати охорону здоров'я осіб, позбавлених свободи. Ненадання належної медичної допомоги може становити поводження, несумісне з гарантіями статті 3» (§ 80)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82987>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1201779555>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Першотравневого районного суду міста Чернівці від 27 березня 2014 року, справа № 725/7139/13-к, суддя Галичанський О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37894743>

Теза із рішення: *«.....Відповідно до позиції Європейського суду з прав людини... ненадання своєчасної і належної медичної допомоги прирівнюється до нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і є порушенням статті 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Практика Європейського суду з прав людини є джерелом права і національні суди зобов'язані застосовувати її при розгляді справ. За наведених обставин суд вважає, що виправлення обвинуваченого ОСОБА_2 можливе без його ізоляції від суспільства і до покарання, яке буде присуджено обвинуваченому доцільно застосувати норми статей 75 і 76 КК України, що зможе запобігти вчиненню ОСОБА_2 протиправних дій в подальшому...»*

2) рішення Першотравневого районного суду міста Чернівці від 26 квітня 2014 року, справа № 1-414/2012, та рішення від 07 серпня 2013 року, справа № 725/2412/13-к, суддя Стоцька Л. А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30977886>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32881812>

Теза із рішення: *«...Доступ до медичної допомоги, що передбачає також і вільний вибір лікаря, є одним з мінімальних стандартів, який визначений Європейським Комітетом із запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, відносно підданих арешту в СІЗО. Позиція Європейського суду в цьому питанні також чітко визначена в низці рішень, зокрема, в справах Кучерук проти України, Яковенко проти України та інших: ненадання своєчасної та належної медичної допомоги прирівнюється до нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і є порушенням статті 3 Конвенції. Європейська конвенція є частиною внутрішнього законодавства...»*

3) рішення Донецького окружного адміністративного суду від 18 листопада 2009 року, справа № 2а-26945/08/0570, суддя Козаченко А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6877646>

1) рішення Вищого адміністративного суду України від 20 грудня 2012 року, справа № К-22546/10, судді: Гаманк О.І., Білуга С.В. та Загородній А.Ф

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28205512>

Теза із рішень: *«У Рішенні Європейського суду з прав людини... зазначено, що на органи влади покладено обов'язок забезпечувати охорону здоров'я осіб, позбавлених свободи. Ненадання належної медичної допомоги може становити поводження, несумісне з гарантіями статті 3 Конвенції, у відповідності з якою нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню...»*

2) рішення Донецького окружного адміністративного суду від 13 листопада 2009 року, № 2-а-33198/08/0570, суддя Могильницький М.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6898825>

Теза із рішення: *«...Судом також зазначається, що попри інформацію представника ДМУ ГУМВС України в Донецькій області про отриману позивачем медичну допомогу в умовах ІТТ її рівень не може*

відповідати задекларованому у статті 17 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз». Крім того, судом зазначається, що у Рішенні Європейського Суду з прав людини по справі «Яковенко проти України» вказано, що на органи влади покладено обов'язок забезпечувати охорону здоров'я осіб, позбавлених свободи. Ненадання належної медичної допомоги може становити поводження, несумісне з гарантіями статті 3 Конвенції, у відповідності з якою нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню...»

Погані умови перевезення

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Тримання під вартою з метою екстрадиції

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Крейдич проти України, № 48495/07, 10 грудня 2009 року
(див. Компенсація за незаконне затримання та тримання під вартою)

Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Дубовик проти України, № 33210/07; 41866/08, 15 жовтня 2009 року

Фактичні обставини справи: в лютому 2005 року заявниця переїхала з Білорусі до України. 10 березня 2006 року заступник Генерального прокурора Білорусі виніс постанову про взяття заявниці під варту за підозрою у торгівлі людьми за обтяжуючих обставин та участі в організованій злочинній групі. Заявниця була затримана в Києві 27 липня 2007 року на підставі міжнародного ордеру на арешт та листа Білоруського бюро Інтерполу, в якому просили знайти та затримати заявницю з метою екстрадиції до Білорусі. Заявниця була розлучена зі своєю дитиною, якій виповнився один місяць. Голосіїв-

ський районний суд міста Києва виніс постанову про взяття її під варту на 40 днів до отримання офіційного запиту про екстрадицію від влади Білорусі. Через два дні заявниця звернулася з проханням надати їй статус біженця в Україні. Заявниці декілька разів продовжували строк тримання під вартою. Європейський суд з прав людини виніс рішення по Правилу 39 з рекомендацію Уряду України не видавати заявницю до Білорусії до розгляду його справи по суті. Влада Білорусі завірила Уряд України, що до заявниці не буде застосоване жорстоке поводження в порушення статті 3 Конвенції. 6 березня 2008 року заявниця отримала статус біженця. Її адвокат звернувся до суду з проханням про звільнення з-під варту. Генеральна прокуратура подала позов до адміністративного суду з проханням скасувати рішення Комітету ВРУ з питань національностей та релігії про надання заявниці статусу біженця. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні вимог прокуратури, однак апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та вищеназване рішення Комітету. 23 лютого 2009 року Генеральна прокуратура Білорусії повідомила, що максимальний строк тримання під вартою, 18 місяців, минув і тримання під вартою було замінне заявниці на підписку про невиїзд, у зв'язку з чим просили залишити прохання про екстрадицію без задоволення та звільнити заявницю. За два дні заявниця була уже звільнена за постановою Генерального прокурора України.

Суд встановив, що тримання під вартою заявниці «в цілях екстрадиції» в період з 5 березня по 18 квітня 2008 року, після отримання нею статусу біженця, а також відсутність передбаченої законом можливості оскаржити рішення про взяття під варту до закінчення процедури екстрадиції та відсутність процедури отримання компенсації порушують право на свободу в різних його проявах.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1, 4 та 5 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 2481 Цивільно-процесуального кодексу України від 1963 року, статті 2, 17, 117 Кодексу України про адміністративні правопорушення, статті 19, 20, 21 Закону України «Про прокуратуру», стаття 3

Закону України «Про біженців», статті 1, 2, 3, 4 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Основні тези:

«...попри суттєві зміни обставин та очевидну відсутність підстав для тримання заявника під вартою, внаслідок встановленої Судом заборони видачі, національні суди декілька разів відмовлялися розглядати обґрунтованість її тримання під вартою, на підставі того, що було прийняте остаточне та таке, що вступило в силу судове рішення... яке приписувало тримання заявника під вартою до закінчення процедури екстрадиції... заперечуючи таким чином право заявника на перегляд законності її тримання під вартою... » (§ 67)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95081>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1264584908>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду Вінницької області від 30 серпня 2010 року, справи № 10-320/2010; 10 – 319/2010, судді: Дедик В.П., Старинець Ю.В. та Пікановський Б.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10990935>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10990934>.

Теза із рішень: *«...в Україні відсутнє законодавче регулювання процесу екстрадиції, зокрема, спеціальна процедура затримання та тримання осіб під вартою з метою екстрадиції. На цій підставі тримання заявників під вартою з метою екстрадиції у рішеннях Європейського суду було визнано незаконним і таким, що прямо суперечить статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (право на свободу та особисту недоторканість), учасницею якої є Україна...».*

Камишев проти України, № 3990/06, 20 травня 2010 року

Фактичні обставини справи: в 2003 році заявник був свідком в одній із кримінальних справ у Білорусі в ході кампанії «по боротьбі з корупцією та правопорушеннями з боку державних посадових осіб». Восени 2003 року працівники правоохоронних органів Білорусі чинили на нього тиск, щоб він надав покази проти колишнього заступника начальника митного комітету Білорусі, погрожуючи в разі відмови піддати його переслідуванню. В грудні 2004 року заявник приїхав до своєї бабусі до міста Житомира, Україна. На початку 2005 року він отримав посвідку на проживання в Україні. Водночас в Білорусі була порушена кримінальна справа відносно заявника і 7 липня 2005 року був виданий міжнародний ордер на його арешт. Заявника затримали в Житомирі 29 липня працівники відділу по боротьбі з організованою злочинністю МВС України та помістили його до Житомирського ізолятору тимчасового тримання. 16 серпня Генеральна прокуратура України винесла постанову про екстрадицію заявника, яка була оскаржена представником заявника до Печерського районного суду міста Києва. Скарга була задоволена 2 вересня того ж року і 8 серпня заявника звільнили. Генеральна прокуратура України оскаржила це судові рішення. 13 жовтня заявник був направлений на лікування до спеціалізованої нейрохірургічної клініки в місті Києві, однак він не пройшов лікування, а зник в невідомому напрямку і з того часу про нього немає відомостей. Апеляційний суд 10 листопада 2005 року скасував рішення суду першої інстанції, оскільки Печерський районний суд міста Києва не міг розглядати рішення про екстрадицію, так як це не в його юрисдикції.

Суд встановив, що були відсутні достатні юридичні підстави для тримання заявника під вартою з метою екстрадиції та систематичного перегляду законності його утримування.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1 (f) та 4 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: Європейська конвенція про екстрадицію 1957 року, Конвенція СНД про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року («Мінська Конвенція»).

Основні тези:

«Суд зазначає, що міжнародні документи свідчать про наявність серйозних побоювань щодо ситуації з правами людини в Білорусі, зокрема, у зв'язку з політичними правами і свободами...» (§ 44)

«Суд повторює, що раніше він вже зазначав відсутність в Україні ефективних національних засобів правового захисту у зв'язку з умовами утримання під вартою, і що це є структурною проблемою...» (§ 47)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98784>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1275847076>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Новік проти України, № 48068/06, 18 грудня 2008 року

Фактичні обставини справи: 30 листопада 2006 року заявника задержали працівники міліції в місті Києві на підставі міжнародного ордеру на арешт, виданого Генеральною прокуратурою Білорусі. 1 грудня того ж року заявника було взято під варту за рішенням Печерського районного суду міста Києва. Заявник оскаржив це рішення, однак його апеляція була залишена без задоволення. 8 грудня 2006 року влада Білорусі звернулася до України з проханням видати заявника. Заступник Генерального прокурора України інформував Генеральну прокуратуру Білорусі, що заявника не буде піддано екстрадиції на тій підставі, що відповідно до українського законодавства обвинувачення, які були пред'явлені заявникові у Білорусі, не тягнуть за собою покарання у вигляді позбавлення волі. Відповідно 27 грудня 2006 року заявника звільнили з-під варту.

Суд встановив, що українське законодавство не передбачає, достатньо зрозумілої, чіткої та передбачуваної у своєму застосуванні процедури для екстрадиції осіб, щоб уникнути будь-якого ризику свавілля.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 § 1 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 9, 29, 55, 92, Конституції України, статті 61, 62 Конвенції країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (далі – Мінська конвенція), глава 31, стаття 248-1 Цивільного процесуального кодексу України від 1963 року, стаття 2, п. 7 Розділу VII прикінцевих положень Кодексу адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року, статті 106, 148, 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року, стаття 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, Постанова № 4 Пленуму Верховного Суду від 25 квітня 2003 року «Про судову практику по застосуванню запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою і продовження терміну утримання під вартою під час дізнання та досудового слідства».

Основні тези:

«...коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні статті 5 § 1 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні - для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля...» (§ 19)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90332>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1230221030>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 18 травня 2015 року, справа № 387/488/15-к, суддя Майстер І. П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44216272>

2) рішення Голосіївський суд міста Києва від 05 червня 2015 року, справа № 752/9073/15-ц, суддя Чередніченко Н.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45001191>

Теза із рішень: *«...коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні статті 5 § 1 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля...»*

Пузан проти України, № 51243/08, 18 лютого 2010 року

Фактичні обставини справи: заявник уже був двічі засуджений в Білорусі за вчинення правопорушень, пов'язаних із наркотичними засобами. Другого разу він був засуджений до 4 років та 3 місяців позбавлення волі. Після відбуття частини покарання заявника умовно-достроково звільнили. Радянське районне відділення міліції міста Мінська порушило 1 квітня 2006 року кримінальну справу відносно заявника за обвинуваченням у незаконному придбанні психотропної речовини. Був виданий міжнародний ордер на арешт. 29 вересня заявника затримали працівники міліції в місті Севастополі. А 30 вересня 2008 року Залізничний районний суд міста Севастополя виніс постанову про взяття заявника під варту в очікуванні на екстрадицію до Білорусі. 17 жовтня Україна отримала запит на екстрадицію. Водночас Європейський Суд надав Уряду України рекомендацію не видавати заявника до розгляду його справи по суті. Апеляційний суд залишив без змін рішення суду першої інстанції щодо тримання заявника під вартою. 26 грудня 2008 року районний суд відмовив у задоволенні клопотання заявника щодо зміни запобіжного заходу. Апеляційний суд у відповідь на скаргу заявника вказав, що уже розглядав його апеляцію з цього питання і не буде знову це вивчати. На момент винесення цього рішення Судом заявник знаходився ще під вартою.

Суд встановив, що у національному законодавстві відсутня належна законодавча база для утримання під вартою заявників в очікуванні екстрадиції та регулярний перегляд законності їх утримання під вартою, а тому утримування заявника під вартою було незаконним.

Представник заявника в Суді: юрист Айгуль Муканова.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1 (f) та 4 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 9, 29, 55, 92, Конституції України, статті 61, 62 Конвенції країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (Мінська конвенція), глава 31, стаття 248-1 Цивільного процесуального кодексу України від 1963 року, стаття 2, п. 7 Розділу VII прикінцевих положень Кодексу адміністративного судочинства України 2005 року, стаття 106, 148, 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, стаття 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, Постанова № 4 Пленуму Верховного Суду від 25 квітня 2003 року «Про судову практику по застосуванню запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою і продовження терміну утримання під вартою під час дізнання та досудового слідства».

Основні тези:

«При визначенні того чи є зрозумілим, що заявник буде підданий реальному ризику в результаті видачі, постраждає від поведження, забороненого статтею 3, Суд буде оцінювати в світлі всіх наданих до цього матеріалів та, за необхідності, матеріалів, отриманих proprio motu (за власною ініціативою). В таких справах як ця Суд повинен вивчити передбачувані наслідки направлення заявника в країну-отримувача, враховуючи загальну ситуацію, що там, і його особисті обставини...» (§ 32)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97435>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1278054161>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Світлорусов проти України, № 2929/05, 12 березня 2009 року

Фактичні обставини справи: в листопаді 2000 року в Білорусі була порушена кримінальна справа відносно заявника. Прокуратура міста Гродно вирішила замінити запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд на тримання під вартою. 9 березня 2004 року заявника оголосити в міжнародний розшук. Заявник був затриманий 29 грудня в місті Києві та його взяли під варту 11 січня 2005 року на підставі рішення Печерського районного суду міста Києва. Апеляційний суд залишив скаргу заявника на рішення суду першої інстанції без задоволення. Європейський суд з прав людини 21 січня 2005 року надав Уряду України рекомендацію не видавати заявника до розгляду його справи по суті, наступного дня екстрадиція була призупинена. Заявник оскаржив до суду незаконність тримання під вартою. Дві судові інстанції залишили його скаргу без задоволення. 14 вересня 2005 року заявникові надали статус біженця в Україні, а 9 листопада того ж року його звільнили з-під варті. Генеральна прокуратура України інформувала своїх колег у Білорусі, що заявник не буде виданий.

Суд встановив, що українське законодавство не передбачає достатньо зрозумілої, точної та передбачуваної процедури в застосуванні, щоб уникнути небезпеки довільного утримання під вартою в очікуванні екстрадиції, тому відповідне національне законодавство не в змозі захистити заявника від свавілля та забезпечити його право на отримання компенсації за незаконне утримання під вартою.

Представник заявника в Суді: адвокат Зоя Шевченко.

Суд визнав порушення статті 5 § 1, 4 та 5 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 9, 29, 55, 92, Конституції України, статті 61, 62 Конвенції країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (далі – Мінська конвенція), глава 31, стаття 248-1 Цивільно-процесуального кодексу України 1963 року, стаття 2, п. 7 Розділу VII прикінцевих положень Кодексу адміністративного судочинства України, статті 106, 148, 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, стаття 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, Постанова № 4 Пле-

нуму Верховного Суду від 25 квітня 2003 року «Про судову практику по застосуванню запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою і продовження терміну утримання під вартою під час дізнання та досудового слідства».

Основні тези:

«Вимога щодо «якості закону» відповідно до статті 5 § 1 означає, що у випадках, коли національне законодавство дозволяє позбавлення волі, ця процедура повинна бути досить зрозумілою, точною і передбачуваною в застосуванні, з тим щоб уникнути небезпеки свавілля» (§ 47)

«Засоби правового захисту, як того вимагає стаття 5 § 4, повинні бути достатньо визначеними не тільки в теорії, а й на практиці, в іншому випадку вони не будуть доступними й ефективними, як це необхідно для цілей цього положення. Доступність засобів правового захисту передбачає, зокрема, що обставини, добровільно створені державними органами, повинні давати заявнику реальну можливість використовувати засоби правового захисту» (§ 57)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91750>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –
<http://precedent.in.ua/index.php?id=1237925250>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду Вінницької області від 30 серпня 2010 року, справа № 10-320/2010 та рішення в справі № 10-319/2010, судді: Дедик В.П., Старинець Ю.В. та Пікановський Б.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10990935>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10990934>

2) рішення Червонозаводського районного суду міста Харкова від 29 квітня 2013 року, справа № 646/2703/13-к, суддя Блага І.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31434836>

Теза із рішень: *«...Відповідно до рішень Європейського суду з прав людини... в Україні... відсутнє законодавче регулювання процесу екстра-*

диції, зокрема, спеціальна процедура затримання та тримання осіб під вартою з метою екстрадиції. На цій підставі тримання заявників під вартою з метою екстрадиції у рішеннях Європейського суду було визнано незаконним і таким, що прямо суперечить статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (право на свободу та особисту недоторканість), учасницею якої є Україна...»

Незаконне тримання під вартою

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Анатолій Руденко проти України, № 50264/08, 17 квітня 2014 року
(див. Безпідставне тримання під вартою)

Гриненко проти України, № 33627/06, 15 лютого 2012 року
(див. Погане поведження та його розслідування)

Белоусов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року
(див. Заборона катувань)

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року
(див. Заборона катувань)

Кац та інші проти України, № 29971/04, 18 грудня 2008 року
(див. Неefективне розслідування смерті особи)

Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року
(див. Безпідставне тримання під вартою)

Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року
(див. Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні)

Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року
(див. Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні)

Ічин та інші проти України, № 28189/04, 28192/04, 21 грудня 2010 року

Фактичні обставини справи: 31 грудня 2003 року двоє заявників, Ічин та Дмитрієв, неповнолітні, викрали продукти харчування та ку-

хонне приладдя зі шкільної їдальні. 5 січня 2004 року вони були допитані працівниками міліції. Вони зізналися у вчиненні крадіжки та повернули частину викраденого. Слідчий порушив кримінальну справу 7 січня по факту крадіжки, вказавши, що з 30 на 31 грудня невідомі особи вчинили вищезазвану крадіжку. 14 січня 2004 року Нахімовський районний суд міста Севастополя на підставі клопотань слідчого виніс постанову про розміщення заявників до приймальника-розподільника для неповнолітніх. Заявники знаходилися там до 13 лютого 2004 року. Слідчий порушив кримінальну справу щодо заявників 3 березня того ж року за вчинення вищезазваної крадіжки. Батьки неповнолітніх звернулися 3 та 4 березня до голови суду із заявою на принижуюче честь поведження до їх дітей з боку працівників приймальника-розподільника. У своїй відповіді суддя зазначив, що в його повноваження не входить порушувати кримінальну справу. Батьки поскаржилися також до прокуратури, але звітти надійшла відповідь, що немає підстав до проведення розслідування. 26 квітня 2004 року слідчий прийняв рішення про закриття кримінальної справи, так як діти не досягли віку кримінальної відповідальності, та висловив необхідність передачі справи до суду для застосування до них примусових заходів виховного характеру. 14 травня прокурор затвердив це рішення слідчого. Суд розглянув матеріали справи 4 лютого 2005 року та постановив обмежитися покаранням у вигляді винесення їм обом попередження. На момент винесення цього рішення у Суду не було відомостей щодо будь-якого оскарження.

Суд встановив, що поміщення заявників до приймальнику-розподільнику для неповнолітніх було незаконним.

Представник заявника в Суді: адвокат Роман Мартиновський.

Суд визнав порушення статті 5 § 1 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 7-3, 447 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 6, 7 Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» від 24 січня 1995 року, п.п. 1.1, 1.2, 1.3, 5.1, 5.2 Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ № 384, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 року.

Основні тези:

«Суд повторює, що в контексті затримання неповнолітніх розуміння «наглядних заходів виховного характеру» не повинно зводитися лише до шкільного навчання, воно має охоплювати багато аспектів здійснення представниками держави батьківських прав заради благополуччя і для захисту інтересів відповідної особи... як видно із внутрішнього законодавства приймальники-розподільники передбачені для тимчасової ізоляції різних категорій неповнолітніх, у тому числі і неповнолітніх, які вчинили злочин. Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх не передбачають достатньо чітко, що в приймальниках-розподільниках має бути організована освітня робота, а профілактичні та освітні заходи, передбачені цими положеннями, включають у себе тільки збір даних про можливу участь неповнолітніх у злочинній діяльності... Таким чином, Суд вважає, що затримання заявників також не підпадає під допустимі виключення статті 5 § 1 (d)... » (§39)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102362>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1294677447>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року

Фактичні обставини справи: 19 квітня 2005 року 14-ти річну заявницю затримали вдома у матері працівники Дзержинського районного відділку міліції міста Харкова. Міліціонери склали протокол затримання, в якому вказали, що її затримують за підозрою у вчиненні замаху на грабіж у січні 2005 року та у зв'язку із тим, що вона вчинила тяжкий злочин і може втекти. Адвокат заявниці 21 квітня подав скаргу до суду. Того ж дня слідчий надав суду клопотання про взяття заявниці під варту. І суд задовольнив прохання слідчого, мотиву-

вавши це тим, що вона підозрюється у вчиненні тяжкого злочину, приховувалася від слідства, в результаті чого була оголошена в розшук, її мати була позбавлена батьківських прав та не могла забезпечити її явки в судові органи, так як сама є судимою та має алкогольну залежність. Також суд вказав на негативну характеристику на заявницю із школи-інтернату, де вона офіційно перебувала, а саме, що вона має схильність до втеч та має проблеми з поведінкою. Захисник заявниці оскаржив це рішення суду, вказавши, зокрема, що вона хворіє на туберкульоз. Апеляційний суд 25 квітня 2005 року відхилив скаргу адвоката заявниці без її присутності, а лише за участі її захисника. В той же час Держинський районний відділок міліції призупинив розслідування кримінальної справи у зв'язку із станом здоров'я заявниці, вказавши, що всі слідчі дії на той момент уже були проведені. З часом розслідування декілька разів відновлювалося та припинялося. 18 травня суд вирішив направити заявницю на стаціонарне психіатричне обстеження. Прокурор санкціонував 30 травня дострокове звільнення заявниці з-під варти під підписку про невиїзд, посилаючись на її захворювання на туберкульоз, та у зв'язку з тим, що вона потребувала стаціонарного лікування. У невстановлений день заявницю направили на психіатричне обстеження. 24 червня її було виписано із зазначенням, що вона не має ніяких психічних розладів.

Суд встановив, що національна влада не навела достатніх підстав для накладення на чотирнадцятилітню заявницю міру запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, яка відповідно до міжнародних та національних норм повинна застосовуватися лише як крайній захід; саме апеляційний суд вперше вивчив факти на користь звільнення заявниці з-під варти, тому відмова суду забезпечити явку заявниці без якого-небудь прийняттого пояснення на судове засідання 25 квітня 2005 року завдала шкоди справедливості розгляду судом правомірності її утримання під вартою; заявниця не мала можливості отримати компенсацію за своє незаконне затримання, оскільки національні суди не визнали факт її арешту незаконним.

Представник заявника в Суді: адвокат Геннадій Токарев.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1 (с), 3, 4 та 5 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 29 Конституції України, статті 106, 115, 148, 149, 165-2, 205, 434 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, статті 1, 2, 3, 4 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Основні тези:

«Суд повторює, що, коли справа стосується позбавлення волі, особливо важливо дотримуватися загального принципу правової визначеності. Тому вкрай важливо, щоб умови для позбавлення волі були чітко визначені в національному законодавстві, і щоб саме законодавство було передбачуваним у своєму застосуванні і відповідало нормі «законності», встановленої Конвенцією, нормі, яка вимагає, щоб всі права були визначені досить точно, щоб дозволити особі – у разі необхідності, при відповідній консультації – передбачити, до розумного ступеня, наслідки, які може спричинити за собою дана дія» (§ 33)

«Суд зазначає, що для того, щоб позбавлення волі вважалося вільним від свавілля, недостатньо, щоб цей захід застосовувався відповідно до національного законодавства, воно також повинно бути необхідним в конкретних обставинах» (§ 42)

«...під час оцінки особистості заявниці національні суди спирались, перш за все, на її негативні характеристики з школи-інтернату... Крім того, суд не розглянув аргументи про погіршення стан здоров'я заявниці... у випадку її тримання під вартою у звичайному слідчому ізоляторі для дорослих» (§ 46)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108654>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1337541484>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Бориславського міського суду Львівської області від 24 жовтня 2013 року, справа № 438/609/13-к, суддя Посисень Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34414005>

Теза із рішення: «ЄСПЛ, розглядаючи заяви громадян України про порушення вимог статті 5 Конвенції, у переважній більшості справ встановлює порушення Україною вимог положень пунктів 1, 3, 4 зазначеної статті Конвенції, у результаті чого у справі «Харченко проти України» (рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року) зазначив, що порушення Україною положень статті 5 Конвенції мають системний характер. Порушення вимог п. 1 статті 5 Конвенції були констатовані у таких рішеннях ЄСПЛ, винесених у 2011-2012 роках проти України, зокрема: «Новак проти України» (рішення ЄСПЛ від 31 березня 2011 року), «Клішин проти України» (рішення ЄСПЛ від 23 лютого 2012 року), «Ошурко проти України» (рішення ЄСПЛ від 8 вересня 2011 року), «Нечиторук і Йонкало проти України» (рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року), «Харченко проти України» (рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року), «Мокалалл проти України» (рішення ЄСПЛ від 10 листопада 2011 року), «ОСОБА_12 проти України» (рішення ЄСПЛ від 13 жовтня 2011 року), «Паскал проти України» (рішення ЄСПЛ від 15 вересня 2011 року), «ОСОБА_10 проти України» (рішення ЄСПЛ від 20 грудня 2011 року), «ОСОБА_11 проти України» (рішення ЄСПЛ від 23 лютого 2012 року), «М. проти України» (рішення ЄСПЛ від 19 квітня 2012 року), «Савін проти України» (рішення ЄСПЛ від 16 лютого 2012 року), «Смолик проти України» (рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року), «Третьяков проти України» (рішення ЄСПЛ від 29 вересня 2011 року), «Корнейкова проти України» (рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року)...».

Лопатін і Медведський проти України, № 278/03; 6222/03, 20 травня 2010 року

Фактичні обставини справи: 10 липня 1999 року заявників затримали працівники міліції та привезли до міського відділку міліції міста Торез, де їх побили з метою отримання зізнання у вчиненні замаху на пограбування та вбивство. Тримання під вартою заявників не було зареєстровано до 13 липня, а 15 липня їх оглянув судово-медичний експерт, який засвідчив у них легкі тілесні ушкодження, визначивши, що деякі з них були нанесені дубинками, а інші залишилися від одягне-

них наручників. Апеляційний суд Донецької області виніс обвинувальний вирок щодо заявників, встановивши Лопатіну покарання у вигляді 9 років, а Медведському – 15 років позбавлення волі, вирок вступив в силу. Прокуратура неодноразово відмовляла порушити кримінальну справу у відповідь на скарги заявників щодо неправомірних дій міліціонерів. Заявники оскаржували ці рішення, але безрезультатно. 29 грудня 2005 року мати Медведського отримала відповідь від прокурора Донецької області, що прокуратура більше не буде реагувати на її скарги відносно відмови в порушенні кримінальної справи щодо незаконного затримання та жорстокого поводження до заявників з боку міліціонерів.

Суд встановив, що заявники отримали травми внаслідок нелюдського та принижуючого гідність поводження, а також було відсутнє ефективне розслідування владою цього факту; сторони не заперечують, що заявників утримували під вартою незаконно протягом трьох днів та органи влади не провели розслідування цього з належною ефективністю; була тривала бездіяльність (судовий розгляд був 3 роки 4 місяці та 12 днів), коли потрібна особлива ретельність у зв'язку із тримання заявників під вартою, і це порушило «розумний строк» судового розгляду.

Представник заявника в Суді: правозахисник Микола Козирєв.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 § 1, статті 6 § 1 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 29 Конституції України, статті 4, 22, 28 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, статті 1167 Цивільного кодексу України 2003 року, статті 1, 2, 3, 4 Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 01 грудня 1994 року.

Основні тези:

«Суд повторює, що держава несе відповідальність за добробут людей, які знаходяться під вартою, і що влада повинна захищати таких осіб. Беручи до уваги відповідальність за шкоду, завдану особам, які знаходяться під її контролем, Суд вважає за необхідне встановити

та піддати судовому переслідуванню осіб, винуватих у застосуванні насильства до затриманого, як у цьому випадку...» (§ 59)

«...заявники прийняли достатні заходи для доведення своїх тверджень про жорстоке поводження до відома національної влади, і що, врешті-решт, неефективність розслідування змусила їх відмовитися від подання нових апеляцій на національному рівні...» (§ 70)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98660>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1276603397>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Дарницького районного суду міста Києва від 17 лютого 2012 року, справа № 1-166/11, судді: Леонтьук Л.К. та Щасна Т.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21513347>

Теза із рішення: *«...якщо особа висовує аргументовані претензії, що вона була піддана серйозному жорстокому поводженню з боку співробітників міліції в порушення статті 3 Конвенції, то це положення, в співвідношенні з загальним обов'язком держави по статті 1 гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в Конвенції, вимагає проведення ефективного та офіційного розслідування, здатного привести до встановлення та покаранню винних... якщо людина була затримана міліцією, була здоровою, але у неї з'явилися травми, то держава зобов'язана забезпечити правдоподібні пояснення яким чином такі тілесні пошкодження були отримані. В протилежному випадку виникає питання у відповідності таких дій зі статті 3 Конвенції «заборона катування»...»*

Негайне доставлення до суду

Олексій Михайлович Захаркін проти України, № 1727/04, 24 червня 2010 року

(див. Погане поводження та його розслідування)

Белоусов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року

(див. Заборона катувань)

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року

(див. Заборона катувань)

Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року

(див. Право на приватне та сімейне життя)

Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року

(див. Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні)

Корнев і Карпенко проти України, № 17444/04, 21 жовтня 2010 року

Фактичні обставини справи: 16 травня Щ. за вказівкою працівників міліції купила чотири грами коноплі у першого заявника. Після чого він був затриманий за підозрою у торгівлі наркотиками. 20-тигривнева купюра, яку Щ. отримала від працівників міліції для купівлі наркотиків, була знайдена у першого заявника. Під час обшуку, проведеного в той же день вдома у першого заявника, знайшли ще 20 грам коноплі. Перший заявник зізнався у продажу наркотиків у Щ.. Його звільнили під підписку про невиїзд 19 травня 2003 року. Кримінальна справа була передана до Червонозаводського районного суду міста Харкова. Перший заявник не з'явився на одне із судових засідань через хворобу, друга заявниця повідомила суду причини неявки, але

попри це суд виніс рішення про взяття його під варту. Більше того, другу заявницю було затримано біля дверей кабінету судді, коли вона виходила. Того ж дня секретар судді склав протокол про вчинення другою заявницею адміністративного правопорушення, а саме вияв неповаги до суду, призначивши їй адміністративне стягнення у вигляді 15 діб арешту. Після цього їй стало погано та її привезли до лікарні. Апеляційний суд відхилив її скаргу. Однак у відповідь на клопотання прокурора суд пом'якшив їй стягнення до штрафу в 136 гривень. А 8 грудня заявника затримали. Двічі суд відхилив його клопотання про звільнення з-під варту. В ході судового розгляду заявник повідомив, що він не займався продажем наркотиків, а йому їх разом із грошима підкинули працівники міліції та змусили зізнатися. Суд визнав заявника винуватим 19 липня 2004 року, призначивши покарання у вигляді 5 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Заявник оскаржив вирок, та апеляційний суд лише змінив вирок в частині покарання, призначивши йому відстрочку в 3 роки, та відмовивши у викликові до суду Ш, в якості свідка. Верховний Суд України залишив апеляційне рішення без змін, а клопотання першого заявника про виклик Ш, в якості свідка – без відповіді.

Суд встановив, що перший заявник перебував після затримання 8 днів під вартою без негайного доставлення його до суду; перший заявник не отримав адекватну та відповідну можливість оскаржити показання, на яких було засноване його засудження; першій заявниці не було надано достатньо часу та можливості для підготовки свого захисту.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 § 3, статті 6 §§ 1 та 3 (b), (d) Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 52-1, 52-3 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 185-3, 268, 271, 277 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 1984 року.

Основні тези:

«Суд повторює, що стаття 5 § 3 Конвенції гарантує кожному, кого заарештовано або затримано за підозрою у вчиненні злочину, за-

хист від свавільного чи необґрунтованого позбавлення свободи» (§ 42)

«Суд повторює, що згідно з його практикою судовий контроль, передбачений статтею 5 § 3, має відповідати певним вимогам, одна з яких полягає в тому, що до винесення відповідного рішення посадова особа, яка здійснює судову владу, повинна особисто заслухати затриману особу» (§ 46)

«...Суд відмічає..., що заявник та його адвокат не мали можливості провести перехресний допит цього свідка ні на одній із стадій судового розгляду, навіть в якості анонімного свідка, а національні суди ґрунтували свої висновки на її письмових показах, наданих на стадії попереднього слідства...» (§ 56)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101187>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1288179865>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 05 жовтня 2011 року, справа № 4-48/2011, суддя Волкова О. І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18733648>

Теза із рішення: *«...Зазначаючи, що порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у рішеннях Європейського суду... констатувалося Європейським судом з огляду на відсутність у рішеннях суду щодо тримання особи під вартою обґрунтування застосовності законодавчо визначених підстав для тримання особи в контексті обставин конкретної справи. Зокрема, це полягає у перерахуванні визначених законом підстав тримання під вартою без зазначення, що саме з обставин справи змусило суд дійти такого висновку та відсутності у рішеннях, щодо продовження тримання особи під вартою аналізу актуальності ризиків, які на початку слідства були підставою для взяття під варту...»*

2) рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 18 жовтня 2011 року, справа № 10 – 272/11, судді: Гребенюк В. І., Погорелова Г.М. та Рудяк А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20506322>

Теза із рішення: *«...Відмовляючи в задоволенні подання, суддя в постанові зазначив, що посилання слідчого щодо обсягу проведених слідчих дій у певний проміжок часу, не відповідають матеріалам справи і не ґрунтуються на вимогах національного законодавства та практиці Європейського суду з прав людини щодо порушення п. 3 статті 5 Конвенції, а саме: на рішення ... в яких Європейським судом констатувалося про відсутність у рішеннях суду обґрунтування застосовності законодавчо визначених підстав для тримання особи під вартою в контексті обставин конкретної справи...»*

3) рішення Крюківського районного суду міста Кременчука Полтавської області від 27 лютого 2015 року, справа № 537/2064/13-к, суддя Мурашова Н.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42888933>

Теза із рішення: *«...Більшість свідків залишилися недопитаними у судовому засіданні, що позбавило підсудну та її захисників можливості задати питання цим свідкам. В рішеннях Європейського суду з прав людини... наведене визнано неприйнятним та таким, що порушує право обвинуваченого на захист, порушує принципи безпосередності дослідження доказів...»*

4) рішення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05 червня 2012 року, № 5-2706км12, судді: Григорєва І.В., Єленіна Ж.М. та Фурик Ю.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25235683>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України» (п. 54 рішення від 21 жовтня 2010 року, яке набуло статусу остаточного 21 січня 2011 року) визначив, що пункти 1 і 3(d) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року як загальне правило вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечити докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше. Європейський суд зазначив, що засудження не може ґрунтуватись виключно чи вирішальною мірою на показаннях,*

які сторона захисту не може заперечити. Із цього випливає, що якщо засудження виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, допитати яку чи домогтися допиту якої підсудний не мав можливості ані під час досудового слідства, ані під час судового розгляду, права захисту виявляються обмеженими в тій мірі, що є несумісною з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції. У п. 56 цього рішення Європейський суд також вказав, що показання свідка, який під контролем правоохоронних органів придбав наркотичний засіб, є вагомими для вирішення справи, оскільки вона була єдиною особою, яка безпосередньо брала участь у купівлі наркотиків у засудженого і могла засвідчити, що він продав їй наркотики. Наведені положення Конвенції та практика Європейського суду, що відповідно до ст.17 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-1У «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» застосовуються при розгляді справ як джерело права, не були враховані апеляційним судом...»

5) рішення Рівненського міського суду від 12 листопада 2012 року, справа № 1715/20248/12, суддя Головчак М.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27649653>

6) рішення Недригайлівського районного суду Сумської області від 15 травня 2012 року, справа № 1-18/11, суддя Бібік О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25278657>

Теза із рішень: «...Також як вказано у рішенні Конституційного суду України від 18.01.2012 року №1-рп/2012 справа №1-4/2012, вимоги статті 218 КПК України узгоджуються з практикою Європейського суду з прав людини та з підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції, відповідно до якого кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право мати час і можливості для підготовки свого захисту. Так, Європейський суд неодноразово зазначав, що право на захист не є абсолютним, а за змістом статті 6 Конвенції прийнятними є лише вкрай необхідні заходи, які обмежують право на захист (рішення від 23.04.1997 року у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів», від 25.09.2008 року у справі «Полуфакін і Чернишов проти Росії»). Як зауважив Європейський суд, підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції

гарантує обвинуваченому «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а це означає, що така підготовка охоплює все, що є «необхідним» для підготовки розгляду справи судом. Однак, питання адекватності часу і можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи (рішення від 21.10.2010 року у справі «Корнев і Карпенко проти України»). Так, у рішенні від 18.02.2010 року у справі «Іважук проти України» Європейський суд визнав, що можливість обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи протягом п'яти днів є достатнім часом у цій справі в розумінні підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції...»

7) рішення Чутівського районного суду Полтавської області від 20 березня 2012 року, справа № 1630/315/2012, суддя Грінчук О.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22186958>

Теза із рішення: «...Невиконання вимог КУпАП впливає на справедливість призначеного покарання та судових помилок, так як санкцією статті 51 КУпАП передбачено один із суворих видів покарання - адміністративний арешт, що може призвести до порушення статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також стати приводом звернення до Європейського суду з прав людини (див. рішення ЄСПЛ по справі «Корнев і Карпенко проти України», «Жук проти України»)...»

8) рішення Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 21 серпня 2013 року, справа № 699/520/13-к, суддя Побережна Н.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33154841>

Теза із рішення: «...Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом. Європейський суд з прав людини... вказував на порушення статті 6 Конвенції оскільки не були повно з'ясовані обставини справи...»

9) рішення Бахмацького районного суду Чернігівської області від 14 травня 2012 року, справа № 3/2501/462/2012; рішення від 21 листопада 2013 року, справа № 728/3226/13-п; рішення від 27 травня

2014 року, справа № 728/1046/14, та рішення від 28 травня 2012 року, справа № 3/2501/531/2012, суддя Пархоменко П.І.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24597296>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35533459>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38909377>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24597282>

Теза із рішень: «...Як зазначив Європейський суд з прав людини практика якого у відповідності до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» при розгляді справ застосовується як джерело права у справі «Корнев і Карпенко проти України» (п. 54 Рішення від 21 жовтня 2010 року, яке набуло статусу остаточного 21.01.2011 року) пункти 1 і 3(d) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, як загальне правило вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше. Європейський суд зазначив, що обвинувачення не може ґрунтуватися виключно чи вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити. Із цього випливає, що якщо засудження виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, допитати яку чи домогтися допиту якої підсудний не мав можливості ані під час досудового слідства, ані під час судового розгляду, права захисту виявляються обмеженими в тій мірі, що є несумісною з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції, що має місце у даній справі про адміністративне правопорушення...»

10) рішення Роменського міськрайонного суду Сумської області від 23 вересня 2014 року, справа № 585/2156/14-к, суддя Кондраченко Л.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40581263>

Теза із рішення: «...Посилання засудженого ОСОБА_2 на необхідність застосування при розгляді даного клопотання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини «Корнев та Карпенко проти України» є безпідстав-

ними, оскільки можливість застосування щодо конкретної особи амністії передбачається саме відповідним Законом, у даному випадку Законом України «Про амністію у 2014 році» та Законом України «Про застосування амністії в Україні»...»

11) рішення Монастириського районного суду Тернопільської області від 30 грудня 2013 року, справа № 603/1207/13-к, суддя Галіян І. М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37262511>

12) рішення Київського районного суду міста Харкова від 27 лютого 2013 року, справа № 640/3416/13-к, суддя Колесник С.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29616398>

Теза із рішень: «...Європейський суд неодноразово зазначав, що право на захист не є абсолютним, а за змістом статті 6 Конвенції прийнятними є лише вкрай необхідні заходи, які обмежують право на захист (рішення від 23 квітня 1997 року у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів», від 25 вересня 2008 року у справі «Полуфакін і Чернишов проти Росії»). Як зауважив Європейський суд, підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує обвинуваченому «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а це означає, що така підготовка охоплює все, що є «необхідним» для підготовки розгляду справи судом. Крім того, можливості, доступні кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, мають включати ознайомлення для цілей підготовки свого захисту з результатами розслідувань, які проводилися протягом усього провадження у справі. Однак питання адекватності часу і можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи (рішення від 21 жовтня 2010 року у справі «Корнев і Карпенко проти України»). Так, у рішенні від 18 лютого 2010 року у справі «Гаважук проти України» Європейський суд визнав, що можливість обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи протягом п'яти днів є достатнім часом у цій справі в розумінні підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції...»

13) рішення Козятинського суду Вінницької області від 16 вересня 2014 року, справа № 133/2745/14-а; рішення від 15 жовтня 2014

року, справа № 133/2954/14, та рішення від 22 січня 2015 року, справа № 133/3829/14-а, - суддя Сечко В.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40781878>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40998116>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42433235>

Теза із рішень: «...Рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 року, яке набуло статусу остаточного 21 січня 2011 року, констатовано, що зважаючи на конкретні обставини справи, те що проміжок часу з моменту вчинення правопорушення до розгляду протоколу не перевищував декількох годин, правопорушниця була позбавлена можливості належним чином ознайомитися з висунутими проти неї обвинуваченнями та доказами, а звідси - адекватно їх оцінити і розробити серйозну юридичну стратегію свого захисту, що є порушенням права на захист...»

14) рішення Залізничного районного суду міста Львова від 20 грудня 2013 року, справа № 1309/4288/12, суддя Ліуш А.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36442136>

Теза із рішення: «...Згідно п. 54, 55, рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 року, яке набуло статусу остаточного 21 січня 2010 року, докази мають, як правило, подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту. Як загальне правило пункти 1 і 3(d) статті 6 Конвенції вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше. Якщо засудження виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, допитати яку чи домогтися допиту якої підсудний не мав можливості ані під час досудового слідства, ані під час судового розгляду, права захисту виявляються обмеженими в тій мірі, що є несумісною з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції. Засудження не може ґрунтуватись виключно чи вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити...»

15) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 липня 2011 року, судді: Григорєва І.В., Єленіна Ж.М. та Британчук В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17880875>

Теза із рішення: *«...Як визнав Європейський су з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України» порушення прав заявника за п. 3 (d) статті 6 Конвенції було констатовано у зв'язку з відсутністю у заявника можливості допитати ключового свідка в його справі. Суд зазначив, що докази мають, як правило, подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту...»*

16) рішення Апеляційного суду Рівненської області від 24 квітня 2012 року, судді: Шпинта М.Д., Коробов О.К. та Квятковський А.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24177694>

Теза із рішення: *«...Як зазначено у справі «Корнев і Карпенко проти України» (Заява № 17444/04) Стислий виклад рішення від 21 жовтня 2010 року («Урядовий кур'єр» від 01 березня 2011 року) Європейським судом порушення прав заявника за п. 3 (с) Конвенції було констатоване у зв'язку з відсутністю у заявника можливості допитати ключового свідка (Щ) в його справі. Вказана судова практика відповідно Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права...»*

11) рішення Апеляційного суду міста Києва, від 02 жовтня 2012 року, судді: Коваль С.М., Єфімова О.І. та Барташук Л.В. та рішення від 25 вересня 2012 року, судді: Приндюк М.В., Єфімова О.І. та Бець О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27547709>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26524410>.

18) рішення Деснянського районного суду міста Києва від 13 лютого 2013 року, справа № 754/2366/13-к, суддя Колегаєва С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29297562>

19) рішення Красногвардійського районного суду Автономної Республіки Крим від 01 жовтня 2013 року, справа № 109/4689/2013-к, суддя Шевченко І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33819699>

Теза із рішень: «...Питання адекватності часу та можливостей, наданих обвинуваченому для підготовки захисту, згідно рішення Конституційного Суду України від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012 та рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України», суд повинен вирішувати в контексті конкретних обставин справи. Приймаючи рішення, суд перш за все повинен взяти до уваги обсяг матеріалів справи та їх складність, дії чи бездіяльність обвинуваченого, і незалежні від волі обвинуваченого чинники...»

20) рішення Апеляційного суду міста Києва від 08 листопада 2012 року у справах № 10/2690/2270/2012, № 10/2690/2248/2012; рішення від 09 листопада 2012 року у справах № 10/2690/2310/2012, № 10/2690/2316/2012, № 10/2690/2315/2012; рішення від 16 листопада 2012 року, справа № 10/2690/2363/2012, судді: Коваль С.М., Єфімова О.І. та Барташук Л.В.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27791187>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27796218>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27791116>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27796267>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27796240>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27796203>

Теза із рішень: «...Питання адекватності часу та можливостей, наданих обвинуваченому для підготовки захисту, згідно Рішення Конституційного Суду України від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012 та Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України», суд повинен вирішувати в контексті конкретних обставин справи...»

21) рішення Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 05 лютого 2013 року, справа № 743/140/13-п, суддя Сташків В.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29057664>

Теза із рішення: «...З огляду на правову позицію Європейського суду з прав людини висловлену в рішенні «Корнєв і Карпенко проти України», суд не приймає, як докази вини ОСОБА_1 письмові пояснення ОСОБА_4 та ОСОБА_5 від 16 січня 2013 р. адресовані Начальнику УДАІ УМВС України в Чернігівській області та не може покласти їх в основу вказаної постанови, оскільки ОСОБА_1 не має можливості заперечити показання цих свідків і допитати їх, у зв'язку із чим його права щодо захисту виявляються обмеженими...»

22) рішення Козятинського міськрайонного суду Вінницької області від 01 квітня 2015 року, справа №133/340/15, суддя Слободяний О.Є.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43451191>

Теза із рішення: «...Рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Корнєв і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 року, яке набуло статусу остаточного 21 січня 2011 року, констатовано, що оскільки під час розгляду справи про адміністративне правопорушення щодо ОСОБА_1 їй не надали достатньо часу і можливості для підготовки до свого захисту, за рішенням Суду такі дії визнано порушенням пункту 1 статті 6 у поєднанні з пунктом 3 (b) статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо права на справедливий судовий розгляд...»

23) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 грудня 2013 року, судді: Леон О.І., Григор'єва І.В. та Єленіна Ж.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36878141>

Теза із рішення: «...У п. 54 рішення Європейського суду від 21 жовтня 2010 року «Корнєв і Карпенко проти України» зазначено, що докази мають подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності підсудного з метою забезпечення змагальності дебатів. Із цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту. За загальним правилом п.п. 1 та 3 (d) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод вимагають надання підсудному відповідної можливості заперечувати показання свідка обвинувачення і допитати його під час надання останнім своїх показань.

Засудження не може ґрунтуватися виключно чи вирішальною мірою на показаннях, яких сторона захисту не може заперечити...»

24) рішення Печерського районного суду міста Києва від 22 жовтня 2012 року, справа № 4-4353/12 та справа № 4-4351/12, суддя Фаркош Ю.А.; рішення від 16 листопада 2012 року, справа № 4-4844/12, суддя Кицюк В.П.; а також рішення від 13 грудня 2012 року, справа № 1-кс-328/12, суддя Пилаєва М.К.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26962606>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26962453>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28016235>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27493134>

Теза із рішення: *«...Разом з тим, в контексті рішення Конституційного Суду України від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012, Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнєв і Карпенко проти України», слід зазначити, що при визначенні адекватності часу та можливостей які необхідні обвинуваченому та його захиснику для підготовки захисту, конкретні обставини справи, її складність, обсяг матеріалів справи, який було пред'явлено для ознайомлення, обсяг матеріалів, з якими необхідно ознайомитись, а також тривалість відеоматеріалів, складність справи, а також позицію захисту про ненадання 12 жовтня 2012 слідчим матеріалів кримінальної справи для ознайомлення, перебування з 17 по 19 жовтня 2012, а також з 09 по 11 жовтня 2012 захисника у від'їзді, адекватним строком для ознайомлення з матеріалами справи необхідно визначити більш тривалий строк, а саме до 31 жовтня 2012 року...»*

25) рішення Кілійського районного суду Одеської області від 10 грудня 2012 року, справа № 1513/2091/12 та справа №1513/2089/12, суддя Тюмін О.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27925879>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27929062>

26) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 жовтня 2013 року, судді: Григор'єва І.В., Британчук В.В. та Єленіна Ж.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34000140>

27) рішення Кілійського районного суду Одеської області від 03 грудня 2012 року у справах № 1513/1100/12 та № 1513/1102/12; рішення від 14 грудня 2012 року, справа № 1513/1094/12; рішення від 24 грудня у справах № 1513/1096/12, № 1513/1098/12, № 1513/1397/12; рішення від 14 лютого 2013 року, справа № 1513/3337/12; рішення від 09 грудня 2014 року, справа № 502/1103/14-а, – суддя Балан М.В.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27781724>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27790489>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28792352>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28792392>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29374562>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28792348>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28792325>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41898810>

Теза із рішень: *«...Як зазначив Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Корнев і Карпенко проти України» (Заява № 17444/04) 21 жовтня 2010 року, вимоги п. 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод слід розглядати як конкретний аспект права на справедливий судовий розгляд, гарантований п.1 статті 6 Конвенції, що передбачає право мати час та можливості, необхідні для підготовки свого захисту, що означає, що підготовка основного захисту в його інтересах охоплює все, що є «необхідним» для підготовки основного розгляду справи. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень можливості надання суду, який розглядає справу, всіх відповідних аргументів захисту і, таким чином, вплинути на результат провадження. Питання адекватності часу та можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи. Обмеження зазначених прав є порушенням п. 3 статті 6 Конвенції, взятого в поєднанні з п. 1 статті 6 Конвенції...»*

28) рішення Апеляційного суду Полтавської області від 21 листопада 2012 року, справа № 10/1690/472/2012, судді: Давиденко Е.В., Голубенко Н.В. та Гонтар А.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27625325>

Теза із рішення: «...Питання адекватності часу та можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи...»

29) рішення Попаснянського районного суду Луганської області від 19 липня 2013 року, справа № 423/1009/13-к, суддя Мазур М.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32493062>

Теза із рішення: «...Як наголосив Європейський суд з прав людини в п.п. 35, 36 рішення від 21 жовтня 2010 року у справі «Корнева та Карпенко проти України», стаття 5 § 1 Конвенції передбачає, що затримання має бути «законним». Конвенція тут по суті відсилає до національного законодавства і проголошує зобов'язання держави дотримуватися його матеріальних і процесуальних норм, але вимагає, щоб будь-яке позбавлення свободи відповідало цілям статті 5, з метою захисту особи від свавілля. Крім того, саме національна влада, зокрема суди, повинна, в першу чергу, тлумачити і застосовувати внутрішнє законодавство. Стаття 5 § 1 містить вичерпний перелік допустимих підстав для позбавлення волі. Однак застосування однієї підстави не обов'язково виключає застосування іншої...»

30) рішення Червонозаводського районного суду міста Харкова, справа № 646/5929/14-а від 25 червня 2014 року, суддя Васильєва О.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39663218>

Теза із рішення: «...Статтею 278 КУпАП визначено, що орган (посадова особа) при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення вирішує питання, зокрема, щодо чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката. Згідно до статті 268 цього кодексу особа, яка притягається до адміністративної відповідальності має право користуватися правовою допомогою. Право мати захисника у справі про адміністративне правопорушення також гарантується статтею 271 Кодексу. Аналогічне положення міститься і у рішенні Європейського суду з прав людини по справі «Корнев і Карпенко проти України...»

31) рішення Шевченківського районного суду міста Львова від 29 жовтня 2014 року, справа № 466/7517/14-к, суддя Донченко Ю.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41118581>

32) рішення Печерського районного суду міста Києва від 01 листопада 2012 року, справа № 4-4491/12, та рішення від 13 грудня 2012 року в справах № 1-кк-327/12 та № 1-кк-329/12, - суддя Пилаєва М.К.; рішення від 25 грудня 2012 року у справах № 1-кк-652/12 та № 1-кк-648/12; рішення від 26 грудня 2012 року у справах № 1-кк-646/12, № 1-кк-645/12, № 1-кк-644/12 та № 1-кк-655/12, - суддя Волков С.Я.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27157357>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28016307>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28016225>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28253663>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/284228914>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28423948>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28423954>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28422903>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28422768>

33) рішення Апеляційного суду міста Києва від 07 серпня 2012 року, судді: Приндюк М.В., Єфімова О.І. та Коваль С.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25774033>

34) рішення Печерського районного суду міста Києва від 26 грудня 2012 року у справах № 1-кк-643/12, № 1-кк-647/12, № 1-кк-651/12, № 1-кк-643/12, № 1-кк-650/12; рішення від 03 липня 2015 року, справа № 757/22399/15-к, - суддя Волков С.Я.

Посилання:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/28422684>

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/28422759>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28422765>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28422757>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28422680>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4612563449>

Теза із рішення: «...Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012, Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України» при визначенні адекватності часу та можливостей, які необхідні обвинуваченому для підготовки захисту, суд враховує конкретні обставини справи, її складність, обсяг матеріалів справи, який було пред'явлено для ознайомлення, обсяг матеріалів, з якими необхідно ознайомитись, тощо...»

35) рішення Новозаводського районного суду міста Чернігова від 28 листопада 2012 року, справа № 2515/14056/2012, суддя Ченцова С. М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27842150>

36) рішення Печерського районного суду міста Києва від 02 червня 2015 року, справа № 757/18354/15-к, суддя Тарасюк К.Е.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44842357>

Теза із рішення: «...Європейський Суд, теж неодноразово зазначав, що право на захист не є абсолютним, а за змістом статті 6 Конвенції прийнятними є лише вкрай необхідні заходи, які обмежують право на захист (рішення від 23 квітня 1997 року у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів», від 25 вересня 2008 року у справі «Полуфакін і Чернишов проти Росії»). Як зауважив Європейський Суд, підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує обвинуваченому мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а це означає, що така підготовка охоплює все, що є «необхідним» для підготовки розгляду справи судом. Крім того, можливості, доступні кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, мають включати ознайомлення – для цілей підготовки свого захисту -з результатами розслідувань, які проводилися протягом усього провадження у справі. Однак питання адекватності часу і можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи (рішення від 21 жовтня 2010 року у справі «Корнев і Карпенко проти України»). Так, у рішенні від 18 лютого 2010 року у справі «Гаважук проти України» Європейський Суд визнав, що можливість обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи протягом п'яти днів є достатнім часом у цій справі в розумінні підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції...»

37) рішення Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 08 серпня 2012 року, справа № 815/11860/12, суддя Федечкін А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27160602>

Теза із рішення: *«...Крім того, Європейський суд з прав людини неодноразово зазначав, що право на захист не є абсолютним, а за змістом статті 6 Конвенції прийнятними є лише вкрай необхідні заходи, які обмежують право на захист (рішення від 23 квітня 1997 року у справі „ОСОБА_3 та інші проти Нідерландів, від 25 вересня 2008 року у справі „Полуфакін і Чернишов проти Росії). Як зауважив Європейський суд з прав людини, підпункт »пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує обвинуваченому «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а це означає, що така підготовка охоплює все, що є «необхідним» для підготовки розгляду справи судом. Крім того, можливості, доступні кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, мають включати ознайомлення - для цілей підготовки свого захисту - з результатами розслідувань, які проводилися протягом усього провадження у справі. Однак питання адекватності часу і можливостей, наданих обвинуваченому, слід вирішувати в контексті обставин кожної конкретної справи... Європейський суд з прав людини визнав, що можливість обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи протягом п'яти днів є достатнім часом у цій справі в розумінні пункту 3 статті 6 Конвенції...»*

38) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 грудня 2013 року, справа № № 5-3833к13, судді: Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Леон О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36878395>

39) рішення Подільського районного суду міста Києва від 21 липня 2015 року, справа № 758/8164/15-к, суддя Васильченко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47157853>

Теза із рішення: *«...Відповідно до п. 54 рішення Європейського суду з прав людини від 21 жовтня 2010 року «Корнєв і Карпенко проти України» зазначено, що докази мають подаватись у відкритому судовому*

засіданні у присутності підсудного з метою забезпечення змагальності дебатів. Із цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту...»

40) рішення Комінтернівського районного суду міста Харкова від 16 квітня 2015 року, справа №641/1007/15-а, суддя Колодяжна І.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43657581>

Теза із рішення: «...Крім того, у рішенні ЄСПЛ від 21 жовтня 2010 р. у справі «Корнєв і Карпенко проти України» Суд звернув увагу, що коли проміжок часу з моменту вчинення правопорушення до розгляду протоколу не перевищував декількох годин, то особа була позбавлена можливості належним чином ознайомитися з висунутим проти неї обвинуваченням та доказами, а звідси - адекватно їх оцінити і розробити юридичну стратегію свого захисту, що є порушенням права на захист...»

41) рішення Бахмацького районного суду Чернігівської області від 29 травня 2012 року, справа № 1/2501/81/2012; рішення від 1 серпня 2013 року, справа № 728/625/13-к; рішення від 3 жовтня 2013 року, справа № 728/1969/13-к, суддя Пархоменко П. І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24597121>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32766718>

Теза із рішення: «...Надаючи оцінку показанням свідків ОСОБА_9 та ОСОБА_8 наданими на досудовому слідстві і які в судове засідання не з'явилися, примусовий привід щодо їх не було виконано, суд враховує, що показання даних свідків не можуть бути покладені в основу обвинувального вироку, як докази, які підтверджують вину ОСОБА_4, оскільки останній не має можливості заперечити показання цих свідків і допитати їх, у зв'язку із чим його права щодо захисту виявляються обмеженими. В обґрунтування цієї позиції Європейський суд з прав людини у справі «Корнєв і Карпенко проти України» (п. 54 Рішення від 21 жовтня 2010 року, яке набуло статусу остаточного 21 січня 2011 року) визначив, що пункти 1 і 3(d) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, як загальне правило вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше. Європейський суд зазначив, що обвинувачення не може

ґрунтуватися виключно чи вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити. Із цього випливає, що якщо засудження виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, допитати яку чи домогтися допиту якої підсудний не мав можливості ані під час досудового слідства, ані під час судового розгляду, права захисту виявляються обмеженими в тій мірі, що є несумісною з гарантіями, передбаченими статті 6 Конвенції...»

42) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 06 серпня 2014 року, справа № 676/3434/14-к, суддя Кузняк-Годлевська Е.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40083593>

Теза із рішення: *«Крім того, висновки суду на виконання рішень Європейського суду з прав людини... не ґрунтуються на показаннях особи, домогтися допиту якої сторона захисту не мала можливості. Так, як стороною обвинувачення, так і стороною захисту питання допиту в судовому засіданні легендарної особи не порушувалося, а сторона захисту наголошувала на визнавальній позиції ОСОБА_2 на підтвердження досліджених судом доказів...»*

43) рішення Апеляційного суду міста Києва, справа №11/796/1949/2013 від 25 листопада 2013 року, судді: Паленик І.Г., Жук О.В. та Лашевич В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35589784>

Теза із рішення: *«...На це зверталась увага і Європейським судом з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України». Так, у п. 54 рішення від 21 жовтня 2010 року у згаданій справі, яке набуло статусу остаточного 23 січня 2011 року, суд зазначив, що пункти 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше. Засудження не може ґрунтуватись виключно чи вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити...»*

44) рішення Голопристанського районного суду Херсонської області від 15 квітня 2013 року, справа № 2108/1-485/2011, суддя Францішко Ю.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30660290>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини своїм рішенням від 21 жовтня 2010 року у справі «Корнев і Карпенко проти України» зазначив, що суд першої інстанції України у цій справі, взявши за основу покази свідка, що були дані цим свідком в ході досудового слідства, не заслухавши його покази в ході судового слідства, тим самим порушив п. 3 статті 5 та п. 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод...»*

45) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 10 листопада 2014 року, справа № 152/1444/14-к, суддя Соколовська Т.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41320019>

Теза із рішення: *«...В п. 54 рішення у справі «Корнев та Карпенко проти України» ЄСПЛ зазначав, що докази мають, як правило, подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту...»*

46) рішення Апеляційного суду Вінницької області від 22 липня 2015 року, справа № 125/1494/15-п, суддя Аліфанов Ю.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47178586>

Теза із рішення: *«...Відповідно до практики Європейського суду з прав людини (див. рішення у справі «Корнев і Карпенко проти України», № 17444/04, п.61, від 21 січня 2011 року), ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив, що з огляду на суворість передбаченого покарання правопорушення, про яке йдеться в статті 185-3 (арешт), не є незначним (див. рішення у справі «Гуренка проти України (№ 2)», № 38789/04, п. 33, від 8 квітня 2010 року) та таке адміністративне провадження слід вважати по суті кримінальним і таким, що вимагає застосування всіх гарантій статті 6 Конвенції...»*

47) рішення Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області від 14 липня 2015 року, справа № 263/7512/15-а, суддя Степанова С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46752435>

Теза із рішення: «...При таких обставинах суд вважає, що були порушені права позивача, передбачені статті 268 КУпАП, зокрема право на захист, що в свою чергу є суттєвим порушенням прав позивача та безумовною підставою для скасування постанови по справі про адміністративне правопорушення. Зазначена правова позиція також закріплена у рішенні Європейського суду з прав людини від 21.10.2010 року, остаточне з 21.01.2011 року, справа «Корнев і Карпенко проти України» № 17444/04, яка відповідно до ч. 2 статті 8 КАС України повинна враховуватись разом із принципом верховенства права, та у постанові Верховного суду України від 09 липня 2012 року № 5-Зкс11, яка відповідно до ч. 1 статті 244-2 КАС України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права, у зв'язку із чим задовольняє позовні вимоги у повному обсязі...»

48) рішення Печерського районного суду міста Києва від 04 червня 2015 року справа № 757/18685/15-к, суддя Шапутько С.В.; рішення від 17 липня 2015 року, справа № 757/24548/15-к, суддя Волков С.Я.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47157252>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45009374>

Теза із рішення: «...Відповідно до Рішення Конституційного Суду України №1-рп/2012 від 18 січня 2012 року у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи), Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корнев і Карпенко проти України» при визначенні адекватності часу та можливостей, які необхідні обвинуваченому для підготовки захисту, суд враховує конкретні обставини справи, її складність, обсяг матеріалів справи, який було пред'явлено для ознайомлення, обсяг матеріалів, з якими необхідно ознайомитись, тощо...»

49) рішення Жовтневого районного суду міста Харкова від 14 травня 2015 року, справа № 639/9656/14-к, судді: Кісь Д.П., Чижиченко Д.В. та Федюшин В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44416611>

Теза із рішення: «...При цьому, в Рішенні «Корнев і Карпенко проти України» (заява N 17444/0), Страсбург, 21 жовтня 2010 року, статус остаточного 21 січня 2011 року, Європейський суд з захисту прав людини зазначив, що особа, яка приймає участь в проведенні оперативної закупівлі наркотичних засобів під вигаданими анкетними даними, є єдиною особою, яка безпосередньо бере участь у відповідній закупівлі наркотиків і може засвідчити, що обвинувачений їй їх продав. Свідчення цієї особи є вирішальними, а тому сторони захисту має бути надано можливість допитати вказану особу та поставити їй питання...»

50) рішення Сколівського районного суду Львівської області від 07 липня 2015 року, справа № 453/468/15-к, суддя Микитин В.Я.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46308631>

Теза із рішення: «...Однак суд враховує й те, що відповідно до п. п. 54, 55 Рішення Європейського суду з прав людини від 21 жовтня 2010 року у справі «Корнев і Карпенко проти України» (заява № 17444/04) докази мають, як правило, подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту. Тому незабезпечення стороною обвинувачення допиту у судовому засіданні легендової особи ОСОБА_4, який безпосередньо придбав в обвинуваченого ОСОБА_2 наркотичні засоби, – ставить під сумнів законність проведення такої оперативної закупки в обвинуваченого, що, з-поміж іншого, буде враховуватись судом при призначенні покарання обвинуваченому відповідно до положень Загальної частини КК України...»

51) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 05 червня 2015 року, справа № 676/3856/14-к, суддя Кузняк-Годлевська Е.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44629335>

Теза із рішення: «Крім того, висновки суду на виконання рішень Європейського суду з прав людини... не ґрунтуються на показаннях особи, домогтися допиту якої сторона захисту не мала можливості.

Так, в судовому засіданні був допитаний із застосуванням технічних засобів легендована особа під псевдонімом «ОСОБА_4», який частково скористався правом, наданим статті 63 Конституції України, щодо відомостей про його особу...»

52) рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 07 травня 2015 року, справа № 473/131/15-к, суддя Зубар Н.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44028984>

Теза із рішення: «...В даному випадку суд враховує, що відповідно до п.п.54, 55 Рішення Європейського суду з прав людини від 21 жовтня 2010 року у справі «Корнев і Карпенко проти України» - докази мають, як правило, подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту. Як загальне правило пункти 1 із (d) статті 6 Конвенції вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше...»

53) рішення Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 04 червня 2015 року, справа № 743/376/15-к, суддя Сташків В.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45826240>

Теза із рішення: «...Враховуючи наведені приписи ч. 4 статті 95 КПК України, з огляду на правову позицію Європейського суду з прав людини, висловлену в рішенні «Корнев і Карпенко проти України», враховуючи те, що потерпіла ОСОБА_10, свідки ОСОБА_20, ОСОБА_21, ОСОБА_22, ОСОБА_23, ОСОБА_24, ОСОБА_25, ОСОБА_26 в судовому засіданні не допитувались, у зв'язку з їх неявкою та позицією прокурора Софієнка В.В. про недоцільність їх допиту, а відтак безпосередньо судом не сприймалися та обвинувачені ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_27 й їх захисники не мали можливості заперечити показання потерпілої ОСОБА_10 та цих свідків і допитати їх, у зв'язку із чим їх права щодо захисту виявляються обмеженими, - суд вважає, що показання потерпілої ОСОБА_10 (том 1, а.к.п 194) та свідків ОСОБА_20 (том 1, а.к.п. 73-74), ОСОБА_21 (том 2, а.к.п. 49-

50), ОСОБА_22 (том 2, а.к.п. 51-52), ОСОБА_23 (том 2, а.к.п. 53-54), ОСОБА_24 (том 2, а.к.п. 55-56), ОСОБА_25 (том 2, а.к.п. 57-58), ОСОБА_26 (том 2, а.к.п. 59-60) дані на досудовому розслідуванні та зафіксовані у відповідних протоколах не можуть бути покладені в основу обвинувального вироку, як доказ, який підтверджує вину обвинувачених...»

Безпідставне тримання під вартою

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиція))

Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року
(див. Право на належну медичну допомогу)

Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року
(див. Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні)

Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року
(див. Право на побачення з рідними в місцях несвободи)

Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року
(див. Незаконне тримання під вартою)

Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року
(див. Право на листування в місцях позбавлення волі)

Роман Мірошніченко проти України, № 34211/04, 19 лютого 2009 року

Фактичні обставини справи: 17 листопада 2000 року проти заявника була порушена кримінальна справа за підозрою у вчиненні ним розбою. Того ж дня заявника затримали та привезли до відділку міліції. 20 листопада заявникові пред'явили обвинувачення у вчиненні розбою і в той же день було прийнято рішення про взяття його під варту. Згодом заявникові були висунені додаткові обвинувачення у вчиненні розбою та крадіжки. Павлоградський міський суд 3 липня 2002 року виніс обвинувальний вирок відносно заявника, призначивши покарання у вигляді 5 років позбавлення волі. Заявник оскаржив вирок. Апеляційний суд Дніпропетровської області 6 грудня того

ж року скасував вирок, встановивши, що він був постановлений на недостатніх доказах. Справу направили на додаткове досудове розслідування. Справа вкотре була передана до судового розгляду, але 6 травня 2003 року суд першої інстанції встановив, що на той момент ще не була зібрана достатня кількість доказів та направив справу знову на додаткове досудове розслідування. Прокурор оскаржив це рішення. Апеляційний суд 3 липня того ж року скасував рішення суду та направив справу на судовий розгляд, вказавши також невмотивовано, що заявник повинен продовжувати залишатися під вартою. 1 квітня 2004 року заявника засудили за вчинення крадіжки та розбою, призначивши покарання у вигляді 5 років позбавлення волі із відніманням строку, який він провів під вартою. Це рішення було залишено без змін апеляційним судом 9 червня 2004 року та Верховним Судом України – 17 березня 2005 року.

Суд встановив, те що заявник підозрювався у скоєнні серйозного злочину, можливо, спочатку виправдовувало його утримання під вартою, однак після певного часу судова влада була зобов'язана привести інші вагомні підстави для подальшого утримання під вартою, що не було зроблено в даному випадку; крім того, на жодній зі стадій національні суди не розглядали можливість застосування будь-яких альтернативних запобіжних заходів, і, спираючись головним чином на тяжкість обвинувачення, органи влади продовжували тримання заявника під вартою на підставах, які не можуть вважатися «відповідними і достатніми».

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 § 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 148, 149, 150, 156, 232 Кримінально-процесуального кодексу України.

Основні тези:

«...той факт, що заявник підозрювався у скоєнні серйозного злочину, можливо, спочатку виправдовував його утримання під вартою. Однак після певного часу судова влада була зобов'язана привести інші вагомні підстави для подальшого утримання під вартою, що не було

зроблено в даному випадку; крім того, на жодній зі стадій національні суди не розглядали можливість застосування будь-яких альтернативних запобіжних заходів, і, спираючись головним чином на тяжкість обвинувачення, органи влади продовжували тримання заявника під вартою на підставах, які не можуть вважатися «відповідними і достатніми...» (§ 28)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91373>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1237805192>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року

Фактичні обставини справи: вранці 14 серпня 2001 року дві приватні особи, Р. та О., прийшли додому до чотирьох заявників, двох дітей з батьками, та попросили, щоб третій заявник віддав їм електродрель. Третій заявник був відсутній. Однак вони хотіли увійти в квартиру. Перший заявник вийняв газовий пістолет та попросив залишити їх житло. Р. звернувся до міліції, вказавши, що перший заявник погрожував йому зброєю. Із матеріалів справи видно, що Р. та О. ймовірно дали хабаря міліціонерам, щоб ті прийшли та забрали електродрель. Того ж дня близько 19.00 ці дві особи разом із працівниками міліції знову прийшли додому до заявників та попросили віддати їм електродрель. Коли перший заявник намагався закрити двері, почалася бійка. Заявникам в ході цього були завдані ряд тілесних ушкоджень. Зокрема, міліціонери одягнули наручники на третього заявника. Приїхало ще декілька працівників міліції. Першого та третього заявників відвезли до відділку міліції нібито для дачі пояснень. У відділку двох заявників було жорстоко побито 8-10 працівниками міліції. Вони погрожували закрити їх у камеру із іншими затриманими. Першого заяв-

ника змусили підписати документ про добровільну видачу речей. Того ж дня о 23.00 першого заявника відвезли додому, де він видав електродрель та газовий пістолет. Третього заявника того ж дня відпустили. 15 та 16 серпня 2001 року перший, другий та третій заявники пройшли медичний огляд, в ході якого було встановлено у них ряд тілесних ушкоджень. Заявники подали скарги на неправомірні дії працівників міліції до прокуратури. Спершу було відмовлено у порушенні кримінальної справи, але все ж 9 листопада справу порушили. Однак незабаром припинили за відсутності складу злочину. Подібні рішення виносилися декілька разів та скасовувалися вищестоящим прокурором. Вкотре, 30 листопада 2004 року, прокуратура припилила кримінальне провадження. Заявники оскаржили це до суду. Деснянський районний суд міста Чернігова скасував рішення прокуратури та направив справу на додаткове розслідування. 14 грудня 2009 року було прийнято рішення про припинення розслідування із-за неможливості встановлення підозрюваних осіб. На момент винесення цього рішення Судом не було відомо інших відомостей по справі.

Суд встановив, що перший і третій заявник піддалися нелюдському поводженню з боку працівників міліції; представники держави несуть відповідальність за тілесні ушкодження отримані другою заявницею; державні органи не провели належного розслідування скарг першого, другого та третього заявників щодо неправомірних дій щодо них з боку працівників міліції; відсутні будь-які записи щодо арешту першого та третього заявників, які б могли роз'яснити причину та законність їх затримання, тому він є незаконним; втручання у житло чотирьох заявників з боку працівників міліції було неспіврозмірним переслідуючій цілі; працівники міліції діяли поза межами своєї компетенції, оскільки конфлікт між Р., О. та третім заявником мав цивільно-правовий характер, а також були відсутні будь-які документи, що санкціонували вилучення електродрелі та газового пістолету, що є незаконним.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 § 1, статті 8, статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням:
статті 106, 178 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року, статті 356-358 Цивільного кодексу України 2003 року.

Основні тези:

«...Суд повторює, що стаття 3 Конвенції вимагає від влади провести ефективне офіційне розслідування жорстокого поводження, навіть якщо таке звернення подане приватними особами» (§ 59).

«...Суд хотів би зазначити, що відсутність протоколу про арешт сама по собі вважається серйозним порушенням, оскільки, на переконання Суду, незареєстроване затримання особи є повним запереченням принципово важливих гарантій статті 5 Конвенції і є грубим порушенням цього положення. Відсутність відповідних записів з таких питань, як дата, час і місце затримання, ім'я затриманого, причини затримання та прізвище особи, яка провадила затримання, слід вважати несумісним з вимогою законності і з самою метою статтею 5 Конвенції» (§ 102)

«...Суд повторює, що коли держава вважає за необхідне вдатися до таких заходів як обшук жилих приміщень та виймки в цілях збору доказів вчинення злочину, він повинен оцінити, чи є причини, що виправдовують такий захід, доречними та достатніми, і чи був дотриманий принцип пропорційності. Суд також вивчає питання про наявність у національному законодавстві ефективних гарантій проти зловживань чи свавільних дій, і перевіряє, як працювали ці гарантії в конкретній справі...» (§ 112)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114452>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1406543134>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Гірницького районного суду міста Макіївки Донецької області від 17 січня 2013 року, справа № 2/267/286/13, суддя Кульбаков І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29406486>

Теза із рішення: «...Європейський Суд з прав людини... зазначив, що запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень...»

Москаленко проти України, № 37466/04, 20 травня 2010 року

Фактичні обставини справи: 16 липня 2003 року заявника затримали за підозрою у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах, розбою та підпалу. Мар'їнський районний суд 19 липня того ж року залишив заявника під вартою у зв'язку необхідністю забезпечення проведення належного судового розгляду, оскільки існував ризик, що він може втекти та уникнути правосуддя. Однак не було зазначено підстав для таких висновків. Суд також відмітив при цьому тяжкість можливо вчинюваних заявником кримінальних правопорушень. Під час розслідування суд продовжував тримання заявника під вартою 15 вересня та 15 жовтня 2003 року. В цих рішеннях суд посилався на причини першочергового взяття його під варту. клопотання заявника про заміну запобіжного заходу спершу було відхилене як передчасне, а в подальшому багаторазово суд відмовляв у задоволенні подібних клопотань. 9 грудня 2004 року Апеляційний суд Донецької області після декількох судових засідань направив справу на додаткове досудове розслідування. В той період тримання під вартою заявникові продовжувалося двічі: 30 січня та 27 травня 2005 року. Зокрема, в останньому рішенні апеляційний суд вказав на першочергові причини взяття під варту та додатково підкреслив суворість можливого покарання, вказуючи на можливість схилення заявником свідків до неправдивих свідчень, без зазначення підстав для такого висновку. 1 листопада 2006 року заявника визнали винуватим та засудили до 16 років позбавлення волі. Сторони оскаржили вирок. До апеляційного розгляду заявник перебував також під вартою. Верховний Суд України 14 лютого 2008 року скасував вирок та направив справу на повторний судовий розгляд.

Заявник подав декілька безуспішних клопотань про звільнення його з-під варти. 21 вересня 2009 року відносно заявника був винесений такий же вирок. Заявник та його адвокат оскаржили вирок, але доля їх скарг на момент винесення цього рішення Суду невідома.

Суд встановив, що підстави, зазначені національною владою, не можуть бути виправданням тривалого тримання заявника під вартою.

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 5 § 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 148, 150, 156, 232, 236 Кримінально-процесуальний кодексу України від 28 грудня 1960 року.

Основні тези:

«Щодо ризику, що заявник може втекти та змусити свідків надавати неправдиві покази, Суд відмітив, що в своїх рішеннях про взяття заявника під варту та продовження строку тримання під вартою, влада не зазначала які-небудь конкретні підстави, що підтверджують її думку... Окрім того, по мірі того, як судовий розгляд та збір доказів наблизилися до завершення, ризик того, що він може залякати свідків, також ставав менш актуальним...» (§ 35)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98658>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1275314948>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду міста Києва від 08 червня 2015 року, в справах № 11-сс/796/1407/2015 та № 11-сс/796/1408/2015, судді: Чернушенко А.В., Глиняний В.П. та Пріндюк М.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44873596>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44873512>

Теза із рішення: *«...В своєму рішенні «Москаленко проти України» Європейський суд з прав людини вказав, що ризик того, що заявник при-*

мушуватиме свідків і потерпілого давати неправдиві показання має вимірюватися наявністю достатніх підтверджуючих даних...»

Анатолій Руденко проти України, № 50264/08, 17 квітня 2014 року

Фактичні обставини справи: заявник створив неурядову організацію та декілька місцевих газет в 2005-2006 роках. 16 листопада 2006 року Криворізьська транспортна прокуратура порушила відносно заявника кримінальну справу за підозрою у втручанні у ремонт газопроводу в липні того ж року. А 17 травня 2007 року відносно заявника була порушена ще одна кримінальна справа за підозрою у вимаганні у місцевого політика Б., а саме, що він начебто направив їй листа із вимогою сплатити йому 20 000 гривень, погрожуючи розповсюдити дискредитуючі дані про неї. Заявник також погрожував їй фізичною розправою при свідках. Дві вищеназвані справи були об'єднані. 4 червня 2007 року заявника затримали. Дзержинський районний суд міста Кривого Рогу 6 червня виніс рішення про взяття його під варту, посилаючись на скарги потерпілої, а також на скарги її представника, на численні телефонні дзвінки від заявника з погрозами насильства, на можливість його втечі. Амбулаторна судово-психіатрична експертиза встановила 11 червня у заявника ознаки параноїдального розладу особистості з тенденцією до «формування маячних ідей». За три дні суд першої інстанції виніс ухвалу про проведення стаціонарної експертизи у Дніпропетровському неврологічному центрі з метою встановлення чи може заявник постати перед судом у справі про вимагання у Б.. Апеляційна скарга заявника на рішення суду від 6 червня 2007 року про взяття його під варту була залишена без задоволення 15 червня того ж року. Відносно заявника 20 червня було порушено ще одну кримінальну справу за вимагання у С. 3000 доларів США в травні 2007 року. Заявника привезли до обласної психіатричної лікарні 27 червня в рамках обвинувачення заявника у вимаганні грошей у Б.. Слідчий подав 25 липня клопотання до суду про продовження строку тримання заявника під вартою для проведення слідчих дій: завершення судово-психіатричної експертизи заявника, очної ставки між заявником та С., опитування деяких свідків.

Суд задовольнив прохання слідчого та підтвердив його мотивування. Експерти склали висновок 27 липня, згідно якого заявник ніколи не страждав від якого-небудь хронічного психологічного захворювання, а у нього лише відзначався параноїдальний розлад особистості, що не впливає на його здатність усвідомлювати та контролювати ситуацію. Заявник подав 9 липня 2007 року клопотання до суду про зміну йому запобіжного заходу на заставу в розмірі 20 000 гривень, однак суд 17 серпня відхилив це прохання. 25 грудня 2008 року суд першої інстанції призначив проведення заявникові знову судово-психіатричної експертизи в рамках розслідування справ про вимагання у С. та про втручання у ремонт газопроводу. Експертиза тривала з 30 січня по 26 лютого 2009 року. Висновок експертів був такий же як спершу встановила амбулаторна експертиза 11 червня 2007 року. Суд визнав заявника винуватим у вчиненні вимагання грошей у Б. та у втручанні у ремонт газопроводу, обвинувачення у вимаганні грошей у С. було знято за відсутності доказів, призначивши йому примусове лікування. Апеляційний суд 23 грудня 2009 року скасував вирок, так як він був винесений за відсутності заявника. 29 червня 2010 року суд задовольнив відмову заявника від декількох адвокатів та призначив йому державного захисника. В тому ж році 11 жовтня суд першої інстанції вкотре призначає судово-психологічну експертизу, яка підтверджує раніше поставлений йому діагноз. 5 квітня 2011 року із заявника було знято обвинувачення у втручанні в ремонт газопроводу та вимагання грошей у С.. За три дні суд першої інстанції без присутності заявника визнав його винуватим у вимаганні грошей у Б., призначивши йому поміщення до психіатричної лікарні для лікування в стаціонарі загального типу. Судовий розгляд був призупинений до його одужання. Син заявника оскаржив це судове рішення. Однак апеляційний суд залишив його в силі 16 серпня того ж року. 14 вересня заявника перевели із слідчого ізолятора до Гейковської психоневрологічної лікарні у Дніпропетровській області. 22 березня 2012 року касаційний суд відхилив скаргу заявника, представлену його сином. Заявника виписали із лікарні 26 жовтня 2012 року. А 23 квітня 2013 року за його бажання його оглянули у Харківському обласному бюро судово-медичних експертиз, встановивши, що він не хворів на будь-яке психологічне захворювання, як на той момент, так і на час вчинення злочину. На

запит адвоката заявника незалежний експерт виніс заключення, що дві експертизи, що встановили у нього психологічне захворювання, були науково необґрунтованими, а недопущення його до участі в судові засідання було без обґрунтованих для цього медичних підстав.

Суд встановив, що тримання заявника під вартою у період з 17 серпня по 17 вересня 2007 року було незаконним, оскільки це не було підкріплено рішенням суду, що витікає із правового пробілу та є структурною проблемою в Україні; національна влада не обґрунтувала належним чином продовження тримання заявника під вартою протягом 3 років та 3,5 місяців; національне законодавство не передбачало можливості перегляду законності подальшого утримання під вартою після завершення судового слідства; суди не зобов'язані були пояснювати причини своїх рішень, що дозволяло затримання та визначення такого строку тримання під вартою; швидкість, з якою прохання про звільнення могло бути розглянуто, залежала від встановленої дати слухання.

Представник заявника в Суді: адвокат Михайло Тарахало.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1 (с), (е), 3 та 4 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 19, 92, 93, 94, Кримінального кодексу України 2001 року, статті 156, 416, 419, Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, статті 3, 7, 19, 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» 2000 року, Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 03 червня 2005 року.

Основні тези:

«Суд повторює, що відповідно до його усталеної практики особа не може вважатися «психічно хворою» та позбавлена волі, якщо не дотримано трьох нижченаведених мінімальних умов; по-перше, об'єктивна медична експертиза повинна достовірно показати, що особа є психічно хворою; по-друге, психічний розлад має бути таким, що обумовлює примусове тримання особи у психіатричній лікарні; по-третє, необхідність продовжуваного тримання у психіатричній лікарні залежить від стійкості такого захворювання...» (§ 99)

«...Значення терміну «психічно хворі» постійно еволюціонує, оскільки прогрес досліджень у психіатрії та гнучкість лікування розвиваються. Тим не менш, підпункт «е» пункту 1 статті 5 Конвенції не можна сприймати як такий, що дозволяє тримання особи під вартою лише через те, що її погляди чи поведінка відрізняються від норм, що переважають у суспільстві» (§ 102)

«...тримання особи під вартою є таким серйозним заходом, що він є виправданим лише тоді, коли інші, менш суворі заходи, було розглянуто і визнано недостатніми для гарантування інтересів особи або суспільства, що можуть вимагати того тримання відповідної особи під вартою...» (§ 103)

«...провадження щодо примусової госпіталізації особи до психіатричного закладу повинно обов'язково передбачати чіткі ефективні гарантії від свавілля з огляду на вразливість осіб, які страждають на психічні розлади, та потребу в наведенні дуже вагомих причин для виправдання будь-яких обмежень їхніх прав...» (§ 104)

«Суд зазначає, що можливість пацієнтів отримати інший висновок незалежних експертів-психіатрів - принцип, що також включений до Принципів ООН захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги є важливою гарантією від можливого свавілля при прийнятті рішень стосовно продовження застосування примусового лікування.....» (§ 117)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142421>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1416922601>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні

Балицький проти України, №12793/03, 03 листопада 2011 року
(див. Право на захист)

**Олексій Михайлович Захаркін проти України, № 1727/04,
24 червня 2010 року**
(див. Погане поводження та його розслідування)

Савін проти України, № 34725/08, 16 лютого 2012 року
(див. Заборона катувань)

Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року

Фактичні обставини справи: ввечері 1 травня 2005 року дружина заявника, після сімейної сварки, викликала міліцію. Близько 17.00 заявника привезли до Орджонікідзівського районного відділку міліції міста Харкова. В ході обшуку у заявника було виявлено в кишені речовину коричневого кольору та направлено її на експертизу. Заявника взяли під арешт на три доби у відповідності до статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення. 3 травня слідчий допитав заявника у якості підозрюваного у вчиненні грабежу. Згідно експертного висновку 4 травня було визначено, що вилучена речовина не є наркотичною. Заявника звільнили о 20.00. Того ж дня була порушена кримінальна справа проти заявника за підозрою у вчиненні ним грабежу. Заявника було затримано одразу після звільнення о 20.00. А 6 травня 2005 року за рішенням суду його було взято під варту. Заявник оскаржив незаконність його тримання під вартою. 13 квітня 2007 року заявника було визнано винуватим у вчиненні крадіжки, встановивши йому покарання у вигляді 7 років позбавлення волі з конфіскацією половини його майна. Вирок був залишений без змін вищестоящим судом 12 лютого 2009 року. На момент

винесення цього рішення у Суду не було відомостей про касаційне оскарження.

Суд встановив, що в цій справі поміщення заявника під адміністративний арешт в період з 1 по 4 травня було зроблено для забезпечення його доступності для допиту в якості підозрюваного, що є свавільним позбавленням волі; було порушено право заявника на негайне доставлення до суду для перевірки законності його затримання; заявник не мав забезпеченого законом права на відшкодування шкоди за незаконне тримання під вартою.

Представники заявника в Суді: адвокати Геннадій Токарев та А. Квашко.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1, 3 та 5 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 1984 року, статті Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Основні тези:

«Суд повторює, проголошуючи право на свободу, статті 5 § 3 передбачає фізичну свободу людини, і його метою є забезпечити, щоб ніхто не повинен бути позбавлений цієї свободи свавільним способом» (§ 67)

«Суд повторює, що негайний судовий перегляд є суттєвою характеристикою гарантії, що міститься у статті 5 § 3, мета якої полягає в тому, щоб мінімізувати ризик свавілля і забезпечити верховенство права, один з основоположних принципів демократичного суспільства» (§ 70)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126453>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1390222446>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 06 лютого 2015 року, справа № 761/10888/13-к, суддя Козятник Л.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42691177>

Теза із рішення: *«...Тобто, адміністративне затримання ОСО-БА_2 відбулося фактично для можливості допиту його в якості підозрюваного у кримінальній справі, що становить свавільне позбавлення волі та є безумовним порушенням п. 1 статті 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини. Про аналогічні обставини зазначено в рішеннях Європейського суду з прав людини...»*

Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року

Фактичні обставини справи: слідчий Жовтневого районного відділку міліції міста Полтави виніс постанову про проведення обшуку у квартирі заявника, а також про його привід у якості підозрюваного у вбивстві діда заявника. 20 квітня 2000 року заявника затримали у місті Харкові та привезли до міста Полтави. Після прибуття до міста Полтави заявник нібито намагався втекти, вчинячи опір працівникам міліції, і вони намагалися йому завадити. Того ж дня міліціонери склали протокол про супротив заявника. На підставі цього протоколу 21 квітня за рішенням суду заявника було притягнуто до адміністративної відповідальності за вчинення хуліганства та призначено стягнення у вигляді 5 днів адміністративного арешту. Рішення було остаточним. Попри це заявник оскаржив рішення до вищих судів, але отримав відмови. Зі слів заявника, він написав 22 квітня 2000 року зізнання у вбивстві, надиктоване йому та підписане слідчим іншим числом, - 20 квітня. Також слідчий того дня склав протокол допиту підозрюваного 20-м числом. Заявник не був представлений адвокатом протягом вказаного вище часу. Заявника звинуватили у вчиненні вбивства та затримали 25 квітня, а 27 квітня Жовтневий районний суд міста Полтави виніс постанову про взяття його під варту. Скарга заявника на неправомірність його затримання була відхилена судом. В ході судового розгляду кримінальної справи щодо заявника адвокат клопотав про звільнення його з-під варті, та отримав відмову, яку оскаржив. Апеляційна інстанція задовольнила скаргу та направила справу на новий судовий розгляд. Продовження

строку тримання під вартою було підтримано судом першої інстанції і цього разу, та скарга заявника не була задоволена вищестоящим судом. Адвокат згодом знову клопотав перед судом про звільнення заявника з під варти, але того ж дня йому було відмовлено. 7 березня 2002 року була проведена судово-медична експертиза, яка встановила, що смерть діда заявника настала в момент, коли заявник не міг бути присутнім на місці вчинення злочину. Справу щодо заявника направили на додаткове розслідування та відпустили під підписку про невиїзд. А 30 грудня кримінальна справа була закрита за відсутності доказів його причетності.

Суд встановив, що адміністративний арешт заявника був використаний для того, щоб забезпечити його перебування як підозрюваного в кримінальній справі в розпорядженні слідчих органів, не забезпечуючи при цьому його процесуальних прав як підозрюваного, зокрема, його права на захист; тримання під вартою в періоди з 25 червня по 21 серпня 2000 року та з 8 вересня по 3 жовтня було незаконним без будь-якого рішення; інші періоди тримання заявника під вартою ґрунтувалися на судовому рішенні, яке передбачало тримання під вартою без зазначення якого-небудь строку або узаконюючи затримання заднім числом в порушення конвенційного права на свободу; посилаючись на тяжкість вчиненого злочину, органи влади продовжували тримання заявника під вартою на підставах, які не можуть бути визнані «допустимими та достатніми».

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1 та 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 135, 136, 148, 149, 155, 156, 241, 236, 242, 244 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 32, 185, 287, 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення, стаття 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року.

Основні тези:

«Суд повторює, що проголошуючи право на свободу, стаття 5 § 1 Конвенції має на увазі фізичну свободу особи, і мета цього положення полягає в недопущенні свавільного позбавлення такої свободи» (§ 52).

«Суд повторює, що при вирішенні питання, чи було дотримано статтю 5 § 3, необхідно розглянути й оцінити обґрунтованість підстав, які переконали судові органи погодитися – у справі, що розглядає Суд – на серйозний відступ від принципу поваги до особистої свободи і презумпції невинуватості, що завжди має місце при позбавленні особи свободи без її засудження...» (§ 62)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91404>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1236434978>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 31 жовтня 2013 року, справа № 1-кп-2/12, суддя Ольшевська Н.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38295715>

Теза із рішення: *«...хоча спроба втечі заявника при затриманні, здається, дала представникам влади підстави для утримання заявника під вартою на стадії досудового слідства та суду, серйозність звинувачень проти нього та ризик втечі, та перепони правосуддю залишалися єдиними причинами, чому суди не змінювали міру запобіжного заходу, що була до нього застосована. Попри те, що стаття 5 §3 вимагає, що після певного періоду наявність розумної підозри сама по собі не виправдовує позбавлення волі, і судові органи повинні навести інші підстави для продовження утримання під вартою...» (§ 63)*

2) рішення Апеляційного суду Житомирської області від 23 червня 2014 року, справа №278/1-210/12-к, судді: Романова О.В., Ляшук В.В. та Михайловський В.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39385127>

Теза із рішення: *«...При цьому колегія суддів виходить також з практики Європейського суду з прав людини, яка є частиною національного законодавства, у вирішенні зазначених питань... про те, що неодноразові зізнання заявника, до якого було формально застосовано*

адміністративне затримання, а фактично з яким міліція поводилась, як із підозрюваним у вчиненні злочину, та позбавила його доступу до захисника, участь якого була б обов'язковою за законодавством України, не можуть бути використані для його засудження, навіть при умові, що заявник повторив свої зізнання у присутності захисника, з яким до допиту не бачився, та послуги якого, за таких обставин, носили символічний характер...»

3) рішення Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області від 16 червня 2015 року, справа № 263/6956/15-к, суддя Степанова С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45119350>

Теза із рішення: *«...Таким чином слідчий суддя вважає, що посилання захисника на порушення слідчим суддею таких рішень ЄСПЛ як «Харченко проти України», «Єлоєв проти України» в частині того, що слідчим суддею не розглядалася можливість застосування інших запобіжних заходів, альтернативних триманню під вартою, є недоречним, оскільки вказане питання було предметом розгляду слідчого судді; рішення ЄСПЛ «Третьяков проти України» щодо неналежного обґрунтування продовження тримання під вартою та відсутністю визначеного строку тримання під вартою, є також недоречним, оскільки питання продовження тримання під вартою ще не розглядалося, а вирішувалося лише питання щодо обрання запобіжного заходу підозрюваному та в ухвалі слідчого судді строк тримання під вартою був визначений, а саме по 06 липня 2015 року включно; рішення ЄСПЛ «Доронін проти України» та «Микола Кучеренко проти України» в частині відсутності рішення суду про тримання підозрюваного під вартою після пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення і до проведення попереднього розгляду справи судом, також у даному випадку є недоречним, оскільки по даному кримінальному провадженню досудове слідство ще не закінчувалося та стороні захисту не надавалися матеріали досудового розслідування для ознайомлення до його завершення та обвинувальний акт ще не направлявся до суду...»*

Утримування на примусовому лікуванні

Кучерук проти України, № 15825/06, 06 вересня 2007 року

Фактичні обставини справи: У 1998 році заявникові був виставлений діагноз – хронічна шизофренія. В березні 2001 року заявника засудили за крадіжку та хуліганство на півтора роки позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку. Під час іспитового строку 15 квітня 2002 року заявник був затриманий та звинувачений у крадіжці та хуліганстві. Того ж дня він пройшов судово-медичне обстеження в місцевій лікарні, де йому виставили діагноз – шизофренія, але підтвердили можливість перебування під вартою. Московський суд міста Харкова 5 липня виніс рішення про необхідність проведення примусового психіатричного лікування заявника. Коли 8 липня заявник почав поводити себе збудливо, троє охоронців медичного відділення слідчого ізолятору, де перебував заявник, побили його гумовими дубинками, кинули на підлогу та надягнули наручники. Після чого його помістили до карцеру, де він провів 9 днів, п'ять із яких на ньому постійно були одягнені наручники. Мати заявника поскаржилася на такі дії до правоохоронних органів. Спершу перевірку проводив начальник слідчого ізолятору, а лише через рік справу розслідувала прокуратура, що відмовила в порушенні кримінальної справи. Мати заявника оскаржила це рішення. Її скарга була задоволена, справа направлена на розслідування, але з часом знову була винесена відмова, що була нею оскаржена. І того разу суд також задовольнив її скаргу та направив справу на розслідування. На момент винесення Судом цього рішення розслідування ще проводилося.

Суд встановив, що тримання під вартою заявника після винесення рішення про направлення його на примусове психіатричне лікування є порушенням права на свободу, а також, що в порушення цього права заявник не мав можливості ініціювати перегляд законності його утримування під вартою; використання гумових дубинок в справі заяв-

ника було необґрунтованим і складало нелюдське поводження; застосування до заявника у психіатричному відділенні наручників протягом 7 днів було нелюдським та принижуючим гідність поводженням; утримування заявника в одиночній камері в наручниках вказує на не надання медичної допомоги йому; державні органи не провели ефективного розслідування скарг матері заявника на неправомірні дії щодо нього з боку представників державного органу, оскільки розслідування проводив спершу начальник слідчого ізолятору; мати заявника була формально повідомлена про закриття кримінальної справи лише 1 жовтня 2004 року, тобто за 2 роки та 2 місяці після інциденту, і через рік після початку розслідування цієї справи прокуратурою; розслідування прокуратурою проводилося неналежне, оскільки не допитувалися повторно свідки, не проводилося медичне обстеження заявника.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 §§ 1 та 4 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 29 Конституції України, статті 19, 92, 94-96, 365, 367 Кримінального кодексу від 05 квітня 2001 року, статті 101, 148, 149, 150, 155, 156, 237, 241, 205, 347, 349, 402, 416, 424, 417, 418, 419, 421 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 221, 256, 257, 258 Цивільного процесуального кодексу 1963 року, статті 8, 18 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, статті 19, 20, 21 Закону України «Про психіатричну допомогу», п.п. 4, 6, 7, 14, Постанови Кабінету Міністрів України № 49 від 27 лютого 1991 року «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку», Наказ № 346/877 Міністерства охорони здоров'я від 19 грудня 2000 року «Про заходи щодо запобігання небезпечним діям з боку осіб, які страждають на тяжкі психічні розлади», Наказ № 397 Міністерства охорони здоров'я, Постанова Пленуму Верховного Суду України № 15 від 26 грудня 2003 року «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 19 березня 1982 року «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру» (з поправками від 4 червня 1993 року) і постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 3 червня

2005 року «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування».

Основні тези:

«Суд нагадує, що застосування до особи, позбавленої свободи, фізичної сили способом, який не є абсолютно необхідним з огляду на її поведінку, принижує людську гідність і, в принципі, становить порушення права, встановленого статтею 3» (§ 131)

«В цій справі Суд вважає, що застосування наручників до психічно хворого заявника протягом семи днів без якого-небудь психіатричного обґрунтування, чи ненадання медичної допомоги у зв'язку із ушкодженнями, спричиненими йому під час насильницького утримування та нанесених собі під час перебування у карцері повинно розглядатися як нелюдське та принижуюче гідність поведіння» (§ 145)

«Згідно з мінімальними критеріями ефективності, які Суд встановив у своїй практиці, таке розслідування має також бути незалежним, безстороннім і відкритим для критичного аналізу з боку громадськості, а компетентні органи повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю» (§ 155)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=002-2499>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1192463064>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Першотравневого районного суду міста Чернівці від 27 березня 2014 року, справа № 725/7139/13-к, суддя Галичанський О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37894743>

Теза із рішення: *«...ненадання своєчасної і належної медичної допомоги пріврівнюється до нелюдського та такого, що принижує гідність, поведіння і є порушенням статті 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Практика Європейського*

суду з прав людини є джерелом права і національні суди зобов'язані застосовувати її при розгляді справ...»

2) рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26 травня 2015 року, справа № 191/4265/14-ц, судді: Свистунова О.В., Гайдук В.І. та Ремез В.А

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44359933>

Теза із рішення: *«...Суд повторює, що згідно з пунктом 1 статті 35 національний засіб юридичного захисту має бути не лише доступним, а й ефективним засобом виправлення стверджуваного порушення конвенційних прав людини...»*

Перегляд законності тримання під вартою

Кучерук проти України, № 15825/06, 06 вересня 2007 року
(див. Утримування на примусовому лікуванні)

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Анатолій Руденко проти України, № 50264/08, 17 квітня 2014 року
(див. Безпідставне тримання під вартою)

Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року
(див. Незаконне тримання під вартою)

Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року
(див. Право на листування в місцях позбавлення волі)

Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року
(див. Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні)

Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Світлорусов проти України, № 2929/05, 12 березня 2009 року
(див. Тримання під вартою з метою екстрадиції)

Камишев проти України, № 3990/06, 20 травня 2010 року
(див. Тримання під вартою з метою екстрадиції)

Крейдич проти України, № 48495/07, 10 грудня 2009 року
(див. Компенсація за незаконне затримання та тримання під вартою)

Немотивовано тривале тримання під вартою

Осаковський проти України, № 13406/06, 17 липня 2014 року
(див. Погане поводження та його розслідування)

Дубовик проти України, № 33210/07; 41866/08, 15 жовтня 2009 року
(див. Тримання під вартою з метою екстрадиції)

Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010
(див. Право на належну медичну допомогу)

Боротюк проти України, № 33579/04, 16 грудня 2010 року
(див. Право на захист)

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року
(див. Заборона катувань)

Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року
(див. Право на листування в місцях позбавлення волі)

Доронін проти України, № 16505/02, 19 лютого 2009 року
(див. Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні)

Компенсація за незаконне затримання та тримання під вартою

Дубовик проти України, № 33210/07; 41866/08, 15 жовтня 2009 року

(див. Тримання під вартою з метою екстрадиції)

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року

(див. Заборона катувань)

Корнейкова проти України, № 39884/05, 19 січня 2012 року

(див. Незаконне тримання під вартою)

Квашко проти України, № 40939/05, 26 вересня 2013 року

(див. Використання адміністративного арешту в кримінальному провадженні)

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року

(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Світлорусов проти України, № 2929/05, 12 березня 2009 року

(див. Тримання під вартою з метою екстрадиції)

Крейдич проти України, № 48495/07, 10 грудня 2009 року

Фактичні обставини справи: в середині 2006 року заявник поїхав з Білорусі до України на запрошення стати тренером національної збірної команди України з вільної боротьби. 15 червня 2007 року Генеральна прокуратура Білорусі порушила кримінальну справу щодо заявника за пособництво та підбурювання у даванні хабаря (максимальне покарання – 6 років позбавлення волі), був виданий ордер на його арешт. 18 липня щодо заявника були висунуті також інші обвинувачення. Того ж дня заявника затримали в місті Києві. Печерський районний суд міста Києва 20 липня постановив утримувати заявника

під вартою до його екстрадиції. 25 липня Білорусь звернулася із запитом на екстрадицію заявника, вказавши, що до нього не буде застосована смертна кара та інше поводження в порушення Конвенції. 5 листопада Генеральна прокуратура України прийняла рішення про екстрадицію заявника. Однак 13 листопада 2007 року Європейський суд з прав людини надав Уряду України рекомендацію не видавати заявника до розгляду його справи по суті. 7 квітня 2008 року заявник отримав статус біженця в Україні. Генеральна прокуратура оскаржила дане рішення, однак воно було залишено усіма судовими інстанціями без змін. 28 листопада Україна відмовила Білорусі у видачі заявника, та його звільнили з-під варти.

Суд встановив, що були відсутні юридичні підстави для тримання заявника під вартою з метою екстрадиції та систематичного перегляду законності його утримування під вартою, а також було відсутня процедура отримання компенсації.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 1, 4 та 5 Конвенції, відкликавши перед тим тимчасові заходи за Правилком 39 Регламенту Суду.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 9, 29, 55, 92, Конституції України, статті 61, 62 Конвенції країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (далі – Мінська конвенція), стаття 248-1 Цивільного процесуального кодексу України від 1963 року, стаття 2, п. 7 Розділу VII прикінцевих положень Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року, статті 106, 148, 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року, стаття 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, Постанова № 4 Пленуму Верховного Суду від 25 квітня 2003 року «Про судову практику по застосуванню запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою і продовження терміну утримання під вартою під час дізнання та досудового слідства».

Основні тези:

«...раніше Суд встановлював порушення статті 5 §§ 1, 4 та 5 Конвенції у випадках, коли виникали проблеми, аналогічні тим, що виникли

в цій справі... Ці висновки ґрунтувалися в основному на відсутності достатніх юридичних підстав для утримування заявників під вартою в очікуванні екстрадиції та процедури, завдяки якій питання законності тримання під вартою може бути розглянуте судом. Суд також постановив, що українське законодавство не дає заявникові права на компенсацію, як того вимагає стаття 5 § 5 Конвенції... (§ 39)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96116>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1263293846>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Київського апеляційного адміністративного суду від 25 листопада 2008 року, справа №-22-а-31400/08, судді: Ситников О.Ф., Бистрик Г.М. та Василенко Я.М

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3252774>

Теза із рішення: *«...Крім того, суд звернув увагу на ту обставину, що рішенням Європейського суду з прав людини відповідно до правила 39 Регламенту Європейського суду вжито тимчасовий захід в інтересах заявника у справі № 48495/07 «Крейдич проти України» шляхом зупинення екстрадиції заявника до Республіки Білорусь...»*

Право на доступ до суду

Шаповалов проти України, № 45835/05, 31 липня 2012 року

Фактичні обставини справи: заявник, журналіст та правозахисник, під час президентських виборів 2004 року висвітлював в пресі засідання та рішення територіальної виборчої комісії (далі – ТВК) № 186. 31 жовтня 2004 року о 14.00 під час першого туру голосування заявник попросив секретаря ТВК надати йому копії рішень цієї комісії, що були винесені раніше того ж дня щодо питання можливості ТВК вносити зміни до списків виборців без погодження цієї комісії. Пізніше заявник попросив надати йому також копії рішень по кожній виборчій дільниці та копії протоколів засідань ТВК від 31 жовтня. Так як заявникові не була надана запитувана ним інформація, то він направив письмовий запит голові ТВК, однак йому було відмовлено, мотивуючи це тим, що вся ця інформація була вивішена на інформаційному стенді в приміщенні, де проходили вибори. Того ж вечора заявникові півгодини забороняли входити до приміщення на засідання ТВК, тому він не був на частині цього засідання комісії. Він поскаржився голові ТВК, але його скаргу залишили без розгляду. Під час другого туру виборів 21 листопада заявник попросив надати йому рішення ТВК № 1-116 від 17 листопада, згідно якого працівникам міліції була дозволена присутність під час виборів. Його прохання було проігнороване. Того ж вечора ТВК прийняла рішення заборонити заявникові бути присутнім на засіданнях ТВК, оскільки він заважав їх роботі. Заявник попросив протокол цього засідання, але йому відмовили, вказавши, що він розміщений на інформаційному стенді ТВК. Заявник оскаржив відмову ТВК у наданні йому копії запитуваних ним документів та заборону присутності на засіданнях до Суворовського районного суду міста Херсону, вказуючи на неправомірні дії представників державного органу відповідно до Глави 31-А Цивільного кодексу України. Суд виніс рішення 3 березня 2005 року, що заява була подана не за тими правовими підставами, а саме, що потрібно було звертатися згідно положень

Глави 30-Б цього Кодексу та Закону України «Про вибори Президента». В той же час 15 травня 2006 року Комсомольська районна прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи щодо працівників ТВК у відповідь на скаргу заявника щодо перешкоджання ними законній професійній діяльності журналіста по статті 171 Кримінального кодексу України. А 17 травня Апеляційний суд міста Херсону залишив рішення суду 1 інстанції без змін. Касаційну скаргу заявника залишили без розгляду, так як закон не передбачав такого виду оскарження в даній категорії справ.

Суд встановив, що судовий розгляд у справі заявника було припинено без розгляду його по суті, тому на думку Суду, ця ситуація оцінюється як відмова у правосудді, що порушує саму суть права заявника на доступ до суду.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Буценко.

Суд визнав порушення статті 6 § 1 Конвенції

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: розділ 31-А, розділ 30-Б Цивільно-процесуального кодексу України, статті 12, 104 Закону «Про вибори Президента України», статті 42, 43 Закону України «Про інформацію».

Основні тези:

«Судовий розгляд у справі заявника був завершений без розгляду його по суті. На думку Суду, ця ситуація оцінюється як відмова від правосуддя. Яка порушує саму суть права заявника на доступ до суду...» (§ 57)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112570>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1388339430>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Київського апеляційного адміністративного суду від 04 листопада 2014 року, справа: № 810/5157/14, судді: Глуценко Я.Б., Пилипенко О.Є. та Романчук О.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41281914>

Теза із рішення: *«...Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права. У справі «Шаповалов проти України» (рішення від 31 липня 2012 року) Судом вказано, що для того, щоб право доступу до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити акт, який є втручанням в її права...»*

2) рішення Одеського апеляційного адміністративного суду від 08 квітня 2015 року, справа № 815/6959/14, судді: Шляхтицький О.І., Джабурій О.В. та Крусян А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43566455>

Теза із рішення: *«...У справі «Шаповалов проти України» Європейський суд з прав людини зазначав, що в цій справі заявник є журналістом і він вимагав запитувану інформацію для виконання професійних обов'язків, тобто для публікації матеріалів, пов'язаних із виборами. Це включало висвітлення ходу президентських виборів, і невиконання цього завдання могло завдати шкоди його діловій репутації та кар'єрі. Отже, спір в національних судах був важливим з огляду на особисті та професійні інтереси заявника. Більш того, його право як учасника інформаційних відносин отримувати необхідні документи визнається відповідно до національного законодавства...»*

3) рішення Донецького окружного адміністративного суду від 02 червня 2015 року, справа № 805/2046/15-а, суддя Кравченко Т.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44545242>

Теза із рішення: *«...У справі «Шаповалов проти України» (заява № 45835/05, остаточне рішення від 31 липня 2012 року) Європейський суд з прав людини встановив порушення п. 1 статті 6 Конвенції з огляду на те, що сама сутність доступу до суду була порушена відмовою у справедливому судовому розгляді через відсутність одностайної позиції національних судів щодо застосовності певного законодавчого акту стосовно розгляду скарг заявника та закриття провадження у справі заявника без її розгляду по суті...»*

«Розумний строк» судового розгляду

Лопатін і Медведський проти України, № 278/03; 6222/03, 20 травня 2010 року

(див. Незаконне тримання під вартою)

Осаковський проти України, № 13406/06, 17 липня 2014 року

(див. Погане поводження та його розслідування)

Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року

(див. Право на побачення з рідними в місцях несвободи)

Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року

(див. Право на листування в місцях несвободи)

Поліщук проти України, № 21231/04, 15 жовтня 2009 року

Фактичні обставини справи: 24 грудня 1997 року відносно заявника була порушена кримінальна справа за обвинуваченням у вимаганні грошей у двох осіб. У невстановлений день потерпілі подали цивільний позов про відшкодування їм матеріальної та нематеріальної шкоди, завданої неправомірними діями заявника. 2 вересня 1998 року заявникові висунули також обвинувачення у пошкодженні документів справи під час ознайомлення. Заявника було визнано винуватим Київським районним судом міста Харкова 5 листопада 1998 року та присуджено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі умовно. Цим же рішенням суд задовольнив частково цивільні вимоги потерпілих. Апеляційний суд 21 січня 2002 року скасував вирок в частині обвинувачення заявника у пошкодженні документів справи, вказавши, що ця справа повинна бути припинена за відсутності достатніх доказів. А щодо іншої частини вироку, то суд направив справу на повторний розгляд до суду першої інстанції. 4 лю-

того 2003 року було винесено вирок відносно заявника із покаранням у чотири роки позбавлення волі умовно та частковим задоволенням цивільних позовів потерпілих. Рішення залишено було без змін апеляційним судом 22 травня 2003 року. Того ж року 2 грудня Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу заявника. Слухання в цій справі проводилися із перервами від декількох днів до декількох місяців. В ході судового розгляду було отримано два висновки експертів, що зайняло близько шести місяців.

Суд встановив, що у цій справі тривалість провадження була надмірною та не відповідає вимозі «розумного строку».

Представник заявника в Суді: адвокат Анна Сажко.

Суд визнав порушення статті 6 § 1 Конвенції.

Основні тези:

«Відповідно статті 6 § 1 кожен має право на... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом, встановленим законом, який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» (§ 19)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95057>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1274008354>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Костичев проти України, № 27820/04, 08 квітня 2010 року

Фактичні обставини справи: 2 жовтня 2010 року заявник подав позов до Київського районного суду міста Харкова проти свого колишнього роботодавця, вимагаючи виплатити різні платежі, що належали йому після виходу на пенсію, включаючи компенсацію за затримку виплати заробітної плати. 16 жовтня 2002 року суд частково задовольним

позовні вимоги заявника. Дві сторони оскаржили це рішення. У період з лютого 2002 року по березень 2004 року Апеляційний суд Харківської області декілька разів повертав справу до районного суду у зв'язку з процесуальними порушеннями. 30 березня 2004 року апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, збільшивши суму виплати заявників. Того ж дня апеляційний суд виніс окрему ухвалу, якою звернув увагу голови районного суду на ряд процесуальних порушень в цій справі, які привели до затримки її розгляду. У квітні 2004 року сторони подали касаційні скарги. Верховний Суд України 24 травня 2006 року залишив в силі рішення апеляційного суду.

Суд встановив, що в даному випадку тривалість судового розгляду була надмірною і не відповідала вимогам «розумного строку».

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 6 § 1 Конвенції.

Основні тези:

«Відповідно до статті 6 § 1 Конвенції, кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків ... має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ...» (§ 11)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98138>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1273832789>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Інгулецького районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 23 серпня 2013 року, справа № 213/2816/13-ц; рішення від 01 жовтня 2013 року, справа № 213/2769/13-ц; рішення від 02 жовтня 2013 року, справа № 213/3090/13-ц, рішення від 19 грудня 2013 року, справа № 213/2934/13-ц, суддя Мазуренко В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33723246>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34373555>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34371268>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36712988>

2) рішення Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 12 серпня 2014 року, справа № 180/2185/13-ц, суддя Тананайська Ю.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41137910>

Теза із рішення: *«...Згідно практики Європейського суду з прав людини в справах: Гольм проти Швеції від 25 жовтня 1993 року, Мельниченко проти України від 19 жовтня 2004 року, «Костишев проти України», «Ніколова проти Болгарії» (1999 року), «Комінгерсолл С. А. проти Португалії», де судом було встановлено, що вчинення злочину щодо потерпілого вже є підтвердженням завдання останньому моральної шкоди...»*

Право на захист

Гриненко проти України, № 33627/06, 15 лютого 2012 року
(див. Погане поводження та його розслідування)

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року
(див. Заборона катувань)

Шабельник проти України, № 16404/03, 19 лютого 2009 року
(див. Право не свідчити проти себе)

Веренцов проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року
(див. Свобода зібрань та об'єднань)

Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року
(див. Право на приватне та сімейне життя)

Корнев і Карпенко проти України, № 17444/04, 21 жовтня 2010 року
(див. Негайне доставлення до суду)

Леонід Лазаренко проти України, № 22313/04, 28 жовтня 2010 року

Фактичні обставини справи: заявника, з його слів, затримали 4 січня 2002 року за підозрою у вчиненні умисного вбивства Л., однак згідно протоколу затримання це відбулося 5 січня. Заявник написав відмову від юридичного представництва. В період з 5 по 16 січня заявник перебував у Петрівському районному відділку міліції міста Донецька, після чого його перевели до Донецького слідчого ізолятору № 5. Саме в цей період заявника допитали без присутності адвоката, та отримали від нього зізнання, яке він повторив під час відтворення обстановки та обставин події. Після чого йому був наданий адвокат.

Прокуратура 20 травня залишила без розгляду, як необґрунтовану, скаргу заявника на неправомірні дії працівників міліції. Заявник не оскаржував цю відповідь. Згодом дії заявника були перекваліфіковані на умисне вбивство з корисливих мотивів, грабіж, угон автомобіля, вчинені організованою групою. 14 листопада 2002 року Апеляційний суд Донецької області визнав заявника винуватим та присудив покарання у вигляді 15 років позбавлення волі із конфіскацією усього належного йому майна. Суд мотивував своє рішення зізнанням заявника, що було зроблене на досудовому слідстві, а твердження заявника про тиск на нього з боку працівників міліції оцінив як тактику його захисту від обвинувачення. 8 квітня 2003 року Верховний Суд України задовольнив скаргу прокурора на вирок через його м'якість та направив справу на новий судовий розгляд. Відповідно 2 вересня того ж року суд засудив заявника до довічного позбавлення волі за тим же самим обвинуваченням та мотивуванням. Заявник оскаржив вирок, однак він був залишений без змін Верховним Судом України 8 квітня 2004 року.

Суд встановив, що позбавлення заявника юридичної допомоги та використання наданих ним під час того періоду зізнавальних показань для засудження є достатніми ознаками порушення гарантій справедливого судового розгляду.

Представник заявника в Суді: юрист Айгуль Муқанова.

Суд визнав порушення стаття 6 §§ 1 і 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 28 Конституції України, статті 115, 187, 289, 64 Кримінального кодексу України 2001 року, статті 4, 45, 46, 94, 103, 261-1, 236-2, статті 370, 390 Кримінально-процесуального кодексу 1960 року, п.п. 4.3.4, 6.1.9 Порядку медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань, затверджений наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 3/6 від 18 січня 2000 року, Положення спільного наказу Міністерства охорони здоров'я та Державного Департаменту з питань виконання покарань від 15 листопада 2005 року № 186/607 «Про організацію антиретровірусної терапії хворих на

ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах».

Основні тези:

«Суд підкреслює, що хоча право кожної особи, обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвокатом, офіційно призначеним, в разі такої необхідності, не є абсолютним, воно становить одну з головних підвалин справедливого судового розгляду... Як правило, доступ до адвоката повинен бути наданий підозрюваному з першого допиту міліцією, якщо в світлі обставин конкретної справи немає переконливих аргументів для обмеження цього права... Праву на захист, в принципі, безумовно, спричиняється шкода, коли компрометуючі заяви, отримані під час поліцейського допиту без присутності адвоката, використовуються як підстави для засудження...» (§ 49)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-101321>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1289377962>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

3) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 10 листопада 2014 року, справа № 152/1444/14-к, суддя Соколовська Т.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41320019>

Теза із рішення: *«...У світлі обставин кримінального провадження як гарантії, передбачені національним законодавством, так і гарантії справедливості, закріплені статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ... вимагають, щоб підозрюваний, обвинувачений мав можливість скористатись допомогою захисника, починаючи з найпершого допиту. Обмеження права обвинуваченого на захист під час досудового розслідування, відповідно до національного законодавства, становить істотне порушення кримінально-процесуального закону, яке передбачає скасування вироку. Цей недолік не*

може бути виправлений ані юридичною допомогою, наданою обвинуваченому пізніше, ані змагальним характером подальшого провадження...»

4) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 07 липня 2014 року, справа № 152/1083/14-к, суддя Славінська Н.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39711558>

Теза із рішення: *«...Такий висновок суду ґрунтується на практиці Європейського суду з прав людини, ...ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися – у відкритий чи мовчазний спосіб - від свого права на гарантії справедливого судового розгляду. Однак для того, щоб така відмова була дійсною для цілей Конвенції, вона має бути виражена у недвозначній формі і має супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю такої відмови...»*

5) рішення Любешівського районного суду Волинської області від 14 березня 2014 року, справа № 162/2085/13-к, суддя Глинянчук В.Д.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37632756>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав як порушення статті 6 Конвенції використання судами України викривальних показань, отриманих у відсутності захисника...»*

Луценко проти України, № 30663/04, 18 грудня 2008 року

Фактичні обставини справи: 17 листопада 1995 року працівники міліції затримали заявника за підозрою у вчиненні ним вбивства О.М. у співучасті з Н.Л.. У період з 17 листопада 1995 року по 13 грудня 1996 року заявник перебував у Донецькому слідчому ізоляторі. Умови утримання, з його слів, були жахливими, а також він стверджував, що працівники міліції катували його, щоб отримати зізнання. Заявник поскаржився 21 листопада на зазначені вище неправомірні дії працівників міліції до прокуратури. Заявника було виправдано 13 грудня того ж року Апеляційним судом Донецької області у зв'язку з тим, що

обвинувачення не пояснило протиріччя між доказами, які були в справі та не надало достатніх доказів вини підсудного. Заявника звільнили з-під варти. Він поїхав до Узбекистану. Касаційна скарга обвинувача була задоволена 13 грудня 2007 року Верховним Судом України та справу направили на новий судовий розгляд. За згодою заявника судовий розгляд відбувався без його присутності, а за участі його захисника. Заявника було визнано винуватим 3 грудня 2003 року у вчиненні вбивства з корисливих мотивів та незаконному володінні вогнепальною зброєю. Вирок було залишено без змін Верховним Судом України 11 березня 2004 року.

Суд встановив, що зізнавальні покази іншого співобвинуваченого, якого неможливо було допитати в суді, по кримінальній справі відносно заявника, надані ним на досудовому слідстві, були використанні судом для встановлення фактів, важливих для кваліфікації дій заявника; Суд відзначає, що співобвинувачений надавав зізнавальні покази на досудовому слідстві в статусі свідка та він не мав змоги проконсультуватися із адвокатом перед першим допитом, будучи зобов'язаним повідомити все, що йому відомо по справі зі страху перед кримінальною відповідальністю за відмову від дачі показань.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 6 § 1 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 93, 94, 179 Кримінального кодексу України, статті 43, 43-1, 69-1, 70, 71 Кримінально-процесуального кодексу України.

Основні тези:

«...Суд нагадує, що при визначенні, чи був процес в цілому справедливим, має прийматися до уваги якість доказів, у тому числі чи не викликають обставини, в яких вони отримані, сумнівів у їх надійності і точності» (§ 48)

«...Хоча в цій справі мова йде не про визнання винуватим автора зізнавальних показів, а його співобвинуваченого, Суд вважає, що основоположні принципи є, в цілому, такими ж, і ці показання, отримані за відсутності процесуальних гарантій, повинні розглядатися із крайньою обережністю, беручи до уваги, зокрема, той факт, що Н.Л. (сні-

вобвинувач) одразу відмовився від них, поскаржившись в компетентні органи на те, що він надав їх під тиском...» (§ 51)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90364>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) -

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1230026704>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Подільського районного суду міста Києва від 18 вересня 2014 року, справа № 758/4913/14-к, суддя Сингаївський О.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43778878>

Теза із рішення: *«...Крім цього, у рішеннях Європейського суду з прав людини... визнано, що використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права, для доведення вини у вчиненні злочину ними (свідками) або їх співучасниками є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод...»*

2) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квітня 2013 року, судді: Мороз М.А., Крижановський В.Я. та Дембовський С.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30680448>

Теза із рішення: *«...Слід також відмітити, що в основу оскаржуваного вироку суду покладено також дані ОСОБА_1 показання на допиті 07 серпня 2011 року в якості свідка, хоча відповідно до рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 Конституційним Судом України відзначено, що кожній особі, зокрема свідку під час допиту в органах дізнання чи досудового слідства та особам при наданні пояснень у державних органах, має бути забезпечена реальна можливість отримувати правову допомогу для захисту від можливого порушення права не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, які можуть бути використані у*

кримінальному процесі для доведення обвинувачення зазначених осіб. Такий висновок підтверджує і практика Європейського суду з прав людини... що використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права для доведення вини у вчиненні злочину ними (свідками) або їх співучасниками є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У справах «Луценко проти України», «Шабельник проти України», Європейський суд визнав, що права захисту були обмежені через порушення гарантій самовикриття й зобов'язав державу провести новий судовий розгляд цієї справи...»

3) рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 19 червня 2012 року, справа № 1-51/2012, суддя Усатий М. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25292908>

Теза із рішення: «...Крім того, у суду є підстави сумніватися у законності отримання по справі доказів... оскільки зізнавальні пояснення, показання у обвинувачених відбирались формально як у свідків, але фактично їх допитували як підозрюваних без забезпечення їх права мати захисника та права не свідчити проти себе. Крім того, у обвинуваченої ОСОБА_6, яка є неповнолітньою відбиралися зізнавальні пояснення у відсутності законного представника та захисника. А тому наявні докази не дають можливості суду належним чином і належними доказами відтворити досліджувану подію, при цьому з матеріалів справи вбачається, що не всі обставини злочину встановлені і по справі не проведені всі передбачені законом слідчі дії. Відповідно до європейської практики... якщо виникають сумніви в достовірності певного джерела доказів, то відповідно його необхідно підтвердити доказами, отриманих з інших джерел, що органами слідства не зроблено...»

4) рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 25 грудня 2011 року, справа № 310/11621/13-к, суддя Морока С.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35586927>

Теза із рішення: «Даючи оцінку свідченням обвинуваченого ОСОБА_2, викладеним в власноруч написаній ним явці з повинною, суд бере до уваги Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лу-

ценко проти України» від 18 грудня 08 року, де суд вказує, що «національні суди можуть, за умови пошани прав захисту, взяти до уваги свідчення, одержані в ході досудового слідства, але ці свідчення повинні бути підкріплені іншими наявними доказами...»

5) рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 25 червня 2014 року, справа № 607/9287/14-к, суддя Гуменний П.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39799671>

Теза із рішення: «...Відповідно до п. 6 ч. 2 статті 87 КПК України суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема і отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні. Аналогічне положення закріплене в Рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України».....»

6) рішення Романівського районного суду Житомирської області від 09 липня 2014 року, справа № 290/370/13-к, суддя Бабиш С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39875156>

Теза із рішення: «...Так, згідно правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в рішенні у справі за конституційним зверненням громадянина ОСОБА_5 щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) кожній особі, зокрема свідку під час допиту в органах дізнання чи досудового слідства та особам при наданні пояснень у державних органах, має бути забезпечена реальна можливість отримувати правову допомогу для захисту від можливого порушення права не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, які можуть бути використані у кримінальному процесі для доведення обвинувачення зазначених осіб. Такий висновок підтверджує і практика Європейського суду з прав людини... використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права, для доведення вини у вчиненні злочину ними (свідками) або їх співучасниками є порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод...»

7) рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської

області від 05 грудня 2014 року, справа №607/14779/14-к, суддя Холява О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42198920>

Теза із рішення: *«...Так, згідно Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України»... зазначено, що заявник дав свої зізнавальні показання під час допиту його як свідка, тобто саме через такий процесуальний статус (не будучи підозрюваним або обвинуваченим, які згідно з чинним законодавством вправі скористатися правом на мовчання) був зобов'язаний надати всю відому йому інформацію, інакше він би ніс кримінальну відповідальність. Більше того, на відміну від підозрюваного або обвинуваченого, свідок не мав передбаченого законом права проконсультуватися з адвокатом перед першим допитом. А тому з огляду на встановлені судом порушення норм кримінального процесуального законодавства, - суд визнає протокол допиту свідка ОСОБА_2 від 16.04.2014 року (а.п.44-48), протокол проведення слідчого експерименту за участю свідка ОСОБА_2 від 19.05.2014 року (а.п.50-53) та висновок експерта №733 від 23.06.2014 року проведеного на підставі показань свідка ОСОБА_2 (а.п.54-56) - недопустимими доказами...»*

8) рішення Апеляційного суду Чернівецької області від 06 березня 2012 року, справа № 2490/11-122/2012, судді: Кузняк В. О., Струбіцька О.М. та Давній В.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21900995>

Теза із рішення: *«...Відповідно до європейської практики... якщо виникають сумніви в достовірності певного джерела доказів, то відповідно його необхідно підтвердити доказами, отриманими з інших джерел, що органами слідства не зроблено...»*

9) рішення Томашпільського районного суду Вінницької області від 01 жовтня 2012 року, справа № 224/1634/12, та рішення від 14 жовтня 2012 року, справа № 1-97/11, а також рішення від 10 грудня 2012 року, справа № 1-3/11, - суддя Ставнійчук В.С.; рішення від 13 березня 2013 року, справа № 224/1113/12, рішення від 24 жовтня 2013 року, справа № 146/962/13-к, а рішення від 24 жовтня 2013 року, справа № 146/962/13-кв, та рішення від 20 листопада 2012 року

справа № 224/837/12, а також рішення від 06 листопада 2012 року, справа № 224/1158/12, - суддя Пилипчук О.В.; рішення від 21 березня 2013 року, справа № 224/1634/12, суддя Скаковська І.В.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26503212>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34378610>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34613873>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27718646>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27280099>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36495772>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28523073>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30141139>

Теза із рішень: *«...Крім того, згідно із статтею 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію і практику Суду як джерело права... Європейський суд з прав людини звертає увагу на те, що неможливість забезпечити участь свідка у судовому розгляді сама по собі не тягне припинення кримінального переслідування. У такій ситуації за умови дотримання права на захист національні суди можуть брати до уваги показання, отримані під час досудового слідства, зокрема якщо в них є підстави вважати, що ці показання підтверджені іншими доказами у справі. При дослідженні судом під час судового слідства доказів у справі, підсудна, інші учасники процесу не заперечували проти можливості оголошення показань свідків даних ними на досудовому слідстві, з причин неможливості явки останніх в судове засідання, чим судом не порушено право підсудної на захист...»*

10) рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 20 листопада 2013 року, справа № 310/4403/13-к, судді: Богомолова Л.В., Морока С.М. та Пахоменко О.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35352112>

Теза із рішення: *«...Даючи оцінку свідченням обвинуваченого ОСОБА_3, викладених в явці з повинною, суд бере до уваги Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України» від*

18 грудня 2008 року, де суд конкретизує, що «національні суди можуть, за умови пошани прав захисту, взяти до уваги свідчення, одержані в ході досудового слідства, зокрема суд може взяти їх до уваги, але ці свідчення повинні бути підкріплені іншими наявними доказами...»

11) рішення Буринського районного суду Сумської області від 21 січня 2013 року, справа № 1802/757/2012, судді: Куцан В.М., Стеценко В.С. та Міщенко В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29048100>

Теза із рішення: «...Як зауважив Європейський суд з прав людини в рішенні від 18 грудня 2008 року у справі «Луценко проти України»: якщо національні судові органи зіштовхуються з кількома суперечливими версіями правди, які пропонує одна особа, їхня остаточна перевага показанням, даним слідчим органам перед тим, що дані у відкритому суді, сама собою не є проблемою з погляду Конвенції, якщо ця перевага обґрунтована й самі показання особа дала добровільно...»

12) рішення Апеляційного суду Сумської області від 06 серпня 2013 року, справа №580/13/13-к, судді: Литовченко Н. О., Забара І. К. та Рунова В. Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32878716>

13) рішення Апеляційного суду Автономної республіки Крим від 19 грудня 2013 року, справа № 110/1624/13-к, судді: Язєв С.О., Дорошенко Т.І. та Куртлушаєв І.Д.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36307344>

Теза із рішень: «...у разі виникнення сумнівів стосовно достовірності певного джерела доказів відповідно зростає необхідність підтвердження його доказами з інших джерел, проте ні досудовим слідством, ні судом першої інстанції доказів на усунення вищезазначених суперечностей не встановлено, а тому колегія суддів вважає зазначені висновки суду першої інстанції такими, що не відповідають фактичним обставинам справи...»

14) рішення Турійського районного суду Волинської області від 18 квітня 2014 року, справа № 169/26/14-к, суддя Тітвалова Р.К.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38297287>

Теза із рішення: *«...достовірність доказів дуже сумнівна, якщо вони отримані з порушенням права не давати показань або не свідчити проти себе. На відміну від підозрюваного або обвинуваченого, які відповідно до чинного законодавства мають право не давати показань, свідок зобов'язаний надати всю відому йому інформацію «під загрозою» кримінальної відповідальності...»*

15) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 17 вересня 2014 року, справа № 760/21411/13-к, судді: Агафонов С.А., Кушнір С.І. та Сенін В.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40601248>

Теза із рішення: *«...Свою оцінку ситуації за якої особа дає зізнавальні показання за відсутності процесуальних гарантій, від яких потім відмовляється дає Європейський суд з прав людини в Рішенні «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 року, який, зокрема в п. 51-53 зазначає: «... Хоча в цій справі йдеться про визнання винним не того, хто давав зізнавальні показання, а його співобвинуваченого, Суд визнає, що основоположні принципи є загалом такими самими, і що такі показання, отримані за відсутності процесуальних гарантій, повинні були розглядатися з надзвичайною ретельністю, із врахуванням, зокрема, того факту, що пан Н. Л. одразу відмовився від своїх показань, поскаржившись до компетентних органів на те, що він давав їх під тиском. Крім того, пан Н. Л. постійно заперечував свої попередні зізнання не лише під час першого відкритого слухання в суді, але ще на стадії досудового слідства...»*

16) рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 22 грудня 2014 року, справа № 359/4716/13-к, суддя Чирка С.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42063253>

Теза із рішення: *«Такий висновок підтверджує і практика Європейського суду з прав людини... використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права, для доведення вини у вчиненні злочину ними (свідками) або їх співучас-*

никами є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод...»

17) рішення Ожтябрьського районного суду міста Полтави від 31 травня 2013, справа № 554/1184/13-к, суддя Антонов С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31584069>

18) рішення Березанського районного суду Миколаївської області від 09 вересня 2013 року, справа № 1403/1546/12, суддя Гапоненко Н.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33353642>

Теза із рішення: «...У світлі викладеного, необхідно звернути увагу, що рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 року констатовано порушення судами першої і касаційної інстанції при розгляді кримінальної справи пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. В рішенні зокрема зазначається, що під час оцінки, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати якість доказів, а також встановити, чи не дають обставини, за яких вони були отримані, приводу сумніватися в їх достовірності й точності. В разі коли національний суд повинен оцінити кілька версій подій, які суперечать одна одній та викладені однією і тією ж особою, то саме по собі надання переваги показанням, які давалися органам слідства, над показаннями, що мали місце під час судового розгляду, не суперечить Конвенції, якщо надання такої переваги обґрунтоване, а самі показання особа дала добровільно. Разом з тим достовірність доказів дуже сумнівна, якщо вони отримані з порушенням права не давати показань або не свідчити проти себе. Право не свідчити проти себе, зокрема, передбачає, що сторона обвинувачення у кримінальній справі намагається довести вину обвинуваченого, не наводячи доказів, отриманих усупереч волі останнього із застосуванням методів примусу або пригнічення...»

19) рішення Кіровського районного суду міста Кіровограда від 13 квітня 2012 року, справа № 1-792/11, судді: Поступайло В.В., Павелко І.Л. та Панфілова А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22595679>

Теза із рішення: *«... неможливість забезпечити участь свідка у судовому розгляді сама по собі не тягне припинення кримінального переслідування. У такій ситуації, за умови дотримання права на захист, національні суди можуть брати до уваги показання, отримані під час досудового слідства, зокрема, якщо в них є підстави вважати, що ці показання підтверджені іншими доказами у справі...»*

20) рішення Ковпаківського районного суду міста Суми від 20 грудня 2011 року, справа № 1806/1-84/11, суддя Рунов В.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20064255>

21) рішення Ковпаківського районного суду міста Суми від 03 березня 2014 року, справа № 1806/1-38/11, суддя Литовченко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37411344>

22) рішення Ковпаківського районного суду міста Суми від 24 травня 2012 року, справа № 1-637/11, суддя Литовченко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24452818>

Теза із рішень: *«...У разі виникнення сумнівів стосовно достовірності певного джерела доказів відповідно зростає необхідність підтвердження його доказами з інших джерел.....»*

23) рішення Крюківського районного суду міста Кременчука від 27 лютого 2015 року, справа № 537/2064/13-к, суддя Мурашова Н.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42888933>

24) рішення Апеляційного суду Полтавської області від 28 квітня 2015 року, справа № 537/2064/13-к, судді: Тараненко Ю.П., Захожай О.І. та Харлан Н.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43948107>

Теза із рішень: *«...Більшість свідків залишилися недопитаними у судовому засіданні, що позбавило підсудну та її захисників можливості задати питання цим свідкам. В рішеннях Європейського суду з прав людини у справах... наведене визнано неприйнятним та таким, що по-*

рушує право обвинуваченого на захист, порушує принципи безпосередності дослідження доказів...»

25) рішення Турійського районного суду Волинської області від 18 березня 2015 року, справа № 169/496/14-к, суддя Тітвалов Р.К.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43186388>

Теза із рішення: *«...У рішенні Європейського суду з прав людини в справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 року Суд зазначив, що для вирішення питання про те, чи відповідало використання зізнавальних показань вимогам справедливості, викладеним у п. 1 статті 6 Конвенції, та справедливості процесу у цілому слід брати до уваги якість доказів, у тому числі чи не викликають обставини, за яких вони отримані, сумнівів у їхній надійності й точності.....»*

26) рішення Франківського районного суду міста Львова від 13 березня 2012 року, судді: Дзеньдзюра С.М., Лозинський Б.М. та Шеремета Ю.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43203194>

Теза із рішення: *«...Відповідно до п. 50 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 року суд встановив наступне «Щодо фактів справи, яка розглядається, Суд нагадує, що пан Н.Л. дав свої зізнавальні показання під час допиту його як свідка. З огляду на відсутність яких-небудь доказів стосовно поганого поводження з цією особою, Суд не може встановити поза розумним сумнівом той факт, що він давав свої показання під тиском. З іншого боку, Суд зазначає, що, на відміну від підозрюваного або обвинуваченого, які згідно з чинним законодавством користувалися правом «на мовчання», свідок був зобов'язаний повідомити всю відому йому інформацію, інакше він би ніс кримінальну відповідальність. Більше того, на відміну від підозрюваного або обвинуваченого свідок не мав передбаченого законом права проконсультуватися з адвокатом перед першим допитом. 51. Хоча в цій справі йдеться про визнання винним не того, хто давав зізнавальні показання, а його співобвинуваченого, Суд визнає, що основоположні принципи є загалом такими самими, і що такі показання, отримані за відсутності процесуальних гарантій, повинні були*

розглядатися з надзвичайною ретельністю, із врахуванням, зокрема, того факту, що пан Н.Л. одразу відмовився від своїх показань, поскаржившись до компетентних органів на те, що він давав їх під тиском. Крім того, пан Н.Л. постійно заперечував свої попередні зізнання не лише під час першого відкритого слухання в суді, але ще на стадії досудового слідства...»

27) рішення Скадовського районного суду Херсонської області від 15 травня 2015 року, справа № 663/517/14-к, суддя Ведмідська Н.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44176432>

Теза із рішення: *«...Згідно рішення Європейського суду з прав людини... використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права, для доведення вини у вчиненні ними злочину є порушенням п. 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод...»*

28) рішення Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 01 липня 2015 року, справа № 348/1935/13-к, судді: Мужик І.І., Гураш М.В. та Грещук Р.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46005014>

Теза із рішення: *«...Тому у суду не виникає сумніву про те, що за обставин, викладених у вирокі вчинив умисне вбивство ОСОБА_8 застосовуючи при цьому оцінку зібраних доказів критерій «поза розумним сумнівом», який прийнятий в практиці Європейського суду з прав людини та є рішення, в яких питання використання доказів отриманих «незаконно» аналізувалися з погляду права на справедливий судовий розгляд...»*

Балицький проти України, №12793/03, 03 листопада 2011 року

Фактичні обставини справи: 9 травня 1998 року заявника затримали за хуліганство та привезли до Фрунзівського відділку міліції міста Києва. Щоб отримати зізнання у вчиненні вбивства його сусіда по будинку, міліціонери декілька разів побили заявника. 11 травня

Фрунзевський районний суд визнав його винуватим у вчиненні адміністративного правопорушення та наклав стягнення у вигляді 15 днів арешту. Заявника привезли з суду назад до відділку міліції, де він був знову підданий поганому поводженню з боку міліціонерів. Того дня його допитали як свідка, а наступного – заявник зізнався у вчиненні вбивства та крадіжки. Заявника допитали як підозрюваного, а потім і як обвинуваченого без присутності адвоката, надавши останнього лише 1 червня 1998 року, коли справа була направлена на розслідування до прокуратури та кваліфікація була замінена на вбивство з корисливих мотивів, що вимагало обов'язкового надання захисника. Заявник поскаржився на неправомірні дії міліціонерів, однак отримав відмову в порушенні кримінальної справи 14 грудня 2001 року, заявник не оскаржив це рішення до суду, але підняв питання поганого поводження під час судового розгляду його справи. 20 червня 2002 року заявника визнали винуватим у вчиненні вбивства та грабежу, встановивши покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. Апеляційна та касаційна скарги заявника були залишені без задоволення.

Суд встановив, що формально застосувавши до заявника адміністративне затримання, а фактично поводячись із ним як із підозрюваним у вчиненні злочину, органи слідства позбавили його доступу до захисника, участь якого була б обов'язковою згідно із законодавством України, якби він обвинувачувався у вбивстві, вчиненому з корисливих мотивів, тобто злочину, у зв'язку з яким його фактично допитували.

Представники заявника в Суді: адвокати Володимир Олевський та Аркадій Буценко.

Суд визнав порушення статті 6 §§ 1, 3 (с) Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 28, 59, 63 Конституції України, статті 4, 22, 28, 46, 48, 61, 130 Кримінально-процесуального кодексу України.

Основні тези:

«Суд повторює, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду. Право на захист буде

в принципі неоправно порушено, якщо визнавальні показання, отримані під час допиту особи правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження» (§ 37)

«...Суд знову висловлює своє занепокоєння ще одним прикладом такого зловживання, коли, не дивлячись на те, що заявник був першочергово затриманий за підозрою у вчиненні більш тяжкого злочину, органи слідства пізніше «штучно» зменшили ступінь тяжкості обвинувачення, щоб кваліфікувати його за статтею Кримінального кодексу, яка не передбачає обов'язкове надання адвоката підозрюваному...» (§ 40)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-107185>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1321360325>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Фастівського місьрайонного суду Київської області від 27 вересня 2013 року, справа № 1/381/36/13, суддя Бончев І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38072706>

Тези із рішення: *«...Така сама, виключно критична правова позиція у частині ставлення до визнавальних показань, отриманих під примусом і за відсутності захисника висловлена ЄСПЛ...».*

2) рішення Апеляційного суду Івано-Франківської області від 28 серпня 2014 року, справа № 344/628/14-к, судді: Стефанів Н.С., Тومنчук Б.М. та Фіцак Т.Д.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40288686>

3) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду від 17 жовтня 2014 року, справа № 676/1445/13-к, суддя Воєвідко Я.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41111085>

4) рішення Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 05 червня 2015 року, справа №345/4222/14-к, суддя Гавриленко В.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44611537>

5) рішення Іллічівського міського суду Одеської області від 15 червня 2015 року, справа № 501/3389/14-к, суддя Семенов О.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45638210>

3) рішення Приморського районного суду міста Одеси від 14 травня 2015 року, справа №522/7888/14-к, суддя Капля О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44174865>

Тези із рішень: *«...Європейський суд з прав людини застосував у своїй практиці... різновид доктрини «плодів отруєного дерева»: коли визнаються недопустимими не лише докази, які безпосередньо отримані внаслідок порушення, а також і докази, які не були б отримані, якби не були отримані перші. Таким чином, допустимі самі по собі докази, отримані за допомогою відомостей, джерелом яких є недопустимі докази, стають недопустимими. Положення ч. 1 статті 87 КПК України, повністю відповідають практиці Європейського суду з прав людини щодо допустимості доказів...».*

7) рішення Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 05 червня 2015 року, справа № 486/905/15-к, суддя Волкова О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44623415>

Теза із рішення: *«...Під час розгляду клопотання слідчим суддею було встановлено системні порушення норм КПК України, які є нормами національного законодавства та проігноровано органами досудового слідства практику Європейського суду з прав людини...».*

8) рішення Зміївського районного суду Харківської області від 09 липня 2015 року, справа № 621/1240/15-к, суддя Нестерцова Н.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46620803>

Теза із рішення: *«...Європейський суд при розгляді справ проти України констатує порушення 1 і п/п «с» п. 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що стосується права заявника на захист і не свідчення проти себе...».*

Боротюк проти України, № 33579/04, 16 грудня 2010 року

Фактичні обставини справи: 19 квітня 2003 року заявника затримали та взяли під арешт у відділку міліції за нанесення своєму сусідові тілесних ушкоджень, що спричинили смерть. Наступного дня заявник написав «явку з повинною». Того ж дня пізніше його допитали як підозрюваного без присутності адвоката, так як він підписав відмову від захисника. Згодом в той день його ще раз допитували без захисника. Батьки заявника уклали договір з адвокатом, але їй відмовили в доступі до клієнта, вказавши, що заявник допитується як свідок і не потребує обов'язкового юридичного представництва. В ніч з 20 на 21 квітня було проведене відтворення обстановки та обставин події під відеозапис, заявник знову повторив своє зізнання. Була змінена кваліфікація на умисне вбивство. Заявника взяли під варту 22 квітня за рішенням Сарненського районного суду та відвезли до Рівненського слідчого ізолятору. Заявник неодноразово клопотав про заміну йому запобіжного заходу, але отримав 9 відмовних постанов із формальною вказівкою на тяжкість злочину та можливість його ухилення від слідства та суду. 30 квітня слідчий задовольнив клопотання адвоката про допуск до клієнта. Після чого заявник відмовився від усіх наданих раніше ним показів. Справа була передана до суду. Заявник заявив в суді про свою невинуватість. Однак 17 листопада 2004 року суд виніс обвинувальний вирок з покаранням у вигляді 12 років позбавлення волі. В апеляції заявник розповів, що надав перші зізнання під тиском, а саме йому не давали ліків (він був багато років хворим на нецукровий діабет), необхідної їжі, води, сну, а також били по потилиці руками та папками. Вирок скасували та направили справу на додаткове розслідування. 2 березня 2007 року було винесено вирок, в резолютивній частині ідентичний раніше постановленому. Апеляція заявника була залишена без задоволення, а касація не прийнята до розгляду як необґрунтована.

Суд встановив, що продовження строків тримання під вартою не ґрунтувалися на відповідних та достатніх підставах; зізнання заявника, отримані за відсутності захисника та за обставин, які дають підстави підозрювати, що як відмова від захисника, так і зізнавальні

показання, здобуто всупереч його волі, та згодом були використані як докази, на підставі яких він був засуджений; починаючи з першого допиту заявника працівники міліції, як представники органів державної влади, були зобов'язані забезпечити заявнику доступ до захисника, але не зробили цього.

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 5 § 3, статті 6 §§ 1, 3 (с) Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 59, 63 Конституції України, ч. 1 статті 115, ч. 2 статті 121 Кримінального кодексу України, статті 73, 148, 149, статті 154-1, 155, 156 Кримінально-процесуального кодексу України, Постанова № 6 Пленуму Верховного Суду від 26 березня 1999 року «Про практику застосування застави як превентивного заходу».

Основні тези:

«Згідно з другою частиною параграфу 3 статті 5 Конвенції особу, обвинувачену у правопорушенні, має бути звільнено до судового розгляду, якщо держава не доведе існування «відповідних і достатніх» підстав для подальшого тримання її під вартою» (§ 60)

«...Суд відмічає, що національні суди продовжували тримання під вартою та відхиляли його (заявника) клопотання про звільнення, спираючись на тяжкість пред'явлених йому обвинувачень і використовуючи стереотипні формулювання без розгляду конкретних обставин справи...» (§ 63)

«Право на захист буде, в принципі, неоправно порушено, якщо при засудженні особи судом використовуватимуться визнавальні показання, отримані під час допиту за відсутності доступу до захисника» (§ 79)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-102288>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1293537327>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення

ЄСПЛ:

1) рішення Центрального районного суду міста Миколаєва від 03 жовтня 2013 року, справа № 490/6819/13-к, суддя Шеремета Ю.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34034745>

Теза із рішення: «...Прецедентне право Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року визначає базові прийнятні підстави для відмови у звільненні особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину, з-під варті, серед яких: ризик, що особа, якій пред'явлене звинувачення, ухилиться від явки до суду; ризик, що особа, якій пред'явлене звинувачення, у разі звільнення вживатиме заходів задля перешкоджанню відправлення судочинства...»

2) рішення Тернівського районного суду міста Кривого Рогу від 22 вересня 2014 року, справа № 215/84/14-к, головуєчий суддя Лиходєдова А.В., судді Тарасенко О.В., Мельник Ю.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40563447>

3) рішення Тернівського районного суду міста Кривого Рогу від 31 липня 2014 року, справа № 215/326/14-к, головуєчий суддя Камбул М.О., судді: Демиденко Ю.Ю., Тарасенко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39973255>

4) рішення Тернівського районного суду міста Кривого Рогу від 31 липня 2014, справа № 215/4829/14-к., суддя Камбул М.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39974567>

5) рішення Довгинцівський районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 19 березня 2015, справа № 211/3933/13-к, суддя Сарат Н. О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43169211>

6) рішення Тернівського районного суду міста Кривого Рогу від 06 березня 2015 року, справа № 176/411/15-к, суддя Демиденка Ю.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42997039>

7) рішення Кобеляцького районного суду Полтавської області від

22 червня 2015 року, справа № 532/308/15-к, суддя Омельченко І.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45647665>

Теза із рішень: «...Згідно правових позицій Європейського суду з прав людини...слідуює, що:

- відповідно до п. 3 статті 5 Конвенції по закінченню деякого часу саме тільки наявність обгрунтованої підозри перестає бути підставою для тримання під вартою, та судові органи повинні вказати інші підстави для продовження тримання під вартою. До того ж такі підстави мають бути чітко вказані судами;

- продовження утримання під вартою може бути виправданим по тій чи іншій справі лише при наявності специфічних ознак того, що цього вимагають справжні вимоги публічного інтересу, які незважаючи на існування презумпції невинуватості, мають перевагу над правилом поваги до особистої свободи;

- особа, обвинувачувана у правопорушенні, повинна бути звільнена, якщо держава не доведе існування «відповідних і достатніх» підстав для подальшого утримання під вартою. Щоб дотримати ці вимоги, судові органи мають дослідити всі факти «за» і «проти» існування реального суспільного інтересу, який, при належному обліку принципу презумпції невинності, виправдовує відступ від вимоги забезпечення поваги до особистої свободи, і викласти ці міркування у своїх рішеннях, за якими вони відмовляють у задоволенні клопотання про звільнення;

- існування обгрунтованої підозри у вчиненні тяжкого злочину спочатку може виправдовувати утримання під вартою, ... але ... тяжкість звинувачення не може сама по собі бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою;

- при цьому існує презумпція на користь звільнення з-під варти. Доводи «за» і «проти» такого звільнення не повинні бути «загальними й абстрактними». У всіх випадках, коли ризикам ухилення обвинуваченого від слідства можна запобігти за допомогою інших запобіжних заходів, обвинувачений повинен бути звільнений.»

8) рішення Центрального районного суду міста Миколаєва від

30 вересня 2013 року, справа № 490/9297/13-к, та рішення від 03 грудня 2013 року, справа № 490/4378/13-к, суддя Шеремета Ю.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33785966>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35735042>

Теза із рішення: *«...Так, вирішуючи по суті питання про доцільність подальшого продовження строку тримання під вартою обвинуваченого ОСОБА_3, суд, відповідно до вимог ч. 1 статті 2, статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» виходить з того, що згідно з ч. 2 п. 3 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року особу, обвинувачену у правопорушенні, має бути звільнено до судового розгляду, якщо держава не доведе існування «відповідних і достатніх» підстав для подальшого тримання її під вартою. Прецедентне право Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод розробило чотири базових прийнятних підстави для відмови у звільненні особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, з-під варти, серед яких 1) ризик, що особа, якій пред'явлене звинувачення, ухилитиметься від явки до суду; 2) ризик, що особа, якій пред'явлене звинувачення, у разі звільнення вживатиме заходів задля перешкоджанню відправлення судочинства...»*

10) рішення Верховнодніпровського районного суду Дніпропетровської області від 05 квітня 2013 року, справа №173/384/13-к, суддя Шевченко О.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30783350>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини також зауважив, що як правило, підозрюваному має бути надано можливість скористатися послугами захисника з моменту першого допиту міліцією, якщо в світлі обставин конкретної справи немає переконливих підстав для обмеження цього права...»*

9) рішення Березанського районного суду Миколаївської області від 04 вересня 2012 року, справа № 4/1403/1334/12, суддя Гапоненко Н.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25991524>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини послався на існування презумпції на користь звільнення з-під варту та зазначив, що у всіх випадках, коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства можна запобігти за допомогою застави чи інших запобіжних заходів, обвинуваченого має бути звільнено і в таких випадках національні органи завжди мають належним чином досліджувати можливість застосування таких альтернативних запобіжних заходів...»*

10) рішення Апеляційного суду Херсонської області від 07 травня 2014 року, провадження №11-сс/791/131/14, судді: Жила І.Е., Шевцова В.Г. та Ковальова Н.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38565467>

Теза із рішення: *«...В апеляційній скарзі захисник ОСОБА_2 вказує на незаконність та необґрунтованість ухвали слідчого судді. Судом не враховано, що ОСОБА_3 характеризується позитивно, раніше до кримінальної відповідальності не притягувався. Наявність ризиків, передбачених статтею 177 ч. 1 п.п. 1, 3, 5 КПК України, не доведена. Визначення слідчого судді для розгляду клопотання старшого слідчого про застосування запобіжного заходу щодо ОСОБА_3 було здійснено з порушенням закону. Дана ухвала суперечить практиці Європейського суду з прав людини, зокрема рішенню у справі «Боротюк проти України», відповідно до якого тяжкість обвинувачення не може сама по собі бути виправданням тривалих періодів тримання під вартою. Можливість застосування менш суворого запобіжного заходу суддею взагалі не розглядалася. Просить ухвалу скасувати, постановити нову ухвалу, якою обрати щодо ОСОБА_3 запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання...»*

11) рішення Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 30 травня 2013 року, справа № 159/1621/13-к, судді: Бойчук П.Ю., Денисюк Т.В. та Бондар В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34559932>

Теза із рішення: *«...Як зазначено в рішеннях Європейського суду з прав людини, зі спливом певного часу обґрунтована підозра у вчиненні*

злочину перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи, а утримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає принципу захисту від свавілля встановленому статтею 5 § 1 Конвенції, а сама тяжкість обвинувачення не може бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою. У випадку коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства та суду можна запобігти за допомогою застави чи іншого запобіжного заходу, обвинуваченого має бути звільнено з-під варти... »

14) рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 31 жовтня 2013 року, справа № 1-кп-2/12, суддя Ольшевська Н.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38295715>

Теза із рішення: *«...обґрунтована підозра у вчиненні злочину не може бути єдиним виправданням тримання особи під вартою, при продовженні тримання особи під вартою мають існувати нові підстави та ризики, або не зменшитись ті, що вже були встановлені, бути наявним конкретний суспільний інтерес, що превалює над принципом поваги до свободи особистості та має бути розглянута можливість застосування альтернативних запобіжних заходів...»*

12) рішення Костопільського районного суду Рівненської області від 27 січня 2014 року, справа № 564/2117/13-к, суддя Грипич Л.А. та рішення від 12 березня 2013 року, справа № 1710/1-87/12, суддя Піскунов В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36823629>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29997410>

13) рішення Березнівського районного суду Рівненської області від 27 жовтня 2014 року, справа № 555/2151/13-к, суддя Таргоний М. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41103357>

14) рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 17.12.2014 року, справа № 0503/10653/2012, судді: Шевченко Л.В., Букрей С.П. та Медінцева Н.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41960079>

15) рішення Любешівського районного суду Волинської області від 17 січня 2015 року, справа №157/917/13-к, суддя Гладіч Н.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42331055>

Теза із рішень: *«...хоча право кожної особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист захисником, офіційно призначеним в разі такої необхідності, не є абсолютним, воно становить одну з основоположних ознак справедливого судового розгляду. Як правило, підозрюваному має бути надано можливість скористатися послугами захисника з моменту першого допиту міліцією, якщо в світлі обставин конкретної справи немає переконливих підстав для обмеження цього права. Право на захист буде, в принципі, неоправно порушено, якщо при засудженні особи судом використовуватимуться визнавальні показання, отримані під час допиту за відсутності доступу до захисника...»*

16) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 07 липня 2014 року, справа № 152/1083/14-к, суддя Славінська Н.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39711558>

Теза із рішення: *«...Такий висновок суду ґрунтується на практиці Європейського суду з прав людини... основна мета статті 6 (Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) у рамках кримінального провадження – забезпечити справедливий розгляд справи судом, який встановить обґрунтованість «будь-якого кримінального обвинувачення». Стаття 6 Конвенції в цілому гарантує обвинуваченому ефективну участь у кримінальному провадженні. Основним аспектом права на справедливий суд є те, що розгляд кримінальної справи, включаючи елементи кримінального провадження, які відносяться до процедури, повинен бути змагальним і в ньому має забезпечуватись рівність сторін обвинувачення і захисту... ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися - у відкритий чи мовчазний спосіб - від свого права на гарантії справедливого судового розгляду. Однак для того, щоб така відмова була дійсною для*

цілей Конвенції, вона має бути виражена у недвозначній формі і має супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю такої відмови...»

17) рішення Ковельського міськрайонного суду від 12 грудня 2012 року, справа № 0306/7367/2012, суддя Лесик В.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28013257>

Теза із рішення: *«...Як зазначено в рішеннях Європейського суду зі спливом певного часу обґрунтована підозра у вчиненні злочину перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи, а утримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає принципів захисту від свавілля встановленому п. 1 статті 5, а сама тяжкість обвинувачення не може бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою. У випадку коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства та суду можна запобігти за допомогою застави чи іншого запобіжного заходу, обвинуваченого має бути звільнено з під варти...»*

18) рішення Апеляційного суду міста Києва від 08 лютого 2013 року, справа № 11/796/297/2013; рішення від 15 лютого 2013 року, справа: 11/796/382/2013; рішення від 05 квітня 2013 року, справа № 11/2690/2203/2012 судді: Васильєва М.А., Лук'янець Л.Ф. та Чорний О.М.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29267969>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29545274>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30636154>

19) рішення Апеляційного суду міста Києва від 24 квітня 2013 року, справа: 11/796/496/2013, судді: Лук'янець Л. Ф., Васильєва М. А. та Кишченко О. А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31152504>

Теза із рішення: *«...з урахуванням рішень Європейського суду, відповідно до яких:*

- зі спливом певного часу обґрунтована підозра у вчиненні злочину перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи, а утримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає

принципові захисту, встановленому п.1 ст.5, від свавілля, а сама тяжкість обвинувачення не може бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою;

- у випадку коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства та суду можна запобігти за допомогою застави чи іншого запобіжного заходу, обвинуваченого має бути звільнено з під варти...»

20) рішення Подільського районного суду міста Києва від 10 лютого 2014 року, справа № 2607/13906/12, суддя Сингаївський О.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37092538>

Теза із рішення: *«...При цьому існує презумпція на користь звільнення з-під варти. Доводи «за» і «проти» такого звільнення не повинні бути «загальними й абстрактними»... У всіх випадках, коли ризику ухилення обвинуваченого від слідства можна запобігти за допомогою застави чи інших запобіжних заходів, обвинуваченого має бути звільнено і в таких випадках національні органи завжди мають належним чином досліджувати можливість застосування таких альтернативних запобіжних заходів...»*

21) рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 06 листопада 2012 року, справа 1/0109/338/2012, судді: Трясун Ю.Р., Радіонов І.І. та Корольов М.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31653969>

22) рішення Київського районного суду міста Сімферополя від 03 вересня 2012 року, справа № 1/0109/338, суддя Можелянський В.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25819617>

Теза із рішень: *«...право кожного обвинувачуваного в здійсненні кримінального злочину на ефективний захист із боку адвоката становить одну з основних засад слушного судового розгляду й це правило може бути застосоване до того, як справа буде спрямована в суд для розгляду...»*

23) рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 14 листопада 2014 року, справа № 473/2467/13-к, судді: Зубар Н.Б., Вострікова Л.В. та Ротар М.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41408571>

Теза із рішення: «...З огляду на вказане, суд критично оцінює визнавальні покази підсудних, які були надані ними під час досудового слідства в період дії КПК 1960 року, оскільки вони добуті у відсутності захисника і не були підтверджені сукупністю доказів, досліджених по справі. В рішенні Європейського суду з прав людини... Суд підкреслює, що, хоча право кожної особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист захисником, офіційно призначеним в разі такої необхідності, не є абсолютним, воно становить одну з основоположних ознак справедливого судового розгляду. Як правило, підозрюваному має бути надано можливість скористатися послугами захисника з моменту першого допиту міліцією, якщо в світлі обставин конкретної справи немає переконливих підстав для обмеження цього права. Право на захист буде, в принципі, неоправно порушено, якщо при засудженні особи судом використовуватимуться визнавальні показання, отримані під час допиту за відсутності доступу до захисника...»

27) рішення Турійського районного суду Волинської області від 18 березня 2015 року, справа № 169/496/14-к, суддя Тітвалов Р.К.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43186388>

Теза із рішення: «...Наведене не суперечить і правовим висновкам Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що ні буква, ні дух статті 6 Конвенції не захищають особу від відмови за власним бажанням від права на доступ до захисника, гарантуючого справедливий судовий розгляд, і не забороняють особі добровільно відмовитися від свого права на гарантії справедливого судового розгляду при умові, якщо така відмова втілюється відповідним способом, що не допускає двозначності, і з наявністю мінімальних гарантій, співмірних з важливістю такої відмови. Право на захист, в принципі, буде неоправно порушено, якщо показання, отримані під час допиту працівниками міліції без участі адвоката, використовуються вирішальною мірою в подальшому для обвинувачення з метою засудження...»

Іглін проти України, № 39908/05, 17 лютого 2012 року

Фактичні обставини справи: 21 лютого 2002 року заявник був зашуджений до 13 років позбавлення волі. Під час відбування покарання у Криворізькій виправній колонії відносно заявника порушили ще одну кримінальну справу за участь у декількох тяжких злочинах. В ході судового розгляду заявник поскаржився на катування з боку працівників міліції під час досудового слідства. Суд доручив Дніпропетровській прокуратурі розслідувати скарги заявника, яка встановила, що жорстокого поводження відносно заявника не було. Заявник утримувався під вартою в Дніпропетровському слідчому ізоляторі в період з 27 січня 2004 року по 4 серпня 2006 року в неналежних умовах: недостатня жила площа, погане освітлення, вентиляція, харчування, стан туалету та якість медичної допомоги. Заявник поскаржився на ці умови до прокуратури, але відповіді не отримав. Дніпропетровський обласний апеляційний суд виніс 6 січня 2005 року обвинувальний вирок і заявника засудили до довічного позбавлення волі. Заявник оскаржив вирок. Чотири рази його привозили до апеляційного суду на ознайомлення з матеріалами справи. Він проглянув частину матеріалів, підписав протокол, підтвердивши цим, що ознайомився з усіма томами. Заявник повідомив про це касаційний суд, прохаючи ще часу на ознайомлення. Верховний Суд України відмовив. 4 жовтня 2005 року касаційний суд провів засідання без присутності адвоката заявника, залишивши вирок без змін. В ході розгляду скарги заявника Європейський суд з прав людини просив апеляційний суд надати деякі матеріали зі справи, але отримав відмову з мотивуванням, що національне законодавство не передбачає яких-небудь зобов'язань щодо надання копій документів у справах. Подібну відповідь отримала мати заявника.

Суд встановив, умови тримання заявника під вартою були нелюдськими та такими, що принижують гідність; у національному законодавстві були відсутні ефективні та доступні засоби юридичного захисту щодо скарг заявника на неналежні умови утримання в слідчому ізоляторі; заявникові не надали додаткового часу для ознайомлення з матеріалами справи задля підготовки свого захисту; касаційний розгляд відбувся без участі адвоката заявника.

Представники заявника в Суді: адвокати Михайло Тарахало та Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 6 § 1 у поєднанні з § 3 (b) та (c), статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 47, 393, 395, 398 Кримінально-процесуального кодексу України.

Основні тези:

«Суд зазначає, що стаття 6 § 3 (b) гарантує обвинуваченому «адекватний час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а отже, ця гарантія означає, що підготовка захисту по суті головних обвинувачень може включати проведення з його боку всіх «необхідних заходів». Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без перешкод можливості викласти суду, який розглядає справу, всі необхідні аргументи захисту і таким чином вплинути на результат провадження. Крім того, до засобів, необхідних кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, належить можливість ознайомитися - для цілей підготовки свого захисту - з результатами розслідувань, які проводилися протягом усього провадження у справі» (§ 65)

«...Враховуючи серйозність обвинувачень, висунутих проти заявника, та тяжкість вироку, винесеного йому судом першої інстанції, Суд вважає, що допомога адвоката на даному етапі мала велике значення для заявника, тим більше, беручи до уваги обмежений період часу (тридцять годин), наданих заявникові на ознайомлення з матеріалами справи приблизно за півроку до початку слухань...» (§ 71)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-108506>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1329472969>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду Полтавської області від 21 листопада 2012 року, справа № 10/1690/472/2012, судді: Давиденко Е.В., Голубенко Н.В. та Гонтар А.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27625325>

Теза із рішення: *«...підпункт пункту 3 статті 6 гарантує обвинуваченому «адекватний час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а отже, ця гарантія означає, що підготовка захисту по суті головних обвинувачень може включати проведення з його боку всіх «необхідних заходів». Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без перешкод можливості викласти суду, який розглядає справу, всі необхідні аргументи захисту і таким чином вплинути на результат провадження.... Крім того, до засобів, необхідних кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, належить можливість ознайомитися - для цілей підготовки свого захисту - з результатами розслідувань, які проводилися протягом усього провадження у справі»*

Максименко проти України, № 39488/07, 20 грудня 2011 року

Фактичні обставини справи: В березні 2006 року заявник, який відбував на той час в колонії покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення декількох умисних вбивств, зізнався ще в одному вбивстві. Заявникові був призначений державою безоплатний адвокат, який представляв його на досудовому слідстві та в суді першої інстанції. 7 листопада 2006 року Апеляційний суд Київської області виніс обвинувальний вирок, призначивши заявникові покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Заявник подав касаційну скаргу, з-поміж іншого, вказавши, що у нього немає коштів на правову допомогу. 22 лютого 2007 року Верховний Суд України без участі захисника заявника залишив вирок без змін.

Суд встановив, що заявникові було несправедливо відмовлено в наданні безоплатної правової допомоги у Верховному Суді України, обмеження права заявника на захист відбулося в результаті відсутності якої-небудь процедури призначення безоплатного адвоката на

тій стадії судового розгляду, коли безоплатне юридичне представництво уже не вважається обов'язковим за Кримінально-процесуальним кодексом України.

Представник заявника в Суді: адвокат Михайло Тарахкало.

Суд визнав порушення статті 6 § 3 (с) Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 115 Кримінального кодексу України, статті 45, 383, 398 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року.

Основні тези:

«Серйозність ситуації в цьому випадку очевидна... згідно з практикою Суду інтереси правосуддя в принципі вимагають забезпечення представництва у випадку, коли йдеться про позбавлення свободи; заявникові, в якості максимального можливого покарання, могло бути призначене довічне позбавлення волі... Тому немає сумніву, що він потребував правової допомоги ...» (§ 28)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-108239>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1325086611>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 червня 2013 року, справа № 5-2318км13, судді: Григор'єва І.В., Британчук В.В. та Єленіна Ж.М.; рішення від 30 травня 2013 року, справа № 5-2443км13, судді: Пойда М.Ф., Квасневська Н.Д. та Кульбаба В.М.; рішення від 13 червня 2013 року, справа 5-1679км13, судді: Пойда М.Ф., Квасневська Н.Д. та Швець В.А.; рішення від 10 грудня 2013 року, справа № 5-4165км13, судді: Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Фурика Ю.П.; рішення від 21 січня 2014 року, справа № 5-4920км13, судді: Британчук В.В., Єленіна Ж.М. та Щепоткіна В.В..

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31924774> (1)

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33242154> (2)

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33242141> (3)

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36058904> (4)

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36976309> (5)

Теза із рішень: *«...Як визначив Європейський суд з прав людини... гарантії забезпечення права на захист не припиняють своєї дії після закінчення провадження у суді першої інстанції. Забезпечення обвинуваченому у вчиненні злочину юридичної допомоги є однією з гарантій, що здійснюється й у випадку, коли інтереси правосуддя вимагають, щоб цій особі була надана така допомога. Згідно з практикою Суду інтереси правосуддя в принципі вимагають забезпечення представництва у випадку, коли йдеться про позбавлення свободи...»*

2) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, рішення від 13 березня 2014 року, судді: Мороз М.А., Колесниченко В.М. та Кравченко С.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37829799>

3) рішення Апеляційного суду Одеської області, справа № 498/742/14-к, судді: Коваль В.Г., Левенець В.П. та Мевлід Т.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43069595>

Теза із рішення: *«...Як визначив Європейський суд з прав людини гарантії забезпечення права на захист не припиняють своєї дії після закінчення провадження у суді першої інстанції...»*

4) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 грудня 2012 року, справа № 5-4914км12, судді: Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Британчук В.В. (1); рішення від 04 листопада 2014 року, справа № 5-3922км14, судді: Шибко Л.В., Солодкова А.А. та Пузиревський Є.Б. (2); рішення від 27 травня 2014 року, справа № 5-1887км14, судді: Шибко Л.В., Міщенко С.М. та Сахно Р.І. (3); рішення від 15 січня 2013 року, справа № 5-4912км12, судді: Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Британчук В.В. (4); рішення від 30 вересня 2014 року, справа № 5-2552км14, судді: Григор'єва І.В., Єленіна Ж.М. та Фурика Ю.П.(5); рішення від

19 грудня 2013 року, справа № 5-5458км13, судді: Вільгушинський М.Й., Колесниченко В.М. та Дембовський С.Г.(6); рішення від 21 жовтня 2014 року, справа № 5-3427км14, судді: Єленіна Ж.М., Романець Л.А. та Щепоткіна В.В.(7); рішення від 19 серпня 2014 року, справа № 5-2285км14, судді: Єленіна Ж.М., Солодкова А.А. та Щепоткіна В.В. (8); рішення від 09 грудня 2014 року, справа № 5-5458км13, судді: Єленіна Ж.М., Міщенко С.М. та Шибко Л.В. (9); рішення від 18 листопада 2014 року, справа № 5-3384км14, судді: Міщенко С.М., Солодкова А.А. та Шибко Л.В.(10); рішення від 30 травня 2013 року, справа № 5-2443км13, судді: Пойда М.Ф., Квасневська Н.Д. та Кульбаба В.М.(11); рішення від 21 жовтня 2014 року, справа № 5-3427км14, судді: Єленіна Ж.М., Романець Л.А. та Щепоткіна В.В. (12); рішення від 10 квітня 2014 року, справа № 5-531км13, судді: Вільгушинський М.Й., Колесниченко В.М. та Наставний В.В.(13).

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28179739> (1)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4129685> (2)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39407149> (3)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28683660> (4)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40795790> (5)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36878124> (6)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41134154> (7)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40244933> (8)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41946599> (9)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41800100> (10)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41534794> (11)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41176088> (12)
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38456003> (13)

Теза із рішень: *«...Як визначив Європейський суд з прав людини... гарантії забезпечення права на захист не припиняють своєї дії після закінчення провадження у суді першої інстанції. Забезпечення обвинуваченому у вчиненні злочину юридичної допомоги є однією з гарантій, що здійснюється й у випадку, коли інтереси правосуддя вимагають, щоб цій особі була надана така допомога. Згідно з практикою Суду інтереси правосуддя в принципі вимагають забезпечення представниц-*

тва у випадку, коли йдеться про позбавлення свободи...»

5) рішення Фастівського місьрайонного суду Київської області від 27 вересня 2013 року, справа № 1/381/36/13, суддя Бончева І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38072706>

6) рішення Скадовського районного суду Херсонської області від 08 жовтня 2014 року, справа № 2119/1-362/2011, суддя Шульга К. М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40800752>

Теза із рішень: *«...виключно критична правова позиція у частині ставлення до визнавальних показань, отриманих під примусом і за відсутності захисника висловлена ЄСПЛ...».*

7) рішення Верхньодніпровського районного суду Дніпропетровської області від 05 квітня 2013 року, справа №173/384/13-к, суддя Шевченко О.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30783350>

Теза із рішення: *«...Окрім того, Європейський суд з прав людини в своїх рішеннях, зокрема рішення у справі «Максименко проти України» від 20 березня 2012 року зауважує також, що забезпечення обвинуваченому у вчиненні злочину безоплатної юридичної допомоги, що є однією з вищезазначених гарантій, здійснюється за двох умов: якщо така особа не має достатньо коштів для оплати юридичної допомоги та якщо інтереси правосуддя вимагають, щоб цій особі була надана така. При тому, що згідно з практикою Суду інтереси правосуддя в принципі вимагають забезпечення представництва у випадку, коли йдеться про позбавлення свободи...»*

8) рішення Скадовського районного суду Херсонської області від 25 березня 2015 року, справа № 657/1595/14-к, суддя Шульга К. М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43283841>

Теза із рішення: *«...Суд не бере до уваги надану стороною обвинувачення заяву ОСОБА_2 про зізнання у вчиненні злочину (т.1. а.п. 210), оскільки заява написана затриманим ОСОБА_2 за відсутності захисника. При цьому судом враховано висловлену Європейським судом з*

прав людини... виключно критичну правову позицію у частині ставлення до визнавальних показань, отриманих під примусом і за відсутності захисника»

**Олександр Володимирович Смірнов проти України,
№ 69250/11, 13 березня 2014 року**

Фактичні обставини справи: 5 грудня 2002 року заявника зупинили міліціонери на автовокзалі в місті Одесі та привезли до приймальника-розподільника, так як він не мав при собі документів, що посвідчують особу. До 23 грудня заявника утримували у цій установі, а також в ізоляторах тимчасового утримання в декількох містах: Кавказі, Херсоні та Миколаєві. Його допитували без оформлення протоколу. В ході допитів заявника, з його слів, били та піддавали катуванню. 23 грудня заявник письмово надав слідчому Служби безпеки України в Миколаєві своє зізнання, а саме, що він поширював газету «Союз робочих депутатів» та інші друковані матеріали, а також, що він разом із іншими членами комуністичного руху підірвав смітник біля штаб-квартири СБУ в Києві в жовтні 2002 року. Того ж дня його затримали за підозрою у вчиненні терористичного акту та взяли згодом за рішенням суду під варту. Заявникові роз'яснили право на захист. Він спершу попросив надати адвоката до його першого допиту, але за 15 хвилин після цього погодився давати покази без захисника. Заявник повторив своє попереднє зізнання. 26 грудня адвокат, найнятий матір'ю заявника, був допущений до справи. В лютому 2003 року заявника перевели до Одеського слідчого ізолятору. В місті Одесі його декілька разів допитували без присутності адвоката. В ході судового розгляду заявник частково визнав свою вину, водночас заявивши про неправомірні дії щодо себе з боку правоохоронців, однак кримінальну справу проти них так і не було порушено. 19 липня 2004 року Одеський апеляційний суд виніс обвинувальний вирок щодо заявника, призначивши йому 8 років позбавлення волі. В листопаді 2005 року заявника тимчасово привезли до Слов'яносербської виправної колонії № 201 до переведення в іншу колонію у вересні 2007 року. Умови утримування в колонії були жахливими: недостатня

житлова площа – на 13 м. кв знаходилося від 10 до 16 засуджених, спілкамерники палили цигарки та при цьому була відсутня штучна вентиляція, а взимку температура повітря сягала 8 градусів по Цельсію, тому неможливо було відкрити вікно для провітрювання, щоб не замерзнути, також було погане освітлення, при якому не можна було ні читати, ні писати, та недостатнє харчування – мати постійно надсилала йому посилки з основними продуктами.

Суд встановив, що в ході засудження заявника національний суд спирався на перші покази заявника, надані без присутності адвоката, не дивлячись на те, що коли потім у нього з'явився захисник, він відмовився від цих показів, за таких умов праву заявника на захист було нанесено непоправну шкоду; фізичні умови утримування заявника в Слов'яносербській колонії складали принижуюче гідність поведіння.

Представники заявника в Суді: юристи В. Черніков та Айгуль Муканова.

Суд визнав порушення статті 3 та статті 6 §§ 1, 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 59, 69 Конституції України 1996 року.

Основні тези:

«Право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального злочину на ефективний захист з боку адвоката, призначеного офіційно в разі необхідності, хоча й не абсолютне, але є однією з фундаментальних характеристик справедливого судового розгляду. Праву на захист, наноситься непоправна шкода, якщо компрометуючі заяви, зроблені під час поліцейського допиту без доступу до адвоката, використовуються для винесення обвинувального вердикту» (§ 69)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141635>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1400937976>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення

Право не свідчити проти себе

ЄСПЛ:

15) рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 07 листопада 2014 року, справа № 201/13856/14-к, судді: Тарабан Є.О., Коваленко Н.В. та Джерелейко О.Є.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41954208>

Теза із рішення: *«...Колегія суддів враховує позицію Європейського суду з прав людини... відповідно до якої «термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення...»*

Юрій Волков проти України, № 45872/06, 19 грудня 2013 року
(див. Право на приватне та сімейне життя)

Нечипорук і Йонкало проти України, № 42310/04, 21 квітня 2011 року
(див. Заборона катувань)

Шабельник проти України, № 16404/03, 19 лютого 2009 року

Фактичні обставини справи: 10 грудня 2001 року заявника затримали за підозрою у вчиненні викрадення та вбивства неповнолітньої С.. Під час затримання заявникові були нанесені легкі тілесні ушкод-

ження, що потім були зафіксовані судово-медичним експертом. Бонгунський районний суд міста Житомира 13 грудня постановив взяти заявника під варту, а 17 грудня йому був наданий адвокат. Заявникові 19 грудня було пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства С.. 15 лютого 2002 року заявник написав листа, начебто під тиском слідчого, з проханням допитати його без захисника та направив цей лист до прокуратури. В ході допиту заявник зізнався у вчиненні вбивства пані К., яку він вирішив пограбувати, прочитавши її оголошення в газеті про бажання купити квартиру, але не знайшовши у неї грошей в квартирі – убив. Під час допиту, відтворення обстановки та обставин події заявник був у статусі свідка та не мав адвоката. Йому було повідомлено про обов'язок повідомляти про все, що він знає по справі та був повідомлений про кримінальну відповідальність за відмову від дачі та дачу завідомо неправдивих показів, а також про його право зберігати мовчання згідно статті 63 Конституції України. 18 лютого заявника знову допитали без адвоката, а 25 лютого проти нього було порушено ще одне кримінальне провадження щодо вчинення ним вбивства К. Справи були об'єднані 3 квітня 2002 року. В ході судового розгляду заявник зізнався, що не вбивав С. та К., а його змусили зізнатися в цьому працівники міліції. Водночас, він визнав, що викрав С.. Апеляційний суд Житомирської області 11 липня того ж року визнав заявника винуватим у всіх пред'явлених йому обвинуваченнях та виніс покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Заявник оскаржив вирок, однак він був залишений Верховним Судом України без змін.

Суд встановив, що хоча заявник на судовому засіданні відмовився від своїх першочергових показів, національний суд взяв за основу за судження саме його зізнання у вчиненні вбивства К., зроблене ним на досудовому слідстві в статусі свідка та без присутності його захисника, з порушенням права зберігати мовчання, чим заявникові було відмовлено у праві на справедливий судовий розгляд; хоча заявник не довів фізичного тиску слідчого щодо нього, але той факт, що інший чоловік в ході цього ж розслідування також зізнався у вчиненні вбивства К., а потім відмовився від своїх показань, заявивши про тиск з боку слідчого, породжує обґрунтовані підозри щодо методів роботи

слідчого.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 6 §§ 1 та 3 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 59, 63 Конституції України, статті 45, 69, 70, 71 Кримінального процесуального кодексу України, статті 115, 384, 385 Кримінального кодексу України 2001 року, стаття 10 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 року.

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91401>

Переклад рішення (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1236180975>

Основні тези:

«...Згідно із статтею 6 обвинувачений вже на початку поліцейських допитів, повинен мати можливість скористатися допомогою адвоката. Право на захист, в принципі, буде безповоротно порушено, якщо зізнавальні покази, отримані під час поліцейського допиту без доступу до адвоката, використовуються для визнання його винуватим...» (§ 53)

«...Суд відмічає, що національне законодавство передбачає обов'язкову юридичну допомогу особам, яким у випадку засудження, загрожує довічне позбавлення волі. Таке було положення заявника... юридичне представництво заявника у визначений період було необхідним в інтересах правосуддя...» (§ 58)

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 25 лютого 2014 року, справа № 106/1923/13-к, та рішення від 06 березня 2014 року, справа № 116/6068/13-к, судді: Трясун Ю.Р., Єлгзіна Л.П. та Радіонов І.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37701735>

2) рішення Апеляційного суду Рівненської області від 18 грудня 2010 року, суддя Полюхович О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26994018>

Теза із рішень: «...Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права. За загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази (параграф 34 рішення у справі *Тейксейра де Кастро проти Португалії* від 09 червня 1998 року, параграф 54 рішення у справі *Шабельника проти України* від 19 лютого 2009 року), а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією, а саме на свободу, особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, таємницю кореспонденції, на недоторканість житла...»

3) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квітня 2013 року, судді: Мороз М.А., Крижановський В.Я. та Дембовський С.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30680448>

4) рішення Романівського районного суду Житомирської області від 09 липня 2014 року, справа № 290/370/13-к, суддя Бабиш С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39875156>

Теза із рішення: «...Слід також відмітити, що в основу оскаржуваного вироку суду покладено також дані ОСОБА_1 показання на допиті 07 серпня 2011 року в якості свідка, хоча відповідно до рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 Конституційним Судом України відзначено, що кожній особі, зокрема свідку під час допиту в органах дізнання чи досудового слідства та особам при наданні пояснень у державних органах, має бути забезпечена реальна можливість отримувати правову допомогу для захисту від можливого порушення права не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, які можуть бути використані у кримінальному процесі для доведення обвинувачення зазначених осіб. Такий висновок підтверджує і практика Європейського суду з прав людини у рішеннях -

«Яременко проти України» від 12 червня 2008 року, «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 року та «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року, по яких суд визнав, що використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права для доведення вини у вчиненні злочину ними (свідками) або їх співучасниками є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У справах «Луценко проти України», «Шабельник проти України», Європейський суд визнав, що права захисту були обмежені через порушення гарантій самовикриття й зобов'язав державу провести новий судовий розгляд цієї справи...»

5) рішення Згурівського районного суду Київської області від 20 березня 2012 року, справа № 1-23/12, суддя Селюков О.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28120116>

Теза із рішення: *«...З моменту порушення кримінальної справи щодо ОСОБА_4 за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 статті 115 КК України, органом досудового слідства були проведені всі слідчі дії без участі захисника, на яких ґрунтується остаточне обвинувачення ОСОБА_4 у вчиненні злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 статті 115 КК України, та при провадженні дізнання та досудового слідства в таких категоріях кримінальних справ передбачається обов'язкова участь захисника. Проте, кваліфікуючи злочин як менш тяжкий і отримуючи сумнівну відмову ОСОБА_4 від захисника, орган досудового слідства позбавив його права мати захисника на первісних етапах розслідування, що суд розцінює як порушення обвинуваченого права на захист, що є істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, про що у свій час було зазначено у рішеннях Європейського суду з прав людини...»*

6) рішення Апеляційного суду Київської області від 20 листопада 2014 року, справа № 368/1749/14-к, судді: Капічон О.М., Полосенко В.С. та Яценко І.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41469243>

Теза із рішення: *«...Зокрема, положення статті 59 Конституції України стосовно права на правову допомогу викладено в рішенні від 19 лютого 2009 року в справі «Шабельник проти України»...»*

7) рішення Апеляційного суду Волинської області від 13 березня 2013 року, справа № 1-986/11, судді: Фідря О.М., Хлапук Л.І. та Матата О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22414652>

8) рішення Ратнівського районного суду Волинської області від 15 листопада 2012 року, справа № 0313/1568/2012, суддя Свис-тун О.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27454070>

9) рішення Апеляційного суду міста Києва від 21 серпня 2014 року, справа № 11/796/539/2014, судді: Юрдига О.С., Сітайло О.М. та Фрич Т.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40278786>

Теза із рішень: *«...Як зазначив Європейський суд з прав людини... хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопо-рушення на ефективний захист з боку адвоката який, у разі потреби, може бути призначений офіційно не є абсолютним, воно становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду...»*

10) рішення Апеляційного суду Івано-Франківської області від 26 серпня 2014 року, справа № 344/628/14-к, судді: Стефанів Н.С., То-менчук Б.М. та Фіцак Т.Д.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40288686>

12) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду від 17 жовтня 2014 року, справа № 676/1445/13-к, суддя Воевідко Я.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41111085>

13) рішення Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 05 червня 2015 року, справа №345/4222/14-к, суддя Гав-риленко В.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44611537>

14) рішення Іллічівського міського суду Одеської області від 15 червня 2015 року, справа № 501/3389/14-к, суддя Семенов О.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45638210>

15) рішення Приморського районного суду міста Одеси від 14 травня 2015 року, справа № 522/7888/14-к, суддя Капля О.І.

Посилання: www.reyestr.court.gov.ua/Review/44174865

Теза із рішень: *«...Європейський суд з прав людини застосував у своїй практиці, зокрема в рішеннях у справах «Балицький проти України», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України» різновид доктрини «плодів отруєного дерева»: коли визнаються недопустимими не лише докази, які безпосередньо отримані внаслідок порушення, а також і докази, які не були б отримані, якби не були отримані перші. Таким чином, допустимі самі по собі докази, отримані за допомогою відомостей, джерелом яких є недопустимі докази, стають недопустимими. Положення ч. 1 статті 87 КПК України, по-внiстю відповідають практиці Європейського суду з прав людини щодо допустимості доказів...»*

16) рішення Апеляційного суду Кіровоградської області від 19 січня 2012 року, справа № 11-1079/11, судді: Осетров В.І., Борщ В.С. та Деревінський С.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21842729>

Теза із рішення: *«...Злочинні дії ОСОБА_4, спровоковані працівниками міліції при проведенні оперативних закупок наркотичних засобів, про недопустимість цього в своїх рішеннях неодноразово зазначав Європейський суд з прав людини... Таке неповне, однобічне і необ'єктивне розслідування кримінальної справи, породжує неправильність досудового слідства й істотні порушення КПК України та порушує статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод...»*

17) рішення Верховного Суду України від 07 лютого 2013 року, судді: Редька А.І., Вус С.М. Гошовська Т.В., Гриців М.І., Заголдний В.В., Канигіна Г.В., Ковтюк Є.І., Короткевич М.Є., Косарев В.І., Пивовар В.Ф., Пошва Б.М., Скотар А.М., Таран Т.С., Школяров В.Ф.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29792725>

Теза із рішення: *«...Захисник ОСОБА_16 погодився з доводами*

заяви прокурора, ухвалу просить скасувати, а справу направити на новий касаційний розгляд, додав, що засудження ОСОБА_17 за частиною третьою статті 307 КК суперечить вимогам частини третьої статті 62 Конституції України та офіційному тлумаченню цієї конституційної норми у Рішенні Конституційного суду України від 20 жовтня 2010 року № 12-рп/2011, статті 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року, а також рішенню Європейського суду з прав людини у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2012 року...»

18) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 21 лютого 2013 року, справа № 2208/6798/12, суддя Черепакін В.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29479144>

19) рішення Апеляційного суду Волинської області від 02 листопада 2012 року, справа № 0304/1249/2012, судді: Філюк П.Т., Опейда В.О. та Лозовський А.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27230879>

Теза із рішення: «...Як зазначив Європейський суд з прав людини... хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист з боку адвоката, який, у разі потреби, може бути призначений офіційно не є абсолютним, воно становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду...»

20) рішення Самарського районного суду міста Дніпропетровська від 29 квітня 2013 року, справа № 206/1915/13-к, суддя Маштак К.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30993826>

21) рішення Апеляційного суду Сумської області від 28 лютого 2013 року, справа № 1817/2643/12, судді: Матус В. В., Крамаренко В. І. та Литовченко Н. О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29702132>

22) рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 24 жовтня 2011 року, справа № 11-643/11, судді: Шахова О. Г., Антипець В.М. та Оседач М.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20108495>

23) рішення Апеляційного суду Волинської області від 05 лютого 2013 року, справа № 0313/250/2012, судді: Філюк П.Т., Клок О.М. та Матвієнко Н.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29303618>

24) рішення Володимир-Волинський міський суд Волинської області від 06 березня 2013 року, справа № 0301/3196/2012, суддя Лященко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29790128>

Теза із рішень: *«...Європейський суд з прав людини... вказав, що «як правило вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право захисту буде в принципі непоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуються викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника...»*

25) рішення Вільнянського районного суду Запорізької області від 23 грудня 2013 року, справа № 0805/6783/2012, суддя Гаянчук Н.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36310414>

Тези із рішення: *«...Оцінюючи показання ОСОБА_4, дані ним під час досудового розслідування при допитах в якості підозрюваного та обвинуваченого, а також при відтворенні обстановки і обставин події, суд керується статтею 65 КПК України 1960 року, статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого.2006, та практикою Європейського суду з прав людини як джерела права, зокрема, по справам «Шабельник проти України» та «Сальдуз проти Туреччини», за якими Європейський Суд зазначив, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист зі сторони адвоката, який у випадку необхідності, може бути призначений офіційно, не являється абсолютним, воно є одним з основних принципів справедливого судового розгляду; право на захист буде*

непоправно порушено, якщо при засудженні його судом будуть використані викривальні показання, отримані в ході допиту у відсутності захисника. Таким чином, суд враховує, що вказані показання отримані за відсутності захисника, тому при постановленні вироку, на підставі ч. 4 статті 95 КПК України, керується показаннями обвинуваченого про обставини, викладені в обвинуваченні, надані у судовому засіданні як безпосередньо досліджені судом...»

26) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 04 грудня 2014 року, справа № 152/1907/14-к, суддя Строгий І.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41742706>

27) рішення Великописарівського районного суду Сумської області від 10 квітня 2012 року, справа № 1803/2/2012, судді: Савельєва А.І., судді Семенова О.С., народні засідателі: Глубока Н.П., Соборна О.В., Тимошенко Л.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22500099>

28) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 27 серпня 2013 року, справа № 1/760/293/13, суддя Бурлака О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33151447>

29) рішення Апеляційного суду Кіровоградської області від 22 грудня 2014 року, справа № 33/781/461/14, суддя Бондарчук Р.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42107992>

30) рішення Кагарлицького районного суду Київської області від 27 грудня 2012 року, справа № 1-110/12, суддя Іванюта Т.Є.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28639902>

31) рішення Апеляційного суду Рівненської області від 30 січня 2012 року, рішення, суддя Полюхович О.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21144927>

32) рішення Краснокутського районного суду Харківської області від 27 травня 2013 року, справа № 2022/1-213/11, суддя Вовк Л.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31943537>

33) рішення Кіровського районного суду міста Кіровограда від 05 березня 2012 року, справа № 1-729/11, суддя Петров Р.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21738157>

34) рішення Кіровського районного суду міста Кіровограда від 10 листопада 2011 року, справа № 1-483/11, суддя Бурлака О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19248619>

35) рішення Кіровського районного суду міста Кіровограда від 05 березня 2012 року, справа № 1-729/11, суддя Петров Р.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21738155>

36) рішення Центрального районного суду міста Миколаєва від 27 листопада 2013 року, справа № 490/6374/13-к, суддя Шеремета Ю.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35776742>

Теза із рішень: *«...Європейський суд з прав людини... зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права і, за загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази, а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією, а саме: на свободу, особисту недоторканість, на повагу до приватного і сімейного життя, на недоторканість житла тощо...»*

37) рішення Франківського районного суду міста Львова від 21 січня 2015 року, справа № 465/4971/14-к, суддя Кузь В.Я.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42401778>

Теза із рішення: *«...У своїх рішеннях від 19 лютого 2009 року у справі за Заявою № 16404/03 та від 19 лютого 2010 року та у справі за заявою № 17551/02... Європейський суд з прав людини зазначив: «що з першого допиту заявника стало очевидним, що його показання були не просто показаннями свідка злочину, а фактично зізнанням у його вчиненні. З того моменту, коли заявник уперше зробив зізнання, вже не можна було стверджувати про відсутність у слідчого підозри, щодо причетності заявника. Існування такої підозри, підтверджувалося тим фактом, що слідчий ужив подальших заходів для перевірки досто-*

вірності самовикривальних показань заявника, провівши відтворення обстановки і обставин події, тобто слідчі дії, які за звичай проводяться з підозрюваним. На думку Суду, становище заявника стало значно вразливішим одразу після взяття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри стосовно нього та підготовки версії обвинувачення. Суд доходить висновку про застосовність статті 6 Конвенції з моменту, коли заявник зізнався.....»

38) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 21 вересня 2012 року, справа № 2208/6145/12, суддя Черепакін В.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26117667>

39) рішення Менського районного суду Чернігівської області від 23 грудня 2014 року, справа № 738/2867/14-к, суддя Сова Т.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42050493>

Теза із рішення: *«У рішеннях Європейського суду з прав людини... використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права, для доведення вини у вчиненні злочину ними (свідками) або їх співучасниками є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод...»*

40) рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 29 вересня 2011 року, справа № 11-643/11, судді: Шахова О. Г., Антипець В.М. та Оседач М.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20099066>

Теза із рішення: *«...Отже, колегія суддів вважає, що під час досудового слідства було допущено порушення права ОСОБА_3 на захист. У рішенні в справі «Шабельник проти України» Європейський суд з прав людини зосередив увагу на тому, що «як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Права захисту буде в принципі неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника»...»*

41) рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 11 квітня 2013 року, справа №1/1408/59/12, судді: Маркова Т.О., Рудяк А.В. та Гребенюк В.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36736521>

Теза із рішення: *«...З цих же підстав є необґрунтованими посилання апелянта на рішення Європейського суду з прав людини «Шабельник проти України» від 19 лютого.2009 року щодо порушення права на захист при використанні судом показань, отриманих при допиті без захисника, оскільки судом першої інстанції у цій кримінальній справі такі показання ОСОБА_2 судом не використовувалися...»*

42) рішенням Апеляційного суду Волинської області від 14 червня 2013 року, справа № 0311/7273/2012, судді: Філюк П.Т., Матвієнко Н.В. та Опейда В.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31978351>

Теза із рішення: *«...Колегія суддів звертає увагу і на висновки Європейського суду у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року, де вказано: «Право захисту буде в принципі неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання отриманні без присутності захисника...»*

43) рішення Маневицького районного суду Волинської області від 19 березня 2013 року, справа № 0311/7423/2012, суддя Токарська І.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30606073>

Теза із рішення: *«...Суд вважає, що на досудовому слідстві було порушено право підсудного на захист, оскільки, як зазначив Європейський суд з прав людини у справі «Шабельник проти України» (п. 53, рішення від 19 лютого 2009 року, заява №16404/03), хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист з боку адвоката, який, у разі потреби може бути призначений офіційно не є абсолютним, воно становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду, проте ряд слідчих дій з ОСОБА_3, незважаючи на наявність укладених угод із адвокатами, слідчим, в порушення закону, було проведено у відсутності захисника, після відібрання у підсудного відповідної заяви...»*

44) рішення Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 18 квітня 2012 року, справа № 1420/619/2012, суддя Головка Л.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22646145>

45) рішення Апеляційний суд Тернопільської області від 08 серпня 2012 року, справа № 1990/11-279/12, судді: Подковський О.А., Галіян Л.Є. та Максимович Ю. А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27121294>

46) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 18 березня 2013 року, справа 2208/8308/12, суддя Воевідко Я.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30101385>

Теза із рішення: *«...як правило вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право захисту буде в принципі неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуються викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника...»*

47) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 31 жовтня 2014 року, справа № 152/1187/14-к, суддя Строгий І.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41160857>

48) рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 25 лютого 2014 року, справа № 106/1923/13-к, судді: Трясун Ю.Р., Єл-газіна Л.П. та Радіонов І.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37701735>

49) рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 06 березня 2014 року, справа № 116/6068/13-к, судді: Трясун Ю.Р., Єл-газіна Л.П. та Радіонов І.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37734792>

50) рішення Самарського районного суду міста Дніпропетровська, справа № 206/6471/14-к від 08 січня 2015 року, суддя Малихіна В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42583173>

51) рішення Токмацького районного суду Запорізької області від 30 грудня 2013 року, справа №328/3237/13-к, суддя Петренко Л.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36503630>

52) рішення Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 19 січня 2015 року, справа № 623/3238/13-к, суддя Герцов О.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42347026>

53) рішення Чорнобаївського районного суду Черкаської області від 27 березня 2015 року, справа № 709/2613/13-к, суддя Левченко В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38092055>

54) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 27 травня 2014 року, справа № 152/1293/13-к, суддя Гаврищук А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39147408>

55) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 16 серпня 2013 року, справа № 1/760/287/13, суддя Бурлака О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33029222>

56) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 26 червня 2014 року, справа № 1/760/48/2014 року, суддя Захарова А.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39599518>

57) рішення Писарівського районного суду Сумської області від 18 лютого 2015 року, справа № 575/1137/14-к, суддя Савельєва А.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42761392>

58) рішення Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 23 грудня 2014 року, справа № 387/1394/14-к, суддя Цоток В. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42156570>

59) рішення Новокаховського міського суду Херсонської області від 23 травня 2013 року, справа № 2117/2363/12, суддя Пилипенко С.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31395462>

60) рішення Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 28 листопада 2012 року, справа № 1105/1343/12, суддя Горовець М. І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27699557>

61) рішення Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 23 квітня 2014 року, справа № 191/3510/13-к, суддя Кухар Д. О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38433953>

62) рішення Турійського районного суду Волинської області від 18 квітня 2014 року, справа № 169/26/14-к, суддя Тітвалов Р. К.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38297287>

63) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 29 грудня 2014 року, справа № 1/760/15/14, суддя Бурлака О. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42172867>

64) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 30 квітня 2014 року, справа № 152/2467/13-к, суддя Строгий І. Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38487999>

65) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 19 червня 2014 року, справа № 2609/16054/12, суддя Бурлака О. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39423537>

66) рішення Токмацького районного суду Запорізької області від 03 липня 2014 року, справа № 328/915/14-к, суддя Гавілей М. М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39881042>

67) рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 14 лютого 2014 року, справа № 1/760/25/14, суддя Бурлака О. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37160421>

68) рішення Токмацького районного суду Запорізької області від 27 серпня 2014 року, справа № 328/1121/14-к, суддя Петренко Л. В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40265841>

69) рішення Токмацького районного суду Запорізької області від 30 квітня 2014 року, справа № 328/3694/13-к, суддя Курдюков В. М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38606021>

70) рішення Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 12 травня 2014 року, справа № 191/3852/13-к, суддя Кухар Д.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38700271>

71) рішення Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 18 березня 2014 року, справа № 575/972/13-к, судді: Ковальова О.О., Плотникова Н.Б. та Ільченко В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37677697>

72) рішення Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 02 липня 2012 року, справа № 1105/217/12, суддя Горовець М.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25014875>

73) рішення Кіровського районного суду міста Кіровограда від 25 жовтня 2011 року, справа № 1-276/11, суддя Петров Р.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19010899>

74) рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 02 лютого 2015 року, справа № 161/10415/14-к, суддя Борнос А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42543225>

75) рішення Самарського районного суду міста Дніпропетровська від 30 квітня 2014 року, справа № 206/1173/14-к, суддя Маштак К.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38494099>

76) рішення Першотравневого районного суду міста Чернівці від 28 листопада 2014 року, справа № 725/3806/13-к, суддя Войтун О.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41664732>

77) рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 06 червня 2014 року, справа № 1407/3851/2012, суддя Домарева Н.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39106724>

78) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 19 червня 2015 року, справа № 755/21712/14-п, суддя Бірса О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47326704>

79) рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 23 червня 2015 року, справа № 824/1219/15-а, суддя Дембіцький П.Д.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45400720>

80) рішення Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 26 червня 2015 року, справа № 387/602/15-ц, суддя Майстер І.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45729380>

81) рішення Кіровського районного суду міста Кіровограда від 17 червня 2015 року, справа № 404/9054/14-к, суддя Бурко Р.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45231005>

82) рішення Самарського районного суду міста Дніпропетровська від 25 червня 2015 року, справа № 206/6333/14-к, суддя Поштаренко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45936009>

83) рішення Самарського районного суду міста Дніпропетровська від 29 травня 2015 року, справа № 206/8215/14-к, суддя Поштаренко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44448843>

84) рішення Шаргородського районного суду Вінницької області від 02 червня 2015 року, справа № 152/385/15-к, суддя Славінська Н.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44541767>

85) рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 28 травня 2015 року, справа № 161/15958/14-к, суддя Борнос А.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44439643>

86) рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 18 травня 2015 року, справа № 349/1487/14-к, судді: Борнос А.В., Калькова О.А. та Кирилюк В.Ф.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44191272>

87) рішення Вільшанського районного суду Кіровоградської області від 06 липня 2015 року, справа № 384/466/14-к, суддя Сорокіна О.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46153988>

Теза із рішення: *«Європейський суд з прав людини... зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права. За загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази... а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією, а саме на свободу, особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, таємницю кореспонденції, на недоторканість житла».*

88) рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 15 березня 2012 року, справа №11-206/12, судді: Чернявський А.С., Івченко О.М. та Пісной І.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22356354>

Теза із рішення: *«...Колегія суддів також враховує, що як тільки до участі у розслідуванні справи був допущений захисник, ОСОБА_7 відразу відмовився від даних ним раніше показань, пояснивши це тим, що він дав їх під тиском з боку працівників правоохоронних органів. У рішенні в справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року Європейський суд з прав людини зосередив увагу на тому, що «як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право захисту буде в принципі неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника...»*

89) рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 01 лютого 2013 року, справа №1490/5513/12, судді: Хомік І.М., Губа О.О. та Погорелова Г.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30099866>

90) рішення Красилівського районного суду Хмельницької області від 23 червня 2014 року, справа № 677/161/14-к, суддя Чорна Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39422092>

91) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 29 січня 2014 року, справа № 676/620/13-к, суддя Драч І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37216146>

92) рішення Хмельницький міськрайонний суд, справа № 2218/16375/2012 від 30 грудня 2013 року, судді: Навроцький В.А., Трембач О.Л. та Баєв С.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36653760>

93) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 19 березня 2013 року, справа 11-56/2012, судді: Кулеш Л.М., Латюк П.Я. та Задворний О.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22446376>

94) рішення Самарського районного суду міста Дніпропетровська від 29 грудня 2014 року, справа № 206/3255/14-к, суддя Маштак К.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42159604>

95) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 22 березня 2012 року, справа № 1-52/2011, та рішення від 29 листопада 2011 року, справа № 1-222/2011, суддя Левко В.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27300807>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19635784>

96) рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 01 грудня 2014 року, справа № 677/161/14-к, судді: Цугель І.М., Задворний О.Л. та Шершун В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42123833>

Теза із рішення: *«...як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право захисту буде, в принципі, неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника...»*

97) рішення Нововолинського міського суду Волинської області від 13 грудня 2011 року, справа № 1/0312/248/11, суддя Федонюк С.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19751061>

98) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, судді Орлова С.О., Беха М.О. та Кульбаба В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34653139>

Теза із рішення: *«...право не свідчити проти себе вимагає, зокрема, від сторони обвинувачення у кримінальній справі не допускати – при спробах доведення своєї версії проти обвинуваченого - використання доказів, здобутих за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого...»*

99) рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 01 квітня 2014 року, справа № 814/501/14, суддя Железний І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38172431>

Теза із рішення: *«...Так, у Рішенні Конституційного Суду України №12-рп/2011 від 20 жовтня 2011 року у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України зазначено, що «Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права і, за загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази (параграф 34 рішення у справі Тейксейра де Кастро проти Португалії від 9 червня 1998 року, параграф 54 рішення у справі Шабельника проти України від 19 лютого 2009 року), а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією, а саме: на свободу, особисту недоторканність, на повагу до приватного і сімейного життя, таємницю кореспон-*

денції, на недоторканність житла (статті 5, 8 Конвенції) тощо...»

100) рішення Київського районного суду міста Харкова від 29 грудня 2014 року, справа № 640/17089/14-к, суддя Попрас В.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42195116>

Теза із рішення: «...Як зазначає Європейський суд... вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод можуть також бути застосовані ще до того, як справу передано на розгляд суду, і тією мірою, якою недотримання таких вимог на самому початку може серйозно позначитися на справедливості судового розгляду. Спосіб застосування пункту 1 і пункту 3 (с) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на етапі слідства залежить від особливостей відповідного провадження та фактів конкретної справи. Згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, як правило, вже після початку допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватись допомогою захисника. Права захисту буде в принципі непоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отриманні під час допиту без присутності захисника...»

101) рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 06 листопада 2012 року, справа № 1/0109/338/2012, судді: Трянун Ю.Р., Радіонов І.І. та Корольов М.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31653969>

102) рішення Київського районного суду міста Сімферополя від 03 вересня 2012 року, справа № 1/0109/338, суддя Можелянский В.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25819617>

Теза із рішень: «...Згідно рішень Європейського суду із прав людини... право кожного обвинуваченого в здійсненні кримінального злочину на ефективний захист із боку адвоката становить одну з основних засад слушного судового розгляду й це правило може бути застосоване до того, як справа буде спрямована в суд для розгляду...»

103) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 18 січня 2013 року, справа № 2208/780/12, суддя Драч І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30582014>

Теза із рішення: «...Суд не бере до уваги протоколи явок з повинною ОСОБА_3, оскільки ці свідчення отримані у ОСОБА_3 працівником міліції ОСОБА_7 без роз'яснення права на захист, та без участі захисника, хоча за висновком судово-психіатричної експертизи ОСОБА_3 мав і має психічні вади, що є підставою для обов'язкової участі адвоката. Ці свідчення ОСОБА_3 є неналежними доказами оскільки здобуті з порушенням вимог ст.45 КПК України в ред. 1960 р.. У рішенні по справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року Європейський суд з прав людини зосередив увагу на тому, що «як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право на захист буде неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника...»

104) рішення Любешівського районного суду Волинської області від 14 березня 2014 року, справа № 162/2085/13-к, суддя Глинянчук В.Д.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37632756>

Теза із рішення: «...Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав як порушення статті 6 Конвенції використання судами України викривальних показань, отриманих у відсутності захисника.....»

105) рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду від 14 січня 2013 року, справа № 2208/3027/12, суддя Драч І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28896825>

Теза із рішення: «...Одним з основних доказів вини у незаконному виготовленні, зберіганні з метою збуту наркотичних засобів легендарній особі Коропу, є, на думку обвинувачення, показання самого ОСОБА_2, який допитувався слідчими органами без участі адвоката, хоча за висновком амбулаторної судово-психіатричної експертизи № 289 від 26 липня 2012 року ОСОБА_2 мав і має психічні вади (легку розумову відсталість), а тому участь адвоката була обов'язковою від-

повідно до статті 45 КПК України в ред. 1960 р. Свідчення ОСОБА_2, які отримав оперуповноважений під час відібрання явки з повинною (т.1 а.с. 87) та показання отримані під час допиту підозрюваного (т.1 а.с. 95), очної ставки з ОСОБА_4 (т.1 а.с. 143), під час допиту обвинуваченого (т.1 а.с. 108, 195-196) відтворення з ним обстановки та обставин вчинених злочинів (т.1 а.с. 151) є неналежними доказами оскільки здобуті з порушенням вимог статті 45 КПК України в ред. 1960 року. У рішенні по справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року Європейський суд з прав людини зосередив увагу на тому, що «як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право на захист буде неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника». У суді ОСОБА_2 наполягав на тому, що повідомляв слідчого про бажання мати адвоката, але через матеріальний стан не мав змоги оплатити послуги захисника. Незважаючи на це слідчі прийняли відмову від захисника, участь якого була обов'язковою. Показання, які отримані у ОСОБА_2 без захисника, є недопустимим доказом, оскільки отриманні з порушенням процедури їх збирання, відтак, не беруться судом до уваги...»

106) рішення Нововолинського міського суду Волинської області від 19 червня 2013 року, справа № 0312/2431/2012, суддя Фенс-Піжук О.Р

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31921461>

Теза із рішення: «...Суд, прийшовши до такого висновку, також бере до уваги оцінку аналогічній обставині, яку Європейський суд з прав людини дав у рішенні по справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року (п. 53), вказавши, що «як правило вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право захисту буде в принципі неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуються викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника». З'явлення із зізнанням ОСОБА_3 писав без участі захисника 31 травня 2011 року, будучи з 30 травня 2011 року затриманим у Нововолинському МВ УМВС. (а.с. 44 т. 1...)»

107) рішення Дзержинського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 12 грудня 2013 року, справа № 408/2475/12, суддя Чайкін О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36291188>

Теза із рішення: *«...Також суд критично оцінює у якості доказу вини підсудного його зізнавальні покази (Т.1 а.с. 61, 65), надані ОСОБА_2 під час його допиту в якості підозрюваного та обвинуваченого, оскільки вказані докази є неналежними і здобуті незаконними шляхом. До такого висновку суд приходить з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, зокрема рішення по справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року, в якому Європейський суд з прав людини зосередив увагу на тому, що як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Право на захист буде неоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отриманні під час допиту без присутності захисника. Окрім, того у рішенні по справі «ОСОБА_18 проти України» від 19 листопада 2009 року Європейський суд з прав людини зосередив увагу на тому, що обвинувачення, яке здебільшого ґрунтується на зізнанні у вчиненому злочину, отриманого від засудженого за відсутності захисника, і які дають підстави сумніватися у добровільності їх надання, вказують на порушення конвенційних прав і на те, що під час досудового слідства допущено грубе порушення права на захист...»*

108) рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 22 грудня 2014 року, справа № 359/4716/13-к, суддя Чирка С.С.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42063253>

Теза із рішення: *«...Конституційний Суд України в п. 4 свого рішення від 30 вересня 2009 року у справі № 1-23/2009 «Про право на правову допомогу», роз'яснив, що згідно з Конституцією України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (частина перша статті 63). Конституційний Суд України відзначає, що кожній особі, зокрема свідку під час допиту в органах*

дiзнання чи досудового слiдства та особам при наданнi пояснень у державних органах, має бути забезпечена реальна possibilitь отримувати правову допомогу для захисту вiд можливого порушення права не давати показань або пояснень щодо себе, членiв сiм'ї чи близьких родичiв, якi можуть бути використанi у кримiнальному процесi для доведення обвинувачення зазначених осiб. Такий висновок пiдтверджує i практика Європейського суду з прав людини: у рiшеннях «Яременко проти України» вiд 12 червня 2008 року, «Луценко проти України» вiд 18 грудня 2008 року та «Шабельник проти України» вiд 19 лютого 2009 року суд визнав, що використання показань осiб, якi вони давали як свiдки без участi адвоката чи iншого фахiвця у галузi права, для доведення вини у вчиненнi злочину ними (свiдками) або їх спiвучасниками є порушенням пункту 1 статтi 6 Конвенцiї про захист прав людини i основоположних свобод...»

109) рiшення Кам'янець-Подiльського мiськрайонного суду вiд 18 сiчня 2013 року, справа № 2208/780/12, суддя Драч I.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29594380>

Теза iз рiшення: «...Суд не бере до уваги протоколи явок з повинною ОСОБА_3, оскiльки цi свiдчення отриманi у ОСОБА_3 працiвником мiлiцiї ОСОБА_12 без роз'яснення права на захист, та без участi захисника, хоча за висновком судово-психiатричної експертизи ОСОБА_3 мав i має психiчні вади, що є пiдставою для обов'язкової участi адвоката. Цi свiдчення ОСОБА_3 є неналежними доказами оскiльки здобутi з порушенням вимог статтi 45 КПК України в ред. 1960 року. У рiшеннi по справi «Шабельник проти України» вiд 19 лютого 2009 року Європейський суд з прав людини зосередив увагу на тому, що «як правило, вже на початку полiцейських допитiв обвинуваченому має надаватися possibilitь користуватися допомогою захисника. Право на захист буде неоправно порушено, якщо при засудженнi його судом використовуватимуться викривальнi показання, отриманi пiд час допиту без присутностi захисника...»

110) рiшення Винницького мiського суду Винницької облaстi вiд 04 червня 2014 року, справа № 232/5754/12, суддi: Ковбаса Ю.П., Гайд Г.В. та Шлапак Д.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39659069>

Теза із рішення: *«...Таким чином, враховуючи практику Європейського суду з прав людини в рішенні вказаного суду по справі «Шабельник проти України» №16404/03 від 19 січня 2009 року, щодо використання доказів, здобутих із порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, вказаний суд зазначив, що це - загально-визнані міжнародні стандарти, які є основними складниками поняття справедливого судового розгляду за статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року.....»*

111) рішення Дарницького районного суду міста Києва від 07 лютого 2012 року, справа № 1-166/11, судді: Леонтюк Л.К., Щасна Т.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21513347>

Теза із рішення: *«...Крім того... Європейський Суд зазначає, що українське законодавство передбачає обов'язкове представництво захисником інтересів осіб, яким у випадку засудження судом загрожує довічне ув'язнення...»*

112) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 17 липня 2015 року, справа № 755/8115/14-к, суддя Бірса О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47103672>

Теза із рішення: *«..Тож, суд, аналізуючи зміст показань вказаного свідка, в частині, яка містять посилання на показання з чужих слів, а саме ОСОБА_6, виходячи з положень ч. 7 статті 97 КПК України, рішення Конституційного Суду України № 12 рп/2011 від 20 жовтня 2011 року, висновків ЄСПЛ у справах «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 року, та у справі «Шабельника проти України», не визнає допустимими, оскільки вони надані свідком, як співробітником оперативного підрозділу у кримінальному провадженні, в якому він здійснював процесуальні дії при його розслідування, а в іншій частині суд визнає покази цього свідка належними оскільки, вони прямо і непрямо підтверджують існування/відсутність обставин, що підлягають доказуванню у даному кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність і недостовірність, можливість та неможливість*

Немотивоване відхилення або не взяття до уваги судом аргументів сторін...

використання інших доказів та допустимими, враховуючи, що останні отримані у порядку встановленому КПК України. При цьому, суд також враховує, що згідно статті 88 КПК України, з урахуванням рішення Конституційного Суду України № 12 рп/2011 від 20 жовтня 2011 року, висновків ЄСПЛ у справах «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 року, та у справі «Шабельника проти України», покази цього свідка з приводу даних, які характеризують особистість обвинуваченого в частині зловживання алкогольними напоями, є недопустимими на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення...»

113) рішення Оріхівського районного суду Запорізької області від 03 липня 2015 року, справа № 323/2071/14-к, судді: Щербань Л.С., Фісун Н.В. та Шудрик А.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46397045>

Теза із рішення: *«...Відповідно до практики Європейського суду з прав людини та рішень Шабельник проти України 2009 року, Жогло проти України 2008 року, Жуковський проти України 2012 року ніхто не обов'язаний доказувати свою невинуватість у вчиненні злочину. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь, а визнання особи винуватою у вчиненні злочину може мати місце лише за умови доведеності її вини. В разі, якщо не доведено, що в діяннях обвинуваченого є склад злочину, а також при встановленні судом підстав для закриття кримінального провадження, ухвалюється виправдувальний вирок...»*

Право на приватне та сімейне життя

Федоров і Федорова проти України, № 39229/03, 26 липня 2011 року

Фактичні обставини справи: до заявників, чоловіка та дружини, 15 червня 2001 року приїхала машина швидкої допомоги із лікарем психіатром, який почав розпитувати про відносини із сусідами, зокрема, про їх скарги на фотографування заявником без їх дозволу. 18 червня того ж року сусідка заявників звернулася до Полтавського районного суду із заявою про те, що перший заявник страждає психічним захворюванням та потребує судово-психіатричного освідчення для прийняття рішення про стаціонарне лікування. Скаргу заявника на неправомірність освідчення та виставлений в результаті цього діагноз була відхилена головою Обласного управління охорони здоров'я. В серпні 2001 року заявник поскаржився на сусідів до суду. Октябрський районний суд міста Полтави 6 лютого 2002 року задовольнив позов заявника та зобов'язав видалити із медичної картки діагноз за результатами вищеназваного освідчення. Апеляційний суд 30 квітня 2002 року задовольнив апеляційну скаргу сусідки заявника та скасував рішення суду першої інстанції. Засідання проходило без участі першого заявника. Він звернувся до касаційної інстанції. В січні 2003 року до Полтавської лікарні надійшло ряд заяв односельчан першого заявника щодо необхідності поміщення його до психіатричної лікарні. Верховий Суд України 23 травня 2003 року відхилив клопотання заявника про подання касаційної скарги, підтримавши висновки апеляційного суду. Посилаючись на ці скарги, сусідка заявника попросила Полтавський районний суд винести рішення про направлення заявника на освідчення та у разі необхідності поміщення на стаціонарне лікування. 20 лютого 2003 року суд припинив розгляд цієї справи, вказавши, що це питання в компетенції психіатра. Тоді сусідка 4 березня 2003 року звернулася із заявою до міліції щодо спри-

яння у госпіталізації заявника, так як той є небезпечним для оточуючих, бо має мисливську гвинтівку. Два працівники міліції приїхали додому до заявників 6 березня в машині швидкої допомоги. Вони запросили заявників до відділку міліції для вирішення питання щодо підтвердження правомірності володіння ним зброєю, однак ті відмовилися та прийшли самі о 10.00 наступного дня до відділку міліції. Пізніше, о 12.00, до заявників додому приїхала машина швидкої допомоги та четверо міліціонерів насильно посадили першого заявника в машину. Друга заявниця хотіла втрутитися, але її вдарили по руках та штовхнули в район грудей, притиснувши до дверей. Того дня заявникові було проведено два освідчення у Полтавській обласній психіатричній лікарні. Заявників оглянули медичні експерти та встановили у них ряд тілесних ушкоджень. 8 березня першого заявника виписали, так як він не потребував стаціонарного лікування. Заявники подали скаргу до прокуратури 11 березня 2003 року на вищеназвані неправомірні дії, у відповідь на яку 23 квітня отримали відмову в порушенні кримінальної справи. 27 червня першому заявникові зробили рентген та встановили перелом щелепи, який міг виникнути внаслідок застосування сили. Заявники знову звернулися зі скаргою до прокуратури. Після п'яти відмов прокуратура 25 липня 2005 року порушила кримінальну справу, а 18 жовтня 2005 року Полтавський районний суд відкрив провадження щодо травм другого заявника. Кримінальне розслідування прокуратурою припинилося 22 травня 2009 року. Заявники оскаржили це рішення та воно було скасоване судом 14 вересня 2009 року, а 29 жовтня рішення суду першої інстанції було підтвержене апеляційним судом. На момент винесення цього рішення Судом розслідування ще тривало.

Суд встановив, що застосування сили до заявників було непропорційним і склало нелюдське і принижуюче гідність поводження; було проведено неефективне розслідування скарги заявників на жорстоке поводження; національні судові органи ніяк не відреагували на аргументи першого заявника, що форма проведення освідчення не відповідала встановленим медичним рекомендаціям, тому виставлення діагнозу заявникові не відповідало закону; відсутність першого заявника на судовому слуханні в апеляційній інстанції є порушенням принципу рівності сторін.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 6 § 1, статті 8 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 29 Конституції України 1996 року, статті 4, 27, 215 Кримінально процесуального кодексу України 1960 року, статті 3, 11, 14 Закону України «Про психіатричну допомогу».

Основні тези:

«Суд повторює, що, коли особа подає обґрунтовану скаргу, що воно піддалося серйозному жорстокого поводження з боку державних органів на порушення статті 3, це положення в поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції побічно вимагає проведення ефективного офіційного розслідування» (§ 71)

«Кожен має право на повагу до його приватного ... життя ...не допускається втручання з боку публічних властей у здійснення цього права, за винятком випадку, коли таке втручання передбачено законом і необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та громадського порядку, економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб» (§ 77)

«Суд вже визнавав раніше в різних контекстах, що поняття приватного життя включає в себе фізичну і психологічну цілісність людини, і що психічне здоров'я є важливою частиною приватного життя» (§ 82)

«Суд повторює, що принцип рівності сторін - в сенсі «справедливого балансу» між сторонами - вимагає, щоб кожна зі сторін мала розумну можливість представити свою справу в умовах, що не ставлять її в явно невигідне становище по відношенню до своїх опонентів. Цей принцип позбавляється будь-якого сенсу, якщо одна із сторін у справі ще не повідомлена про слухання, щоб мати можливість скористатися передбаченим національним законодавством правом брати участь у розгляді» (§ 99)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105478>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1311665367>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 березня 2012 року, судді: Кульбаба В.М., Швець В.А. та Франтовська Т.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23669957>

Теза із рішення: *«.....Засуджений ОСОБА_5 своєчасно та у законний спосіб заявив про своє бажання бути присутнім під час апеляційного розгляду його справи, але з причин, що не залежали від нього не зміг скористатися таким своїм правом, що є складовою загального права на захист. При таких обставинах, колегія суддів приходить до висновку про те, що у даному випадку мало місце порушення вимог статті 63 та ст.129 Конституції України, п. п. 1, 3 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статті 16-1 КПК України, якими гарантується принцип рівності сторін в судовому процесі та право на захист, адже засуджений був позбавлений можливості безпосередньо переконати суд в обгрунтованості своїх доводів та обраної ним захисної позиції. Такий висновок кореспондується із практикою Європейського суду з прав людини (справа «Федоров та Федорова проти України»)»*

2) рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2012 року, судді: Шилова Т.С., Матієк Т.В. та Марчук Н.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26425254>

Теза із рішення: *«...Під час нового апеляційного розгляду суду слід усунути вказані порушення, перевірити доводи скаргника, викладені в апеляційній скарзі, вирішити його клопотання про забезпечення його явки до суду апеляційної інстанції відповідно до рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі № 1-10/2012 за зверненням громадянина ОСОБА_7 щодо офіційного*

тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу), Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-1V, положень п. 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, рішення Європейського суду з прав людини у справі «Федоров і Федорова проти України» (п. 6 рішення від 07 липня 2011 року) і постановити законне та обґрунтоване судове рішення...»

3) рішення Львівського апеляційного адміністративного суду від 04 березня 2014 року, справа № 876/15692/13, судді: Довгополов О.М., Гудима Л.Я. та Святецький В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37639807>

Теза із рішення: «...На обґрунтування вимог апеляційної скарги зазначає, що суд безпідставно визнав вказані нею причини неможливості прибуття в судове засідання 21 листопада 2013 року неповнолітніми, оскільки її дочка ОСОБА_3 є інвалідом першої групи з дитинства, в зв'язку з чим потребує постійного догляду і вона сама надає за необхідності медичну допомогу дочці, оскільки має медичну освіту. Крім того, Європейський суд з прав людини в рішеннях у справах «Федоров і Федорова проти України» та «Маруценко проти України» наголошував на необхідності забезпечення права на ефективний юридичний захист, зокрема, розгляд справи за участю особи та отримання нею правової допомоги. Також позивач зазначає, що в зв'язку з важким матеріальним станом вона не має можливості залучити іншого представника і, крім того, ОСОБА_2 є єдиним її представником в даній справі, який обізнаний з усіма обставинами справи. Її представник ОСОБА_2 також не зміг прибути в судове засідання 21 листопада 2013 року з поважних причин, оскільки в цей день брав участь у кримінальній справі у Кам'янка-Бузькому районному суді Львівської області. При цьому про дату, час і місце судового засідання він був повідомлений під розписку, а повістку з відміткою про перебування в суді отримав після закінчення судового засідання, копію якої долучено до апеляційної скарги. Також суд не був позбавлений можливості перевірити інформацію, зазначену представником у клопотанні про відкладення розгляду справи на сторінці Кам'янка-Бузького районного суду Львівської

області на офіційному веб-порталі «Судова влада» в розділі «Список справ, призначених до розгляду...»

4) рішення Апеляційного суду Київської області від 25 вересня 2014 року, справа № 361/744/14-ц, судді: Даценко Л.М., Савченко С.І. та Білокінь О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40771501>

Теза із рішення: «...Дані обставини також викладені в рішеннях Європейського суду з прав людини по справі «Федоров і Федорова проти України» від 7 липня 2011 року та «Ракевич проти Росії» від 28 жовтня 2003 року, в яких зазначено, що психічне здоров'я є важливою частиною приватного життя особи, втручання в яке суперечить принципам статті 8 Конвенції...»

Юрій Волков проти України, № 45872/06, 19 грудня 2013 року

Фактичні обставини справи: 6 грудня 2003 року працівники міліції привезли заявника з лікарні міста Миколаєва, де він проходив лікування від наркозалежності, до відділку міліції міста Євпаторії. Його утримували там з 18.00 до 11.30 наступного дня. Зі слів заявника, його в цей час допитували, били та піддавали психологічному тиску з метою отримання зізнання. Вранці заявник написав «явку з повинною», а саме що пограбував та вбив Д.. 7 січня об 11.30 слідчий склав протокол затримання на підставі зізнання та ризику втечі заявника. Мати заявника уклала договір із двома адвокатами в інтересах свого сина. Того ж дня його допитували у присутності двох захисників та він відмовився від своїх першочергових показань. Однак того ж дня пізніше він за присутності одного із своїх адвокатів знову підтримав перші покази. Було проведено відтворення обстановки та обставин події та заявник розповів за участі одного із його адвокатів усе про вчинення ним даного кримінального правопорушення. 13 грудня заявникові пред'явили обвинувачення. Заявник повторно зізнався у присутності одного із своїх адвокатів. Того ж дня слідчий у присутності одного із адвокатів заявника відібрав внутрішньо у заявника зразки крові для експертного дослідження. 25 травня 2004 року заявник відмовився від своїх двох адвокатів. У заявника був новий адво-

кат. За участі цього адвоката заявник відмовився від своїх зізнавальних показів. У невстановлену дату розпочався судовий розгляд. Апеляційний суд Автономної Республіки Крим 24 червня 2004 року направив справу на додаткове досудове розслідування, а 19 листопада цей же суд виніс виправдувальний вирок, не встановивши достатніх доказів вини заявника. Суд відзначив, що, враховуючи обставини зізнань, його показання не можуть розглядатися як добровільні. Також суд виніс дві окремі ухвали щодо незаконного затримання та утримання заявника у відділку міліції, відібрання показів без зачитування права не свідчити проти себе та мати правову допомогу, перевірки працівником міліції заявника на наявність у нього тілесних ушкоджень, а не медичним працівником, а також поставлення у небезпеку життя заявника тим, що слідчий сам відібрав у нього внутривенно кров для експертизи. Ухвали були направлені до прокуратури для перевірки. 10 березня 2005 року Верховний Суд України скасував всі ці рішення та направив справу на додаткове розслідування. 4 серпня 2005 року заявника затримали за підозрою у зберіганні та продажу коноплі. Заявник не визнавав вини. За три дні він найняв собі адвоката. Заявник був допитаний в присутності адвоката та скористався положеннями статті 63 Конституції України зберігати мовчання. Прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи 26 січня 2006 року щодо неправомірних дій міліціонерів відносно заявника під час першого розслідування. Суд визнав 15 лютого 2006 року заявника винуватим та засудив до 12 років позбавлення волі із конфіскацією усього належного йому майна. 11 травня того ж року Верховний Суд України залишив апеляцію заявника без задоволення, а вирок без змін.

Суд встановив, що права заявника не свідчити проти себе та на юридичну допомогу були невиправдано обмежені під час його першого допиту в міліції, і це обмеження не було виправлено під час судового провадження у його справі; взяття крові у заявника проводилося слідчим, а не кваліфікованим лікарем-спеціалістом, що становило втручання у право заявника на повагу до його приватного життя.

Представник заявника в Суді: адвокат Михайло Тарахало.

Суд визнав порушення статті 6 §§ 1, та 3 (с), статті 8 Конвенції

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 59, 63 Конституції України, статті 23-2, 96, 199 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи, статті 1, 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Основні тези:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обгрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення... Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: ...(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» (§ 55)

«Суд наголошує, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який за потреби призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду» (§ 61)

«Кожен має право на повагу до свого приватного ... життя... Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (§ 73)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-139170>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1412892095>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Глінов проти України, № 13693/05, 19 листопада 2009 року

Фактичні обставини справи: листи заявника до Європейського суду з прав людини від 30 березня, 10 травня, 9 червня, 12 липня, 28 листопада, 8 та 15 грудня 2005 року, а також 20 березня, 16 травня і 3 листопада 2006 року супроводжувалися листами із короткими викладами їх змісту, підписаними начальником Одеського слідчого ізолятору. На кожній сторінці із 18 листів заявника до Суду стояла печатка слідчого ізолятору із зробленим від руки вихідною датою. Секретаріат Суду 8 разів направляв заявникові листи із проханням надати копії документів в обґрунтування своїх скарг. У відповідь заявник кожного разу повідомляв Суд, що в слідчому ізоляторі немає копіювальної техніки та він буде копіювати все від руки. Строк доставки листів до Суду коливався від 2 тижнів до 2 місяців. У період між груднем 2005 року та квітнем 2006 року Суд отримав від заявника лист на 10 сторінках від 13 грудня 2005 року, в якому він виклав своє бачення пенітенціарної реформи України для покращення умов тримання під вартою. До нього був доданий супровідний лист від адміністрації слідчого ізолятору із вказівкою вихідного номеру цього листа 5-3-G-1087. У своєму листі від 26 червня заявник відкликав свою заяву, вказуючи, що адміністрація слідчого ізолятору не направила його попередній лист на 53 сторінках із документами у справі, а також у зв'язку із значним тиском на нього з боку влади. 23 травня 2006 року Суд направив листа заявникові, вказавши, що його справи видалена із списком справ, що розглядаються. Однак 2 жовтня Суд повідомив заявникові та урядові України, що його заяву поновлено. Після чого переписка Суду із заявником продовжилась, зокрема, на деяких із листів була печатка слідчого ізолятору.

Суд встановив, що з урахуванням очевидної заборони будь-якого перегляду переписки затриманих із Судом, що вступила в силу з

21 грудня 2005 року, Суд вважає, що перегляд переписки заявника з Судом після цієї дати іде врозріз із національним законодавством, і, відповідно, здійснюється «не у відповідності до закону».

Представник заявника в Суді: адвокат В. Шепетуха.

Суд визнав порушення статті 8 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» в редакції, чинній до 1 грудня 2005 року (внесені зміни й доповнення. набрали чинності 21 грудня 2005 року), п. 1.5, п. 2.4 Інструкції з організації перегляду кореспонденції осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженій наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 13 від 25 січня 2006 року).

Основні тези:

«...законодавство, що застосовувалося,... не визначало з достатньою ясністю сферу та порядок здійснення дискреційних повноважень, покладених на органи державної влади щодо перевірки кореспонденції затриманих...» (§ 54)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-95768>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1261654406>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року

Фактичні обставини справи: 9 березня 2000 року заявника затримали в у Греції на підставі міжнародного ордеру на арешт та привезли до України. Три дні він утримувався у Донецькому ізоляторі тимчасового тримання. З його слів, його в ті дні побили працівники міліції

та в результаті цього він надав зізнавальні покази. 11 березня йому був наданий адвокат. Заявникові пред'явили обвинувачення та він повторив свої перші покази уже у присутності адвоката. Після чого йому заборонили бачитися із адвокатом 15 днів. І в той період, 29 серпня, заявника ще раз допитали без присутності захисника. 4 серпня 2000 року за проханням заявника йому надали нового адвоката. 20 жовтня мати заявника подала скаргу до прокуратури на жорстоке поводження міліціонерів із її сином та позбавлення його доступу до адвоката після першого допиту, у відповідь отримавши відмову від 13 травня 2001 року в порушенні кримінальної справи. Розпочався судовий розгляд, під час якого заявника утримували в залізній клітці, а захисник сидів у залі на значній відстані від нього. Заявник неодноразово просив про побачення із членами сім'ї, але отримував відмови з мотивуванням, що побачення буде надано лише після винесення вироку по справі. Заявник 10 січня 2002 року звернувся до суду із клопотанням про звільнення його з-під варти, одна йому було відмовлено 11 квітня того ж року. У період з травня по червень, а також з 8 по 15 липня 2002 року заявник перебував у Дебальцевському ізоляторі тимчасового тримання. Умови утримання там були жахливими: недостатність харчування, заборона отримувати посилки від рідних, відсутність водопостачання, неналежні санітарні умови. У відповідь на скаргу заявника прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи щодо неправомірних дій працівників цього ізолятору. 6 квітня 2004 року Апеляційний суд Донецької області визнав заявника винуватим, призначивши покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. Суд розглянув також скаргу заявника на жорстоке поводження щодо нього з боку працівників міліції та підтримав рішення прокуратури від 13 травня 2001 року про відсутність складу злочину в їх діях. Верховний Суд України 16 грудня 2004 року залишив вирок в силі.

Суд встановив, що фізичні умови тримання заявника в Дебальцевському ізоляторі тимчасового тримання були принижуючими гідність поводженням; заявник був позбавлений захисника після затримання і саме в той період він надав зізнавальні покази у вчиненні тяжкого злочину, таким чином захистові заявника була завдана неправова шкода з самого початку судового розгляду, а державні органи ніяк не відреагували на цю процесуальну помилку, наприклад,

виключенням цих показів із доказової бази для засудження заявника; клопотання заявника від 10 січня 2002 року про звільнення його з-під варти було розглянуте лише 11 квітня 2002 року, що не відповідає вимогам невідкладного розгляду; українському законодавству не вистачає точності в питанні надання побачень обвинуваченому із членами його сім'ї в слідчому ізоляторі до винесення вироку, за таких умов Суд не може визнати, що втручання в право на повагу до сімейного життя заявника була «передбачена законом»; заявник утримувався в неналежних умовах під вартою в Дебальцевському ІТТ та поза межами розумного строку, заявник не мав правової допомоги на початковому етапі розслідування і мало місце обмеження спілкування з його адвокатом в ході слухань, відсутність побачень з родичами під час слідства і суду, а також відсутність засобів правового захисту щодо скарг на умови його утримання під вартою і відсутність побачень з родичами; у заявника були відсутні ефективні та доступні заходи правового захисту в національному законодавстві щодо скарг заявника на умови тримання його під вартою.

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 3, статті 5 § 4, статті 6 §§1 та 3 (с), статті 8, статті 13 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: п.п. 7, 23, Інструкції Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції, Генеральної прокуратура, Верховного суду і Служби безпеки «Про порядок конвоювання обвинувачених або засуджених в, з або в судах на вимогу судових властей» від 16 жовтня 1996 року, стаття 12 (1) Закону України «Про попереднє ув'язнення», статті 162, 345 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року.

Основні тези:

*«Суд вже неодноразово підкреслював, що справи, що стосуються заяв про неналежні умови утримання під вартою, не підлягають суворому принципу *affirmanti incumbit probatio* (той, хто щось стверджує, повинен довести це твердження), оскільки в таких випадках тільки держава-відповідач має доступ до інформації, здатної підтвердити або спростувати ці твердження. Звідси випливає, що, після того, як*

Суд повідомляє уряд про скаргу заявника, на Уряд покладається завдання збору та підготовки відповідних документів. Якщо воно не представить переконливих доказів щодо матеріальних умов утримання під вартою, це може привести до висновку про обґрунтованість тверджень заявника» (§ 55)

«Суд повторює, що стаття 5 § 4 Конвенції дає заарештованій чи затриманій особі право на розгляд процесуальних і матеріальних умов, необхідних для «законності», в термінах Конвенції, позбавлення його волі. Це означає, що до суду з відповідною юрисдикцією повинен розглянути не тільки дотримання процесуальних вимог національного права, а й обґрунтованість підозр, що лежать в основі арешту, а також законність мети, переслідуваної арештом і подальшим утриманням під вартою» (§ 77)

«Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя... Не допускається втручання державної влади у здійснення цього права, за винятком випадку, коли таке втручання передбачено законом і необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та громадського порядку, економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб» (§ 94)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113273>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1406474361>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Апеляційного суду міста Києва від 13 серпня 2014 року, № 11сс/796/1352/2014, судді: Боголюбська Л.Б., Белан Н.О. та Дзюбін В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40189656>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини в своєму рішенні від 04 березня 2010 року в справі «Шалімов проти України» та в рішенні від 20 грудня 2012 року в справі «Титаренко проти України»*

визнав порушенням статті 8 Конвенції ненадання особі, яка тримається під вартою, побачення з родичами, та зазначив, що відповідно до положень ч. 1 статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» дозвіл на побачення з родичами може бути наданий слідчим або суддею, але ці положення не зазначають з достатньою чіткістю межі та способи здійснення дискреційних повноважень, наданих органам державної влади щодо обмеження спілкування осіб, що тримаються під вартою, з їхніми сім'ями. Вищезазначені положення не вимагають від цих органів наведення будь-якого обґрунтування їхнім дискреційним рішенням та навіть ухвалення формальних рішень, які можна було б оскаржити, а отже вони не містять будь-яких гарантій проти свавілля та зловживання. Суд вважав, що за таких обставин не можна стверджувати, що втручання в право на повагу до сімейного життя особи, що тримається під вартою, було здійснено «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції...»

Право на повагу до житла

Белоусов проти України, № 4494/07, 07 листопада 2013 року
(див. Заборона катувань)

Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року
(див. Безпідставне тримання під вартою)

Право на листування в місцях позбавлення волі

Давидов та інші проти України», № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року
(див. Погане поводження та його розслідування)

Сергій Волосюк проти України, № 1291/03, 12 березня 2009 року

Фактичні обставини справи: 31 грудня 1999 року працівники міліції затримали заявника за підозрою у вчиненні вбивства. Слідчий прокуратури міста Дружківки виніс постанову від 3 січня про необхідність взяття заявника під варту строком на 2 місяці, того ж дня прокурор надав санкцію. А 20 лютого 2000 року прокурор Дружківки продовжив строк тримання під вартою до 31 березня. Заявникові 23 березня 2000 року було пред'явлене обвинувачення у вчиненні вбивства. Наступного дня розслідування було завершено та заявникові надали матеріали справи до ознайомлення. Однак 11 квітня слідчий відновив розслідування, пред'явивши заявникові ще обвинувачення у розбої при обтяжуючих обставинах. 17 травня 2000 року розпочався судовий розгляд в Апеляційному суді Донецької області, того ж дня було винесено рішення про продовження строку тримання заявника під вартою за відсутності заявника та його захисника. У пе-

ріод з 2 жовтня 2001 року по 6 жовтня 2003 року заявник подав до суду близько двох десятків клопотань про звільнення його з-під варти, посилаючись на проблеми зі здоров'ям та відсутність розумного строку розгляду його справи судом. Всі його прохання залишилися без відповіді. Замісник голови суду на одну із його скарг відповів заявникові 4 березня 2004 року, що його скарга на надмірну тривалість судового розгляду відхилена, так як існують переконливі та вагомі причини для затримки в судовому розгляді, але причини не були вказані. Суд розглянув одне із клопотань заявника про звільнення з-під варти 6 травня 2004 року та відхилив його на тій підставі, що заявник обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину та може вплинути на розгляд справи, якщо буде знаходитися на волі. Суд визнав заявника винуватим 14 травня 2004 року, призначивши покарання у вигляді 14 років позбавлення волі. Верховний Суд України 16 грудня 2004 року залишив вирок в силі.

Суд встановив, що підстави для продовження строку тримання під вартою протягом більше ніж чотири роки та чотири місяці не можуть вважатися «відповідними» та «достатніми»; обґрунтування прийнятого рішення щодо міри запобіжного заходу не посилаються на які-небудь конкретні обставини, що виправдовують подальше утримання заявника під вартою; заявникові не були надані можливості ефективного судового розгляду законності його тримання під вартою; тривалість розгляду була надмірною та не відповідала вимозі «розумності строку»; заявник був поміщений до карцеру в покарання за відправку листа несанкціонованим способом, а саме не через працівників слідчого ізоляторі, і це покарання є втручанням у право заявника на повагу до його кореспонденції, таке втручання не було співрозмірним та необхідним у демократичному суспільстві.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 5 §§ 3 та 4, статті 6 § 1, статті 8 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 236-3, 273, 274 Кримінально-процесуального кодексу 1960 року, статті 13, 15 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року, п. 1 Постанова Пленуму Верховного Суду України від

30 вересня 1994 року «Про деякі питання, що виникають при застосуванні судами законодавства, що передбачає оскарження санкції прокурора на арешт».

Основні тези:

«Посадові особи, при ухваленні рішення про звільнення або утримання під вартою особи, зобов'язані розглянути альтернативні заходи забезпечення його явки в суд. Більш того, це положення не тільки декларує право на «судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення до суду», але й встановлює, що «звільнення може бути обумовлене гарантіями явки в суд» (§ 38)

«Суд повторює, що відповідно до статті 5 § 4 заарештована або затримана особа має право вимагати розгляду судом процесуальних і матеріальних умов, які істотні для «законності» позбавлення його волі у значенні статті 5 § 1. Це означає, що компетентний суд повинен розглянути не тільки дотримання процесуальних вимог, викладених у національному законодавстві, а й обґрунтованість підозр, що викликали арешт, а також легітимність мети арешту та подальшого утримання під вартою» (§ 47)

«Стаття 5 § 4 передбачає, що питання «про законність утримання під вартою має бути розглянуте невідкладно». Існують два аспекти даної вимоги: по-перше, можливість правового розгляду повинна бути надана незабаром після укладення особи під варту і, при необхідності, через розумні проміжки часу після цього. По-друге, розгляд має бути проведено без невинуватої затримки» (§ 48)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91726>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1237637192>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Право на побачення з рідними в місцях несвободи

Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року

Фактичні обставини справи: 30 жовтня 1998 року заявника затримали за підозрою у вчиненні вбивств Є. та Д.. Заявник зізнався, що вистріл у Д. був самозахистом. Наступного дня слідчий провів відтворення обставин та обстановки події. Заявник просив надати адвоката, але йому було відмовлено. Прокурор міста Єнакієво 2 листопада прийняв рішення про взяття заявника під варту на підставі того, що він підозрювався у вчиненні тяжкого злочину та міг втекти. Заявникові призначили захисника 4 листопада 1998 року. Тримання під вартою декілька разів продовжувалося прокурорами: до 3 місяців 21 грудня, до 5 місяців 25 січня 1999 року, до 6 місяців 25 березня – без зазначення будь-яких причин. Заявник постав перед Апеляційним судом Донецької області по цій кримінальній справі 15 липня 1999 року, того ж дня суд продовжив тримання його під вартою, прийнявши рішення залишити без змін визначений раніше запобіжний захід. Без зазначення причин цей суд 1 березня 2001 року продовжив тримання заявника під вартою. У вересні 2001 року голова суду відповів заявникові у відповідь на його скаргу щодо ненадання йому побачень із членами сім'ї, що він зможе побачити їх після розгляду справи по суті. Справа була повернута на додаткове досудове розслідування 21 січня 2002 року, продовживши тримання його під вартою знову без зазначення на те причин. Прокуратура оскаржила це рішення суду в частині повернення справи. Верховний Суд України 14 березня 2002 року скасував рішення суду від 21 січня та направив справу на новий судовий розгляд. І вкотре суд продовжив без зазначення причин його тримання під вартою 15 квітня 2002 року. Декілька разів його справа переносилася через хворобу різних суддів. 24 вересня 2002 року заявника було визнано винуватим у вчиненні вбивств з хуліганських мотивів та призначено покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. Після винесення вироку заявникові дозволили по-

бачення із матір'ю та дружиною. Верховний Суд України 2 жовтня 2003 року залишив вирок в силі. 29 жовтня 2004 року та 8 вересня 2005 року заявникові відповіли з Верховного Суду України про відсутність підстав для перегляду вищеназваного вироку.

Суд встановив, що тримання заявника під вартою тривало три роки та одинадцять місяців; підставами, вказаними у першочерговій постанові про взяття під варту були серйозні обвинувачення проти заявника та ризик його втечі; з часом судді та прокурори не вказали ніяких підстав для утримання заявника під вартою, а лише зазначали, що обрана раніше міра була правильною; національні органи не розглядали альтернативних триманню під вартою мір запобіжного характеру; процедури розгляду в справі заявника були занадто тривалими; суддя в справі заявника просто вказав, що він не може побачитися з членами сім'ї після розгляду справи по суті, не вказавши причин чому це є неможливим до того, тому можна говорити, що втручання в його право «на повагу до сімейного життя» не було «у відповідності до закону»; справа заявника не була розглянута в розумний строк.

Представник заявника в Суді: адвокат Андрій Крістенко.

Суд визнав порушення статті 5 § 3, статті 6 § 1, статті 8, статті 13 Конвенції

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 162, 236-3, 263, 273, 274, 345 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, статті 165, 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України 2001 року, стаття 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення».

Основні тези:

«Суд нагадує, що питання про те, питання про розумність термін утримання під вартою не може оцінюватися inabstracto. Воно повинне бути оцінене відповідно до обставин кожної справи із зазначенням національними органами підстав та належним чином задокументованих фактів, зазначених заявником у своїх клопотаннях про звільнення. Тривале утримання під вартою може бути виправданим в кожному випадку, якщо існують конкретні вказівки на реальні суспільні інтереси,

які, незважаючи на презумпцію невинуватості, переважають правило поваги особистої свободи» (§ 50)

«Суд відмічає, що тримання заявника під вартою тривало три роки і майже одинадцять місяців. Він відмічає, що підставами, вказаними у першій постанові, були серйозні обвинувачення проти заявника та ризик його втечі. Згодом, прокурори та судді не вказували ніяких підстав для тримання заявника під вартою, просто відзначаючи, що обрана міра запобіжного заходу була правильна...» (§ 51)

«Питання про розумність терміну тримання під вартою не може оцінюватися *in abstracto*. Він повинен оцінюватися відповідно до особливостей кожної справи, підставами національних органів і належним чином документовані фактами, зазначеними заявником у своїх клопотаннях про звільнення. Тривале утримання під вартою може бути виправданим в кожному випадку, якщо існують конкретні вказівки на реальні суспільні інтереси, які, незважаючи на презумпцію невинуватості, переважають правило поваги особистої свободи» (§ 79)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-97627>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1274017098>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Тернівського районного суду міста Кривого Рогу від 31 липня 2014 року, справа № 215/326/14-к, судді: Камбул М.О., Демиденко Ю.Ю. та Тарасенко О.В.; рішення від 31 липня 2014 року, справа № № 215/4829/14-к, суддя Камбул М.О.; рішення від 22 вересня 2014 року, № 215/84/14-к, судді: Лиходєдов А.В., Тарасенко О.В. та Мельник Ю.П.; рішення від 06 березня 2015 року, справа № 176/411/15-к, судді: Демиденко Ю.Ю., Лиходєдов А.В., Камбул М.О.

Посилання:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39973255>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39974567>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40563447>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42997039>

Теза із рішення: «...Згідно правових позицій Європейського суду з прав людини, викладеними за розглянутими справами: «Шалімов проти України», «Боротюк проти України», «Харченко проти України», слідує, що: відповідно до п. 3 статті 5 Конвенції по закінченню деякого часу саме тільки наявність обгрунтованої підозри перестає бути підставою для тримання під вартою, та судові органи повинні вказати інші підстави для продовження тримання під вартою. До того ж такі підстави мають бути чітко вказані судами; продовження утримання під вартою може бути виправданим по тій чи іншій справі лише при наявності специфічних ознак того, що цього вимагають справжні вимоги публічного інтересу, які незважаючи на існування презумпції невинуватості, мають перевагу над правилом поваги до особистої свободи; особа, обвинувачувана у правопорушенні, повинна бути звільнена, якщо держава не доведе існування «відповідних і достатніх» підстав для подальшого утримання під вартою. Щоб дотримати ці вимоги, судові органи мають дослідити всі факти «за» і «проти» існування реального суспільного інтересу, який, при належному обліку принципу презумпції невинності, виправдовує відступ від вимоги забезпечення поваги до особистої свободи, і викласти ці міркування у своїх рішеннях, за якими вони відмовляють у задоволенні клопотання про звільнення; існування обгрунтованої підозри у вчиненні тяжкого злочину спочатку може виправдовувати утримання під вартою, ... але ... тяжкість звинувачення не може сама по собі бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою»; при цьому існує презумпція на користь звільнення з - під варті. Доводи «за» і «проти» такого звільнення не повинні бути «загальними й абстрактними». У всіх випадках, коли ризикам ухилення обвинуваченого від слідства можна запобігти за допомогою інших запобіжних заходів, обвинувачений повинен бути звільнений...»

2) рішення Франківського районного суду міста Львова від 20 листопада 2014 року, справа № 465/7068/14-к, суддя Кузь В.Я.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41513766>

Теза із рішення: «...Така позиція суду базується на судовій практиці Європейського суду, і зокрема на рішенні від 04 березня 2010 року у справі «Шалімов проти України», Європейський Суд у п. 50 нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою обгрунтованою, не можна вирішувати абстрактно. Воно має вирішуватися в

кожній справі з урахуванням конкретних обставин, підстав, якими національні органи мотивували свої рішення, та належно, задокументованих фактів....»

3) рішення Франківського районного суду міста Львова від 21 листопада 2014 року, справа № 465/10989/13-к, суддя Кузь В.Я.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41502256>

Теза із рішення: «...Приймаючи Рішення від 04 березня 2010 року у справі «Шалімов проти України», Європейський Суд у п. 50 нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою обґрунтованою, не можна вирішувати абстрактно. Воно має вирішуватися в кожній справі з урахуванням конкретних обставин, підстав, якими національні органи мотивували свої рішення, та належно, задокументованих фактів.....»

4) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 01 серпня 2014 року, справа № 755/18976/14-к, суддя Бірса О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40819870>

Теза із рішення: «...У п. 84 Рішення ЄСПЛ зазначає, що «порушення ... права на захист (див. пункт 95) ...скомпрометувало докази в цілому у кримінальному провадженні та зробило провадження несправедливим (див., а contrario та mutatis mutandis, рішення від 4 березня 2010 року у справі «Шалімов проти України» (Shalimov v. Ukraine), заява № 20808/02, п. 62)...»

5) рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 17 жовтня 2014 року, справа № 755/27789/14-к, суддя Бірса О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41364884>

Теза із рішення: «...У п. 84 Рішення ЄСПЛ зазначає, що «порушення ... права на захист... скомпрометувало докази в цілому у кримінальному провадженні та зробило провадження несправедливим.....»

6) рішення Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 19 березня 2015 року, справа № 211/3933/13-к, суддя Сарат Н. О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43169211>

7) рішення Кобеляцького районного суду Полтавської області від 22 червня 2015 року, справа № 532/308/15-к, суддя Омельченко І.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45647665>

Теза із рішення: *«Згідно правових позицій Європейського суду з прав людини, викладеними за розглянутими справами: «Шалімов проти України», «Боротюк проти України», «Харченко проти України», слідує, що: відповідно до п. 3 статті 5 Конвенції по закінченню деякого часу саме тільки наявність обґрунтованої підозри перестає бути підставою для тримання під вартою, та судові органи повинні вказати інші підстави для продовження тримання під вартою. До того ж такі підстави мають бути чітко вказані судами; продовження утримання під вартою може бути виправданим по тій чи іншій справі лише при наявності специфічних ознак того, що цього вимагають справжні вимоги публічного інтересу, які незважаючи на існування презумпції невинуватості, мають перевагу над правилом поваги до особистої свободи; особа, обвинувачувана у правопорушенні, повинна бути звільнена, якщо держава не доведе існування «відповідних і достатніх» підстав для подальшого утримання під вартою. Щоб дотримати ці вимоги, судові органи мають дослідити всі факти «за» і «проти» існування реального суспільного інтересу, який, при належному обліку принципу презумпції невинності, виправдовує відступ від вимоги забезпечення поваги до особистої свободи, і викласти ці міркування у своїх рішеннях, за якими вони відмовляють у задоволенні клопотання про звільнення; існування обґрунтованої підозри у вчиненні тяжкого злочину спочатку може виправдовувати утримання під вартою,... але... тяжкість звинувачення не може сама по собі бути виправданням тривалих періодів утримання під вартою»; при цьому існує презумпція на користь звільнення з - під варті. Доводи «за» і «проти» такого звільнення не повинні бути «загальними й абстрактними». У всіх випадках, коли ризикам ухилення обвинуваченого від слідства можна запобігти за допомогою інших запобіжних заходів, обвинувачений повинен бути звільнений...»*

8) рішення Автозаводського районного суду міста Кременчука Полтавської області від 10 квітня 2015 року, справа № 524/10401/14-к, суддя Обревко Л.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43534729>

Теза із рішення: «...Суд враховує вимоги п.п. 3 і 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини та практику Європейського суду з прав людини (рішення Європейського суду «Шалімов проти України», «Боротюк проти України», «Харченко проти України») згідно з якими обмеження права особи на свободу і особисту недоторканість можливе лише в передбачених законом випадках за встановленою процедурою. При цьому ризик переховування обвинуваченого від правосуддя не може оцінюватися виключно на підставі суворості можливого судового рішення, а це слід робити з урахуванням низки відповідних фактів, які можуть підтверджувати існування такого ризику, або свідчити про такий його незначний ступінь, який не може служити підставою для запобіжного ув'язнення...»

9) рішення Чорнобаївського районного суду Черкаської області, справа № 695/1421/13-к від 19 червня 2014 року, суддя Синецька Л.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43469074>

Теза із рішення: «Зазначені висновки узгоджуються і з рішенням Європейського суду з прав людини з цього приводу у справах «Невмержицький проти України» та «Шалімов проти України». У випадку не зміни обвинуваченому ОСОБА_2 міри запобіжного заходу з тримання під вартою на іншу, більш м'яку, викладені міркування є достатніми для того, щоб у випадку звернення ОСОБА_2 до Європейського суду з прав людини суд дійшов висновку, що відносно нього мало місце порушення статті 5 § 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року в зв'язку з порушенням розумних строків тримання під вартою та п.1 ст.6 Конвенції у зв'язку з тривалістю провадження, за що відповідальність нестиме держава Україна з присудженням на користь обвинуваченого справедливої сатисфакції, яка підлягатиме стягненню з держави Україна...»

10) рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 08 грудня 2012 року, справа № 1-178/11, судді: Татаурова І.М., Вохмінова О.С. та Антонюк В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27385893>

Теза із рішення: «...Так, у справі «Шалімов проти України» від 04 березня 2010 року встановлено порушення п.1 статті 6 Конвенції щодо

п'ятирічного кримінального переслідування заявника правоохоронними органами та судами Донеччини та порушення за п. 3 статті 5 Конвенції через тримання його під вартою протягом майже чотирьох років...»

11) рішення Апеляційного суду міста Києва від 13 серпня 2014 року, справа № 11сс/796/1352/2014, судді: Боголюбська Л.Б., Белан Н.О. та Дзюбін В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40189656>

Теза із рішення: *«...Європейський суд з прав людини в своєму рішенні від 04 березня 2010 року в справі «Шалімов проти України» та в рішенні від 20 грудня 2012 року в справі «Титаренко проти України» визнав порушенням статті 8 Конвенції ненадання особі, яка тримається під вартою, побачення з родичами, та зазначив, що відповідно до положень ч. 1 статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» дозвіл на побачення з родичами може бути наданий слідчим або суддею, але ці положення не зазначають з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення дискреційних повноважень, наданих органам державної влади щодо обмеження спілкування осіб, що тримаються під вартою, з їхніми сім'ями. Вищезазначені положення не вимагають від цих органів наведення будь-якого обґрунтування їхнім дискреційним рішенням та навіть ухвалення формальних рішень, які можна було б оскаржити, а отже вони не містять будь-яких гарантій проти свавілля та зловживання. Суд вважав, що за таких обставин не можна стверджувати, що втручання в право на повагу до сімейного життя особи, що тримається під вартою, було здійснено «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції...»*

12) рішення Апеляційного суду Донецької області від 09 липня 2015 року, справа № 11-сс/775/63/2015, судді: Савкова С.В., Шика В.В. та Музикант С.Л.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46955358>

Теза із рішення: *«...питання про те, чи є тривалість тримання під вартою обґрунтованою, неможна вирішувати абстрактно. Воно має вирішуватись в кожній справі з урахуванням конкретних обставин, підстав, якими національні органи мотивували свої рішення та належно задокументованих фактів, на які посилався заявник у своїх клопотаннях про звільнення з-під варти.....»*

Свобода зібрань та об'єднань

Веренцов проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року

Фактичні обставини справи: 17 серпня 2003 року заявник від імені місцевої громадської організації «Вартові закону» повідомив міського голову про свій намір щовівторка пікетувати з 10.30 до 13.00 приміщення прокуратури Львівської області в період з 17 серпня 2010 року по 1 січня 2011 року. Метою пікетування було привернути увагу до корупції в органах прокуратури. 5 жовтня виконавчий комітет міської ради звернувся з позовом про заборону пікетування до Львівського окружного адміністративного суду. У вівторок 2 жовтня заявник повідомив міську раду та розпочав мирне пікетування. Працівники міліції намагалися затримати заявника, але побачивши, що ведеться відеозйомка, відпустили. 13 жовтня позов міської ради було задоволено та заявникові заборонили з 17 жовтня проводити пікетування. Рішення було оскаржене. Того ж дня заявника викликали до міліції та звинуватили в адміністративних правопорушеннях: злісній непокорі працівникам міліції та порушенні порядку та організації проведення пікетування. Заявника утримували в камері без їжі до 15.00 наступного дня. Перед тим, як привезти заявника до суду, міліціонери склали новий адміністративний протокол: злісна непокора законним вимогам працівників міліції та порушення порядку організації й проведення пікетування. Заявникові не надали можливості ознайомитися із матеріалами справи. Під час судового розгляду він клопотав про забезпечення йому юридичного представництва, однак суд відмовив у зв'язку з тим, що він є правозахисником, тому може захищати себе сам. Суд визнав заявника винуватим, призначивши стягнення у вигляді трьох діб адміністративного арешту. 18 жовтня о 18.00 заявника звільнили з-під варти. Заявник одразу оскаржив постанову суду про заборону пікетування, посилаючись на статтю 39 Конституції України, яка дозволяє проведення пікетування після сповіщення

влади і будь-які обмеження цього права можуть бути встановлені лише судом. Апеляційний суд відхилив скаргу заявника.

Суд встановив, що втручання у право заявника на свободу мирних зібрань не було передбачено законом; за відсутності чіткого та передбачуваного законодавства, що визначає правила проведення мирних демонстрацій, немає потреби окремо розглядати, чи можна вважати накази працівників міліції законними та передбачуваними; відмова в задоволенні клопотання заявника про юридичне представництво є незаконною та свавільною і подальше представництво його у апеляційній інстанції не могло виправити ситуації, так як на той момент він уже відбув весь строк адміністративного арешту; національні суди проігнорували доводи заявника в його скаргах, зазначивши лише, що вони спростовуються незазначеними матеріалами справи та сукупністю доказів у справі.

Представник заявника в Суді: юрист Володимир Яворський.

Суд визнав порушення статті 11, статті 7, статті 6 §§ 1 та 3 (b), (d), (c) Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 22, 39, 92 Конституції України, статті 185, 1851, 1852, 268, 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення, Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР, Постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991 року «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР», Рішення виконавчого комітету Львівської міської ради від 16 квітня 2004 року «Про порядок організації та проведення м. Львові зборів, мітингів, пікетувань, вуличних походів і демонстрацій».

Основні тези:

«Суд повторює, що вислів «встановлено законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться» (§ 52)

«...хоча таке правопорушення як порушення порядку проведення демонстрацій передбачалося Кодексом про адміністративні правопорушення, його підстава, тобто власне порядок проведення демонстрації не була з належною чіткістю встановлена національним законодавством...» (§ 67)

«Суд нагадує, що на «стаття 6 § 3 (b) гарантує обвинуваченому «адекватний час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту», а, отже, ця гарантія означає, що підготовка захисту по суті головних обвинувачень може включати проведення з його боку всіх «необхідних заходів». Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без перешкод можливості викласти суду, який розглядає справу, всі необхідні аргументи захисту і таким чином вплинути на результат провадження» (§ 75)

«Суд наголошує, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду» (§ 78)

«З обставин цієї справи вбачається, що заявник був єдиною особою, яку допитував суд. Іншими словами, висновки суду базувалися виключно на письмових свідченнях, головним чином протоколах працівників міліції. А ні власне працівники міліції, а ні учасники демонстрації, які були свідками... не викликалися та не допитувалися судом, незважаючи на клопотання заявника...» (§ 82)

«...національні суди, включаючи апеляційний суд, які вивчали письмові доводи заявника... цілком проігнорували їх, зазначивши, що вони спростовуються незазначеними матеріалами справи та сукупністю доказів у справі...» (§ 87)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118393>

Переклад рішення ЄСПЛ (укр.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1398231829>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Донецького апеляційного адміністративного суду від 18 квітня 2014 року, справа №805/3757/14, судді: Гаврищук Т.Г, Білак С.В. та Сухарьок М.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38318428>

Теза із рішення: *«...Відповідно до положень частин 1 та 2 статті 8 КАС України суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Таким чином, при вирішенні даної справи судом першої інстанції правомірно було враховано практику Європейського суду з прав людини, зокрема висновки Суду у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України...»*

2) рішення Апеляційного суду Вінницької області від 19 листопада 2014 року, справа № 127/31600/13-к, судді: Аліфанова Ю.Б., Гончарук М.М. та Паська Д.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41461705>

Теза із рішення: *«...Порушення права обвинуваченого допитати свідків або вимагати їх допиту відповідно до практики Європейського суду з прав людини, є порушенням підпункту d пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року...»*

3) рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 01 квітня 2014 року, справа № 473/5138/13-к, суддя Зубар Н.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37942094>

4) рішення Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 09 грудня 2014 року, справа № 348/1766/14-к, суддя Грещук Р.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41832494>

5) рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 28 листопада 2014 року, справа № 473/2291/14-к, суддя Зубар Н.Б.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41607069>

6) рішення Ленінського районного суду міста Кіровограда від 07 квітня 2014 року, справа № 553/3086/13-к, суддя Крючко Н.І.; рішення від 22 квітня 2014 року, справа № 405/8014/13-к, суддя Безсмолий Є.Б..

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40139883>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38377483>

7) рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 14 листопада 2014 року, справа № 473/2467/13-к, судді: Зубар Н.Б., Вострікова Л.В. та Ротар М.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41408571>

Теза із рішень: *«... Частина 5 статті 9 КПК України передбачає, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Зокрема, суд оцінюючи всі докази за даним кримінальним провадженням в їх сукупності, враховує, що практика Європейського суду з прав людини вказує на необхідність оцінювати докази керуючись критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Проте таке доведення може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростованих презумпцій щодо фактів (п. 53 рішення ЄС від 20 вересня 2012 року у справі «Федорченко та Лозенко проти України»). Також має враховуватися якість доказів, включаючи те, чи не ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їхню надійність та точність (п. 86 рішення ЄС від 11 липня 2013 року у справі «Веренцов проти України»)...»*

8) рішення Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 21 жовтня 2014 року, справа № 808/5073/14, судді: Уханенко С.А., Богданенко І.Ю. та Дадим Ю.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41229570>

Теза із рішення: *«...Правильність реалізації права людини на свободу мирних зібрань Європейський суд з прав людини висловив у рішеннях у справах «Станков та об'єднана македонська організація «Лінден» проти Болгарії» (2001), «Іванов та інші проти Болгарії» (2005), «Християнська*

народна демократична партія проти Молдови» (2006), «Оллінджер проти Австрії» (2006), «Веренцов проти України» (2013) та інших...»

9) рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 12 березня 2014 року, справа №2-а/243/68/2014, суддя Мірошниченко Л.Є.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37605039>

Теза із рішення: *«...Крім того, відповідно до рішення Європейського суду з прав людини від 11 квітня 2013 року справа «Веренцов проти України» (Заява N 20372/11), Європейський суд констатував: порушення прав заявника за п. 1 у поєднанні з підп. (б) п. 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з тим, що з огляду на короткий проміжок часу між складанням протоколів про адміністративне правопорушення та розглядом справи щодо нього (кілька годин) заявнику не було надано достатньо часу та можливостей підготувати свій захист. Порушення права заявника, передбаченого п. 1 у поєднанні з підп. (с) п. 3 статті 6 Конвенції, з огляду на свавільну та незаконну відмову надати йому можливість скористатись послугами захисника, незважаючи на те, що національне законодавство гарантувало йому таке право...»*

10) рішення Апеляційного суду Запорізької області від 24 листопада 2014 року, справа № 317/4374/13-к, судді: Дутов О.М., Бойков Ю.В. та Білоконев В.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41589868>

11) рішення Запорізького районного суду Запорізької області від 13 серпня 2014 року, справа № 317/4374/13-к, суддя С.В. Яркіна.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40147323>

12) рішення Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 02 жовтня 2014 року, справа № 332/3403/14-к, суддя Апаллонова Ю.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40718332>

Теза із рішення: *«...Колегія суддів оцінюючи всі докази за даним кримінальним провадженням в їх сукупності, враховує, що практика Європейського суду з прав людини вказує на необхідність оцінювати*

докази керуючись критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (п. 53 рішення ЄС від 20 вересня 2012 року у справі «Федорченко та Лозенко проти України»). Також має враховуватися якість доказів, включаючи те, чи не ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їхню надійність та точність (п. 86 рішення ЄС від 11 липня 2013 року у справі «Веренцов проти України...»

13) рішення Вищого адміністративного суду України від 17 квітня 2014 року в справах № К/800/10127/14, № К/800/9524/14, № К/800/6935/14 та № К/800/6935/14, судді: Олендер І.Я., Лиска Т.О. та Юрченко В.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38499878>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38499886>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38499985>

Тези із рішень: «...Правильність реалізації права людини на свободу мирних зібрань Європейський суд з прав людини висловив у рішеннях... процедури, запроваджені місцевими органами влади для регулювання організації та проведення недержавних масових громадських заходів у їхніх конкретних регіонах, не забезпечують достатніх правових підстав за відсутності загального акту парламенту, на основі якого можна було б розробляти документи місцевих органів влади...»

14) рішення Запорізького окружного адміністративного суду від 06 серпня 2014 року, справа № 808/5073/14, суддя Чернова Ж.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40050066>

Теза із рішення: «...Вказана позиція визначена в рішенні Європейського суду з прав людини по справі «Веренцов проти України», в якому Європейський суд робить висновок, що втручання у право заявника на свободу мирних зібрань не передбачено національним законодавством України...»

15) рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 17 грудня 2013 року, справа №2-а/243/296/2013, суддя Мірошніченко Л.Є.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36159932>

16) рішення Дубровицького районного суду Рівненської області від 14 лютого 2014 року, справа №560/1617/13-а, суддя Оборонова І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37369679>

17) рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 10 квітня 2014 року, справа № №2-а/243/77/2014, суддя Мірошниченко Л.Є.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38268290>

18) рішення Дубровицького районного суду Рівненської області від 26 лютого 2014 року, справа № 560/1617/13-а, суддя Оборонова І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37340183>

19) рішення Дубровицького районного суду Рівненської області від 25 грудня 2013 року, справа №560/1991/13-а, суддя Оборонова І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36345129>

20) рішення Дубровицького районного суду Рівненської області від 04 квітня 2014 року, справа №560/350/14-а, суддя Оборонова І.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38050397>

Теза із рішень: *«...Крім того, відповідно до рішення Європейського суду з прав людини від 11 квітня 2013 року справа «Веренцов проти України» (Заява N 20372/11), Європейський суд констатував: порушення прав заявника за п. 1 у поєднанні з підп. (б) п. 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з тим, що з огляду на короткий проміжок часу між складанням протоколів про адміністративне правопорушення та розглядом справи щодо нього (кілька годин) заявнику не було надано достатньо часу та можливостей підготувати свій захист. Порушення права заявника, передбаченого п. 1 у поєднанні з підп. (с) п. 3 статті 6 Конвенції, з огляду на свавільну та незаконну відмову надати йому можливість скористатись послугами захисника, незважаючи на те, що національне законодавство гарантувало йому таке право та він прямо клопотав про надання йому захисника...»*

21) рішення Словянського міськрайонного суду Донецької області від 14 листопада 2013 року, справа № 2-а/243/272/2013, та рішення від 15 листопада 2013 року, справа №2-а/243/275/2013, суддя Чернишов Ю.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35256363>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35256456>

Теза із рішення: *«...Рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Веренцов проти України (Заява N 20372/11) від 11 квітня 2013 року, зазначено що порушення прав заявника за п. 1 у поєднанні з підп. (b) п. 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, було визнано у зв'язку з тим, що з огляду на короткий проміжок часу між складанням протоколів про адміністративне правопорушення та розглядом справи щодо нього судом (кілька годин) заявнику не було надано достатньо часу та можливостей підготувати свій захист...»*

22) рішення Донецького апеляційного адміністративного суду від 18 квітня 2014 року, справа № 805/3757/14, судді: Гаврищук Т.Г., Білак С.В. та Сухарька М.Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38318428>

Теза із рішення: *«...Таким чином, при вирішенні даної справи судом першої інстанції правомірно було враховано практику Європейського суду з прав людини, зокрема висновки Суду у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України...»*

23) рішення Вищого адміністративного суду України від 22 травня 2014 року, справа № К/800/3772/14, судді: Олендер І.Я., Лиска Т.О. та Бутенко В.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39057891>

Теза із рішення: *«...Крім того, в рішенні Європейського суду з прав людини «Веренцов проти України», зазначено, що процедури, запроваджені місцевими органами влади для регулювання організації та проведення недержавних масових громадських заходів політичного, релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру у конкретному регіоні (зокрема, в м. Горлівці), не за-*

безпечують достатніх правових підстав за відсутності загального акту парламенту, на основі якого можна було б розробляти документи місцевих органів влади...»

24) рішення Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 07 квітня 2014 року, справа № 335/9547/13-к, суддя Ю.В.Апаллонова

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38065952>

25) рішення Вільнянського районного суду Запорізької області від 27 січня 2015 року, справа № 314/6584/13-к, суддя Галянчук Н.М.; рішення від 17 лютого 2015 року, справа № 314/4331/13-к, суддя Мануйлова Н.Ю.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42456268>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42757751>

26) рішення Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 08 травня 2014 року, справа № 335/12785/13-к, та рішення від 06 червня 2014 року, справа № 335/982/13-к, суддя Апаллонова Ю.В.;

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38873164>
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39218082>

Теза із рішень: *«...Також має враховуватися якість доказів, включаючи те, чи не ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їхню надійність та точність (п. 86 рішення ЄС від 11 липня 2013 року у справі «Веренцов проти України»)».*

27) рішення Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 25 листопада 2014 року, справа № 699/1375/14-а суддя Побережна Н. П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41591996>

Теза із рішення: *«...Наведене узгоджується з практикою Європейського суду щодо застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка гарантує право на забезпечення особі можливості допитати свідків, скористатися допомогою захисника, відповідні права на що гарантуються підпунктами «с» та «d» пункту 3 статті 6 Конвенції... Суд... зазначив, що, хоча право кожного*

обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, який у разі необхідності призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду; що усі свідчення зазвичай повинні надаватися під час відкритих засідань, за присутності обвинуваченого, з метою забезпечення змагальності процесу...»

28) рішення Краснолиманського міського суду Донецької області від 26 грудня 2014 року, справа № 236/2409/14-а, суддя Мірошниченко О.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42193749>

Теза із рішення: «Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини від 11 квітня 2013 року справа «Веренцов проти України» заява N 20372/11, п. 76, Європейський суд констатував: порушення права заявника на захист. Так підпункт «b» пункту 3 статті 6 гарантує обвинуваченому «адекватний час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту», а, отже, ця гарантія означає, що підготовка захисту по суті головних обвинувачень може включати проведення з його боку всіх «необхідних заходів». Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без перешкод можливості викласти суду, який розглядає справу, всі необхідні аргументи захисту, і таким чином вплинути на результат провадження (див. рішення від 30 вересня 1985 року у справі «Кан проти Австрії» (Can у. Austria), п. 53, Series A № 96; ухвалу щодо прийнятності від 26 червня 1996 року у справі «Коннолі проти Сполученого Королівства» (Connolly v. the United Kingdom), заява № 27245/95, та рішення від 20 січня 2005 року у справі «Майзіт проти Росії» (Mayzit у. Russia), заява № 63378/00, п. 78). Більш того, засоби, доступні кожному, хто обвинувачується у кримінальному правопорушенні, мають включати в себе можливість ознайомитися з результатами розслідування, що проводилося впродовж провадження, з метою підготовки свого захисту (див. ухвалу щодо прийнятності від 15 січня 1997 року у справі «К.Г.П. проти Нідерландів» (C.G.P. v. the Netherlands), заява № 29835/96, та рішення від 18 березня 1997 року у справі «Фуше проти Франції» (Foucher v. France), пп. 26-38, Reports 1997-II). Питання адекватності часу та засобів, наданих обвинуваченому, повинно оцінюватися з огляду на обставини кожної конкретної справи...»

29) рішення Харківського окружного адміністративного суду від 14 березня 2014 року, справа № 820/4634/14, суддя Мар'єнко Л.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37630173>

Теза із рішення: *«...При розгляді зазначеної справи судом взято до уваги висновки Європейського суду з прав людини, викладені у рішенні по справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року щодо відсутності законодавчого акту з питань реалізації права на мирні зібрання, який був би ухвалений Верховною Радою України, як того чітко вимагають статті 39 та 92 Конституції України та неможливість для місцевих органів влади належним чином врегулювати процедуру проведення зібрань через відсутність такого законодавчого акту, неможливість для заявника передбачити наслідки своїх дій у зв'язку з вищевказаними недоліками нормативного регулювання...»*

30) рішення Київського апеляційного адміністративного суду від 27 лютого 2014 року, справа № 826/145/14, судді: Кузьменко В. В., Василенко Я. М. та Степанюк А. Г.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37489447>

Теза із рішення: *«...В рішенні Європейського суду з прав людини «Веренцов проти України», що набуло статусу остаточного, зазначено що процедури, запроваджені місцевими органами влади для регулювання організації та проведення недержавних масових громадських заходів політичного, релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру у конкретному регіоні (зокрема, в місті Києві), не забезпечують достатніх правових підстав за відсутності загального акту парламенту, на основі якого можна було б розробляти документи місцевих органів влади...»*

31) рішення Київського апеляційного адміністративного суду від 18 березня 2014 року, справа № 2а-12339/12/2670, судді: Собків Я.М., Ключкович В.Ю. та Петрик І.Й.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38203203>

Теза із рішення: *«Правильність реалізації права людини на свободу мирних зібрань висловив Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях по справах «Станков та об'єднана македонська організація «Глін-*

ден» проти Болгарії» (2001 року), «Іванов та інші проти Болгарії» (2005 року), «Християнська демократична народна партія проти Молдови» (2006 року), «Оллінджер проти Австрії» (2006 року) «Веренцов проти України» (2013 року) та інших».

32) рішення Одеського окружного адміністративного суду від 27 жовтня 2014 року, справа № 815/6070/14, суддя Іванов Е.А.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41079864>

33) рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 02 квітня 2014 року, справа № 826/1493/14, судді: Арсірій Р.О., Амельохін В.В. та Огурцов О.П.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39569542>

Теза із рішення: «...Правильність реалізації права людини на свободу мирних зібрань Європейський суд з прав людини висловив у рішеннях у справах «Станков та об'єднана македонська організація «Глінден» проти Болгарії» (2001 року), «Іванов та інші проти Болгарії» (2005 року), «Християнська народна демократична партія проти Молдови» (2006 року), «Оллінджер проти Австрії» (2006 року), «Веренцов проти України» (2013 року) та інших...»

34) рішення Донецького окружного адміністративного суду від 07 березня 2014 року, справа №805/3080/14, суддя Кравченко Т.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37523269>

Теза із рішення: «... Частина 1 статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV встановлено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. З урахуванням наведеного, при вирішенні справи по суті позовних вимог судом враховується практика Європейського суду з прав людини, зокрема висновки Суду у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України...»

35) рішення Донецького окружного адміністративного суду від 15 березня 2014 року, справа № 805/3285/14, судді: Грищенко Є.І., Давиденко Т.В. та Кошкош О.О.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37630194>

Теза із рішення: *«...Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. З урахуванням наведеного, при вирішенні справи по суті позовних вимог судом враховується практика Європейського суду з прав людини, зокрема висновки Суду у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України...»*

36) рішення Донецького окружного адміністративного суду від 27 березня 2014 року, справа №805/3757/14, суддя Старосуд М.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37875207>

Теза із рішення: *«...Таким чином, при вирішенні даної справи судом враховується практика Європейського суду з прав людини, зокрема висновки Суду у справах «Веренцов проти України» та «Шмушкович проти України»...»*

37) рішення Апеляційного суду Одеської області від 12 травня 2014 року, справа № 509/53/14-ц, судді: Дрішлюк А.І., Доценко Л.І. та Процик М.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38634695>

Теза із рішення: *«За встановленими обставинами справи позивачу створені технічні перешкоди у здійсненні ним своїх прав власника на вказане майно. При цьому, відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Відповідно до статті 16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Спосіб захисту визначається з урахуванням висновків ВСУ висловлених в постанові від 12 червня 2013 року в справі №6-32цс13, зокрема те, що законодавчі обмеження матеріально-правових способів захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню з дотриманням положень статей 55, 124 Конституції України та статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до яких кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом (тобто таким, що відповідає змісту порушеного права, характеру його порушення та*

наслідкам, спричиненим цим порушенням). Таким чином, закривши провадження у справі та належним чином не проаналізувавши підстави звернення до суду, суд першої інстанції по-перше не врахував, що належне здійснення правосуддя передбачає адекватне відображення в рішенні суду підстав, на яких вони ґрунтуються п. 84 рішення Європейського суду з прав людини від 11 липня 2013 року в справі «Веренцов проти України»), а по-друге, не вирішення правових вимог позивача щодо своєї частки майна національними судами створює перешкоди для реалізації ним права власності не передбачені законом, тобто фактично позбавляє його майна...»

38) рішення Луганського окружного адміністративного суду від 15 березня 2014 року, справа № 812/1879/14, суддя Смішлива Т.В.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37629675>

Теза із рішення: «11 квітня 2013 року Європейський суд з прав людини розглянув справу «Веренцов проти України». Суд постановив, що мало місце порушення статті 11, статті 7, пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6, пункту 1 та підпункту «c» пункту 3 статті 6, пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6, пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Суд приймає до уваги наявність вказаного судового рішення Європейського суду з прав людини. Зазначені порушення були встановлені внаслідок відсутності національного законодавства, яке б врегульовувало порядок проведення масових зібрань в контексті положень статті 39 Конституції України. Проте з урахуванням приписів статті 3 Конституції України, які передбачають забезпечення державою прав і свобод людини та їх гарантій, та конкретних обставин, які склались у регіоні на час розгляду справи, суд надає перевагу конституційному праву громадян на забезпечення безпеки життя та здоров'я над правом збиратися мирно...»

Шмушкович проти України, № 3276/10, 14 листопада 2013 року

Фактичні обставини справи: заявник, віце-президент громадської організації «Зеленка» та член Одеської міської ради, 17 березня 2009 року повідомив мера міста Одеси та начальника Приморського відділку

міліції міста Одеси про намір громадської організації 19 березня з 11.00 до 13.00 провести перед міськрадою мирне зібрання. Метою пікетування була вимога завершити будівництво житлових будинків, яке здійснювалося департаментом будівництва міськради. У відповідь представники влади зазначили, що таке повідомлення є незаконним, так як зроблене запізно. Однак мирне зібрання було проведено за планом. 4 квітня працівник міліції у присутності заявника склав щодо нього протокол про адміністративне правопорушення за організацію та проведення пікетування 19 березня 2009 року. Заявник підписав протокол, зазначивши, що вважає свої дії законними. Справа була передана до суду. 15 травня суд визнав заявника винуватим та призначив стягнення у вигляді штрафу в розмірі 170 гривень. Зокрема, суд відзначив, що заявник порушив статтю 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, так як не повідомив за 10 днів до проведення пікетування, посилаючись також на положення Указу Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року «Про порядок організації та проведення зібрань, мітингів, вуличної ходи та демонстрацій в СРСР». Судове рішення не було оголошено публічно, а надано представнику заявника у письмовому вигляді через 3 години після закінчення судового засідання. 15 травня заявник оскаржив рішення суду першої інстанції, вказуючи на порушення статті 39 Конституції України та статтю 11 Конвенції основоположних прав і свобод. 16 липня 2009 року апеляційний суд залишив рішення суд без змін, зокрема, навіть не розглянувши скаргу заявника в частині того, що оскаржуване рішення не було оголошено публічно. Заявник не заплатив штрафу.

Суд встановив, що втручання у право заявника на свободу мирних зібрань не було передбачено законом.

Представник заявника в Суді: юрист Володимир Яворський.

Суд визнав порушення статті 11 Конвенції

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 22, 39, 92 та Перехідні положення Конституції України, статті 185-1, 285 Кодексу України про адміністративні правопорушення, Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року «Про по-

рядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» (Указ 1988 року), Постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991 року «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР».

Основні тези:

«Кожен має право на свободу мирних зібрань... Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб...» (§ 26)

«Суд повторює, що вислів «встановлене законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться. Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість - за необхідності шляхом надання відповідної інформації - передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може спричинити його дія» (§ 37)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128050>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1389364033>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

1) рішення Львівського апеляційного адміністративного суду від 13 липня 2015 року, справа № 876/5301/15, судді: Запотічний І.І., Затолочний В.С. та Ліщинський А.М.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46738537>

Теза із рішення: *«...Колегія суддів апеляційного суду не погоджується з доводами апелянта на помилковість застосування при розгляді даної справи рішення Європейського суду з прав людини від 14 листопада 2013 року у справі Шмушкович проти України, заява № 3276/10*

та вважає, що у даному рішенні вказано саме на порушення права на проведення масового заходу, у зв'язку з тим, що втручання у право з'явника на свободу мирних зібрань не передбачалось законом...»

2) рішення Львівського окружного адміністративного суду від 09 травня 2015 року, справа № 813/2383/15, судді: Гулик А.Г., Грень Н.М. та Кузан Р.І.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44076473>

Теза із рішення: *«...В цьому контексті доцільно застосувати висновки Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) викладені у рішенні «Шмушкович проти України»... згідно з яким «вислів «встановлено законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться. Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість – за необхідності шляхом надання відповідної інформації – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може спричинити його дія.....»*

3) рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 08 травня 2015 року, справа № 824/789/15-а, суддя Левицький В.К.

Посилання: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44067221>

Теза із рішення: *«...Свої позиції щодо реалізації передбаченого статтею 11 Конвенції права на свободу мирних зібрань Європейський суд з прав людини висловив у рішеннях у справах «Станков та об'єднана македонська організація «Ілїнден» проти Болгарії» (2001), «Іванов та інші проти Болгарії» (2005), «Християнська демократична народна партія проти Молдови» (2006), «Оллінджер проти Австрії» (2006), «Веренцов проти України» (2013), «Шмушкович проти України» (2013 р.) та інших...»*

Веніамін Тимошенко та інші проти України, № 48408/12, 02 жовтня 2014 року

Фактичні обставини справи: заявники працювали членами екіпажів в авіакомпанії «АероСвіт» та входили до профсоюзу цієї компанії. 16 лютого 2011 року Національною службою посередництва та примирення був зареєстрований трудовий спір між працівниками та керівництвом авіакомпанії «АероСвіт». Працівники виставили ряд вимог щодо необхідності проведення ремонту літаків, підвищення безпеки, перерахунку заробітної плати тощо. 27 травня 2011 року арбітражний суд вищеназваної служби на підставі слухань, в яких взяла участь представники обох сторін, встановив, що більшість вимог були законними. Рішення було направлено роботодавцю до виконання. У зв'язку з відсутністю будь-яких заходів щодо виконання 9 вересня 2011 року на загальному засіданні працівників авіакомпанії «АероСвіт» було прийнято рішення про проведення страйку 150 членами екіпажів літаків. Страйк повинен був розпочатися 28 вересня та тривати доки вимоги працівників не будуть повністю задоволені. Був створений страйковий комітет, який повідомив державні органи 12 серпня про намір повести страйк. Керівництво авіакомпанії подало до Дарницького районного суду міста Києва 19 вересня позов до профсоюзу членів екіпажів літаків цієї авіакомпанії, а 28 вересня подали також позов до Бориспільського міського суду до страйкового комітету. Останній суд виніс 29 вересня письмову заборону щодо проведення пікетування. Того ж дня представники керівництва авіакомпанії передали судову заборону до профсоюзу. 30 вересня керівництво авіакомпанії забрало свій позов із Дарницького районного суду міста Києва. Профсоюз 4 жовтня 2011 року оскаржив рішення Бориспільського міського суду, наступного дня апеляційний суд відмовив у задоволенні цієї скарги. Бориспільський суд виніс 6 жовтня 2011 року рішення про визнання вищеназваного страйку незаконним та його заборону. Профсоюз подав апеляційну скаргу. 22 листопада та 19 грудня 2011 року апеляційна та касаційна інстанції, відповідно, залишили без змін рішення від 6 жовтня. А 20 січня Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних і кримінальних справ було винесено кінцеве рішення щодо позову до страйкового комітету.

Суд встановив, що втручання в право заявників на страйк не ґрунтувалося на достатньо точних і передбачуваних законодавчих актах.

Представники заявника в Суді: адвокати О. Чугаєнко та О. Коробко.

Суд визнав порушення статті 11 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 44 Конституції України, статті 3, 17, 18, 24 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» 1998 року, стаття 18 Закону України «Про транспорт» (1994 року).

Основні тези:

«Суд повторює, що вислів «встановлено законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться. Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість - за необхідності шляхом надання відповідної допомоги – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може спричинити відповідна дія» (§ 80)

«Суд зауважує, що Конституція України, яка набрала чинності у 1996 році, закріплює право на страйк як засіб захисту економічних і соціальних інтересів працівників. Що стосується порядку здійснення цього права або підстав для заборони страйку, то ці питання мають бути врегульовані законодавством» (§ 82)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-146671>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1416594901>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Право на ефективний засіб юридичного захисту

Афанасьєв проти України, № 38722/02, 05 квітня 2005 року
(див. Погане поводження та його розслідування)

Давидов та інші проти України», № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року року
(див. Погане поводження та його розслідування)

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиція))

Байсаков та інші проти України, № 54131/08, 18 лютого 2010 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиція))

Коктиш проти України, № 43707/07, 10 грудня 2009 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиція))

Солдатенко проти України, № 2440/07, 23 жовтня 2008 року
(див. Загроза поганого поводження у разі видачі (екстрадиція))

Глінн проти України, № 39908/05, 17 лютого 2012 року
(див. Право на захист)

Шалімов проти України, № 20808/02, 04 березня 2010 року
(див. Право на побачення в місцях несвободи)

Титаренко проти України, № 31720/02, 20 грудня 2012 року
(див. Право на приватне та сімейне життя)

Петухов проти України, № 43374/02, 21 жовтня 2010 року
(див. Право на належну медичну допомогу)

Яковенко проти України, № 15825/06, 25 жовтня 2007 року
(див. Неналежні умови утримання)

Логвиненко проти України, № 13448/07, 14 жовтня 2010 року
(див. Право на належну медичну допомогу)

Перешкоджання ефективному здійсненню права на індивідуальне звернення до Суду

Кабулов проти України, № 41015/04, 19 листопада 2009 року
(див. Загроза поганого поведження у разі видачі (екстрадиція))

Давидов та інші проти України», № 17674/02, 39081/02, 01 липня 2010 року
(див. Погане поведження та його розслідування)

Чайковський проти України, № 2295/06, 15 жовтня 2009 року

Фактичні обставини справи: 29 грудня 2005 року заявник звернувся до Європейського суду з прав людини з наміром подати скаргу на порушення статті 34 Конвенції. Суд направив 18 січня 2006 року йому формуляр скарги та копії пояснювальних документів, необхідних для подачі заяви до Суду. 13 березня Секретаріат Суду отримав лист від заявника з інформацією про неможливість надати копії всіх документів у зв'язку із відмовою надати їх копії адміністрацією пенітенціарної установи. Він мав можливість лише робити ці копії від руки двічі на тиждень протягом 20-30 хвилин. У своєму листі від 24 березня 2006 року Суд вказав, що державні органи зобов'язані не створювати перепон для ефективного здійснення права на індивідуальне звернення до Суду, до листа були додані копії деяких нормативно-правових документів. Заявник повідомив 28 квітня та 24 травня, що адміністрація не надала йому ці додатки, а також він досі не мав усіх необхідних копій документів. Заявник подав скаргу до прокуратури. 21 липня 2007 року прокуратура Дніпропетровської області визнала необґрунтованими скарги заявника щодо вилучення адміністрацією пенітенціарної установи вкладень до листа Суду, вказавши на положення Правил внутрішнього розпорядку від 23 грудня 2005 року, згідно якого засуджені могли зберігати у себе лише копії вироків та

судових рішень. Заявникові були надані додатки до вищеназваного листа Суду 12 березня 2008 року. Того ж дня прокуратура підтвердила свої попередні висновки щодо відсутності порушення в діях адміністрації в ході виїмки вищеназваних додатків до листа Суду.

Суд встановив, що відмова тюремної адміністрації надати заявникові фотокопії документів із його справи перешкоджала здійсненню його права на подання індивідуальної скарги.

Представник заявника в Суді: адвокат Оксана Станіславська.

Суд визнав порушення статті 34 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 31, 55 Конституції України, стаття 113 Кримінально-процесуального кодексу України, п.п. 1.5, 2.4 Інструкції по перегляду кореспонденції осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі та попереднього ув'язнення, затвердженою наказом № 13 Державного департаменту з виконання покарань від 25 січня 2006 року, п.п. 18, 43 Правил внутрішнього розпорядку виправних установ, затверджених наказом № 275 Державного департаменту з виконання покарань від 25 грудня 2003 року, статті 22 Кримінально-виконавчого кодексу (2003 року), статті 12, 44, 45 Закону України «Про прокуратури» від 05 листопада 1991 року, п.п. 1, 2 статті 17, 162 Кодексу про адміністративне судочинство України.

Основні тези:

«Кожен має право на повагу... його кореспонденції. Не допускається втручання з боку публічної влади у здійснення цього права, за винятком випадків, коли таке втручання передбачено законом і необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та громадського порядку, економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або захисту прав і свобод інших осіб» (§ 66)

«Суд підкреслює важливість дотримання таємниці листування між Судом і заявниками, оскільки вона може містити твердження щодо пенітенціарної влади або тюремної адміністрації. Розкриття листів від Суду або на його адресу, з читанням цих листів або без нього, безумовно, може створити загрозу репресій щодо укладеного з боку

тюремного персоналу. Розкриття листів тюремною адміністрацією може надавати залякуючий ефект на заявників, тим самим утримуючи їх від подачі заяв до Суду» (§ 86)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95035>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1256734348>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Найден проти України, № 16474/03, 14 жовтня 2010 року

Фактичні обставини справи: 17 квітня 2003 року заявник вперше написав до Європейського суду з прав людини та 30 серпня отримав формуляр заяви. В листах до Суду заявник стверджував, що працівники Донецького слідчого ізолятору відмовлялися відправляти листи чи суттєво затримували відправку цих листів, в тому числі формуляр заяви, адресованої Суду, відмовлялися надати йому копії документів, які він хотів надати Суду, а також чинили на нього психологічний тиск, щоб він не скаржився на адміністрацію слідчого ізолятору. Суд попросив заявника листом від 7 липня 2006 року надати Суду ряд копій документів у справі. Заявник звернувся до Апеляційного суду Донецької області з проханням надати йому копії запитуваних Судом документів. Національний суд 14 серпня відмовив заявникові. Відповіді на другу своє звернення заявник не отримав, а на третю подібну заяву замісник голови цього суду відповів, що він немає права на отримання копій матеріалів справи, оскільки його засудження є остаточною.

Суд встановив, що влада не надала заявнику можливості отримати копії документів, на яких він повинен був обґрунтувати свою заяву, що склало невинуватене втручання в здійснення її права на індивідуальну скаргу та втручання в кореспонденцію заявника було незаконним.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 34 Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: статті 43, 48, 218, 219, 222, 255, 349, 362, 384 Кримінально-процесуального кодексу України, статті 32, 33 Закону України «Про інформацію», Положення про розгляд в апеляційних судах і місцевих судах загальної юрисдикції, прийняті Державною Судовою Адміністрацією 6 січня і 27 червня 2006 року, Правила внутрішнього розпорядку вишніх установ, затверджені Державним департаментом з питань виконання покарань 25 грудня 2003 року.

Основні тези:

«За певних обставин державні органи можуть бути зобов'язані надати заявникам копії документів, необхідних для розгляду їх заяв. Таке зобов'язання виникає у разі особливої уразливості і залежності заявників, які не можуть отримати документи, необхідні для їх справи» (§ 63)

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100941>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1287792058>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Захист власності

Карабет та інші проти України, № 38906/07, 52025/07, 17 січня 2013 року

(див. Заборона катувань)

Коваль та інші проти України, № 22429/05, 15 листопада 2012 року

(див. Безпідставне тримання під вартою)

Свобода пересування

Джаксирбергенов проти України, № 12343/10, 10 лютого 2011 року

Фактичні обставини справи: з 1998 заявник співпрацював з представниками опозиції до уряду Казахстану. В 2004 році він залишив Казахстан, але продовжував з ними комерційну співпрацю, зокрема, з «Банком ТуранАлем». В лютому 2009 року цей банк був націоналізований із-за складного фінансового становища, а 25 березня Генеральна прокуратура Казахстану порушила кримінальну справу щодо заявника та керівництва «Банку ТуранАль» за звинуваченням їх у привласненні грошових коштів організованою групою в особливо великих розмірах. Того ж дня Медеуський районний суд міста Алмати виніс постанову про взяття заявника під варту. Заявника було оголошено в національний та міжнародний розшук. 8 липня 2009 року влада Казахстану звернулася до України з проханням видати їм заявника. У відповідь Генеральна прокуратура України 15 лютого 2010 року винесла рішення про тимчасове обмеження виїзду заявника за межі України без вказівки на які-небудь строки, а також повідомивши 11 березня владу Казахстану про тимчасові заходи, прийняті Євро-

пейським судом відносно заявника. Генеральна прокуратура Казахстану завірила Україну в тому, що до заявника буде забезпечено доступ представників дипломатичного представництва України в Казахстані без здійснення нагляду за такими зустрічами, а також ці представники зможуть слідкувати за ходом розслідування щодо заявника, бути присутніми на судовому засіданні та бути повідомленими про остаточне судове рішення.

Суд встановив, що рішення про тимчасове обмеження виїзду заявника з України не відповідало закону.

Представник заявника в Суді: адвокат Аркадій Бущенко.

Суд визнав порушення статті 2 Протоколу №4 до Конвенції.

Норми національного законодавства, що пов'язані із рішенням: стаття 55 Конституції України, статті 31, 98-1, 463, 466, 467, 468, Кримінально-процесуального кодексу України, статті 2, 17, 26 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 06.07.2005 року.

Основні тези:

«Суд повторює, що стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції гарантує будь-якій особі право на свободу пересування, в тому числі право виїжджати з будь-якої країни в будь-яку країну, в їзд в яку йому дозволений. Будь-які заходи, що обмежують це право, повинні відповідати закону, переслідувати одну із законних цілей, зазначених у параграфі 3 цього положення, і дотримуватися справедливий баланс між інтересами суспільства та правами людини...» (§ 55).

Посилання:

Текст рішення ЄСПЛ (англ.) – <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103420>

Переклад рішення ЄСПЛ (рос.) –

<http://precedent.in.ua/index.php?id=1299095931>

Рішення національних судів із вдалим застосуванням рішення ЄСПЛ:

Немає застосування даного рішення судами.

Український судовий прецедент: зустріч з інопланетянином

Олена Сапожнікова,
адвокат,
юрист-аналітик
Центру стратегічних
судових справ УГСЦЛ,
редактор та аналітик
сайту precedent.in.ua

Руггеро Дж. Альдісерті (Ruggero J. Aldisert), суддя Апеляційного суду третього округу Сполучених Штатів Америки, у своїй статті «Прецедент: що це? і що це не є? коли він нам подобається? І коли ми його вбиваємо?»¹. дуже вдало описав прецедент: «*Поняття прецеденту це дракон кожного із нас. Якщо факти в передбачуваному прецеденті є однаковими або достатньо ідентичними тим, що у справі, з якою ми порівнюємо, то прецедент визнається законним і його застосовують. У такому випадку всі, і студент і професор, юрист і суддя, коментатор і філософ розглядатимуть його, як кажуть італійці «un dragonetto» (маленький дракон). Але якщо основні факти в порівнюваних справах не відповідають повною мірою передбачуваному прецедентові, то поняття прецеденту перетворюється на Дракона або інколи і на «una dragonessa» (великого, лютого дракона). Боротьба з таким драконом може бути самою складною та суперечливою роботою у суддівській справі».*

Однією із доктрин, на якій ґрунтується діяльність суддів англосаксонської системи права, є судовий прецедент, змістом якого є обов'язковість для органів судової влади їх попередніх рішень – **stare decisis** (стояти на вирішеному). В основі цієї доктрини лежить **ratio decidendi** (з лат. – підстава для вирішення), адже це і є судовим стандартом –

¹ Джерело:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1410783

поясненням причин вирішення справи саме таким чином. Посилаються в такому випадку судді не лише на тези із судових рішень, а послуговуються при винесенні рішення у справі, що розглядається, також доктринальними джерелами права та іноземними прецедентами. Нині немає уніфікованого підходу у всьому світі до застосування прецеденту в судовій сфері. Правила їх застосування кожна країна вирішує по-своєму.

Українська система правових цінностей вривається останніми роками в нову парадигму, знаходячись в критичній точці відкидання у століття назад або прориву у нове бачення. Енергія можливого переходу акумулюються саме в судовій практиці, так як лише вона встигає за стрімкими змінами у суспільстві, а неповороткі або інколи занадто поспішні заполітизовані механізми законодавчої гілки влади сьогодні повноцінно не спрацьовують.

Реформи мають не такий стрімкий запал як революції, але є більш потужними рушіями необхідних змін в системі, що переважають. Українська система нині знаходиться саме на цій стадії. Правові реформи у нас тривають уже роками, і будуть ще десятиліттями до отримання очікуваного результату. Тут не буде швидких та легких відповідей, і складно буде навіть потім визначити конкретних осіб, які посприяли цьому процесові, це кожен із нас: крапля, що камінь точить. Головне, що це буде в руслі цивілізованого та мирного шляху, без кровопролиття та бездумного перекроювання того, що є, а все буде просуватися шляхом творчого експертного пошуку нових вирішень складних питань.

Одним із перших найбільш близьких за своєю суттю до судового прецеденту можна назвати рішення Конституційного Суду України від 10 лютого 2000 року у справі про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги, в абзаці 2 пункту 2 мотивувальної частини якого зазначено: *«Виходячи з наведених положень, Конституційний Суд України у Рішенні від 2 березня 1999 року висловив правову позицію щодо розмежування повноважень Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади у сфері формування та реалізації цінової політики. Відповідно до цієї правової позиції Верховна Рада України згідно з пунктом 5 частини першої статті 85 Кон-*

ституції України визначає засади внутрішньої та внутрішньої політики, у тому числі цінової як однієї із складових внутрішньої економічної і соціальної політики держави. Кабінет Міністрів України забезпечує проведення цінової політики (пункт 3 статті 119 Конституції України). Це означає реалізацію урядом визначених парламентом основ установалення і застосування цін і тарифів, що логічно включає їх регулювання та контроль за ними»². На думку Станіслава Шевчука, судді процитованого вище Суду, в Україні «починає складатися конституційне прецедентне право»³.

Однак, для правників української континентальної системи права, прецедентне право досі продовжує бути чимось чудним та незрозумілим. Мені приходить образ навіть не дракона, названого вище американським суддею, а інопланетянина, який іде посміхаючись нам на зустріч, а ми не знаємо чи іти до нього, чи тікати. Адже є багато теорій про існування інопланетян, навіть свідчення очевидців, документальні підтвердження, але побачити самому – це інше. І ступивши крок назустріч, за такої ситуації хочеться залишити місце для відступу, аби чого не сталося. Адже з іншого боку на суддю чекають люстраційні процеси, які з диками криками: «Ганьба!», – женуться за суддівською недоброчесністю. Як за таких умов можна плідно працювати? Оскільки учасниками цього процесу є десятки тисяч українських суддів, то складно знайти одну відповідь. Можу лише висловити своє бачення зустрічі із цим інопланетянином.

Я розпочала б розмову після обміну загальними вітальними словами текстом присяги українського судді, адже там проголошено, що «...вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, **керуючись принципом верховенства права**, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет

² Джерело:
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-00>

³ Шевчук Станіслав. Основи конституційної юриспруденції. Харків: Консум, 2002. – С. 179.

правосуддя». Думаю, що після цього можна було б згадати інопланетному гостю також про положення статті 8 Конституції України: *в Україні визнається та діє принцип верховенства права.* Думаю, що після цього ми почали б говорити однією мовою.

Безпечним відступом від неочікуваних ситуацій в ході спілкування з таким інопланетянином на сучасному етапі є Закон України «Про виконання рішення та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року. На підставі цього закону були внесені численні зміни в національні кодекси та інші нормативно-правові документи, що уже успішно працюють. Однак, думаю, що це перехідні закони і вони стануть за декілька років непотрібними, так як використання судових прецедентів буде щоденною звичною справою, що переформує українську правову систему. І такі улюблені американські фільми про суди присяжних та юристів, що вишукують у тисячі рішень схожі випадки та одним влучним прикладом перемагають у справі – це буде наша реальність із притаманним лише нам певними особливостями, що потрібно ще створити, тобто самоідентифікувати себе в новому для нас правовому просторі, відмінному від радянського.

Попри те, що наша правова система тягне за собою багаж жорсткого права в інтересах держави, останніми роками вона настільки змінилася, що тепер є змішаною структурою жорсткого та м'якого права, в якому людина починає займати першочергове місце, а отже і її права та свободи. У нас зараз час, коли ми можемо створити щось нове, перейти на інший цивілізаційний виток розвитку або бути відкинуті у світ таліону, де панує лише дух помсти. У другому випадку ми приреченні на самознищення. В Україні на практиці діють сьогодні не лише імперативні приписи законодавця, але й національні та міжнародні правові принципи. Тому можливо нам вдасться переламати крах мало рухливої позитивістської системи природним бажанням людини до життя, повноцінного, щасливого життя. На мою думку, саме природному праву Європейського суду з прав людини ми зможемо завдячувати прогресивним змінам у нашій державі, якщо вони настануть. Адже його філософія уплелася настільки тісно у нашу юриспруденцію, що ми з кожним днем все більше схиляємося до гнучкого

«живого» права. Багатогранність життя потребує більш майстерного механізму врегулювання ніж одне лише законодавство, і право, прецедентне право, є саме таким. І коли ми побачимо усміхненого інопланетянина, що протягує нам доречно руку допомоги, можна сміливо занурюватися у світ судових рішень та творити таке рішення, що буде не лише вирішенням конкретної справи, а взірцем для інших суддів. Суддя може власноруч створити таку систему права, яку він уявляє. Так, суддя може сам творити право, несучи світло прав людини у віки!

Поки судді з обережністю та острахом дивляться на прецеденти, незвіданий інопланетний світ лякає та манить водночас. Практика застосування національними судами рішень Європейського суду з прав людини різноманітна: від повного ігнорування до вдалого використання у своїй роботі. Так як неможливо накреслити чіткої межі між світлом та темрявою, злом та добром, так неможливо виділити чітко «+» та «-» цього застосування в цілому. Спробую все ж штучно провести межу та показати це в рамках результатів дослідження «Precedent UA – 2015», що було проведено Українською Гельсінською спілкою з прав людини, тобто навести узагальнюючі спостереження на основі вивчених 853 162 рішень:

п/п	«+»	«-»
1.	Створено судову практику, яка виходить за межі, визначені національним законодавством.	Використовуються положення рішень ЄСПЛ не пов'язані із фактами справи, що розглядається, а лише зазначаються тези, що часто вживаються іншими національними суддями у їх практиці, а також наявні численні немотивовані повтори цих тез.
2.	Наявність суддів, які систематично використовують рішення ЄСПЛ на рівні із українськими кодексами та іншими нормативно-правовими документами.	Суди не враховують позиції сторін у випадках посилання ними на рішення ЄСПЛ, а також немотивовано не беруть цих позицій до уваги, відсутні судові оцінки цих позицій.
3.	Наявність цікавих вирішень неоднозначних ситуацій при застосуванні рішень ЄСПЛ, що ґрунтуються на міжнародних принципах, зокрема, «здорового глузду», «розумності строків» судового розгляду тощо.	Наявні протилежні рішення при застосуванні одним і тим же судом одного ж того положення рішення ЄСПЛ у аналогічних справах на однакових фактичних підстав.

п/п	«+»	«-»
4.		Спостерігається тенденція нерозуміння судьями, яким чином використовувати рішення ЄСПЛ: на яку частину посилалися – цитати вирвані з контексту; в якій галузі права його застосовувати тощо.
5.		Часто суди посилаються на рішення ЄСПЛ не прямо, а опосередковано через рішення Конституційного Суду України, вказуючи що тільки після зазначення їх цим судом вони мають силу джерела права.
6.		Згадування назви рішення ЄСПЛ, без посилання на його параграф, пункт.
7.		Відсутність територіальної рівномірності по Україні застосування рішень ЄСПЛ. Більшість судів, що застосовують практику ЄСПЛ, сконцентрована в Києві.
8.		Використання рішення ЄСПЛ проти обвинуваченого/потерпілого/підозрюваного/ заявника на виправдання неправомірності дій тих чи інших посадових осіб, «викривлення» сутності прав людини, що показані у рішеннях ЄСПЛ.

Кількість мінусів поки переважила плюси, але наявність предмету дослідження надихає на нові пошуки та вивчення судової практики. Це перше дослідження такого характеру. Та навіть ті деякі позитивні моменти, що названі вище, привносять надію у роботу в цьому напрямку, адже одне тільки речення: «Створення судової практики, яка виходить за межі, визначені національним законодавством», – містить під собою десятки вдалих національних судових рішень, десятки доль людей.

Наведу один із багатьох яскравих прикладів вдалого застосування практики Європейського суду з прав людини українськими судьями нарівні із національним законодавством, що були відмічені юристами Центру стратегічних справ УГСПЛ в ході вищезазначеного дослідження:

Зарічний районний суд міста Сум 16 вересня 2014 року виніс виправдальний вирок щодо Особи 5⁴ за недоведеністю його участі у кримінальних правопорушеннях, що були пред'явлені обвинуваченням: розбійний напад з проникненням у житло із застосуванням насильства з корисливих мотивів, небезпечного для життя і здоров'я потерпілих Особи 6 та Особи 7. Це кримінальне провадження було розглянуто в особливому порядку судом присяжних, який дійшов висновку, що досудове розслідування було проведене упереджено, з порушенням принципів законності та презумпції невинуватості, а докази, на яких ґрунтувалося обвинувачення були неналежними та недопустимими. Не погодившись із виправдальним вироком, прокурор подав апеляційну скаргу, яка була залишена 4 лютого 2014 року без задоволення Апеляційним судом Сумської області. Прокурор подав касаційну скаргу. Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ відкрив касаційне провадження та встановив, що обвинуваченому не був наданий захисник з моменту його затримання, хоча йому повинні були обов'язково негайно надати адвоката, так як санкція за інкримінований йому злочин містила довічне позбавлення волі; перший допит було проведено без присутності захисника; зізнавальні покази у вигляді «явки з повинною», отримані під час цього допиту, були покладенні в основу обвинувачення; стиль написання «явки з повинною» не відповідав інтелектуальним здібностям обвинуваченого, що ставило під сумнів їх складення саме обвинуваченим, а вказує за написання під диктовку працівника правоохоронного органу; після отримання зізнавальних показів слідчий порадив обвинуваченому адвоката і призначив його захисником; адвокат не подав жодного клопотання чи заяви в ході досудового та судового розгляду, що свідчить про формальність його участі в цьому провадженні; заявник заявляв неодноразово про застосування працівниками міліції до нього психологічного та фізичного впливу для отримання зізнання, вказуючи, що більшість тексту зізнання йому надиктовували, а решту він придумував сам; судово-медична експертиза виявила у обвинуваченого ряд тілесних ушкоджень;

⁴ Так вона зазначена у справі № 5-2960км14, рішення № 40698834 від 16 вересня 2014 року, розміщеному в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40698834>

перші зізнавальні показання обвинуваченого не відповідали фактичним обставинам справи; у обвинуваченого було перевірене судом алібі на момент вчинення кримінальних правопорушень, в яких його обвинувачували тощо. Касаційний суд підтримав позиції судів першої та апеляційної інстанції, вказавши також що вони відповідають мотивуванням Європейського суду з прав людини у рішеннях «Гриненко проти України» та «Замфереско проти України». Виправдувальний вирок вступив в законну силу.

Під час зустрічі, зазвичай, відбувається діалог. Розмірковуючи над словами українських суддів у цій розмові я випустила ще одного учасника з поля зору – український судовий прецедент, інопланетянина. А що він відповість? Яка буде його реакція на те, що побачить та почує? Можливо він буде безмовним спостерігачем? Або може він знищить нас своєю силою? Чи зможе він вжитися до усталеного на нашій землі життя? Чи залишить нас за деякий час і полетить шукати інші цивілізації для просування свого світогляду? Якщо так, то якою на той момент буде наша правова система, в що вона перетвориться, якими ми будемо в ній? Діалог розпочато, точку відліку взято, тепер лише варто зачекати на відповідь. Скільки? Секунди, хвилини, години, дні, місяці, роки, десятиліття, століття – мить вічного пізнання. Але навіть одне відстояне в результаті цього порушене людське право варте нашої роботи та очікування, бо за ним може стояти понівечена людська доля або знищене життя, страждання близьких та рідних, зневіра оточуючих.

Українська Гельсінська спілка з прав людини відзначила суди-переможці

УГСПЛ сформувала рейтинг «Precedent UA – 2015», який складається із судів, що найбільш часто та релевантно використовують у своїй практиці прецедентні рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) проти України. Мета рейтингу полягає у якомога ширшій промоції застосування прецедентного права в Україні.

«Я більш ніж переконаний в тому, що суди мають розвивати право незалежно від законодавства, – сказав присутній на церемонії нагородження, що була проведена 15 грудня 2015 року у місті Києві, суддя Конституційного суду України Станіслав Шевчук. – Специфіка прав людини полягає в тому, що саме суд має фіксувати ці стандарти».

Появі цього рейтингу передувала ретельна робота. Спершу переможці відбиралися за кількістю застосування у своїй практиці рішень ЄСПЛ. Згодом із обраних судів була відібрана 10-ка найкращих уже із застосуванням якісного показника, зокрема, були виключені суди, в яких в усіх судових рішеннях були однакові тези з одного чи двох рішень ЄСПЛ. Всього експерти УГСПЛ дослідили 853 162 судових рішень.

«Мені приємно, що серед лауреатів цього рейтингу є один із розробників на-

Бронзова статуетка соняшника, виготовлена майстром Юрієм Гайдою, як відзнака «Precedent UA – 2015»

Суддя Конституційного суду України Станіслав Шевчук

*Начальниця відділу науково-методичного забезпечення підготовки суддівського корпусу Національної школи суддів України
Тетяна Фулей*

вчальних програм із застосування практики Європейського суду, «– сказала начальниця відділу науково-методичного забезпечення підготовки суддівського корпусу Національної школи суддів України Тетяна Фулей».

Таким чином, було обрано 10 переможців дослідження «Precedent UA – 2015»:

1 місце. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

2 місце. Шаргородський районний суд Вінницької області

3 місце. Апеляційний суд міста Києва

4 місце. Кам'янець-Подільський міськрайонний суд Хмельницької області

5 місце. Дніпровський районний суд міста Києва

6 місце. Апеляційний суд Полтавської області

7 місце. Солом'янський районний суд міста Києва

8 місце. Донецький окружний адміністративний суд

9 місце. Апеляційний суд Хмельницької області

10 місце. Вознесенський міськрайонний суд Миколаївської області

Представниця лідера рейтингу, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду

цивільних і кримінальних справ, суддя Валентина Висоцька відзначила: «Хотілося би, щоб такі нагороди отримувало більше судів першої інстанції та апеляційних», – сказала вона.

«Цей рейтинг дуже потрібний, щоб ми бачили, як працюють інші суди України, – сказала суддя Шаргородського районного суду Вінницької області Тетяна Соколовська, – крім того, на прикладі ЄСПЛ ми бачимо, що на судочинство треба дивитися не з погляду виключно закону, а з погляду дотримання прав людини».

Суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Валентина Висоцька

Голова Шаргородського районного суду Вінницької області, суддя Тетяна Соколовська

*Суддя Апеляційного суду
Києва Ольга Юрдіга*

Суддя Апеляційного суду міста Києва Ольга Юрдіга подякувала Українській Гельсінській спілці за відзнаку їх роботи.

«Ми маємо дуже багато ухвал із застосуванням рішень ЄСПЛ, які ще не з'явилися в реєстрі, – сказав ще один представник рейтингу, Олександр Дрогобицький, суддя Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області, – тому сподіваємося наступного року також

Суддя Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області Олександр Дрогобицький

потрапити у цей рейтинг».

«Ми хочемо перетворити це перше дослідження на періодичний моніторинг судової практики України, – сказав виконавчий директор УГСПЛ Аркадій Буценко. – Але надалі ми не будемо нагороджувати суди вищих інстанцій, бо застосування прецедентів Європейського суду є їхнім обов'язком. А для судів першої інстанції це якраз дуже важливо».

Наприкінці церемонії виступали артисти Марініта та Орхан Агабейлі.

Виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини, адвокат Аркадій Буценко

Аркадій Буценко, Олена Сапожнікова, Марініта, Орхан Агабейлі, Борис Захаров

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Аркадій Бущенко
Олена Сапожнікова
Олег Шинкаренко

«Precedent UA – 2015»

Керівник проекту *Олена Євгенівна Сапожнікова*

Дизайн обкладинки *А. Кучерук*

Комп'ютерна верстка *І. Котлінська*

Дизайнер інфографіки *О. Маслов*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 25,75. Тираж 500 прим. (1-й – 1000) Зам. № 198.

ТОВ «Комп'ютерно-видавничий, інформаційний центр» (КВІЦ)
вул. Кирилівська 19-21, м. Київ, 04080, тел.: 417-21-72, 417-53-70
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 461 від 23. 05. 2001.